

RIKSDAGENS PROTOKOLL

1953

FÖRSTA KAMMAREN

Nr 21

18--20 maj.

Debatter m. m.

Tisdagen den 19 maj.

Sid.

Svar på frågor:

av herr Eskilsson ang. lantbrukarnas förluster vid överlåtande av vårvete	5
av herr Persson, Helmer, ang. byggande av en järnväg Luleå—Karlsborgsverken	7

Onsdagen den 20 maj.

Ang. vissa beslut av Europarådets rådgivande församling	11
Statsbidrag till jordbrukets rationalisering m. m.	13
Omorganisation av försvarets centrala förvaltning	20
Anslag till försvarets forskningsanstalt	21
Anslag till medicinska högskolan i Göteborg	23
Anslag till Stockholms högskola	24
Statsbidrag till försöksdistrikt med enhetsskola m. m.	25
Anslag till kommunala anstalter för yrkesundervisning	40
Anslag till avlöningar till häradsskrivarna m. fl.	41
Fortsatt stöd åt hampodlingen m. m.	43
Lagförslag om motverkande av konkurrensbegränsning	60
Fortsatt giltighet av prisregleringslagen	114
Lagförslag om zonexpropriation	124
Ändring i lagen om verkställighet av frihetsstraff m. m.	133
Anslag till fängvårdsanstalterna	140

Samtliga avgjorda ärenden m. m.

Onsdagen den 20 maj.

Val av valmän och valmanssuppleanter för utseende av riksbanks- och riksgäldsfullmäktige jämte suppleanter för dem.	10
Konstitutionsutskottets memorial nr 21, ang. uppskov med behandlingen av vissa ärenden	11

	Sid.
Bevillningsutskottets memorial nr 58, ang. uppskjutande till höst-sessionen av behandlingen av viss motion	11
Jordbruksutskottets memorial nr 34, ang. uppskov med behandlingen av vissa ärenden	11
Utrikesutskottets utlåtande nr 6, ang. vissa beslut av Europarådets rådgivande församling	11
— nr 7, ang. val av ombud jämte suppleanter i Nordiska rådet	12
Jordbruksutskottets utlåtande nr 28, ang. anslag till Bidrag till jordbrukets rationalisering m. m.	13
Första lagutskottets utlåtande nr 37, om godkännande av en överenskommelse ang. ändring i konventionen mellan Sverige, Danmark, Finland, Island och Norge rörande äktenskap, adoption och förmynderskap m. m.	20
— nr 38, ang. ändrad lydelse av 1 § lagen om ersättning till polisman för skada å kläder	20
Andra lagutskottets utlåtande nr 31, ang. ändring i förordningen om utrymningshjälp	20
Statsutskottets utlåtande nr 136, ang. vissa anslag under fjärde huvudtiteln m. m.	20
— nr 137, ang. vissa anslag till medicinska högskolan i Göteborg och Göteborgs högskola m. m.	23
— nr 138, ang. anslag till Stockholms högskola	24
— nr 139, ang. vissa frågor rörande statsbidrag till försöksdistrikt med enhetsskola m. m.	25
— nr 140, ang. anslag till understöd åt kommunala anstalter för yrkesundervisning	40
— nr 141, ang. vissa anslag till civilförsvaret m. m.	41
— nr 142, ang. organisationen av den civila sjukvårdsberedskapen m. m.	41
— nr 143, ang. anslag till avlöningar till häradsskrivarna m. fl.	41
— nr 144, ang. överförande till Sverige av vissa sjuka flyktingar m. m.	43
— nr 145, ang. den framtida verksamheten vid Solhems sjukhus	43
— nr 146, ang. ersättning åt Clara Johanna Maria Nyström	43
— nr 147, ang. ytterligare utgifter å tilläggsstat II: avskrivning av nya kapitalinvesteringar	43
Jordbruksutskottets utlåtande nr 30, ang. anslag till statens försöksgårdar m. m.	43
— nr 31, ang. det fortsatta stödet åt hampodlingen m. m.	43
Andra lagutskottets utlåtande nr 32, ang. förslag till lag om motverkande i vissa fall av konkurrensbegränsning inom näringslivet m. m.	60
Konstitutionsutskottets utlåtande nr 20, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om motverkande i vissa fall av konkurrensbegränsning inom näringslivet m. m.	114
Andra lagutskottets utlåtande nr 33, ang. fortsatt giltighet av prisregleringslagen	114
Tredje lagutskottets utlåtande nr 23, ang. ändrad lydelse av 44, 45 och 146 §§ byggnadslagen	124
Sammansatta stats- och första lagutskottets utlåtande nr 9, ang. ändring i lagen om verkställighet av frihetsstraff m. m.	133
— nr 10, ang. vissa anslag till fångvården m. m.	140

Måndagen den 18 maj.

Kammaren sammanträdde kl. 5 eftermiddagen.

Föredrogs och hänvisades till bankoutskottet den av herrar *Osvald* och *Ahlberg* väckta motionen, nr 491, i anledning av till bankoutskottet från delegerade för riksdagens verk inkommet förslag om ändrade tjänste- och personalförteckningar för riksdagens verk m. m.

Föredrogs och hänvisades till jordbruksutskottet nedannämnda motioner:

nr 492, av herr *Andersson, Lars*, och herr *Pålsson*,

nr 493, av herr *Björnberg* m. fl.,

nr 494, av herr *Andersson, Erik Gustaf*, m. fl., och

nr 495, av herr *Boman* m. fl.,

alla i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående åtgärder i prisreglerandes syfte på jordbrukets område.

Föredrogs och bordlades ånyo konstitutionsutskottets utlåtande nr 20, statsutskottets utlåtanden nr 136—147, sammansatta stats- och första lagutskottets utlåtanden nr 9 och 10, bevillningsutskottets betänkanden nr 45, 48 och 53, bankoutskottets memorial nr 20 samt utlåtanden nr 21, 22, 24 och 25, första lagutskottets utlåtande nr 39, andra lagutskottets utlåtanden nr 32—34, tredje lagutskottets utlåtanden nr 24 och 25 även som jordbruksutskottets utlåtanden nr 30 och 31.

Anmälades och bordlades

utrikesutskottets utlåtanden:

nr 6, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med anhållan om riksdagens yttrande angående vissa av Europarådets rådgivande församling år 1952 vid dess fjärde ordinarie möte samt år 1953 vid dess extraordinarie möte fattade beslut; och

nr 7, i anledning av Kungl. Maj:ts skrivelse till riksdagen angående val av ombud jämte suppleanter i Nordiska rådet;

konstitutionsutskottets memorial nr 21, angående uppskov med behandlingen av vissa ärenden;

bevillningsutskottets betänkanden och memorial:

nr 49, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 2 och 45 §§ kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370), m. m., jämte i ämnet väckta motioner;

nr 50, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370), jämte i ämnet väckta motioner;

nr 51, i anledning av väckta motioner om ändring i visst hänseende av kommunalskattelagens bestämmelser rörande rätt till ortsavdrag och avdragsrätt för försäkringspremier m. m.;

nr 54, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående utformningen av det tekniska systemet för stödet av den inhemska smörproduktionen m. m., jämte i ämnet väckta motioner;

nr 55, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändring i förordningen den 19 november 1914 (nr 383) angående stämpelavgiften, m. m.;

nr 56, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående reglering av sockernäringen i riket m. m.; och

nr 58, angående uppskjutande till innevarande års höstsession av behandlingen av till utskottet hänvisad motion;

bankoutskottets utlåtande nr 23, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag med särskilda bestämmelser angående bankaktiebolags inlåning; samt

jordbruksutskottets utlåtanden och memorial:

nr 29, med anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av vissa allmänna arvsfonden tillfallna fastigheter;

nr 32, med anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av vissa kronoegendomar m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 33, med anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av vissa allmänna arvsfonden tillfallna fastigheter; och

nr 34, angående uppskov med behandlingen av vissa till utskottet hänvisade ärenden.

På framställning av herr talmannen beslöts att konstitutionsutskottets utlåtande nr 20 skulle på föredragningslistan för morgondagens sammanträde uppföras

näst efter andra lagutskottets utlåtande nr 32.

Anmälades följande under sammanträdet till herr talmannen avlämnade motioner:

nr 496, av herr *Persson, Helmer*, och herr *Persson, Ola*,

nr 497, av herr *Näslund* m. fl., och

nr 498, av herr *Lindblom* m. fl.,

alla i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående åtgärder i prisreglerande syfte på jordbrukets område.

Motionerna hänvisades till jordbruksutskottet.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 5.04 eftermiddagen.

In fidem

G. H. Berggren.

Tisdagen den 19 maj.

Kammaren sammanträdde kl. 4 eftermiddagen.

Anmälades och godkändes bankoutskottets förslag till riksdagens skrivelser:

nr 250, till Konungen i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt tillämpning av lagen den 6 juni 1952 (nr 375) med särskilda bestämmelser rörande riksbankens sedelutgivning, dels ock väckta motioner angående riktlinjerna för den ekonomiska politiken;

nr 251, till Konungen i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 7 december 1951 (nr 767) om räntereglering m. m., dels ock i ämnet väckta motioner;

nr 252, till fullmäktige i riksgäldskontoret angående verkställd granskning av riksgäldskontorets styrelse och förvaltning m. m.; samt

nr 269, till fullmäktige i riksbanken angående verkställd granskning av riksbankens styrelse och förvaltning m. m.

Anmälades och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 253, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning angående beredskapsstat för försvarsväsendet för budgetåret 1953/54;

nr 254, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fortsatt disposition av vissa äldre reservationsanslag under fjärde huvudtiteln m. m.;

nr 255, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående bestridande av kostnader för å kryssaren Gotland vatenskadad ammunition;

nr 256, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1953/54 till turistpropaganda i Amerikas förenta stater; och

nr 272, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under sjätte huvudtiteln gjorda framställning angående anslag för budgetåret 1953/54 till byggande av fiskehamnar, jämte i ämnet väckta motioner.

Ang. lantbrukarnas förluster vid överlåtande av vårvete.

Jämlikt § 20 av kammarens ordningsstadga hade herr *Eskilsson* till herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet framställt följande fråga: »Ämnar herr statsrådet medverka till att åtgärder vidtages för att minska de förluster, som lantbrukarna trots uppmjukade bestämmelser för mältningsgrad och rymdvikt kommer att få vidkännas vid deras överlåtande av vårvete därigenom, att kraven på vetets kondition och bakningsförmåga medfört, att de ändrade bestämmelserna icke givit avsett resultat?»

Herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet *NORUP*, som tillkännagivit, att han hade för avsikt att vid detta sammanträde besvara herr *Eskilssons* berörda fråga, erhöll ordet och anförde: Herr talman! Herr *Eskilsson* har frågat mig, om jag ämnar medverka till att åtgärder vidtages för att minska de förluster, som lantbrukarna — trots uppmjukade bestämmelser rörande mältningsgrad och rymdvikt — kommer att få vidkännas vid överlåtelse av vårvete av den anledningen, att kraven på vetets kondition och bakningsförmåga medfört, att de ändrade bestämmelserna icke givit avsett resultat.

Med anledning härav får jag anföra följande.

Såsom herr *Eskilsson* antytt i sin fråga har Svenska spannmålsaktiebolaget tidigare genomfört vissa lindringar i kvalitetsbestämmelserna i fråga om inlösen

Ang. lantbrukarnas förluster vid överlåtande av vårvete.

av vårvete. Anledningen härtill har varit de skördeskador, som inträffade förra året. Dessa lindringar berör emellertid endast vetets groddhalt och lägsta gränsen för dess rymdvikt. I fråga om konditionen gäller alltså fortfarande att vårvete, för att av bolaget inlösas som brödsäd, skall i övrigt uppfylla normala fordringar på kondition, d. v. s. vara friskt, fullmoget, oskadat och vid normal skötsel lagringsdugligt. Det har emellertid visat sig, att betydande kvantiteter vårvete icke uppfyller dessa fordringar. Detta tar sig bl. a. uttryck i att vårvetet icke har normal bakningsförmåga. Skadorna synes enligt uppgift i ett flertal fall ha uppkommit genom att spannmålen undergått torkning vid för hög temperatur. Då enligt jordbruksnämndens uppfattning staten genom spannmålsbolaget icke bör inlösa annan brödsäd än sådan, som kan komma till användning vid förmalning av till människoföda avsett mjöl, har nämnden upptagit förhandlingar med kvarnindustrien om vilka jämkningar i fråga om kraven på bakningsförmåga som kan genomföras under förutsättning att kvarnarna ändå under ett kommande år skall kunna använda varan vid förmalning, eventuellt efter särskild prisrabattering. Kvarnarnas tekniska expertis har förklarat, att det under ytterligt gynnsamma förhållanden beträffande spannmålsblandningen i övrigt kan vara möjligt att i mindre utsträckning använda värmeskadad spannmål, som vid bakning ger minst 500 milliliters brödvolum per 100 gram mjöl, om spannmålen tål viss kemikaliebehandling och brödet har normal porbildning. Som jämförelse må nämnas, att oskadat svenskt vårvete normalt ger en brödvolum av 750—850 milliliter per 100 gram mjöl, medan höstvetet ger en motsvarande brödvolum av 600—700 milliliter. Kvarnteknikerna har emellertid samtidigt rekommenderat, att spannmålsbolaget skall inlösa vårvete med ned till 450 milliliters volym, om varan tål den antydda kemikaliebehandlingen.

Enligt vad jag inhämtat har representerer för kvarnindustrien förklarat, att

möjlighet föreligger att under förmalningsåret 1953/54 använda vårvete med en bakningsvolym av lägst 450 milliliter under förutsättning, att vetet i övrigt är friskt och i god kondition. Vidare förutsättes, att tillgången på annan brödsäd av förstklassig kvalitet blir god samt att hos handeln kvarliggande partier konditionsskadat vårvete, som icke fyller nyssnämnda krav, ej inblandas i brödsäd av 1953 års skörd.

I anslutning till denna förklaring från kvarnindustriens sida har jordbruksnämnden för några dagar sedan beslutat bemyndiga spannmålsbolaget att sänka konditionskraven vid inlösen av vårvete av 1952 års skörd till lägst 450 milliliters bakningsvolym. Sådant vete skall dock icke inlösas av bolaget i annat fall än då säljaren förbinder sig att icke blanda in skadad brödsäd i fullgod vara. Vidare förutsättes, att bolaget skall utforma sina inköpsbestämmelser så, att säljare erhåller endast fodersädspris, om han bryter mot den avgivna förbindelsen.

En mycket grov uppskattning, verkställd på grundval av uppgifter från Svenska lantmännens riksförbund och cereallaboratoriet i Svalöv, ger vid handen, att av det vårvete, som här är i fråga, minst 15 000 ton är av sådan beskaffenhet, att det icke under några förhållanden kan användas till annat än foder. Nedsättes konditionskravet till en bakningsvolym av 500 milliliter, skulle ytterligare ca 20 000 ton fortfarande falla utanför inlösningsförfarandet. Genom det bemyndigande att nedsätta bakningsvolymen till 450 milliliter, som spannmålsbolaget numera erhållit, kommer sistnämnda kvantitet att minskas till 10 000 ton.

Av vad jag sålunda anfört torde framgå, att ansträngningar gjorts att finna utvägar att minska de av interpellanten avsedda förlusterna. Några ytterligare åtgärder torde knappast vara möjliga att vidtaga.

Herr **ESKILSSON** (h): Herr talman! Jag ber att till herr statsrådet Norup

Ang. byggande av en järnväg Luleå—Karlsborgsverken.

få framföra mitt tack för det lämnade svaret och framför allt för det positiva innehållet i detsamma.

De lättnader i kvalitetsfordringarna på vårvete, som vidtogs i höstas, hälsades med stor tillfredsställelse av jordbrukarna, ty detta var en åtgärd, som direkt skulle hjälpa dem som drabbats hårdast av de synnerligen besvärliga väderleksförhållandena. Tyvärr visade det sig dock, såsom herr statsrådet antydde, att lindringarna inte i alla avseenden medförde avsedd effekt. Stora partier vårvete, som uppfyllde kvalitetsbestämmelserna beträffande antal grodda kärnor och rymdsvikt, kunde inte vinna avsättning som brödsäd, därför att man inom handeln efter direktiv från spannmålsbolaget även började tillämpa kravet på viss brödvoly, en kvalitetsbestämmelse som tidigare icke tillämpats åtminstone vid jordbrukarnas försäljning av spannmål. Därigenom blev ansevliga kvantiteter vårvete särskilt från de östra delarna av landet, som var värst utsatta för det vedervärdiga skördevädret, klassificerade som fodersäd i stället för som brödsäd, trots att det borde vara möjligt att genom uppblandning med bättre kvaliteter använda även detta vårvete som brödsäd. Det var ju detta som angavs som syftet med de i november ändrade kvalitetsfordringarna.

Herr statsrådet har framhållit att kravet på viss bakningsförmåga grundar sig på bestämmelserna, att spannmålen skall ha normal kondition, d. v. s. vara frisk, fullmogen och oskadad, och att den nedsatta bakningsförmågan i ett flertal fall uppkommit genom torkning vid för hög temperatur. Konditionsbestämmelserna är emellertid försedda med en rad reservationer. Det låter t. ex. ganska oegentligt, att ett veteparti, som innehåller upp till 15 procent mältade kärnor eller 8 procent sönderslagna och djurätta kärnor, betecknas som oskadad vara. Talet om skador genom torkningen kan säkerligen också diskuteras. Under alla omständigheter är det väl ingen tvekan om att huvudorsaken till den nedsatta bakningsförmågan var det osedvanligt dåliga vädret både under växtperioden och

skörden, vilket medförde att kvaliteten blev ojämn och dålig. Detta var ju omständigheter, som jordbrukarna hade mycket svårt att påverka.

På grund av de bestämmelser, som hittills tillämpats, har alltså en hel del vårvete, som borde kunna användas som brödsäd, endast blivit avräknat som fodersäd. I det längsta har man på olika håll väntat på en ändring; underhandlingar därom har pågått sedan ett par månader tillbaka, och i avvaktan härpå har man t. ex. inom en del centralföreningar endast gjort en preliminär avräkning gent emot jordbrukarna. Genom det nu lämnade beskedet, att spannmålsbolaget fått tillstånd att sänka konditionskraven, blir det möjligt att avyttra ytterligare kvantiteter vårvete som brödsäd, och detta besked kommer säkerligen att hälsas med stor tillfredsställelse hos samtliga berörda.

Jag vill sluta med att än en gång till statsrådet framföra mitt tack för det positiva och tillfredsställande svar, som han givit på min fråga.

Överläggningen förklarades härmed slutad.

Ang. byggande av en järnväg Luleå—Karlsborgsverken.

Med stöd av § 20 av kammarens ordningsstadga hade herr *Persson, Helmer*, till herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet framställt en så lydande fråga: »Överväger regeringen att på grundval av kungl. järnvägsstyrelsens senaste utredning och med hänsyn till den försämrade arbetstillgången i norra kustbygden i Norrbotten lägga fram förslag att bygga järnväg Luleå—Karlsborgsverken?»

Ordet lämnades till herr statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet **ANDERSSON**, som meddelat att han ämnade vid detta sammanträde besvara nämnda fråga och nu yttrade: Herr talman! Herr Helmer Persson har frågat mig, om regeringen överväger att på grundval av järnvägsstyrelsens senaste

Ang. byggande av en järnväg Luleå—Karlsborgsverken.

utredning och med hänsyn till den försämrade arbetstillgången i norra kustbygden i Norrbotten lägga fram förslag att bygga järnväg Luleå—Karlsborgsverken.

Till svar får jag meddela att beredningen av frågan att anknäta Kalix och Karlsborgsverken till statsbanenätet pågår, men att jag med hänsyn till såväl frågans vittgående ekonomiska konsekvenser som de skilda alternativ, som framlagts för dess lösning, inte kan säga när ett ställningstagande kommer att föreligga.

Herr **PERSSON, HELMER** (k): Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet och chefen för kommunikationsdepartementet för svaret på min framställda fråga.

Det är nu tredje gången inom loppet av ett halvt år som denna fråga behandlas i riksdagen. Första gången hänvisade utskottet till att det pågick en utredning i frågan, trots att utredningsresultatet vid den tidpunkten var presenterat för regeringen. Andra gången frågan behandlades här i riksdagen var ett halvt år efter det att utredningen hade överlämnats. Då menade man att regeringen måste bli i tillfälle att ta ställning, innan riksdagen sade sitt ord. Det är ju gott och väl, men nu har ju regeringen haft sju månaders betänketid och borde kunna svara, om den är positivt eller negativt inställd till detta järnbaneprojekt. Behoven är klarlagda, beräkning över anläggningskostnaderna föreligger, driftkalkyler är uppgjorda och de olika alternativen presenterade. Man tycker därför att ett besked nu kunde lämnas.

Varför är det då nödvändigt att nu lämna ett besked? Jo, sysselsättningsproblemet skärpes i alla de socknar som berörs av detta banprojekt. Töreforsindustrien slår igen portarna i december månad, och en hel del socknar förlorar det egentliga underlaget för folkförsörjningen. På grund av den allmänna åtstramningen på arbetsmarknaden tillspetsas också sysselsättningsproblemen i Råneå och Kalix.

För att lätta svårigheterna i dessa bygder vill man nu anknäta Kalix och Karlsborgsverken till statsbanenätet. Statsrådet säger emellertid att bl. a. hänsynen till de skilda alternativ, som föreligger, gör att det nu inte kan sägas, när ett ställningstagande i denna fråga kommer att föreligga. Men är inte det alternativ, som nu senast officiellt presenterats, i stort sett samma alternativ som lanserats i hela 35 år? Jag tycker nog att en regering av årgång 1953 borde vara klar att bestämma sig för vilket alternativ som man anser vara bäst. Jag vet ju inte, om det existerar något inofficiellt alternativ. Det vore i så fall tacknämligt, om herr statsrådet här kunde lämna en upplysning därom. Med tanke på de allvarliga sysselsättningsproblemen i kalixbygden, Råneå och Töre önskar jag dessutom att kommunikationsministern nu måtte precisera regeringens inställning i denna fråga, så att man kan bilda sig en uppfattning om huruvida regeringen på allvar gripit sig verket an för att få till stånd en positiv lösning av järnvägsfrågan i berörda områden i Norrbotten.

Herr statsrådet **ANDERSSON**: Herr talman! Något officiellt alternativ existerar självfallet inte, eftersom frågan ligger under beredning. Innan den kan avgöras, måste jag avvakta remissvar från länsstyrelsen och Statens skogsindustrier, av vilka särskilt den sistnämnda parten blir speciellt berörd av denna handel, om den nu skulle komma till stånd.

Det är riktigt, som herr Persson säger, att denna fråga är mycket gammal, liksom många andra järnvägsprojekt här i landet. Det är inte bara denna järnvägsfråga som fått ligga till sig genom årtiondena utan även många andra.

Jag har visat mitt personliga intresse för denna fråga genom att jag i höstas var uppe på dessa orter och diskuterade saken med dåvarande landshövdingen Lövgren, representanter för Statens skogsindustrier och andra berörda parter. Jag skulle tro att det pågår alltjämt ute i bygderna däruppe undersök-

Ang. byggande av en järnväg Luleå—Karlsborgsverken.

ningar ifrån järnvägsstyrelsens sida. Kommunalmännen känner säkerligen till att frågan hålles ständigt aktuell och att man följer den med uppmärksamhet.

Beträffande de sysselsättningssvårigheter, som eventuellt kan uppstå i dessa bygder, vet jag att arbetsmarknadsstyrelsen följer de frågorna och är beredd att anvisa lämpliga sysselsättningsobjekt, om det allmänna nu behöver träda in för att försöka få alla i sysselsättning. Jag har av arbetsmarknadsstyrelsen fått veta, att det icke föreligger någon risk för arbetslöshet i sommar i dessa bygder. Det har inom vissa fack i vinter varit en säsongarbetslöshet, som varit större än under föregående år, men man räknar inte med någon arbetslöshet i sommar. Man pekar dessutom särskilt i Kalixbygden på att man där saknar utbildad arbetskraft. Man skulle i dag kunna anställa ytterligare utbildad arbetskraft inom industrien däruppe, om sådan arbetskraft funnes tillgänglig på platsen.

Överläggningen ansågs härmed slutad.

Föredrogos och bordlades ånyo utrikesutskottets utlåtanden nr 6 och 7, konstitutionsutskottets memorial nr 21, bevillningsutskottets betänkanden nr 49—51 och 54—56 samt memorial nr 58, bankoutskottets utlåtande nr 23 ävensom jordbruksutskottets utlåtanden nr 29, 32 och 33 samt memorial nr 34.

Herr TALMANNEN yttrade: Beträffande ärendenas ordning på föredragningslistan för morgondagens sammanträde hemställer jag, att kammaren måtte besluta, att främst bland två gånger bordlagda ärenden skall i följande ordning uppföras konstitutionsutskottets memorial nr 21, bevillningsutskottets memorial nr 58 och jordbruksutskottets memorial

nr 34 samt utrikesutskottets utlåtanden nr 6 och 7, att näst efter andra lagutskottets utlåtande nr 31 skall uppföras statsutskottets utlåtanden nr 136—147, jordbruksutskottets utlåtanden nr 30 och 31, andra lagutskottets utlåtande nr 32, konstitutionsutskottets utlåtande nr 20 och andra lagutskottets utlåtande nr 33 i nu angiven ordning samt att sammanätta stats- och första lagutskottets utlåtanden nr 9 och 10 skall sättas näst efter tredje lagutskottets utlåtande nr 23. Övriga ärenden uppföres i vanlig ordning.

Denna hemställan bifölles.

Anmäldes följande under sammanträdet till herr talmannen avlämnade motioner:

nr 499, av herr *Ewerlöf* m. fl., och
nr 500, av herr *Ohlön* m. fl.,

båda i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående komplettering av riksstatsförslaget för budgetåret 1953/54, m. m.

Motionerna hänvisades till bevillningsutskottet.

Anmäldes och bordlades en av bankoutskottet jämlikt § 21 riksdagsstadgan gjord anmälan, att till utskottet från fullmäktige i riksgäldskontoret överlämnats av särskilt tillkallade sakkunniga avgivet betänkande angående införande av pensionsbestämmelser för hos riksdagen anställda tjänstemän jämte fullmäktiges förslag i ärendet.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 4.24 eftermiddagen.

In fidem
G. H. Berggren.

Onsdagen den 20 maj förmiddagen.

Kammaren sammanträdde kl. 10 förmiddagen.

Justerades protokollen för den 13 och den 15 innevarande månad.

Företogs val av tjugufyra valmän för utseende av dels fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret, dels ock suppleanter för fullmäktige i nämnda bank och kontor.

Herr **FÖRSTE VICE TALMANNEN** erhöll på begäran ordet och anförde: Herr talman! För varterdera av de två val, som nu skall förrättas, ber jag att få avlämna en gemensam lista, vilken godkännts av de av kammaren valda ledamöterna i talmanskonferensen. Varje lista upptar namn på så många personer, som det ifrågavarande valet avser.

Herr förste vice talmannen avlämnade därefter en lista, som under partibeteckningen »Den gemensamma listan» upptog följande namn:

Johanson, Karl August
Sjödahl
Branting
Elofsson, Gustaf
Lindblom
Ewerlöf
Nilsson, Hjalmar
Hermansson, Albert
Falk
Andersson, Lars
Sundelin
Olsson, Karl Johan
Velander
Sundvik
Fahlander
Werner
Johannesson
Ohlon
Mogård
Wistrand
Anderberg

Pålsson
Hesselbom
Nordenson

Sedan herr talmannen för kammaren uppläst denna lista, blev densamma på gjord proposition av kammaren godkänd; och förklarades de å listan upptagna personerna hava blivit utsedda till valmän.

Anställdes val av tio suppleanter för kammarens valmän för utseende av dels fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret, dels ock suppleanter för fullmäktige i nämnda bank och kontor.

Herr förste vice talmannen avlämnade en av de av kammaren valda ledamöterna i talmanskonferensen godkänd lista, som under partibeteckningen »Den gemensamma listan» upptog följande namn:

Boo
Bergman
Heüman
Eliasson
Näslund
Wehtje
Johansson, Rune
Olofsson
Bergh
Eskilsson

Efter det herr talmannen för kammaren uppläst denna lista, blev densamma på gjord proposition av kammaren godkänd; och förklarades de å listan upptagna personerna hava blivit utsedda till valmanssuppleanter.

Föredrogs och lades till handlingarna den av bankoutsiktet jämlikt § 21 riksdagsstadgan gjorda anmälan, att till utskottet från fullmäktige i riksgäldskontoret överlämnats av särskilt tillkallade sakkunniga avgivet betänkande angående införande av pensionsbestämmelser

Ang. vissa beslut av Europarådets rådgivande församling.

för hos riksdagen anställda tjänstemän jämte fullmäktiges förslag i ärendet.

Vid förnyad föredragning av konstitutionsutskottets memorial nr 21, angående uppskov med behandlingen av vissa ärenden, bifölls vad utskottet i detta memorial hemställt.

Vid ånyo skedd föredragning av bevillningsutskottets memorial nr 58, angående uppskov till innevarande års höstsession av behandlingen av till utskottet hänvisad motion, bifölls vad utskottet i detta memorial hemställt.

Vid förnyad föredragning av jordbruksutskottets memorial nr 34, angående uppskov med behandlingen av vissa till utskottet hänvisade ärenden, bifölls vad utskottet i detta memorial hemställt.

Ang. vissa beslut av Europarådets rådgivande församling.

Föredrogs ånyo utrikesutskottets utlåtande nr 6, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med anhållan om riksdagens yttrande angående vissa av Europarådets rådgivande församling år 1952 vid dess fjärde ordinarie möte samt år 1953 vid dess extraordinarie möte fattade beslut.

Genom en den 24 april 1953 dagtecknad proposition, nr 229, hade Kungl. Maj:ten, under återopande av propositionen bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över utrikesdepartementsärenden för samma dag, anhållit om riksdagens yttrande angående vissa av Europarådets församling år 1952 vid dess fjärde ordinarie möte samt år 1953 vid dess extraordinarie möte fattade beslut.

Utskottet hade i det föreliggande utlåtandet gjort vissa uttalanden rörande en inom Europarådets organ dryftad fråga om en stadgerevision av sådan innebörd, att Europarådets behörighet eventuellt utvidgades till beslutsmässighet på försvarspolitikens område, samt för-

klarat, att övriga i propositionen omnämda beslut av den rådgivande församlingen och vad departementschefen där om anfört icke gäve utskottet anledning till särskilt uttalande. Utskottet hade därefter hemställt, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:ten som sin mening giva till känna vad utskottet anfört.

Herr WISTRAND (h): Herr talman! Utrikesutskottets utlåtande är ju ytterst föranlett av en önskan från Europarådet att få en uppfattning om de olika parlamentens ställningstagande till åtminstone några av de viktigaste frågor, där rådgivande församlingen avgivit rekommendationer. Ur den synpunkten förefaller det mig mycket beklagligt, att utrikesutskottet inte haft någonting annat att säga om en lång rad mycket viktiga rekommendationer, än att de inte föranleder något utskottets uttalande. Detta torde, föreställer jag mig, vara den torftigaste behandling, som i något parlament kommer dessa rekommendationer till del.

Särskilt har jag fäst mig vid att utskottet anser sig kunna låta detta ställningstagande gälla också en fråga, där Sveriges regering på sin tid gjorde en mycket bemärkt och internationellt högt skattad framstöt, nämligen om en sammanläggning av den europeiska ekonomiska samarbetsorganisationen OEEC och Europarådet. Jag är fullt på det klara med att utskottets ställningstagande, eller rättare sagt brist på ställningstagande, betingas av vad utrikesministern i sin proposition anför i saken. Han säger där märkvärdigt nog: »Emellertid torde församlingen undersökta de praktiska svårigheter, som härvid möter, särskilt på grund av olikheten i fråga om medlemskap i respektive organisationer.» Jag måste till detta säga, att den svenska regeringen vid sin framstöt i frågan tydligen underskattade svårigheterna på samma sätt som utrikesministern nu anser att församlingen gjort. Olikheterna i fråga om medlemskap fanns nämligen lika väl då som när assembléen beslutade sin rekommendation.

Ang. vissa beslut av Europarådets rådgivande församling.

När utskottet antagligen delar departementschefens uppfattning, att det skulle vara en mycket lycklig utveckling om organisationerna bleve sammanslagna, tycker jag att utskottet på något sätt kunde ha givit uttryck däråt i sitt utlåtande och därmed stött tanken.

Jag förstår mycket väl de svårigheter utskottet haft att i grund och botten penetrera alla de avgivna rekommendationerna. De har ju framsprungit ur en parlamentarisk vokabulär och ett parlamentariskt tillvägagångssätt, som ofta kan te sig för oss ganska främmande. Jag kan dock inte underlåta att betona önskvärdheten av att utskottet åtminstone med något ord angivit, om de önskemål beträffande den ekonomiska och sociala verksamheten, som rekommendationerna i allmänhet är uttryck för, anses ha utskottets gillande eller inte. Det är beklagligt att detta inte skett, ty utlåtandena kommer en gång att samlas, och vi kommer då att här som alltid — kanske till och med i onödan, därför att vårt handlingssätt här hemma följt endast det minsta motståndets väg — framstå som de mest kyliga och senfärdiga, när det gäller samarbete.

Det är ju endast en fråga som föranlett ett verkligt uttalande från utrikesutskottets sida och som påkallat dess egentliga uppmärksamhet. Jag vill inte uppehålla mig vid det nu. Jag har ingen erinran mot vad utskottet sagt, men jag tar i hög grad fasta på uttalandet, att man inte kan ta slutgiltig ställning till denna fråga och inte heller behöver göra det, förrän omständigheterna — om Edenplanen kommer att bli genomförd eller inte — verkligen påkallar ett svenskt ställningstagande. Den diskussion, som då kommer att äga rum och som för närvarande — i varje fall i detta sammanhang — skulle vara för tidigt väckt, måste emellertid upptagas under hänsynstagande till alla faktorer, sådana de vid det tillfället föreligger, och vilka naturligtvis inte kan vara redovisade i detta utskottets utlåtande.

Utskottet gör en hänvisning, och en fullt riktig hänvisning, till att inom Europarådet ministerkommittén är den en-

samt beslutande och den som har hela makten och ansvaret. Det är alldeles riktigt, men samtidigt är ju innebörden av Europarådets hela konstruktion, att det skall väckas ett allmänt parlamentariskt intresse för utrikesfrågorna på det europeiska planet. Under sådana förhållanden är man rätt litet hjälpt med en snäv hänvisning till att det i alla fall är ministerkommittén som har avgörandet, och därmed också underförstått, att det är vår utrikesminister som är den ensamt bestämmande för vår del. Jag tror att man härvid underskattar behovet av en nära kontakt från de olika parlamentens sida med arbete, som utföres inom Europarådet.

Herr SANDLER (s): Herr talman! Jag vill först meddela kammaren och herr Wistrand, att utskottet hade önskat att få se närvarande vid sitt sammanträde, när detta ärende behandlades, de ärade ledamöter av riksdagen, som är delegater i Europarådets rådgivande församling och som inte tillhör utrikesutskottet. Detta visade sig ogörligt, emedan delegaterna ännu befann sig i Strasbourg och utskottet i riksdagens avslutningsskede icke kunde uppskjuta behandlingen av detta ärende.

Jag har för övrigt ingen som helst anledning att polemisera mot herr Wistrands uppfattning, att detta utlåtande är magert. Jag tror att herr Wistrand kanske har anledning att betänka, att denna magerhet sammanhänger med att utskottet i den huvudangelägenhet, som behandlas i utskottets betänkande, har velat tillämpa grundsatsen »wait and see». Jag tror att den grundsatsen i föreliggande fall är synnerligen lämplig att tillämpa.

Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt.

Vid förnyad föredragning av utrikesutskottets utlåtande nr 7, i anledning av

Ang. statsbidrag till jordbrukets rationalisering m. m.

Kungl. Maj:ts skrivelse till riksdagen angående val av ombud jämte suppleanter i Nordiska rådet, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Ang. statsbidrag till jordbrukets rationalisering m. m.

Föredrogs ånyo jordbruksutskottets utlåtande nr 28, med anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1953/54 till Bidrag till jordbrukets rationalisering m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

I detta utlåtande hade utskottet på åberopade grunder hemställt,

A. att riksdagen måtte

1) med bifall till Kungl. Maj:ts i proposition nr 113 gjorda framställning samt med avslag å motionerna I: 403 och II: 492, i förevarande del, å riksstaten för budgetåret 1953/54 under nionde huvudtiteln anvisa

a) till Lantbruksnämnderna: Kostnader för planeringskommittéer ett förslagsanslag av 250 000 kronor;

b) till Bidrag till jordbrukets rationalisering ett reservationsanslag av 15 000 000 kronor;

2) med bifall till Kungl. Maj:ts framställning å riksstaten för budgetåret 1953/54 under nionde huvudtiteln till Grundförbättringar: Statens avdikningsanslag anvisa ett förslagsanslag av 4 000 000 kronor;

3) med bifall till Kungl. Maj:ts framställning samt med avslag å motionerna I: 403 och II: 492, såvitt nu vore i fråga, medgiva, att under budgetåret 1953/54 finge beviljas statsbidrag från statens avdikningsanslag å tillhoppa högst 3 000 000 kronor;

4) med bifall till Kungl. Maj:ts framställning medgiva, att under budgetåret 1953/54 finge beviljas lån från statens avdikningslånefond å tillhoppa högst 4 000 000 kronor;

5) med bifall till Kungl. Maj:ts framställning medgiva, att delägare i Tämnares sänkningsföretag år 1946 finge beviljas lånegaranti jämlikt bestämmel-

serna i kungörelsen den 11 juni 1948 (nr 342) angående statligt stöd till jordbrukets yttre och inre rationalisering m. m. samt att därvid viss eftergift finge göras från föreskrivet krav på säkerhet;

B. att motionerna I: 342 och II: 411 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

I de likalydande motionerna I: 403 av herrar *Spetz* och *Sunne* samt II: 492 av herrar *Åhman* och *Rimås* hade föreslagits, att riksdagen vid behandlingen av förevarande proposition skulle dels anvisa till Lantbruksnämnderna: Kostnader för planeringskommittéer ett förslagsanslag av 150 000 kronor och till Bidrag till jordbrukets rationalisering ett reservationsanslag av 11 750 000 kronor, dels ock medgiva, att från statens avdikningsanslag finge beviljas statsbidrag å tillhoppa högst 4 000 000 kronor.

I de likalydande motionerna I: 342 av herr *Lundqvist* m. fl. och II: 411 av herr *Svensson* i Krokstorp hade yrkats, att riksdagen skulle besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om en skyndsamt utredning angående möjligheten att under lantbruksnämnderna inordna lånebidragsverksamheten beträffande för fiskerinäringens utövande nödvändiga byggnader.

Vid utlåtandet hade reservationer avgivits

1) av herrar *Näslund*, *Johan Persson* och *Widén*, vilka ansett, att utskottets yttrande bort hava den ändrade lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort hemställa,

A. att riksdagen måtte

1) i anledning av Kungl. Maj:ts framställning samt med bifall till motionerna I: 403 och II: 492, i förevarande del, å riksstaten för budgetåret 1953/54 under nionde huvudtiteln anvisa

a) till Lantbruksnämnderna: Kostnader för planeringskommittéer ett förslagsanslag av 150 000 kronor;

b) till Bidrag till jordbrukets rationalisering ett reservationsanslag av 11 750 000 kronor;

2) med bifall — — — (lika med utskottet) — — — 4 000 000 kronor;

Ang. statsbidrag till jordbrukets rationalisering m. m.

3) i anledning av Kungl. Maj:ts framställning samt med bifall till motionerna I: 403 och II: 492, såvitt nu vore i fråga, medgiva, att under budgetåret 1953/54 finge beviljas statsbidrag från statens avdikningsanslag å tillhopa högst 4 000 000 kronor;

4) med bifall — — — (lika med utskottet) — — — 4 000 000 kronor;

5) med bifall — — — (lika med utskottet) — — — på säkerhet.

B. att motionerna — — — (lika med utskottet) — — — riksdagens åtgärd;

2) av herrar *Björnberg, Ahlsten* och *Eliasson*, vilka ansett, att utskottets utlåtande bort lyda så, som i denna reservation angivits, och avslutas med en hemställan,

A. att riksdagen måtte

1) med bifall till Kungl. Maj:ts framställning samt med avslag å motionerna I: 403 och II: 492, i förevarande del, å riksstaten för budgetåret 1953/54 under nionde huvudtiteln till Lantbruksnämnderna: Kostnader för planeringskommittéer anvisa ett förslagsanslag av 250 000 kronor;

2) i anledning av Kungl. Maj:ts framställning samt motionerna I: 403 och II: 492, såvitt nu vore i fråga, å riksstaten för budgetåret 1953/54 under nionde huvudtiteln till Bidrag till jordbrukets rationalisering anvisa ett reservationsanslag av 14 000 000 kronor;

3) med bifall till Kungl. Maj:ts framställning å riksstaten för budgetåret 1953/54 under nionde huvudtiteln till Grundförbättringar: Statens avdikningsanslag anvisa ett förslagsanslag av 4 000 000 kronor;

4) i anledning av Kungl. Maj:ts framställning samt med bifall till motionerna I: 403 och II: 492, såvitt nu vore i fråga, medgiva, att under budgetåret 1953/54 finge beviljas statsbidrag från statens avdikningsanslag å tillhopa högst 4 000 000 kronor;

5) med bifall — — — (lika med punkt 4 i utskottets hemställan) — — — 4 000 000 kronor;

6) med bifall — — — (lika med punkt 5 i utskottets hemställan) — — — på säkerhet;

B. att motionerna — — — (lika med utskottet) — — — riksdagens åtgärd.

Herr NÄSLUND (fp): Herr talman! Skiljaktigheterna mellan reservanternas och utskottsmajoritetens uppfattning i det föreliggande ärendet beror inte på några delade meningar om verksamhetens omfattning, utan består endast däri att reservanterna anser att det här finns tillräckliga reservationer kvar sedan föregående budgetår, som det vore lämpligare att ta i anspråk, innan anslaget till jordbrukets rationalisering räknades upp till det belopp Kungl. Maj:t har föreslagit. Departementschefen förordar att det skall tas i anspråk 2 miljoner kronor av de kvarstående reservationerna, men dessa uppgick ju vid den tidpunkt, när förevarande proposition, nr 113, avlämnades, till inte mindre än 5 210 000 kronor, som alltså är alldeles odisponerade. Reservanterna menar att man, om man kan ta 2 miljoner kronor ur denna reservation, också bör kunna ta de återstående 3 miljoner kronorna eller något mer från dessa medel. Men detta har inte departementschefen velat vara med om, och det kan ju hända att han bygger sin uppfattning på att medelsförbrukningen skulle bli något större än vad som beräknats.

Nu förhåller det sig på det sättet, att medelsförbrukningen för innevarande budgetår under de tre första kvartalen enligt de upplysningar, som lämnats från lantbruksstyrelsen, inte uppgått till mer än mellan 8 och 9 miljoner kronor av tillgängliga 20 miljoner kronor. För sista kvartalet återstår alltså 11 å 12 miljoner kronor, och det är väl ingen som tror, att detta belopp skall kunna förbrukas på ett kvartal, även om helt naturligt under fjärde kvartalet disponeras mer pengar per kvartal räknat än under de tre första. Belysande för hur angelägen man på detta verksamhetsområde är att samla på reservationer tycker jag är det som föreslagits i fråga om

Ang. statsbidrag till jordbrukets rationalisering m. m.

anslaget till planeringskommittéer. Under de tre senaste budgetåren — alltså budgetåren 1950/51, 1951/52 och 1952/53 — har beviljats 900 000 kronor till planeringskommittéer, men det har inte förbrukats mer än 361 000 kronor, och för innevarande budgetår har beviljats 250 000 kronor, men den 1 april — alltså vid det fjärde kvartalets ingång — hade förbrukats 57 000 kronor. Reservanterna frågar sig vad det kan vara för mening med att samla på reservationer på detta sätt, när man i det ansträngda läge, som vi för närvarande befinner oss i, söker att nedbringa utgifterna så mycket som möjligt.

Det råder ju inte några delade meningar om medelförbrukningen, utan reservanterna anmärker, som jag från början sade, på detta sätt att samla på reservationer. Vi har under ett flertal år riktat kritik på denna punkt, och nu har ju Kungl. Maj:t i någon mån börjat ta i anspråk reservationer, varför vår kritik tydligen inte varit alldeles utan betydelse.

Herr talman! I den motion, som i detta ärende har väckts av ledamöter från folkpartiet, har tydligt sagts ifrån att man inte äsyftar en begränsning av verksamheten, utan endast understryker önskemålet att ta i anspråk reservationer, där sådana finnes, för att därigenom kunna nedbringa utgifterna på förevarande punkt, vilket skulle åstadkomma en besparing på något över 3 miljoner kronor, och det är ju, såvitt vi förstår, inte att förakta.

Herr talman! Med hänsyn till den långa föredragningslistan skall jag inte uppehålla tiden. Jag slutar med att yrka bifall till den med 1) betecknade reservationen, som vid utskottets utlåtande avgivits av mig och två andra ledamöter av jordbruksutskottet.

Herr BJÖRNBERG (h): Herr talman! Jag har tillsammans med herrar Ahlsten och Eliasson i andra kammaren avgivit en reservation, som delvis sammanfaller med den, som herr Näslund här talat för. Men så långt i prutningar

som herr Näslund och hans medreservanter vill gå, kan vi inte sträcka oss. Att exempelvis beskära reservationsanslaget för rationalisering av jordbruket med inte mindre än 3 1/4 miljoner kronor, alltså från 15 till 11 3/4 miljoner kronor, anser vi vara allt för vanskligt. Det skulle åtminstone delvis äventyra en mycket önskvärd fortsättning av rationaliseringen av våra jordbruk. Visst är det sant som herr Näslund säger, att det finns avsevärda reservationer, och visst är det sant som han också framhöll, att en ganska väsentlig del av anslaget för innevarande år kvarstår odisponerad. Men å andra sidan får vi inte glömma, att det finns väsentliga eftersläpningar speciellt beträffande anslaget till avdikningar. Lantbruksstyrelsen meddelar, att vid ingången av innevarande budgetår låg 900 ansökningar på tillsammans omkring 10 1/2 miljoner kronor inne, och under innevarande år väntar man, att ansökningar på ytterligare 3 miljoner kronor för samma ändamål skall komma in. Det blir alltså 13 1/2 miljoner kronor, men bidragsramen för detta ändamål under innevarande år är bara 3 miljoner kronor. Denna disproportion måste ju leda till att man i allt större utsträckning utnyttjar möjligheten att för avdikningsändamål ta av medel, som är reserverade för rationaliseringsändamål; man har möjlighet till detta numera. Därmed smälter ju dessa reservationer samman avsevärt.

Eftersläpningarna är som sagt mycket stora. Normalt får man vänta i tre år, innan ens ansökan blir behandlad, och på sina håll får man vänta 6, ja, ända upp till 8 år, har det sagts. Under tiden kan mycket inträffa. Det kan bli ändringar med avseende på äganderätten till fastigheten, och ofta är det så att väsentliga prisstegringar kullkastar kostnadsberäkningarna. Ovissheten med avseende på den ekonomiska utvecklingen gör alla kalkyler mycket osäkra. Allt detta medför att många lantbrukare tvekar att sätta i gång sina planerade företag. Det är inte minst förhållandet då det gäller den inre rationaliseringen,

Ang. statsbidrag till jordbrukets rationalisering m. m.

exempelvis uppförandet av nya ekonomibyggnader. Men när läget blir stabiliserat, kommer säkerligen igångsättandet av planerade arbeten och företag att ske i snabbare takt och större omfattning, varvid pengarna kommer att tagas i anspråk. Därför synes det oss reservanter för djärvt att pruta 3 1/4 miljoner kronor, men efter mycket noggranna överväganden anser vi dock, att någon prutning bör kunna ske, och vi har föreslagit denna till 1 miljon kronor, d. v. s. från begärda 15 till 14 miljoner kronor. Samtidigt önskar vi dock att bidragsramen för avdikningsändamål skall vidgas med motsvarande belopp, alltså med 1 miljon kronor från 3 till 4 miljoner kronor — samma belopp som av utskottet upptagits som förslagsanslag för avdikningsändamål. Det är nämligen alldeles uppenbart att begränsningen av bidragsramen för avdikningar till 3 miljoner kronor är alldeles för snäv, och departementschefen liksom utskottsmajoriteten säger ju också, att det vore mycket önskvärt att denna bidragsram höjdes till 4 miljoner kronor. Torrläggningsverksamheten utgör ett viktigt led i rationaliseringssträvandena. Men utskottsmajoriteten anser sig inte med hänsyn till läget kunna sträcka sig till 4 miljoner kronor. Om vi emellertid tar 1 miljon kronor av rationaliseringsanslaget, så kan väl knappast några farhågor för budgetläget ge anledning till att vägra en ytterst välbehövlig ökning av bidraget till torrlägningsarbetena. Det blir ju faktiskt så att budgeten belastas med 1 miljon kronor mindre — man ställer så att säga 1 miljon kronor på framtiden.

Herr talman! Jag skall inte ingå på behovet och betydelsen av dessa torrlägningsarbeten. Vi känner alla mycket väl till dem från våra egna bygder. Jag ber bara att få yrka bifall till den reservation, som med beteckningen 2) avgivits av herrar Ahlsten, Eliasson och mig.

Herr JONSSON, JON (s): Herr talman! Som redan av de båda reservanterna anförts har man varit enig om att anslaget

för bidrag till jordbrukets rationalisering skall vara 17 miljoner kronor. Oenigheten har gällt hur dessa 17 miljoner kronor skall täckas. I den av herr Näslund m. fl. avgivna reservationen har påpekats, att det den 1 april i år endast uttagits 8 1/2 miljoner kronor av dessa pengar, och reservanterna ansåg att på detta sätt skulle en väsentligt större reservation vara tillgänglig än Kungl. Maj:t ansåg sig kunna räkna med, nämligen 2 miljoner kronor. Nu vill jag säga att om reservanterna hos lantbruksstyrelsen tagit reda på hur det brukar förhålla sig vid den tidpunkt då anslaget tages i anspråk, skulle de ha fått den upplysningen, att detta är ungefär det normala förhållandet. Det är nämligen så att som regel faller ungefär en tredjedel och vissa år närmare hälften av anslaget på det fjärde kvartalet. Detta hör samman med lantbruksnämndernas sätt att arbeta. Under höstarna göres programmen upp där ute i nämnderna, och de utför också erforderliga fältmässiga arbeten. Under vintern bearbetas och iordningställes dessa program hos lantbruksnämnderna, och därpå följer under det fjärde kvartalet större delen av kraven på anslag.

Jag vill också med anledning av herr Näslunds yttrande, då han sade att på s. 3 i utskottets utlåtande hade reservationerna redovisats och att det enligt dessa skulle finnas 5 360 000 kronor i reservationer, fästa kammarens uppmärksamhet på att det var fallet före budgetårets slut 1951/52. Dessa pengar kan inte tagas i anspråk nu, utan vad som kan tas i anspråk är de reservationer, som kan väntas finnas den sista juni i år. Hur förhåller det sig då med detta? Jag har intresserat mig för att få en klar bild härav och är därför nu i tillfälle att nu lämna några siffror. Men innan jag gör det vill jag påminna om att 1948 års riksdag fattade beslut om att en viss decentralisering av avdikningsuppgifterna skulle ske. Man menade att det inte varit nödvändigt att de mindre avdikningsföretagen gick till lantbruksstyrelsen, utan att de kunde avgöras av lantbruksnämnderna. Denna de-

Ang. statsbidrag till jordbrukets rationalisering m. m.

centralisering har sedan dess försiggått allt kraftigare och kraftigare alltefter-som lantbruksstyrelsen har funnit en sådan decentralisering vara möjlig.

Under de första åren var det ärenden, som var begränsade till fyra å fem intressenter i avdikningsföretagen, som blev överflyttade att handläggas av lantbruksnämnderna. Men i år har från lantbruksstyrelsen meddelats att avdiknings-ärenden, som gäller ända upp till tio intressenter, skall kunna få avgöras av lantbruksnämnderna.

Jag ber nu att få framföra några siffror som visar utvecklingen på detta område. För budgetåret 1949/50 var anslaget för avdikningar 4 miljoner, och av rationaliseringsanslaget togs i anspråk 480 000 kronor, men detta gällde huvudsakligen täckdikningar, och detta blev tillsammans 4 480 000 kronor. För budgetåret 1951/52 har man sänkt avdikningsanslaget från 4 till 3 miljoner, men då tog man ur rationaliseringsanslaget 3 200 000 kronor, och summan för avdikning och täckdikning blev då 6 200 000 kronor. För innevarande budgetår har anslagits till avdikning 3 miljoner, men man räknar med att vad som skall gå som bidrag av rationaliseringsanslaget hos lantbruksnämnderna blir 5 miljoner kronor, och alltså utgår man från att omkring 8 miljoner kronor skall stå till förfogande eller kunna användas för avdikning och täckdikning.

Att man har kommit upp till denna höga siffra beror på att det inte bara är de nya avdikningsärendena samt lantbruksnämnderna får ta det väsentliga av, utan det har också överförts från lantbruksstyrelsen till lantbruksnämnderna magasinerade företag av rätt stor betydelse.

Jag kan sålunda meddela att bidragsansökningar, som överförts från länsstyrelsen till lantbruksnämnderna och sålunda från avdikningsanslaget till rationaliseringsanslaget, var budgetåret 1951/52 1 041 stycken med ett bidragsbelopp på 3 miljoner kronor, men för budgetåret 1952/53 var det 353 stycken till ett belopp av 3,5 miljoner kronor, och detta betyder att det blir en avsevärd avlast-

ning från avdikningsanslaget till rationaliseringsanslaget och att även balansen har väsentligt minskat.

Det fanns en balans av bidragsansökningar hos lantbruksstyrelsen på avdikningsärenden den 1/7 1951 på 1 782 stycken, och man beräknade bidragsbeloppet till 12,5 miljoner kronor. Den 1/7 1953 beräknades preliminärt föreligga ungefär 300 stycken ärenden med ett belopp på tillsammans 7,5 miljoner kronor.

Genom den betydande överflyttningen av dessa avdikningsanslag befinner sig lantbruksstyrelsen för dagen i den situationen att den av Kungl. Maj:t och av lantbruksstyrelsen tidigare beräknade reservationen på 2 miljoner kronor inte finnes, och jag kanske bör säga, att dessa 17 miljoner uppdelas så att det därav beräknas 2,5 miljoner till den yttre rationaliseringen och 14,5 miljoner till den inre. Men det finnes ju möjlighet för Kungl. Maj:t att vidtaga vissa överföringar av dessa anslag.

Lantbruksstyrelsen är alltså i dagarna i den situationen att de 14,5 miljoner kronorna, som beräknades för den inre rationaliseringen, inte räcker till, utan styrelsen har gått in till Kungl. Maj:t med en framställning om att utöver dessa 14,5 miljoner få använda vad som väntas bli över på de 2,5 miljonerna till den yttre rationaliseringen. Då bör väl var och en förstå, hur vanskligt det är att stanna vid det anslag, som här föreslås i den av herr Näslund företrädde reservationen, på 11³/₄ miljoner kronor. Det fattas ju 3¹/₄ miljoner kronor för att man skall komma upp till de av Kungl. Maj:t och även av utskottet begärda 15 miljoner kronorna. Om man stannar vid denna reservation, kommer man att nästa år befinna sig i den situationen att det blir brist på pengar, och därmed kommer väsentliga uppgifter att få överföras till ett följande år. Nog tycker jag det är litet egenomligt, att när man har en lantbruksorganisation och när lantbruksnämnderna har sina tjänstemän, man skall vara så snål med anslaget, att de inte kan få fullgöra det arbete som annars skulle vara möjligt. Någon kanske menar att lant-

Ang. statsbidrag till jordbrukets rationalisering m. m.

bruksnämnderna kan få för mycket arbete, och det är ju möjligt att tjänstemännen där inte skulle ha så mycket emot någon minskning i arbetsbördan, men det blir jordbrukarna som går miste om dessa bidrag på $3\frac{1}{4}$ miljon kronor, och det är den inre rationaliseringen som kommer att drabbas av inskränkningen.

Jag har med dessa siffror velat klargöra för kammaren, hur allvarlig situationen skulle bli, om man skulle följa den av herr Näslund förordade reservationen.

Vad det sedan gäller den av herr Björnberg framförda synpunkten vill jag säga, att om man utgår ifrån att behoven kommer att bli lika stora nästa år, d. v. s. 17 miljoner kronor, naturligtvis minskat med ett eller annat tiotusental, som kan finnas i reservationer på grund av att lantbruksnämnderna inte hunnit få fram allt vad de räknade med, så kommer det efter en nedprutning av anslaget från begärda 15 till 14 miljoner att fattas 3 miljoner kronor för den inre rationaliseringen. Då får man visserligen ytterligare 1 miljon kronor till det avdikningsanslag som lantbruksstyrelsen har hand om, men om man velat få till stånd en förbättring av anslagsmöjligheterna för avdikning och täckdikning med samma anslag, skulle man ha höjt anslaget till avdikning från 3 till 4 miljoner utan att sänka rationaliseringsanslaget.

Beträffande till sist, herr talman, dessa 250 000 kronor till planeringskommittéer, är det anslaget för mig ingen större hjärteangelägenhet. Lantbruksnämnderna och kanske i ännu högre grad lantbruksstyrelsen var till en början ganska ivriga för dessa planeringsuppgifter. Ivern har nu svalnat betydligt, men man har ju lagt upp en del av dessa planer, som är i gång och som givetvis måste fullföljas, och det behövs litet pengar till dem. Jag tror vi kan anslå de begärda 250 000 kronorna; skulle det bli några pengar över, är de väl inte bortta.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr SPETZ (fp): Herr talman! Det är två år sedan min vän Jon Jonsson och jag diskuterade denna fråga i riksdagen, och jag var för ett ögonblick sedan ute och läste vad herr Jonsson då sade. Han förklarade sig vara övertygad om att vid övergången till budgetåret 1951/52 skulle det inte finnas mycket medel kvar av det då anslagna beloppet. Nu har vi här papper på hur mycket det var kvar. Kassamässigt finns det 36 439 359 kronor och i odisponerade medel 5 210 160 kronor. Det är möjligt att herr Jonsson anser att detta inte är någonting. För min del tycker jag att det i alla fall är en hel del pengar. För innevarande budgetår är anslaget 15 miljoner kronor, och om därtill kommer de odisponerade medlen — jag skall inte tala om reservationen, utan om det odisponerade beloppet — så har vi 20 200 000 kronor. Av dessa 20 200 000 kronor har under de tre första kvartalen använts 8 176 000 kronor. Det finns alltså 12 miljoner kvar till det sista kvartalet. Nu säger herr Jonsson, att det brukar vara på det sättet att under fjärde kvartalet kommer över en tredjedel, närmare hälften, av medelsåtgången under hela budgetåret. Ja, herr Jonsson, vad betyder det i pengar? Under de tre första kvartalen har det använts något över 8 miljoner, och om man beräknar att det kommer 7 miljoner på det sista kvartalet, blir det sammanlagt 15 miljoner, och då finns det fortfarande en reservation på något över 5 miljoner kronor. Så ligger det i verkligheten till. De fyra miljonerna till avdikning är ju ett förslagsanslag och alltså ett anslag av en annan karaktär.

Jag kan inte finna, herr talman, att herr Jonsson på något sätt har kunnat bevisa eller styrka, att inte den reservation som herr Näslund och hans medreservanter räknat med verkligen kommer att finnas vid budgetårets utgång, och på grund därav, herr talman, ber jag att få instämma i det yrkande herr Näslund framställt.

Herr JONSSON, JON (s): Herr talman! Jag får nog medge, att jag inte var rik-

Ang. statsbidrag till jordbrukets rationalisering m. m.

tigt sannspådd i det yttrande som herr Spetz refererade, men jag vill ändå fästa herr Spetz' uppmärksamhet på att det vid utgången av budgetåret 1950/51 fanns 9 790 000 kronor i reservationer och vid slutet av budgetåret 1951/52 5 210 160 kronor, men jag har ju här redan påpekat, att vid innevarande års slut kommer det icke att finnas någon nämnvärd reservation utom möjligen ett eller annat tiotusental kronor. Och då herr Spetz säger att det finns så och så mycket, kanske 20 miljoner kronor i reservationer, då måste jag svara, att om dessa reservationer finns disponibla för lantbruksstyrelsen och lantbruksnämnderna, skulle väl inte lantbruksstyrelsen ha behövt i dagarna gå in till Kungl. Maj:t och begära att utöver de 14,5 miljoner som är anslagna till inre rationalisering få ta i anspråk något av det som blir över på de 2,5 miljonerna till yttre rationalisering. Det är väl ända på det sättet, att reservationer som ligger längre tillbaka än det nu löpande budgetåret kan vi inte ta i anspråk annat än efter särskilt beslut härom. Det kommer nu enligt reservationen att anslås 11 3/4 miljoner kronor för denna verksamhet, och man behöver tillsammans bortåt 17 miljoner kronor. Om vi skulle anta reservationen, tror då herr Spetz, att lantbruksstyrelsen bara kan plocka till sig vad den behöver av de 20 miljoner kronor som sparats under tidigare år? Nej, lantbruksstyrelsen måste hos Kungl. Maj:t göra framställning om att få ytterligare medel beviljade, och Kungl. Maj:t måste, då det är fråga om att gå två år tillbaka, hos riksdagen begära mera pengar för verksamheten. Här är det inga fonder, utan det är reservationsanslag som man använder, och de regleras för varje budgetår för sig. Det måste i det föreliggande förslaget anvisas ungefär de reservationer som man räknar med att kunna använda.

Herr TJÄLLGREN (bf): Herr talman! Såsom framgår av det föreliggande utskottsutlåtandet har jag inte deltagit i detta ärendes behandling inom jord-

bruksutskottet. Med anledning därav vill jag endast deklarerat och få till kammarens protokoll antecknat, att om jag hade varit med om behandlingen av frågan, skulle jag ha anslutit mig till utskottsmajoriteten. Jag ber alltså att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, yttrade herr talmannen, att i avseende på det nu ifrågavarande utlåtandet yrkats 1:o) att vad utskottet hemställt skulle bifallas; 2:o) att det förslag skulle antagas, som innefattades i den av herr Näslund m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen; samt 3:o) att kammaren skulle godkänna det förslag, som innehölles i herr Björnbergs m. fl. vid utlåtandet anförda reservation.

Därefter gjorde herr talmannen propositioner enligt berörda yrkanden och förklarade sig finna propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Herr Björnberg begärde votering, i anledning varav herr talmannen upptog vartdera av de båda återstående yrkandena med hemställan, huruvida kammaren ville antaga detsamma till kontraposition i den förestående omröstningen; och förklarade herr talmannen sig anse de härå avgivna svaren hava utfallit med övervägande ja för deras mening, som ville till kontraposition antaga godkännande av det förslag, som innefattades i herr Näslunds m. fl. reservation.

Herr Björnberg åskade emellertid votering även om kontrapositionens innehåll, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som till kontraposition i huvudvoteringen angående jordbruksutskottets utlåtande nr 28 antager godkännande av det förslag, som innefattas i den av herr Näslund m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Ang. omorganisation av försvarets centrala förvaltning.

Vinner Nej, har till kontraposition i nämnda votering antagits godkännande av det förslag, som innehålles i herr Björnbergs m. fl. vid utlåtandet anförda reservation.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Björnberg* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna ha va utfallit sålunda:

Ja — 61;

Nej — 43.

Därjämte hade 32 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

I följd därav uppsattes, upplästes och godkändes för huvudvoteringen en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad jordbruksutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 28, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr Näslund m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan denna voteringsproposition ånyo upplästs, verkställdes omröstningen genom uppresning; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

Föredrogos ånyo första lagutskottets utlåtanden:

nr 37, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition om godkännande av en den 26 mars 1953 träffad överenskommelse angående ändrad lydelse av artiklarna 2, 7 och 9 konventionen mellan Sverige, Danmark, Finland, Island och Norge den 6 februari 1931 innehållande internationellt privaträttsliga bestämmelser om äk-

tenskap, adoption och förmynderskap, m. m.; samt

nr 38, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 1 § lagen den 6 juni 1925 (nr 179) om ersättning till polisman för skada å kläder.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Vid förnyad föredragning av andra lagutskottets utlåtande nr 31, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående ändring i förordningen den 13 april 1940 (nr 215) om utrymningshjälp, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo och företogs punktvis till avgörande statsutskottets utlåtande nr 136, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa avlönings- m. fl. anslag för budgetåret 1953/54 under fjärde huvudtiteln m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

Punkterna 1—5.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 6.

Ang. omorganisation av försvarets centrala förvaltning.

Med tillstyrkande av Kungl. Maj:ts i proposition nr 110 framlagda förslag hade utskottet i förevarande punkt hemställt, att riksdagen måtte

a) på personalförteckningen för försvarets civilförvaltning uppföra ytterligare två kontorsbiträdestjänster i lönegrad Ca 8;

b) fastställa under punkten införd avlöningsstat för försvarets civilförvaltning, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1953/54;

c) till Försvarets civilförvaltning: Avlöningar för budgetåret 1953/54 anvisa ett förslagsanslag av 3 490 000 kronor.

I motiveringen hade utskottet berört ett av 1946 års militära förvaltningsut-

redning år 1950 framlagt förslag angående omorganisation av försvarets centrala tyg-, intendentur- och civilförvaltning, varefter utskottet anfört bland annat:

»Utskottet har tidigare framhållit, att dröjsmålet med förvaltningsreformens genomförande medfört stora olägenheter för de härav berörda ämbetsverken ävensom understrukit angelägenheten av att denna fråga bringades till sin snara lösning. I årets statsverksproposition förut-sattes också, att proposition i ämnet skulle föreläggas riksdagens vårsession. Trots detta och trots riksdagens tidigare bestämda uttalande i frågan lärar sådant förslag icke nu vara att förvänta. Utskottet, som finner dröjsmålet beklagligt, förutsätter, att Kungl. Maj:t låter påskynda den beredning, som pågår inom försvarsdepartementet, så att förslag snarast kan föreläggas riksdagen.»

Herr LUNDGREN (h): Herr talman! Utskottet har under denna punkt även behandlat frågan om den militära förvaltningsorganisationen och dess reformering. Jag vill, herr talman, erinra om att 1946 års förvaltningsutredning avgav sitt betänkande den 16 oktober 1950 och att remisstiden för myndigheterna utgick i juni 1951. I betänkandet föreslog förvaltningsutredningen bl. a. in-dragning av krigsmaterielverket, vilket enligt förvaltningsutredningens uppfattning skulle medföra dels besparingar, dels också rationaliseringar av den militära förvaltningen.

Statsutskottet skrev förra året, alltså 1952, i sitt utlåtande 172, vilket godkännts av riksdagen, i denna fråga följande: »Dröjsmålet med förvaltningsreformens genomförande medför stora olägenheter för de härav berörda ämbetsverken. Utskottet, som väl inser, att åtskilliga av de frågor det här gäller att taga ställning till kunna beräknas kräva mycket ingående överväganden inom försvarsdepartementet, vill emellertid understryka sitt föregående år gjorda uttalande om angelägenheten av att denna fråga bringas till sin snara lösning. Utskottet förväntar, att förslag

Anslag till försvarets forskningsanstalt. i ämnet förelägges riksdagen i höst eller senast under nästa års riksdags vårsession.»

Jag förstår, herr talman, mycket väl att departementschefen har tvekat att framlägga något förslag. Bland de myndigheter, som har yttrat sig över förvaltningsutredningens betänkande, har det rätt delade meningar, och försvarsministern har ju haft åtskilliga andra och mycket stora frågor att framlägga för årets riksdag. Nu uttalar emellertid statsutskottet, att dröjsmålet med förvaltningsreformens genomförande medför stora olägenheter, och utskottet finner det beklagligt, att Kungl. Maj:t trots riksdagens mycket bestämda uttalande i frågan icke framlagt förslag till årets riksdag. Något förslag lär icke heller vara att vänta till höstrikdagen.

Jag vill, herr talman, endast understryka vad statsutskottet enhälligt har anfört och uttala den förhoppningen, att försvarsministern skall lägga fram förslag om slutgiltigt ordnande av den militära förvaltningen till nästa års riksdag.

Jag har, herr talman, inte något yrkande.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i förevarande punkt hemställt.

Punkterna 7—21.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 22.

Anslag till försvarets forskningsanstalt.

I denna punkt hade utskottet hemställt, att riksdagen måtte

I. i anledning av Kungl. Maj:ts i ämnet framlagda förslag samt med avslag å motionen I: 406, såvitt nu vore i fråga,

a) överföra den på personalförteckningen för försvarets forskningsanstalt under rubriken Tjänstemän å ordinarie stat uppförda tjänsten för kamrerare i lönegrad Ca 27 till redovisning under rubriken Tjänstemän å övergångsstat samt på förteckningen under rubriken

Anslag till försvarets forskningsanstalt.

Extra ordinarie tjänstemän i högre lönegrad än Ce 25 uppföra en tjänst för byrådirektör i lönegrad Ce 33, fem tjänster för laborator i högst lönegrad Ce 31 samt ytterligare nitton tjänster för forskningsingenjör i lönegrad Ce 27;

b) fastställa under punkten införd avlöningsstat för försvarets forskningsanstalt, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1953/54;

c) till Försvarets forskningsanstalt: Avlöningar för budgetåret 1953/54 anvisa ett förslagsanslag av 2 510 000 kronor;

II. i anledning av motionerna I: 408 och II: 514 samt II: 510 i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad utskottet anfört.

I motionen I: 406 av herr *Lundgren* hade, såvitt nu var i fråga, hemställts att riksdagen måtte besluta att inrätta nya tjänster i försvarets forskningsanstalt enligt vad forskningsanstalten äskat i skrivelse till Kungl. Maj:t.

Herr LUNDGREN (h): Herr talman! Frågan om försvarets forskningsanstalts slutliga organisation har sedan åtskilliga år varit svävande, och detta har medfört att anslagen till anstalten kraftigt beskurits i förhållande till vad anstaltens ledning äskat.

Detta medför enligt min uppfattning mycket allvarliga konsekvenser. Det torde inte vara nödvändigt att erinra om den betydelse som den grundläggande militärtekniska forskningen har för våra möjligheter att skapa ett effektivt försvar. Stormakterna bedriver militärteknisk forskning i mycket stor utsträckning och offrar härför miljardbelopp. Det är självfallet att vi inte kan konkurrera med stormakterna på detta område. Med hänsyn till vår alliansfria utrikespolitik har vi emellertid icke möjligheter att få annat än i mycket begränsad omfattning taga del av de forskningsresultat, som framkommit på andra håll. Det är ur den synpunkten nödvändigt, att vi bedriver egen forskning i den utsträckning som våra ekonomiska möj-

ligheter tillåter. Om vi gör detta, har vi också möjligheter att genom utbyte av erfarenheter med andra länder taga del av deras forskningsresultat.

Jag behöver inte närmare gå in på detta, ty departementschefen har i statsverkspropositionen mycket starkt understrukit den militärtekniska forskningens betydelse, och jag tillåter mig, herr talman, att citera departementschefens uttalande. Han säger: »För egen del får jag framhålla att icke minst ekonomiska skäl talar för att forskningen ges tillräckligt utrymme inom den totala försvarsbudgetens ram. För årets riksdag har framlagts vittsyftande förslag rörande materielanskaffning för försvaret. Av vikt är att denna anskaffning kan inriktas på sådan materiel som med hänsyn till forskningsrön och utvecklingstendenser kan behålla sin modernitet under lång tid framåt. En ökad forskningsinsats kan här inbespara belopp som vida överstiger de på forskningen nedlagda kostnaderna. Exempel härpå kan framdragas redan från forskningsanstaltens hittillsvarande verksamhet.»

Med detta mycket positiva uttalande från departementschefens sida rörande forskningens betydelse för försvaret är det ganska anmärkningsvärt, att han av ekonomiska skäl icke anser sig kunna tillstyrka en utökning av forskningsverksamheten enligt vad forskningsanstaltens ledning har äskat.

Utskottet anser sig för sin del i huvudsak böra tillstyrka departementschefens förslag, dock med den ändringen att man i enlighet med motionsvis gjorda yrkanden överför fem tjänster för högre befattningshavare från forskningsanslaget till avlöningsanslaget. Utskottet skriver: »Utskottet har därför anledning förvänta, att förslag till lösning av frågan om forskningsanstaltens organisation förelägges innevarande års riksdags höstsession. Riksdagen bör vid samma tillfälle få taga ställning till principförslag beträffande forskningsanstaltens omfattning och inriktning.»

Jag vill, herr talman, utan att nu framställa annat yrkande än om bifall till utskottets hemställan, uttala den förhopp-

Anslag till medicinska högskolan i Göteborg.

ningen, att statsrådet och chefen för försvarsdepartementet till höstriksdagen kan framlägga de förslag till slutgiltig organisation av forskningsanstalten som statsutskottet har efterlyst i sitt uttalande.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, bifölls vad utskottet i den nu föredragna punkten hemställt.

Punkterna 23—29.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Föredrogs ånyo och företogs punktvis till avgörande statsutskottets utlåtande nr 137, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa anslag för budgetåret 1953/54 till medicinska högskolan i Göteborg och Göteborgs högskola m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

Punkterna 1—3.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 4.**Anslag till medicinska högskolan i Göteborg.**

I förevarande punkt hade utskottet hemställt, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts i proposition nr 122 framlagda förslag samt med avslag å motionerna I: 389 och II: 496, till Medicinska högskolan i Göteborg: Materiel m. m. för budgetåret 1953/54 under åttonde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 350 000 kronor.

Kungl. Maj:ts av utskottet tillstyrkta förslag innebar en anslagshöjning med 105 000 kronor.

I de likalydande motionerna I: 389 av herrar *Sjödahl* och *Ohlon* samt II: 496 av herr *von Friesen* hade hemställts, att riksdagen måtte besluta, att materielanslaget till medicinska högskolan i Göteborg för budgetåret 1953/54 skulle ökas dels med 112 770 kronor för vinnande av likställighet med övriga medicinska undervisningsanstalter, dels med

81 900 kronor för de kliniker, som först vid början av nämnda budgetår trädde i funktion, och med 9 345 kronor för kliniker, som endast en del av innevarande budgetår varit i funktion, eller för klinikererna med tillhopa 91 245 kronor, och att alltså materielanslaget sammanlagt skulle ökas med 204 015 kronor.

Herr **OHLON** (fp): Herr talman! I fråga om materielanslaget till medicinska högskolan i Göteborg har herr *Sjödahl* och jag i denna kammare och herr *von Friesen* i andra kammaren väckt motion, där vi begär en ökning av anslaget, utöver vad Kungl. Maj:t har äskat, med 99 000 kronor.

Jag behöver inte närmare gå in på motiveringen härför. Högskolan i Göteborg är ny, den har inga reservmedel till sitt förfogande och anslagen har varit så små att de inte räckt till för undervisningens behöriga upprätthållande. Det har sålunda inträffat att professorerna har fått gå ut på staden och tigga medel för att kunna hålla undervisningen i gång, och nu senast i vår har man fått köpa in apparatur på kredit med professorernas personliga borgen. Detta kan ju inte sägas vara statsmakterna värdigt.

Utskottet har också behjärtat motionen och ansett att en förstärkning av anslaget behövs. Men å andra sidan har det varit pinsamt för utskottet att nödgas tillstyrka motionen, och så har man handlat på ett sätt som skulle kunna rubriceras såsom lustigt och listigt: man har avstyrkt motionerna under denna punkt och vill inte förstärka materielanslaget, men i stället ger man 50 000 kronor mer i utrustningsanslag. Nu är ju gränserna mellan vad som bör räknas som materielanslag och vad som bör hänföras till utrustningsanslag ganska flytande, och genom utskottets förslag har åtminstone 50 procent av motionärernas önskemål blivit tillgodosedda.

Jag skulle emellertid vilja rikta ecklesiastikministerns uppmärksamhet på frågan om detta anslag för ett kommande år. Det är tydligen så, att ett universitet eller en högskola måste skriva myc-

Anslag till Stockholms högskola.

ket energiskt för att kunna få sina önskemål tillgodosedda. Jag menar nu att om medicinska högskolan i Göteborg även nästa år skulle skriva i den blygsamma form som vi är vana att använda där nere, detta inte skall hindra Kungl. Maj:t att gå högskolan till mötes.

Jag har, herr talman, ingenting att tillägga, utan skall gladeligen vara med om att yrka avslag på min egen motion när nu anslagsökningen dyker upp under en annan punkt.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i den nu ifrågavarande punkten hemställt.

Punkterna 5—11.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Anslag till Stockholms högskola.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 138, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1953/54 till Stockholms högskola jämte i ämnet väckta motioner.

I detta utlåtande hade utskottet hemställt, att riksdagen måtte med bifall till Kungl. Maj:ts i proposition nr 123 framlagda förslag ävensom med avslag å motionerna I: 394 och II: 497 samt II: 280,

a) bemyndiga Kungl. Maj:t att, med tillämpning tills vidare från och med budgetåret 1953/54, vidtaga de ändringar i personalförteckningen för Stockholms högskola, som föranleddes av vad departementschefen anfört;

b) godkänna i utlåtandet införd huvudstat för Stockholms högskola att tillämpas under budgetåret 1953/54;

c) till Bidrag till Stockholms högskola för budgetåret 1953/54 under åttonde huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 6 125 000 kronor.

I de likalydande motionerna I: 394 av herr *Hansson* m. fl. och II: 497 av herr *Severin* i Stockholm m. fl. hade hemställts, att riksdagen, utöver de anslag till Stockholms högskola, vilka föresla-

gits i Kungl. Maj:ts proposition nr 123, måtte bevilja erforderliga medel för inrättandet av en tjänst som biträdande lärare i ärftlighetslära vid högskolan.

Herr **HANSSON** (fp): Tillsammans med några andra ledamöter av kammaren har jag i motion nr I: 394 hemställt att riksdagen utöver Kungl. Maj:ts förslag måtte bevilja erforderliga medel för inrättande av en tjänst som biträdande lärare i ärftlighetslära vid Stockholms högskola eller att i vart fall ett tillfälligt anslag från det s. k. krisanslaget måtte beviljas för det angivna ändamålet under nästkommande budgetår.

Det gäller alltså här en fråga av ungefär samma slag som den kammaren dryftade när avlöningsanslaget till Uppsala universitet beviljades den 29 april. Utskottet har som synes uttalat sig välvilligt om ifrågavarande anslag och skriver i anledning av motionen »att utskottet icke har något att erinra mot att, där est ifrågavarande undervisning får obligatorisk karaktär, Kungl. Maj:t må efter prövning huruvida och i vilken utsträckning särskilda medel erfordras för undervisningens upprätthållande i mån av behov bestrida kostnaderna härför av det under åttonde huvudtiteln uppförda anslaget till Vissa åtgärder för avhjälpande av lärarbristen i högre skolor».

Vi motionärer har alltså anledning att vara tämligen tillfredsställda. Jag skulle ändå vilja, när herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet är närvarande här i kammaren, få en bekräftelse från honom på att vad statsrådet yttrade den 29 april rörande undervisningen i genetik vid Uppsala universitet, nämligen att det finns möjlighet att — därest det blir nödvändigt — utnyttja det krisanslag, som står till förfogande, enligt statsrådets mening skall gälla även för Stockholms högskola. Jag vill anhänga om denna bekräftelse, så att ingen oklarhet skall kvarstå och att vi alltså skall kunna anse, att vi har fått statsrådets garanti för att en tillfredsställande undervisning i genetik vid högskolan är trygkad.

Herr talman! Jag har inget yrkande.

Ang. statsbidrag till försöksdistrikt med enhetsskola m. m.

Herr statsrådet **PERSSON**: Herr talman! Det är väl egentligen överflödigt att jag tar till orda på denna punkt med det bemyndigande, som Kungl. Maj:t har fått genom utskottets skrivning. Där-
est den, såsom jag antar, godkännes av riksdagen, är ju saken alldeles klar.

Jag vill emellertid, när jag nu ändå fått ordet, bara understryka att vi givetvis ändå måste pröva olika framställningar i restriktiv anda och att vi endast för det fallet, att utbildningen för ett icke alldeles obetydligt antal studerande skulle försenas, anser oss ha möjlighet att använda krisanslaget. Men det är mycket möjligt att vi i det fall det här gäller kan komma i den situationen, och då finns det icke något hinder, såvitt jag kan se, att använda anslaget i fråga.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt.

Ang. statsbidrag till försöksdistrikt med enhetsskola m. m.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 139, i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar angående vissa frågor rörande statsbidrag till försöksdistrikt med enhetsskola m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

Under punkten 172 av åttonde huvudtiteln i innevarande års statsverksproposition hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att till Skolöverstyrelsen: Försöksverksamhet m. m. för budgetåret 1953/54 anvisa ett reservationsanslag av 600 000 kronor.

Vidare hade Kungl. Maj:t i en till riksdagen avlåten proposition, nr 126, under återopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 27 februari 1953, jämte redogörelse för den under skolöverstyrelsens ledning pågående allmänna försöksverksamheten framlagt vissa förslag rörande statsbidrag till försöksdistrikten samt studiehjälp åt elever i försöksdistrikten.

I detta sammanhang hade utskottet till behandling förehått följande motioner, nämligen

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herrar *Fritiof Thun* och *Anderberg* (I: 140) och den andra inom andra kammaren av fröken *Olsson* och herr *Johansson* i Södertälje (II: 260), i vilka hemställts, att riksdagen måtte medge skolöverstyrelsen rätt att utan hinder av gällande statsbidragsbestämmelser bevilja försöksdistrikten viss hjälpundervisning på enhetsskolans högstadium;

dels två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herr *Fritiof Thun* (I: 387) och den andra inom andra kammaren av fröken *Olsson* (II: 483), i vilka hemställts, att riksdagen måtte besluta att anta propositionen nr 126 med den ändringen, att statsbidrag med 100 procent skulle utgå till ämneslärare i samtliga försöksdistrikt från det år försöksverksamheten nådde enhetsskolans högstadium, samt att hemställa hos Kungl. Maj:t om en översyn av bestämmelserna för kostnadsfördelningen mellan stat och kommun för den praktiska utbildningen i enhetsskolan, med syfte att jämställa denna utbildning med den teoretiska;

dels ock en inom andra kammaren av herr *Larsson* i Hedenäset väckt motion (II: 499), vari hemställts, att riksdagen vid beslut om statsbidrag till försöksdistrikt med enhetsskolan måtte besluta, att statsbidrag för anskaffande av inventarier jämväl skulle få utgå för anskaffande av erforderliga inventarier för undervisningen i tillvalsämnen i klass 8 och att bestämmelsen om sådant statsbidrag skulle få tillämpas retroaktivt även för läsåret 1952/53, samt att riksdagen måtte anvisa ett förslagsanslag å 100 000 kronor att efter Kungl. Maj:ts prövning utgå som särskilt statsbidrag till försöksverksamhet med enhetsskolan i kommuner med svagt skatteunderlag och högt skattetryck.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet av angivna orsaker hemställt,

Ang. statsbidrag till försöksdistrikt med enhetsskola m. m.

I. att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag ävensom med avslag å motionerna II: 499 samt I: 387 och II: 483, sistnämnda bägge motioner i vad de avsåge ikraftträdandet av det förbättrade statsbidraget till avlöning åt ämneslärare, godkänna av departementschefen i statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 27 februari 1953 förordade särskilda grunder beträffande statsbidrag till försöksdistrikten ävensom bemyndiga Kungl. Maj:t att i de skilda hänseenden, som departementschefen i nämnda statsrådsprotokoll angivit, meddela bestämmelser rörande statsbidrag och därmed sammanhängande förhållanden i avseende å försöks skolornas högstadium;

II. att riksdagen måtte godkänna av departementschefen i statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 27 februari 1953 förordade grunder för studiehjälp åt elever i försöksdistrikten;

III. att riksdagen måtte för budgetåret 1953/54 under åttonde huvudtiteln anvisa

a) till Folkskolor m. m.: Försökskostnadsbidrag ett förslagsanslag av 156 000 kronor;

b) till Folkskolor m. m.: Studiehjälp åt elever i försöksdistrikten ett förslagsanslag av 600 000 kronor;

c) till Skolöverstyrelsen: Försöksverksamhet m. m. ett reservationsanslag av 600 000 kronor;

IV. att motionerna I: 387 och II: 483, i vad de ej behandlats under I, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

V. att motionerna I: 140 och II: 260 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade anmälts av herrar *Bergh* och *Arrhen*, vilka dock ej antytt sin mening.

Herr *ARRHEN* (h): Herr talman! Jag har till detta utlåtande låtit anteckna en blank reservation för att få tillfälle att framföra några reflexioner i anslutning till utskottets skrivning.

När det gäller de två första sidorna talas främst om behovet av att försöksverksamheten utvidgas. Där har jag i stort sett sammanfallande mening med utskottet. Det är alltså inte det, som saken gäller, utan det är fortsättningen av utskottets skrivning, som jag känner ett behov av att i någon mån kommentera. Det är nämligen vissa problemlägen, som för närvarande förekommer på försöksverksamhetens område, som mycket livligt intresserar föräldrarna och som sammanhänger bl. a. med de undervisningsresultat, vilka man hittills har kunnat konstatera framgår ur försöksverksamheten liksom ur de skoltyper, vilka kanske inte direkt kan sägas ingå i försöksverksamheten som sådan utan mera ansluter sig till de improvisationer, som kommunerna har att vidta med hänsyn till den ökade anslutningen till de teoretiska utbildningslinjerna.

Man kan emellertid också fråga sig, om över huvud taget den undervisning, som ser sitt krön i 9 g, ger möjlighet till en direkt fortsättning vid gymnasierna. Det är ungefär samma fråga som brukar förekomma i den allmänna debatten om dessa ting: Blir de studieresultat, som man når fram till efter genomgång av 9 g, likvärdiga med studieresultaten i den nuvarande realskolan?

Jag vill erinra kammarens ledamöter om att statsrådet för ett par månader sedan här i kammaren gav ett svar till fru *Sjöström-Bengtsson*, vilket i det här sammanhanget har intresse. Fru *Sjöström-Bengtsson* hade frågat, huruvida genomgång av enhetsskolan skulle ge tillträde till gymnasium och ungefär samma kompetens som genomgång av den nuvarande realskolan. På denna fråga svarade statsrådet ja. Det svaret skulle man gärna vilja se avteckna sig mot en verklig bakgrund av fakta, när det gäller kunskapsmeddelesen härvidlag.

Tyvärre har man emellertid anledning att i detta hänseende uttala vissa tvivel. Jag har vid ett tidigare tillfälle karakteriserat statsrådets svar på det sättet, att jag sagt, att det förefaller som om statsrådet vore benägen att »utnämna» de elever, som har genomgått 9 g — jag

Ang. statsbidrag till försöksdistrikt med enhetsskola m. m.

skulle också kunna tillägga de treåriga realskolorna o. s. v. — till gymnasister. Men det är inte så man kan få stycket att gå i lås. Utan den allvarliga frågan är, om dessa elever blir i stånd att över huvud taget tillgodogöra sig undervisningen på gymnasiet. Allt hänger ju härvidlag på undervisningens kvalitet.

Det är när det gäller denna interna fråga angående undervisningens pedagogiska möjligheter, med den organisation som för dagen föreligger ute på fältet, som man har anledning att känna en viss tveksamhet. Även resultatet av de treåriga realskolornas verksamhet inger vis- sa tvivel.

Statsrådet har vid ett tidigare tillfälle här i kammaren — jag minns inte i vilket sammanhang — betonat att den treåriga realskolan är att betrakta som en »provisorisk lösning» av besvärligheterna på detta område. Själv har jag redan under en debatt som hölls under höstriktsdagen uttalat ganska långtgående tvivel angående den treåriga realskolans möjligheter.

När det gäller den treåriga realskolans funktion har man ju redan nu vissa erfarenheter att bygga på. Som bekant har skoldirektionen i Stockholm framlagt ett förslag om en samordning av elevintagning till realskolor, flickskolor och inbyggda treåriga realskolor. Mot det förslaget har rektorskonventet i Stockholm framfört vissa kritiska invändningar. Man har svarat att man inte nu vill ta ställning till förslaget, utan att man vill göra en ny utredning om möjligheterna att skapa vidgad realskol- utbildning i Stockholm över huvud taget. Man framhåller från det hållet också, att de inbyggda realskolorna icke ännu kan jämföras med de tidigare realskolorna och inte heller med flickskolorna vad tim- och kursplaner angår. Man har vidare påpekat, att det i den nya skolformen tyvärr ännu saknas läroböcker, att skolorna över huvud taget är illa rustade, att lärarna är ofullständigt utbildade och att det även finns oklarheter i fråga om den pedagogiska ledningen för skolorna.

Jag skulle här kunna ingå på olika de-

taljer, men jag avstår därifrån och inskränker mig till att helt kort konstatera, att en bearbetning av elevmaterialets kunskapsstandard efter avlagd examen vid denna typ av realskola ger ganska nedslående resultat.

Sedan är det en sak i utskottets skrivning, som jag med några ord måste markera, nämligen när utskottet skriver: »Enhetsskolan syftar till ett kunskapsinnehåll som icke är identiskt med den gamla skolans. Vid bedömandet av försöksverksamheten med nioårig enhetsskola måste därför hänsyn tagas icke endast till formella kunskapsredovisningar utan också till de andra värden som är grundläggande för enhetsskolan.»

Detta är, ur de synpunkter som jag nu vill diskutera saken, en rätt mystifierande skrivning. Man kan fråga sig vad som över huvud taget menas! Vi godtog ju för någon vecka sedan i riksdagens kamrar ett förslag till ny organisation av gymnasiet med uppdelning på tre linjer o. s. v. I det sammanhanget talades det inte ett ord om någon ändring av gymnasietets studiemål. Därvidlag har man varit ytterst försiktig under hela skoldebatten från slutet av 1940-talet och över beslutet 1950 fram till dagens datum. Gymnasiet skall inte röras, har man sagt, dess standard skall bibehållas, det är viktigt att slå vakt härom etc. Nu går man emellertid in för en realskola, där man inte bara tar hänsyn till den formella kunskapsredovisningen utan även inför något så diffust som de andra värderingar, som man här talar om, vilket allt måste resultera i en standardsänkning i realskolan — något som alla deltagare i debatten i detta hus och utanför det samma just nu erkänner. Jag måste konstatera, att då blir icke denna realskola i stånd att leverera ett elevmaterial till de orörda gymnasierna, som med framgång kan bedriva sina studier där.

Hur skall detta dilemma lösas? Man kan såsom en av våra mera kända folkskolinspektörer häromdagen skrev i en artikel i Stockholms-Tidningen säga, att man får godtaga standardsänkningen i realskolan, och med bibehållen gymnasistandard måste man då rent logiskt

Ang. statsbidrag till försöksdistrikt med enhetsskola m. m.

komma fram till en komplettering inför gymnasiets portar. Jag har själv vid flera tillfällen i denna kammare talat i den riktningen. Det är ju dit man ofrånkomligen leds i resonemanget. Och jag har i det sammanhanget frågat mig, om en dylik lösning av det problem, som här föreligger, överensstämmer med föräldrarnas önskemål, ty det måste ju för dem innebära en kostnadsfördyring när det gäller barnens utbildning. Det är denna konfrontation med den krassa verkligheten som är betydelsefull.

Det förefaller alltså här som om två tåg skulle köra mot varandra. Vart och ett av dessa tåg är bärare av olika ideologier, olika uppfattningar om studiemål och det resultat man vill nå fram till etc., och förr eller senare måste de av denna enkla anledning köra ihop, om inte under den pågående försöksverksamheten vissa korrigeringar vidtages.

Jag har, herr talman, återigen velat betona denna synpunkt, ty den är riktig, och folk frågar efter hur man på s. k. högre ort tänkt sig lösa denna fråga. Man måste på något sätt fylla ut det tomrum, som här kan konstateras i resonemanget. En fråga, som folk också ställer, är vilket resultat som kommer att framgå på de olika linjerna och vilka kompetenser som en genomgång av de olika linjerna kommer att medföra.

Om jag lämnar frågan, vad den orörd högre skolan kommer att säga om studieresultatet, kan man inte utan en viss berättigad oro fråga om näringslivets män, de blivande arbetsgivarna, kommer att godtaga en utbildning av detta slag. Det förefaller mig också vara skäl att undersöka vilka synpunkter den högre skolans representanter, inkluderande även universitet och högskolor, har på dessa frågor just nu. Vad är minimum för dem när det gäller att ta emot ett elevklientel till fortsatt utbildning i deras utbildningsanstalter? Det skulle också vara värdefullt att få del av näringslivets synpunkter på dessa problem. Näringslivets representanter har ju tidigare i samband med 1940-talets utredningar tillfrågats på denna

punkt, och deras krav låg icke under den nuvarande realexamens kunskapsnivå. Men även härvidlag får det väl undersökas om man kan pressa sig ned ett stycke och vad minimum i så fall skulle vara.

Om man inte accepterar tanken på en komplettering inför gymnasiets portar, finns det, såsom jag framhållit vid andra tillfällen här i kammaren, ett annat alternativ, nämligen att man skär ned gymnasiets standard. Den tongången hörs i den nu pågående skoldebatten. Det finns bland arbetsmaterialet för den nu pågående studentriksdagen i Lund ett förslag, som leker med tanken att skära ned gymnasiets standard. Enligt förslaget skall man bara ge allmänbildning på vissa områden och minska utbildningstiden med ett år, vilket skulle vara möjligt genom att man tar bort allt som smakar fackutbildning, såsom specialmatematiken, den högre fysiken etc. Men det leder i sin tur till att man vid universitet och högskolor får införa ett collegeår efter den amerikanska modellen. Vi kommer således inte ifrån en komplettering av utbildningstiden, vare sig den förläggs efter realskolan eller efter gymnasiet.

Jag skulle tro att det blir kostsammare för föräldrarna att betala collegeåret, och därför kan nog den tanken te sig minst sympatisk ur deras synpunkt. I varje fall har ju vi i detta hus inte accepterat tanken på ett ur kunskapsmässig synpunkt nedrustat gymnasium med efterföljande collegeår, utan vi har hållit på den andra tanken.

Anledningen till att man tar upp dessa frågor är ju kostnaderna för de enskilda, för föräldrarna. Jag vill alltid markera denna synpunkt, samtidigt som jag naturligtvis finner skäl att diskutera de pedagogiska problem som här föreligger. Jag tror att föräldraopinionen har anledning att med vaksamhet följa utvecklingen härvidlag, så att man inte för kanske dyrare pengar får en sämre utbildning av barnen.

Utskottet upprepar vidare i sin skrivning den redan i fjol uttalade meningen, att de inbyggda realskolorna inte är

Ang. statsbidrag till försöksdistrikt med enhetsskola m. m.

bra. Jag finner dem i nuvarande läge nödvändiga, en synpunkt som väl överensstämmer med propositionens. I följande ansåg representanterna för högern och folkpartiet, att dylika värdeomdömen om de inbyggda realskolorna gott kunde anses, och jag har även i år ansett att de kunde utgå ur utskottets skrivning. Jag hade i utskottet en reservation färdig för att markera den synpunkten, men under behandlingen i statsutskottets plenum försäkrades, att min mening i det avseendet inte jävades av utskottets skrivning i år. Det framgår av utlåtandet att man ansluter till 1952 års skrivning, och det är inte min sak att klarlägga hur denna deklaration låter sig förenas med verkligheten. Men jag har tagit fasta på uttalandet, att majoriteten inom utskottet för sin del anser att skrivningen i år icke innebär något hinder för Kungl. Maj:t att fortsätta på den linje, som man slagit in på sedan 1950 och 1951. Vid sådant förhållande — statsutskottet brukar ju uttrycka sig så — fann jag mig inte ha anledning att gräva någon djupare grav mellan mig och utskottsmajoriteten, utan jag lät mig nöja.

För mig är det nämligen värdefullt att se kommunerna gripa sig an med dessa uppgifter och komma fram till olika lösningar på skilda håll. Jag hyser mycket stor respekt för den kunnighet och det intresse som finns ute i kommunerna — jag har personlig erfarenhet därav — och förväntar att på den vägen många strålande idéer och praktiska lösningar kan komma fram, som påverkar våra bemödanden att lösa den nya skolans problem så väl som möjligt.

Departementschefen förordar för sin del bl. a. treåriga praktiska linjer med praktisk realexamen som mål. De bör, säger han, ingå i den allsidiga försöksverksamhet som man år 1950 kom överens om. Jag kan dela den synpunkten. Det är försöksverksamheten som i sinom tid får ge svar på frågan, hur framtidens skola definitivt skall utformas. Och därför har det synts mig mindre lämpligt att under en pågående försöksverksamhet, som enligt formuleringarna år 1950 skulle vara allsidig, ingripa med åtgär-

der som kan i dessa avseenden tydas i inskränkande riktning.

Jag är likaledes ense med utskottet och departementschefen — jag nämner det bara avslutningsvis och mera i förbigående — om att det viktigaste av allt just nu är att ordna säkerhetsventiler ut mot de praktiska utbildningslinjerna. Jag har därvidlag ingen annan synpunkt, utan finner frågan mycket betydelsefull.

Jag har, herr talman, bara velat knyta dessa reflexioner till det föreliggande utlåtandet och har intet yrkande.

Herr THUN, FRITJOF (s): Herr talman! Vi har ju nu bedrivit försöksverksamheten under några år och gjort en del rön och iakttagelser om hur den tar sig ut i det levande livet. I egenskap av ordförande i min kommuns skolstyrelse har jag tillfälle att följa verksamheten på nära håll; vi var med bland de tretton första distrikten som fick tillstånd att bedriva försöksverksamhet. I höst börjar vi klass 9 på högstadiet, och eleverna skall alltså i juni månad nästa år gå ut från skolan med realskolekompetens. Vi har således nu hunnit skaffa oss en viss erfarenhet.

De rön och iakttagelser, som vi kunnat göra under denna tid, har givit oss anledning att väcka vissa motioner i riksdagen för att få några ändringar till stånd. I motionen nr 140 i första kammaren — likalydande med motionen nr 260 i andra kammaren — har vi hemställt att riksdagen måtte medge skolöverstyrelsen rätt att utan hinder av gällande statsbidragsbestämmelser bevilja försöksdistrikten viss hjälpundervisning på enhetsskolans högstadium.

Det är en synpunkt som ofta har förts fram i den allmänna debatten. Inom skolutskottet anförde man på sin tid starka betänkligheter i detta avseende, och man har också räknat med att det skulle uppstå vissa svårigheter under själva försöksverksamheten — särskilt i differentieringsfrågan, som förevarande motion avser. Vi har där pekat på de besvärligheter, som vi har att kämpa med. Det är ju klart att det när det

Ang. statsbidrag till försöksdistrikt med enhetsskola m. m.

gäller folkskolans elevmaterial, beträffande vilket någon utgallring icke förut skett, skulle uppstå vissa svårigheter — något som de sakkunniga också hade klart för sig — när eleverna kom upp i de högre skolestadierna. Det finnes naturligtvis mindre utvecklade barn, som anser det vara en mycket stor och besvärlig börda, ja, rent av en plåga att tillgodogöra sig undervisningen på de högre stadierna, varför trothet med och rent av fiendskap mot skolan kan ta sig uttryck.

Det är detta mindre antal elever, som det är nödvändigt att försöka hjälpa med en särundervisning, och det är av denna anledning som våra motioner väckts, då vi trodde att det skulle finnas vissa möjligheter för oss att vid sidan av statsbidragsbestämmelserna få hjälp, så att vi skulle kunna utse en särskild lärare, som skulle kunna ta hand om dessa barn. Man befärar ju annars att klassen 9 y kommer att i alltför stor utsträckning få karaktären av hjälpklass över sig, och det var inte meningen att så skulle bli förhållandet, utan tvärtom.

Vidare har vi väckt en motion, nr 387 i första kammaren — likalydande med motionen nr 483 i andra kammaren — i vilken har hemställts att statsbidrag skulle utgå till lärarlöner även för läsåret 1951/52. Jag hade ju tillfälle att framställa en interpellation här i kammaren i fjol, och jag är beredd att återigen rikta ett tack till ecklesiastikministern för den välvilja, som han visade vid besvarandet av interpellationen, och för den snabbhet, som ådagalagts för att få en utredning till stånd. Det tillsattes ju en kommitté, som har arbetat med förvänsansvärd snabbhet och nu redovisar sitt resultat, som jag ingalunda skall förringa — där finns mycket av stort värde och en mycket stor välvilja emot oss, som skall arbeta ute på fältet för denna viktiga verksamhet. Vi anser emellertid, när man nu faktiskt har gått de kommuner som har anordnat försöksverksamheten så mycket till mötes, att man nu borde ha tagit steget fullt ut och givit möjligheter till retroaktivt bidrag — om det nu finnes möjlighet därtill enligt författ-

ningarna; det är kanske de som lägger hinder i vägen — även för läsåret 1951/52.

Det är speciellt en synpunkt, som jag här inte kan underlåta att erinra om. När det nu framhålls att skoldistriktet, om de byggt ut sin undervisning med åttonde och nionde klasserna — sjunde klassen är ju obligatorisk — skulle få ta på sig hela bördan ensamma, så anser jag att detta är en felaktig motivering. Ty det är väl ingen som tror, att landsbygdens skoldistrikt i allmänhet skulle ha byggt ut sin verksamhet med ytterligare två läsår. Det har ju endast varit ett fåtal distrikt — i städer och i tätorter — som redan har slagit in på den linjen. I stort sett skulle det ha förblivit vid det gamla. Jag tycker därför inte att det är riktigt att anföra detta som motive-ring när man nu vill försöka bromsa i fråga om statsutgifterna för denna verksamhet.

År 1952 intog ju statsutskottet en välvillig ställning till denna fråga, och utskottet sade då att det var en mycket stor angelägenhet att ge bidrag till de kommuner, som redan hade börjat med försöksverksamheten, så att utfallet skulle bli det bästa möjliga. Det är ju nämligen meningen att vi på den verksamhet, som vi här bedriver, en gång skall bygga enhetsskolan.

Detta är anledningen till att vi med ledsnad sett att statsmakterna inte velat ta steget fullt ut på det sätt jag antytt. I förevarande utlåtande säger emellertid utskottet: »det i motionerna sålunda upptagna spörsmålet, vilket särskilt med avseende å övningslärarnas ställning och statsbidraget till deras avlönande i den praktiska utbildningen på högstadiet erbjuder åtskilliga invecklade problem, får emellertid förutsättas komma under prövning vid den av departementschefen angivna utredningen rörande anställningsförhållanden m. m.» o. s. v.

Vi har ju också i vår motion hos Kungl. Maj:t hemställt om översyn av bestämmelserna för kostnadsfördelningen mellan stat och kommun för den praktiska utbildningen i enhetsskolan med syfte att jämställa denna utbildning

Ang. statsbidrag till försöksdistrikt med enhetsskola m. m.

med den teoretiska. Vi tror att det är tämligen nödvändigt att en sådan översyn sker. I min interpellation hade jag tillfälle att påpeka, att många kommuner som nu är försöksdistrikt — framför allt i Norrland — har bördor som är ganska orimliga. Även om de i stor utsträckning kommer att lättas genom den välvilja och den snabbhet, som jag redan konstaterat att departementet visat för att hjälpa oss, återstår fortfarande mycket innan vi kan känna, att vi har det stöd som vi måste räkna med att vi skall ha från statsmakternas sida, om det skall bli ett gott utfall.

Vi ser ju självfallet på kostnaderna, och jag är den förste att medge att det är nödvändigt att man gör så. Men jag kan ändå inte underlåta att erinra om att envar vid en jämförelse mellan vad vi kostar på våra elever i läroverken och vad vi ger folkskolans barn måste finna, att vi ligger långt, långt efter i fråga om bidrag till folkskolan. Det är ju klart att eftersom undervisningen är helt annorlunda, så har jag inte tänkt mig att det skall bli en jämställdhet i detta avseende. Men samtidigt är det nödvändigt att statsmakterna försöker göra allt som är möjligt för att få fram ett tillfredsställande resultat av försöksverksamheten — jag tror att riksdagen har det allra största intresse av att det skall bli så gott som möjligt.

Då jag vet att det icke finns någon reservation till förmån för vårt yrkande och jag förstår att det inte finns någon möjlighet att få igenom ett annat beslut än vad utskottet här föreslagit, har jag inget yrkande, herr talman.

Häri instämde herr *Olofsson* (s).

Herr statsrådet **PERSSON**: Herr talman! Det är givetvis med stor tillfredsställelse som jag här kan konstatera, att utskottet i allt väsentligt givit sin anslutning till propositionen. Även på de punkter, där utredningen på den tid som stått till buds inte har kunnat drivas fram till fullständiga förslag, har ju utskottet instämt i de önskemål om myndiganden för Kungl. Maj:t, som vi

har ansett oss böra begära. Och på det sättet menar jag, att de rätt grannliga och svårbedömbara ekonomiska spörsmål, som vi i detalj inte kunnat redovisa för riksdagen, ändå skall kunna lösas.

Det är tydligt att vi kommer att behöva utreda vissa saker därutöver, t. ex. sådana spörsmål som herr Thun var inne på. Att vi under tiden verkligen kan stödja de kommuner, som träder in för att göra en betydelsefull insats för uppbyggandet av en ny skola här i landet, är givetvis fullt i sin ordning. Men när herr Thun anmärker på att vi inte retroaktivt lämnat så stora bidrag som han önskat och menar att vår motive-ring härför är felaktig, vill jag i alla fall erinra om att det inte är så få landsbygdsdistrikt, som har beslutat införande av en åttaårig skola. Även om de inte helt kunnat realisera dessa planer ännu på grund av brist på lokaler, har de i alla fall den goda viljan, och jag antar därmed också, att de helt och fullt tänkt sig att uppfylla de ekonomiska krav som därmed kan ställas. I propositionen har vi ju utgått ifrån att vi skulle ge försöksdistrikten ungefär vad försöksverksamheten kostar dem utöver en vanlig folkskola av samma längd. När vi nu här går in för att lämna bidrag från och med att de första försöksdistrikten kommer fram till den nionde klassen, tror jag att de krav som skäligen kan ställas också är uppfyllda.

Herr Arrhén hade ju många funderingar, som jag kanske inte riktigt klart uppfattade, men de utgjorde ju egentligen en fortsättning på den misstro till vår enhetsskola, som han vid många tillfällen tillkännagivit. Jag uppfattade vad han sade så, att han ansåg att bearbetningen av försöksverksamhetens resultat hittills varit nedslående. Jag förstår inte vilken kompetens herr Arrhén har att uttala sig på det sättet. Vi har ju vid flera tillfällen resonerat om dessa saker och funnit, att det i dagens läge inte är möjligt att fastställa, vilka resultaten blivit av vår försöksverksamhet. Jag har just här påpekat, att vi inte har haft några nionde klasser ännu, och

Ang. statsbidrag till försöksdistrikt med enhetsskola m. m.

det har jag gjort i flera liknande debatter. Det är faktiskt omöjligt för vare sig herr Arrhén eller någon annan att påstå, att resultatet verkligen har blivit det ena eller det andra.

Jag är fullt på det klara med att det inte är riktigt samma kunskapsförvärvande, som man strävar efter i enhetsskolan som i den nuvarande realskolan. Men vi har också vid många tillfällen — och inte minst i denna kammare — resonerat om att det är andra värdefulla ting som kommer till när det gäller enhetsskolan i form av större självständighet, större förmåga hos eleverna att inrikta sig på att själva söka upp kunskaper och dylikt. Vi har därför räknat med en likvärdighet mellan enhetsskolan och realskolan.

Herr Arrhén ville att universiteten och näringslivet och kanske ytterligare några andra skulle på detta stadium ge till känna sina synpunkter på vad de kräver för att uppnå denna likvärdighet, och herr Arrhén erinrade om mitt interpellationssvar till fru Sjöström-Bengtsson här för några veckor sedan. Han kunde ju då också ha erinrat sig att skolöverstyrelsen faktiskt nu gör vissa sådana undersökningar som herr Arrhén har efterlyst. Vi har meddelat att det skall vara möjligt att på grundval av vissa betyg, som är fastslagna, gå över från enhetsskola till läroverk — och även till gymnasium — för sådana elever, som flyttar till annan ort. Jag tror inte vi har någon anledning att dra i tvivelsmål att det systemet kommer att fungera tillfredsställande, i all synnerhet som vi ju också har medgivit rätt till viss tilläggsundervisning för dem, som kommer till gymnasium av vanligt slag och det där visat sig att vissa kursmoment tidigare varit otillräckliga.

Herr Arrhén och jag är dessutom överens om — det blev ju klart när vi i förra veckan i kamrarna beslutade om den proposition som då behandlades — att det skall upprättas särskilda försöksgymnasier, där man direkt inriktar undervisningen med hänsyn till enhetsskolan. Det förhåller sig så, som herr Arrhén också sade, att vi inte har

tänkt oss att ändra gymnasiets studiemål, och jag tror fullt och fast att det skall visa sig möjligt att klara det problemet. Men att själva studiemålet skulle vara absolut bundet till givna kursmoment i samtliga ämnen, just så som vi nu har det, vill väl varken herr Arrhén eller jag påstå. Tvärtom arbetar vi i Kungl. Maj:ts kansli efter förra onsdagens debatt på nya kursplaner för det gymnasium, som då i princip beslöts. Men vi har aldrig stuckit under stol med att det gymnasiet också skall vara ett provisoriskt gymnasium och att det kan bli fråga om ytterligare ändringar så småningom, när enhetsskolan har hunnit längre. Herr Arrhéns funderingar om ett collegeår — vart det nu skulle förläggas — ändrar ingenting i detta sammanhang. Det är en sak som även skolkommissionen har varit inte på tidigare, vilket herr Arrhén säkert mycket väl känner till.

Jag är emellertid mycket glad över att vi har fått riksdagens bifall till att försöksgymnasier skall inrättas i så stor utsträckning som Kungl. Maj:t hade föreslagit.

De i folkskolan inbyggda realskolelinjerna, som man varit nödsakad att godkänna på en del håll, är ju ständigt och jämt föremål för olika utläggningar av dem som önskar en hastigare eller en mindre hastig utveckling av enhetsskolan.

Jag skulle i detta sammanhang vilja skjuta in, att jag mycket väl kan ansluta mig till utskottets synpunkter på att fler och fler distrikt måtte övergå till de verkliga enhetsskoleförsöken, och jag anser att det ekonomiska beslut, som vi nu står i begrepp att fatta i samband med behandlingen av denna proposition, kommer att hjälpa till därvidlag.

Jag vill helst ha det så att kommunerna tar initiativ, att kommunerna visar intresse för denna försöksverksamhet. Jag förstår att en del kommuner har tvekat på grund av de hittills gällande ekonomiska villkoren, men det bör gå lättare hädanefter. Därmed kanske vi också kan komma dithän, vilket utskottet har hoppats, att vi på denna väg —

Ang. statsbidrag till försöksdistrikt med enhetsskola m. m.

åtminstone i någon mån — skulle kunna medverka till att avhjälpa den brist på realskoleplatser, som nu på många håll gör sig gällande. Men vi måste i alla fall hålla på dessa inbyggda linjer. Givetvis är det dock vår mening i regeringen att ställa oss till efterrättelse de önskemål, som riksdagen uttalade i fjol och ytterligare understryker i år, att det skall föreligga särskilt svåra förhållanden för att man skall medge att sådana inbyggda linjer får förekomma.

Jag menar emellertid även därvidlag, att det är av ett stort värde att kommunerna visar sitt intresse. Och där det uppenbarligen framgår, att det på vederbörande orter finns starka önskemål om att man skall medge vissa modifikation, så överväger vi också att ge sådana. Jag vill emellertid här ännu en gång betona att vi avser att vara synnerligen restriktiva i sådana fall. Vi vill inte ha in ytterligare femåriga realskolor så att säga på en bakväg genom dylik inbyggnad.

Herr BERGH (h): Herr talman! Jag har begärt ordet för att uppehålla mig en smula vid två ting, som berörts i denna debatt. Det ena gäller de motiv som rimligtvis bör vara vägledande, när man utökar antalet försöksdistrikt, och det andra gäller riksdagens befattning med försöksverksamhetens inriktning.

Jag skulle vilja börja med att säga, att jag tillhör dem som anser att 1950 års skolbeslut var ett ganska väl avvägt beslut. Man beslöt i huvudsak två ting: för det första att vi, om och när vi kan, skall förlänga skolplikten till att omfatta nio år, och för det andra — det var också definitivt — att hur denna skola skall organiseras skall vi besluta när försöksverksamheten är klarad. Det sista var inte det minst viktiga, ty det rädde ju mycket delade meningar om huruvida skolkommissionens grundlinjer egentligen var sådana, att de med fördel för det uppväxande släktet kunde förverkligas.

Jag har velat erinra om dessa två väsentliga punkter i 1950 års skolbeslut, därför att det faktiskt ser ut som om det

skulle finnas vissa intressen för att de skulle falla i glömska. Jag råkade häromdagen få tag i en lärobok i samhällskunskap, vars ene författare bär namnet Stellan Arvidson. Han har i boken en rubrik, som heter 1950 års skolreform, och i det kapitlet säger han bl. a.: »Enhetsskolan skall finnas i varje kommun, så att var och en på sin hemort skall kunna få en mot den nuvarande realskolan svarande utbildning eller, om han eller hon så önskar, en god start i fråga om sin yrkesutbildning.» Han säger också: »I samband med övergången till nioårig skolgång kommer folkskolan och realskolan att smälta samman till en enda skola.» Och på första sidan av detta kapitel har han ett diagram, som innebär en hel organisationsplan. Men det är skolkommissionens organisationsplan. Han har t. o. m. plockat med relikten av flickskolorna; de tre översta klasserna finns inrutade alldeles som skolkommissionen har ritat upp dem, och detta har skett trots att 1950 års riksdag lämnade frågan om flickskolans organisation fullständigt öppen.

Jag menar, att detta är ett exempel på hur man tycks ha intresse av att glömma bort vad 1950 års riksdag faktiskt beslöt, nämligen att den blivande skolans organisation skall bestämmas senare. Läroboken är godkänd av läroboksnämnden; det är kanske förklarligt, även om det är svårt att försvara det.

En annan avvikelse från vad 1950 års riksdag beslöt fanns det anledning att diskutera i denna kammare för några veckor sedan. Ecklesiastikdepartementet hade i år föreslagit en stadieindelning, som man preliminärt diskuterade 1950, men vars förverkligande man också ställde på framtiden, bl. a. under avbiden på en annan lärarutbildning. Förslaget i år innebar, att denna nya stadieindelning skulle börja genomföras, trots att de förutsättningar som 1950 års riksdag angav icke förelåg vare sig i fråga om försök med organisationen eller i fråga om lärarutbildningen.

Jag nämner dessa bägge ting som motiv för att jag tillåtit mig att erinra om vad 1950 års riksdagsbeslut innebar.

Ang. statsbidrag till försöksdistrikt med enhetsskola m. m.

Jag tar för givet att alla de som är intresserade av att skolväsendet fortfarande skall utvecklas och att ungdomen skall få så god utbildning som möjligt måste vara angelägna om att, innan de definitiva organisationsbesluten fattas, man har en förhållandevis rikt förgrenad, väl genomförd, väl dokumenterad och väl prövad försöksverksamhet bakom sig. Det är med anledning härav, herr talman, som jag som sagt först skulle vilja säga litet om vad som rimligtvis bör motivera en utökning av antalet försöksdistrikt.

Enligt 1950 års riksdagsbeslut kan utökningen av antalet försöksdistrikt inte motiveras med att man den vägen skall genomföra en organisation, som man ju skulle besluta först sedan försöksverksamheten var klar, utan mot bakgrunden av 1950 års beslut måste väl en utökning av antalet försöksdistrikt motiveras endast med försöksverksamhetens egen uppgift. Jag saknar det klara beskedet därom i propositionen; jag saknar det också — fastän i mindre grad — i utskottets utlåtande. När vi i statsutskottet behandlade den saken lämnades det i varje fall oemotsagt att det var försöksverksamhetens egen uppgift man skulle ha i sikte när man diskuterade utökningen av antalet försöksdistrikt. Med hänsyn till vad som förekommit i departementet har jag i riksdagen velat säga att varje annat motiv icke står i överensstämmelse med den roll man 1950 tillämnade försöksverksamheten.

Jag är lika angelägen att säga att med den motiveringen är en utökning av antalet distrikt berättigad. Skolkommissionen placerade på sin tid ut försöksdistrikten litet varstans i landet. Vi har sådana bland annat i Lillhärda och Hietaniemi skoldistrikt, som båda uppenbarligen saknar förutsättningar att ensamma uppbära en fullständig enhetsskola. Det har efter hand visat sig vara nödvändigt med litet större råjonger då man gör dessa försök. Det är nödvändigt för högstadiets teoretiska utbildning, och det är ännu mera nödvändigt för den praktiska utbildningen. Försöksverksamhetens egen uppgift, alltså att finna de

lämpliga organisationsformerna, talar för litet större regioner. Det är detta som skall vara motiveringen, och det skulle glädja mig om vi nu finge motse ett uttalande att man inom departementet sätter utökningen av antalet försöksdistrikt i direkt relation till försöksverksamhetens uppgift.

Vidare skulle jag, herr talman, vilja säga något om de farhågor jag hyser för att riksdagen genom diverse uttalanden försöker i efterhand ge nya direktiv för hur denna försöksverksamhet skall bedrivas. Det inträffade i föl att man i statsutskottets andra avdelning gjorde ett uttalande som i varje fall enligt deras mening vilka då reserverade sig — jag hörde dit — icke stod i överensstämmelse med den allsidighet i försöksverksamheten som 1950 års riksdag talade om. Men detta är nu ett passerat stadium.

Jag vill i detta sammanhang erinra om att riksdagen 1950 avstod från den tanke som man hyste inom skolkommissionen, nämligen att kommissionen skulle driva försöksverksamheten. I enlighet med Kungl. Maj:ts förslag beslöts det att försöksverksamheten skulle anförtros åt skolöverstyrelsen. Då fick man ett ansvarigt ämbetsverk som skötte den. Men har man anförtrött detta åt ett ansvarigt ämbetsverk, tycker jag nog att det vore klokt och möjligen också ett bevis på insikten om den egna begränsningen, om riksdagen låte det ämbetsverket sköta den saken utan att komma med allt för många pekpinnar. Det skulle stämma bättre med det resonemang vi drev 1950, nämligen att detta verk skall redovisa resultaten och att dessa skall bearbetas och offentliggöras. Man skulle då få dem belysta fackmässigt på ett helt annat sätt än vad en politisk församling är i stånd att göra.

Det överensstämmer över huvud taget inte med de gamla traditionerna i svensk förvaltning, att ett departement och riksdagen lägger sig allt för mycket i vad de centrala ämbetsverken sysslar med. Åtskilliga ting, inte minst under denna riksdag, tyder på att man skulle kunna misstänka att centrala ämbetsverk så att säga utför beställningsarbeten åt veder-

Ang. statsbidrag till försöksdistrikt med enhetsskola m. m.

börande departement. Men detta område är litet för viktigt för att departementet och riksdagen skall fingra på det allt för mycket. I år har statsutskottet egentligen nöjt sig med en erinran om vad det sade förra året, men det har dess bättre avhållit sig från att resa nya pekpinnar.

Jag skulle med vad jag nu sagt vilja rekommendera återhållsamhet i fortsättningen.

Herr ARRHÉN (h): Herr talman! Jag begärde ordet med anledning av herr statsrådets anförande nyss vari han betecknade mig som en talesman för vad han kallade den misstro mot enhetsskolan som gör sig gällande här i landet. Jag ber att redan från början få markera att när man uttalar vissa tvivel kan den kritik som man därmed är bärare av ha positiv syftning. Jag vill erinra om att idén om en enhetsskola en gång kom från en konservativ ekklesiastikminister. Därför intar jag också en positiv inställning till enhetsskolan och vad därmed sammanhänger.

Vidare frågade herr statsrådet mig: Hur vet herr Arrhén egentligen hur det förhåller sig med studieresultatet? De erfarenheter som vi har kan omöjligt hänföra sig till den nioåriga enhetsskolan, ty denna är ju ännu inte uppe i sin avslutningsklass, men vad vi har erfarenhet av är hur den treåriga realskolan fungerat, och det var den som jag förde på tal i mitt förra anförande. Man har nyligen gjort en bearbetning av materialet, som ju är taget från Stockholm, och detta kommer fram i rektorskonventets uttalande till Stockholms stads folkskoleledning, vilket jag också nämnde i mitt förra anförande. Denna bearbetning är av mycket stort intresse, ty den visar att de 87 elever som avlagt s. k. realexamen vid den treåriga realskolan har gjort det under helt andra betingelser än som gäller för eleverna vid en vanlig statlig realskola. Man kan snabbt illustrera detta med följande fakta. Av de 87 elever, som gick upp i examen vid de fem påbyggda treåriga realskolorna här i Stockholm, hade 45

icke franska med i sin examen. Följaktligen var över halva antalet av de 87 utestängda från en direkt fortsättning på gymnasiet, där det ju krävs att man skall ha läst franska i realskolan. Ytterligare är att märka att i det skriftliga provet i matematik deltog visserligen 87 elever men underkändes 23, som alltså tilldelades vitsordet C. Endast 64 elever hade ämnet med i sin muntliga examen, varvid ytterligare 6 underkändes. Detta innebär att över en tredjedel av de elever som avlägger en s. k. realexamen saknar franska och matematik i denna. Det är väl någonting rätt väsentligt att kunna konstatera detta. Med dylika examensresultat har eleverna mycket små möjligheter att via denna skolform komma in på gymnasium. I det konkreta fallet har det visat sig att av de 87 endast 14, tydligen de mest begåvade, gick vidare till gymnasiet.

Sådana synpunkter, herr statsråd, är synnerligen relevanta i detta sammanhang. Man kan ju, som herr statsrådet gjorde i sitt interpellationssvar tidigare, ge dessa elever befogenhet att komma in på gymnasiet. Jag förstår dock inte hur herr statsrådet kunde formulera sitt svar på det sättet. Eleverna kommer ju de facto inte in där, av olika skäl. De saknar den och den förutsättningen som för närvarande uppställs i våra stadgar.

Om man har dessa fakta i minnet, herr statsråd, får man en något kuriös bakgrund till herr statsrådets försäkran här att utbildningen skall bli likvärdig med den nuvarande realskolans. Det kan den ju inte bli, och det blir den ju inte. Då ställer jag frågan såsom »förålder»: Vad innebär detta i olika avseenden? Nu skall eleverna komplettera för att komma upp på gymnasiet. Detta får jag betala. De kunde med en annan skolform på samma tid ha förts fram till en sådan kunskapsstatus att de utan vidare hade släppts in genom gymnasiets portar. Att säga detta är inte att fördöma enhetsskoletanken och allt vad därmed sammanhänger. Det är en fråga om realia. Man vill ha vissa ändringar till stånd så att modellen blir mera

Ang. statsbidrag till försöksdistrikt med enhetsskola m. m.

funktionsduglig än vad den för närvarande synes vara.

Det var i övrigt av intresse att höra att herr statsrådet nog innerst inne hysar sina tvivel, ty han sade i allmänna ordalag att det är möjligt att vi i en framtid får ändra gymnasiets kvalitetskrav på eleverna o. s. v. Men om man det gör — vilket jag försökte understryka i mitt förra anförande — har vi collegeåret där. Det kan också innebära en del besvärligheter i olika avseenden.

Vidare sade herr statsrådet att vi inte vill få femåriga realskolor, vi skall ha dessa treåriga, om vilka för resten rektorskonventet i Stockholm avgivit det omdömet att denna skolförhållande är tung och krävande. Men när man avger ett sådant kategoriskt omdöme som att vi inte vill ha de femåriga realskolorna, så erinrar jag mig att jag nyligen haft kontakt med representanter för den pågående försöksverksamheten. De arbetade i princip med ett differentierat elevmaterial i enhetsskolans tre högsta klasser, och man hade den påbörjade teoretiska linjen i femman och sexan som i det sammanhanget mest intresserade mig. Det befanns att elevantalet i femman och sexan var ganska lågt, och man hade därför icke genomfört differentieringen där. När jag frågade vederbörande ledare för försöket: »För den händelse ni i femman och sexan hade haft ett elevantal av 35 per klass, vad hade ni då gjort?», svarade han: »Jag hade omedelbart differentierat.»

Det är också min mening — varje praktiskt arbetande skolledare, som ställs i en dylik situation, måste, om han kan sitt yrke, önska en differentiering av elevmaterialet. Det är detta faktum som man bör ha i minne, när man här uttalar förbud i skilda riktningar, exempelvis som nu mot den femåriga realskolan. Differentiering är en sak som tvingar sig fram. Också dagens amerikanska erfarenheter pekar ju i denna riktning.

Herr statsrådet **PERSSON**: Herr talman! Jag förstår fortfarande inte vad det skall tjäna till att herr Arrhén tar

ut en enda liten detalj. Nu har han konkretiserat sina anmärkningar att avse försöksverksamheten, och han vill av ett alldeles otillräckligt material dra mycket långtgående slutsatser. Jag ifrågasätter för övrigt, om det är så riktigt att kalla detta för en försöksverksamhet, ty det är ju ändå så, att denna anordning kommit till, därför att det var så ont om realskoleplatser just i denna växande kungliga huvudstad.

Det föreföll mig, som om herr Arrhén inte klart skilde mellan enhetsskolan och dessa treåriga inbyggda linjer. Ty ingen skall väl ändå komma och påstå att de treåriga inbyggda linjerna är någon del av enhetsskolan. Det är ju de inte — det förekommer inte samma typ av undervisning i de underliggande klasserna för de barn, det här är fråga om, som i de skolor, där vi har genomfört hela enhetsskolan.

För övrigt är det en årsgrupp elever från klasser, ur vilka man tidigare har plockat bort en hel del av de bästa eleverna till andra realskolor, som herr Arrhén här gör jämförelser med. Jag tycker inte det är vidare just att göra sådana jämförelser, och vad jag absolut vill hävda är att detta material icke är tillräckligt för att man skall kunna dra så långt gående slutsatser därav som herr Arrhén gjorde.

Herr Arrhén måste ha missuppfattat mig, då han kunde påstå att jag hade svävat på målet och sagt att vi kanske får pruta av på kvalitetskravet på gymnasiet. Det har jag inte sagt, herr Arrhén! Jag kommer inte riktigt ihåg, hur jag uttryckte mig ordagrant, men något sådant har jag inte sagt och i varje fall inte menat. Jag skulle kortfattat kunna uttrycka min uppfattning på det sättet, att man kanske får lov att pruta av på kvantitetskravet: kanske vissa av de minneskunskaper, som vi nu fordrar på gymnasiet, i framtiden inte kommer att anses absolut omistliga. Men jag bestrider bestämt att jag talar om att jag skulle vilja minska kvalitetskravet på gymnasiet.

Till herr Bergh skulle jag vilja säga att jag är ganska överens med honom

Ang. statsbidrag till försöksdistrikt med enhetsskola m. m.

om att vi ingalunda har beslutat om alla de detaljer som han säger att Stellan Arvidson har angivit i en bok. Det är naturligtvis tråkigt, om en bok med felaktiga uppgifter har blivit godkänd, men jag kan givetvis inte ta något ansvar för vad en enskild person skrivit därvidlag.

Herr Bergh förklarade att propositionen är oklar när det gäller frågan om varför vi skulle utvidga försöksverksamheten. Jag minns inte riktigt, hur vi resonerade i departementet, när vi formulerade detta, men jag har för mig att vi resonerade som så, att den där saken var så klar, att man inte ytterligare behövde orda om den i år. Det är alldeles givet att vi önskar utvidga försöksverksamheten, om det behövs för att få ett fylligt material just för att kunna pröva de olika modifikationer, som inte minst herr Bergh och honom närstående är mycket angelägna om. Skolöverstyrelsen strävar just efter att få samlade regioner för försöksverksamhet, och varken denna skolöverstyrelsens strävan eller någonting annat, som har kommit från överstyrelsen i detta sammanhang, har vi i departementet satt oss emot. Tvärtom har det rätt fullständig enighet mellan skolöverstyrelsen och departementet i dessa frågor. Jag kan inte finna annat än att herr Berghs insinuationer om att vi inte skulle låta skolöverstyrelsen arbeta på det sätt som den bör göra enligt författningarna, är alldeles felaktiga.

Som ledamot av denna kammare förstår jag emellertid inte herr Berghs önskemål att riksdagen inte skulle intressera sig för denna sak. Jag har en fullständig motsatt uppfattning, och som departementschef lär jag också vara skyldig att år för år lämna en kortfattad redovisning till riksdagen för hur försöksverksamheten har utvecklat sig under det gångna året.

Till sist bara en sak som egentligen inte hör hit. Det är väl ändå felaktigt, herr Bergh, att när vi nu låter vissa duktiga småskollärarinnor tjänstgöra i tredje klassen, säga att vi därmed har åstadkommit ett sådant lågstadium, som vi

åsyftade i beslutet 1950 — och som herr Bergh tydligen inte vill ha. De skolor, där småskollärarinnor skall tjänstgöra, är inte försöksskolor av enhetsskoletyp. Det måste absolut vara en missuppfattning av herr Bergh. Jag finner det desto beklagligare att herr Bergh, som representerar översta Norrland, skall komma och tala om sådant, då i själva verket anledningen till att vi vidtager sådana åtgärder redan nu, innan vi — det skall jag villigt erkänna — har sådana resurser som åsyftades 1950, är just att vi måste flytta upp lärarkategorier stadium för stadium. Och varför gör vi det? Jo, för att tillgodose de bristorter som vi har beträffande läroverkslärarna. Därför borde herr Bergh vara intresserad av att här medverka.

Herr ARRHÉN (h) kort genmäle: Herr talman! Herr statsrådets åsikt, att det inte skulle vara juste att använda jämförelsematerialet från den skola jag nämnade, kan jag vara med om så till vida, att man inte kan pressa de resultaten och säga, att det är likadant på enhetsskolans område, om vilket vi nu intet vet. Men detta har inte jag gjort. Min åsikt har endast varit att uttrycka den förmodan, att man på denna väg kan erhålla en viss fingervisning om hur framtiden kommer att gestalta sig.

Herr statsrådets uttalande om gymnasiet torde ha formulerats så, att herr statsrådet uttalade sin förmodan att det vore möjligt att längre fram, då enhetsskolan vuxit ut, verkställa diverse korrigeringar på gymnasieorganisationens område.

Till sist, herr talman, gjorde herr statsrådet just beträffande gymnasiet ett något halsbrytande uttalande, om jag får karakterisera det så. Han sade, att hans avsikt ingalunda var att sänka gymnasiets kvalitet, han hade endast den meningen, att man skulle minska kvantiteten kunskaper. Det är ju en ganska sär egen reflexion i det sammanhanget, det är att både äta kakan och ha den kvar. Jag gratulerar herr statsrådet till en dylik färdighet.

Ang. statsbidrag till försöksdistrikt med enhetsskola m. m.

Herr BERGH (h) kort genmäle: Herr talman! Jag har begärt ordet för att säga tre saker.

För det första är jag glad att kunna tolka ecklesiastikministerns uttalande om en eventuellt fortsatt ökning av antalet försöksdistrikt på det sättet, att en ökning endast skall motiveras med försöksverksamhetens egen uppgift.

Det andra avser riksdagens uttalanden om försöksverksamhetens inriktning. Det förefaller, som om ecklesiastikministern inte riktigt förstått vad jag sade — vems nu felet kan vara. Vad jag menade var, att sedan ett ämbetsverk fått en uppgift, bör en riksdag, som inte har samma kompetens, iakttaga mycken varsamhet när det gäller att lägga sig i hur försöksverksamheten skall anordnas.

För det tredje skulle jag beträffande ecklesiastikministerns försvar för den avvikelse från 1950 års skolbeslut, som han själv har föreslagit riksdagen att göra beträffande den begynnande nya stadiindelningen, vilja säga, att det inte är lönt att ens försöka bestrida, att det är en avvikelse. 1950 års riksdag beslöt i detta sammanhang nämligen två ting. Stadiindelningen är en organisationsfråga, som skall prövas, och vad nu i detta sammanhang är viktigare: man skulle inte få ändra stadiindelningen förrän vederbörande personal fått en mot uppgifterna svarande utbildning. Hur den utbildningen skulle vara beskafad, beslöt höstriksdagen samma år.

Detta går stick i stäv mot vad ecklesiastikministern har föreslagit. Att då säga, att jag som norrlänning borde vara särskilt försiktig, därför att avsikten var att få lärare vid de högre skolorna, kan heller inte tjäna som argument, när ecklesiastikministern i statsverkspropositionen trots den väntade bristen på folkskollärare icke försökte öka examinationen av folkskollärare utan i stället föreslog att den skulle minskas.

Herr OHLON (fp): Herr talman! Jag uppkallades av herr Arrhén, som understök att i år endast två av högerns representanter står under reservationen,

medan folkpartiets ledamöter i statsutskottet i motsats mot i fjol har uteblivit.

När detta ärende kom på statsutskottets bord, yrkade jag, att utskottet skulle utan vidare krumelurer tillstyrka Kungl. Maj:ts förslag. Det var precis samma läge som i fjol. Vid ärendets behandling i utskottet kom emellertid en del nya synpunkter fram. De gällde de inbyggda realskolelinjerna i folkskolan. För utskottets ledamöter presenterades ett förslag, som var ganska extremt. Det gjordes sedan om. Jag förklarade att jag inte kunde skriva under ens den reviderade upplagan av skrivningen. Till sist presenterades ett tredje förslag, och det är det som nu finns tryckt i statsutskottets utlåtande.

I utlåtandet hänvisas visserligen till riksdagens restriktiva skrivning i fjol angående försöksverksamheten. Erfarenheten har dock visat, att den restriktiva skrivningen i fjol inte har omöjliggjort en fri omprövning av hithörande frågor. Det är ju, såsom jag tror att ecklesiastikministern framhöll för en stund sedan, två frågor, som vi har att göra med, nämligen å ena sidan försöksverksamheten inom enhetsskolans ram och å andra sidan de i folkskolan inbyggda realskolelinjerna, motiverade av bristen på platser vid högre skolor. Det är olyckligt att enhetsskoleprogrammets utförande i verkligheten skulle till tiden sammanfalla med en kris på den högre undervisningens område. Så länge den krisen varar, är vi nog tvingade att använda alla resurser för att ge våra ungdomar möjligheter till den utbildning, som de och deras föräldrar kräver.

Jag var, som sagt, med på utskottets slutliga skrivning, sedan ett par av de mera utmanande passusarna i upplaga nr 2 hade kommit bort. En passus gällde ett uttalande, som riksdagen skulle göra till sitt, nämligen att enhetsskolan innebär ett annat bildningsvärde och ett annat bildningsideal än den gamla skolan. Mina damer och herrar, talet om ett nytt bildningsvärde och ett nytt bildningsideal är icke annat än rena ramvidskepelsen. Lika väl som man bör be-

Ang. statsbidrag till försöksdistrikt med enhetsskola m. m.

kämpa vidskepelse på andra områden i samhället, bör man göra det på undervisningens område och inte införa några mystiska element i bilden, som endast verkar förvridande.

Detta uttalande gick emellertid bort, och i stället talas det om att enhetsskolan syftar till ett annat kunskapsinnehåll än den gamla skolan. Ecklesiastikministern har i dag modifierat detta genom att säga att den kanske inte syftar så mycket till ett annat kunskapsinnehåll, utan fastmera till en annan inriktning av själva skolarbetet till mera självständigt arbete av eleverna. Jag kan understryka detta uttalande av ecklesiastikministern.

Ett annat uttalande, som gick bort ur utskottets upplaga nr 2 och vars slopande var en förutsättning för att jag skulle skriva under betänkandet, var att försök med inbyggda linjer icke borde utföras på sådant sätt, att därigenom direkt eller indirekt möjliggjordes ett inbyggande i folkskolan av femåriga realskolelinjer. Jag tror nu inte att risken för inbyggande av dessa femåriga realskolelinjer är så stor, ty jag föreställer mig att ute i kommunerna finns nog folk, som ser till, att inte den utvecklingen blir alltför kraftig. Men jag vill beklaga att ecklesiastikministern i dag hade ett uttalande, som faller tillbaka på den skrivning som av utskottsavdelningen har underkänts. Jag hoppas att ecklesiastikministern inte menar alltför mycket med sitt uttalande här i dag, utan att det var en tillfällig glidning i talapparaten och att kommunerna i fortsättningen kommer att få den frihet vid uppordnandet av sitt skolväsende, som statsrådet Persson hittills frisinnat har beviljat.

Herr statsrådet **PERSSON**: Herr talman! Till vad herr Ohlon nu senast sade vill jag bara förklara, att jag anser att det bör finnas alldeles särskilda skäl, om man i fortsättningen skall kunna tillåta ett ytterligare inbyggande av realskolelinjer i folkskolan på sådant sätt, att det indirekt blir en femårig realskola. Jag

sade redan i mitt förra anförande, att man därvidlag måste vara mycket restriktiv, och jag understryker det än en gång. Herr Ohlon är tydligen också, om jag uppfattade honom rätt, tillfreds om vi bara inte säger, att vi absolut måste klippa av varje möjlighet i den riktningen.

Sedan vill jag, herr talman, till herr Bergh säga, att det kanske inte tjänar mycket till att fortsätta den diskussion om intagningen på seminarierna, som vi hade för någon månad sedan. Men när herr Bergh alltfjämt envisas med att vilja se det som en ny stadiindelning, vill jag i alla fall slå fast, att det icke är fråga om en stadiindelning på samma sätt som då vi räknar med att den nioåriga enhetsskolan skall bestå av tre stadier. Det är här bara fråga om vilken kategori lärare som skall sköta undervisningen i den ena eller andra delen av den nuvarande skolan. Det är alltså icke fråga om några sådana förändringar som avsågs vid beslutet om enhetsskolans uppbyggande.

Sedan säger herr Bergh, bestickande nog, att vi kunde ha klarat lärarbristen genom att i stället utexaminera fler folkskollärare. Men, herr Bergh, för det första har vi redan ett överskott på småskollärarinnor, och det måste väl vara ekonomiskt att inte utnyttja detta överskott. För det andra finns det inget överskott på studenter här i landet utan tvärtom. När vi vet att det tar fyra år att utbilda en icke student till folkskollärare, kan vi väl vara överens om att vi på detta sätt söker att så snabbt som möjligt klara av den lärarkris som vi onekligen har och om vars existens herr Bergh borde vara fullt på det klara.

Herr talman! Till sist ett par ord till herr Arrhén. När jag gick i skolan, fick jag lära mig att en lärd man är inte en man som kan allt, utan en man som vet, var han kan finna allt. Om jag nu säger, att jag inte tänker mig att gymnasiet i framtiden kommer att bli sådant, att gymnasierna och studenterna skall behöva magasinera fullt ut samma minneskunskaper och i varje fall inte i varje enskilt ämne och varje kursmoment det-

Anslag till kommunala anstalter för yrkesundervisning.

samma som nu krävs av dem, vill jag inte medge, att jag därmed gjort någon trollerikonst som skulle kunna tydas som en försämring av gymnasiet.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, bifölls vad utskottet i det nu föredragna utlåtandet hemställt.

Anslag till kommunala anstalter för yrkesundervisning.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 140, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen under åttonde huvudtiteln gjorda framställning om anslag för budgetåret 1953/54 till understöd åt kommunala anstalter för yrkesundervisning jämte i ämnet väckta motioner.

Under punkten 297 av åttonde huvudtiteln i innevarande års statsverksproposition hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att till Kommunala och enskilda anstalter för yrkesundervisning: Understöd åt kommunala anstalter för yrkesundervisning för budgetåret 1953/54 anvisa ett förslagsanslag av 13 400 000 kronor.

I samband härmed hade utskottet till behandling förehåft

dels en inom andra kammaren av herrar *Skoglund* i Umeå och *Jansson* i Kalix väckt motion (II:300), vari hemställt, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t hemställa om en förutsättningslös utredning rörande statsbidrag i vissa fall även till engångskostnader vid kommunala yrkesskolor;

dels ock två likalydande motioner, väckta den ena inom första kammaren av herrar *Jansson* och *Söderquist* (I:245) och den andra inom andra kammaren av fröken *Ager* m. fl. (II:287), i vilka hemställt, att riksdagen i avvaktan på resultatet av pågående utredning måtte besluta, att statsbidrag till lärarlöner för den allmänbildande och samhällsorienterande undervisningen vid kommunala skolor för yrkesundervisning tills vidare skulle utgå enligt samma grunder

som till motsvarande undervisning inom enhetsskolan eller folkskolan.

Utskottet hade i det nu ifrågavarande utlåtandet på återopade grunder hemställt, att riksdagen måtte,

a) med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionerna I:245 och II:287, till Kommunala och enskilda anstalter för yrkesundervisning: Understöd åt kommunala anstalter för yrkesundervisning för budgetåret 1953/54 anvisa ett förslagsanslag av 13 400 000 kronor;

b) med bifall till motionen II:300 i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, att Kungl. Maj:t måtte låta verkställa den i motionen avsedda utredningen.

Herr **SÖDERQUIST** (fp): Herr talman! Det uppges, att den utredning, som utskottet återopar, när det avstyrker herr Janssons och min motion, kommer att föreligga i höst. Jag vill vid detta tillfälle endast uttala den förhoppningen, att ecklesiastikministern vid sådant förhållande skall finna det möjligt att redan till nästa års riksdag framlägga förslag i ärendet.

Det torde finnas anledning förmoda, att utredningen liksom utskottet har funnit, att frågan är av synnerlig vikt. Man kan väl därför våga hoppas, att en eventuell proposition i rätt hög grad, kanske fullständigt, skall komma att tillgodose de önskemål, som motionärerna har velat framföra.

Jag har, som sagt, nu endast velat framhålla önskvärdheten av att man skyndar på med den här frågan och att proposition om möjligt framlägges redan för nästa års riksdag. Jag beklagar, att utskottet inte funnit det möjligt att tillstyrka åtminstone skolöverstyrelsens förslag om ett statsbidrag av tio kronor per timme till här ifrågavarande lärare, men i frågans nuvarande läge har jag, herr talman, intet yrkande.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt.

Anslag till avlöningar till häradsskrivarna m. fl.

Föredrogs ånyo och företogs punktvis till avgörande statsutskottets utlåtanden:

nr 141, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa anslag för budgetåret 1953/54 till civilförsvaret m. m. jämte i ämnet väckta motioner; och

nr 142, i anledning av Kungl. Maj:ts framställningar angående organisationen av den civila sjukvårdsberedskapen m. m.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Anslag till avlöningar till häradsskrivarna m. fl.

Föredrogs ånyo statsutskottets utlåtande nr 143, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1953/54 till avlöningar till häradsskrivarna m. fl. jämte i ämnet väckt motion.

I en till riksdagen avlåten proposition, nr 160, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av bilagt utdrag av statsrådsprotokollet över inrikesärenden för den 6 mars 1953, föreslagit riksdagen att dels bemyndiga Kungl. Maj:t att vidtaga av departementschefen föreslagen ändring i personalförteckningen för häradsskrivarna m. fl., dels godkänna av departementschefen förordad avlöningsstat för häradsskrivarna m. fl., att tillämpas tills vidare fr. o. m. budgetåret 1953/54, dels ock till Häradsskrivarna m. fl.: Avlöningar för nämnda budgetår anvisa ett förslagsanslag av 11 190 000 kronor.

I en inom andra kammaren av fröken *Wetterström* m. fl. väckt motion (II: 548) hade hemställts, att riksdagen med anledning av propositionen nr 160 måtte besluta, att 45 kontoristtjänster inom personalorganisationen för häradsskrivarkontoren skulle utbytas mot 45 kansliskrivartjänster.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på anförda skäl hemställt, att riksdagen måtte

I. bemyndiga Kungl. Maj:t att vidtaga i statsrådsprotokollet över inrikesärenden för den 6 mars 1953 angiven ändring i personalförteckningen för häradsskrivarna m. fl.;

II. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionen II: 548

a) godkänna under punkten införd avlöningsstat för häradsskrivarna m. fl., att tillämpas tills vidare fr. o. m. budgetåret 1953/54;

b) till Häradsskrivarna m. fl.: Avlöningar för budgetåret 1953/54 under elfte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 11 190 000 kronor.

Reservation hade avgivits av herrar *Ohlon, Bergh, Arrhén* och *Staxäng*, fröken *Elmén*, herrar *Kyling, Gustafsson* i Skellefteå och *Löfroth* samt fröken *Ager*, vilka ansett, att utskottets yttrande bort hava den lydelse, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort under II hemställa, att riksdagen måtte i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till motionen II: 548

a) godkänna i reservationen införd avlöningsstat för häradsskrivarna m. fl., att tillämpas tills vidare fr. o. m. budgetåret 1953/54;

b) till Häradsskrivarna m. fl.: Avlöningar för budgetåret 1953/54 under elfte huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag av 11 225 000 kronor.

På framställning av herr talmannen beslöts att utlåtandet skulle företagas till avgörande punktvis.

Punkten I.

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten II.

Herr BERGH (h): Herr talman! Till detta utlåtande finns fogad en reservation, som avser viss förändring i personaluppsättningen.

Frågan om häradsskrivarorganisationen har utretts av landskamreraren i Stockholms län, som föreslagit att till förfogande för de 156 häradsskrivarkontoren i landet skall finnas, inte så

Anslag till avlöningar till häradsskrivarna m. fl.

som nu 70 landskanslister i Ce 19, utan i stället 23 stycken. I det fallet är departementschefen ense med utredningsmannen. Emellertid säger departementschefen att man bör vänta och se litet grand, huruvida en så stark hopkrympning av den kvalificerade personalen är tillräddig.

Förmodligen med hänsyn till denna sänkning av antalet mera kvalificerade tjänstemän hade utredningsmannen föreslagit, att inom häradsskrivarorganisationen skulle finnas 58 kansliskrivare i Ca 15 och 92 kontorister i Ca 13. På den punkten avviker departementschefens hemställan från utredningsmannens förslag. Departementschefen har inte velat vara med om att här skall finnas några kansliskrivare alls, utan han nöjer sig med kontorister och ökar deras antal.

Vi reservanter har ansett, att en så betydande försvagning av den kvalificerade personalen kan vara en smula riskabel, och menar att man nog bör ha någon grupp av befattningshavare mellan 13 och 19 lönegraderna. Vi har haft två motiv för den uppfattningen. Det ena är kvalitetskravet, som jag nyss nämnde, och det andra avser befordringsgången. Man kan nämligen befara, att om sluttjänsten blir Ca 13, kommer personalen att söka sig bort, med följd att personaluppsättningen inte får erforderlig stadga. Detta är våra huvudsakliga motiv, herr talman. Jag bör kanske tillägga, att ett bifall till reservationen skulle innebära en merkostnad av cirka 35 000 kronor.

Det gäller här en mycket viktig del av vår förvaltningsapparat, och arbetsuppgifterna kommer förvisso inte att minska utan tvärtom öka — jag tänker närmast på den sjukförsäkringsproposition som nu är föremål för utskottsbehandling. Både med hänsyn till läget nu och med tanke på framtiden anser vi det därför vanskligt att sänka befattningshavarnas kompetens så starkt som departementschefen föreslagit. Reservationen ansluter i det hänseendet till utredningsmannens förslag, men vi har inte som han förordat 58 kansliskrivare

utan nöjt oss med 45; samtidigt har vi föreslagit ett lägre antal kontorister, så att totala antalet befattningshavare skulle bli detsamma som departementschefen förordar.

Jag ber med den motiveringen, herr talman, att får yrka bifall till reservationen.

Herr KARLSSON, GUSTAF (s): Herr talman! Herr Bergh har redogjort för det sakliga innehållet i och skillnaden mellan utskottsmajoritetens ståndpunkts-tagande — vilket sammanfaller med inrikesministerns och regeringens inställning — och reservanternas. Jag behöver sålunda inte ingå på den saken. Jag vill endast med några ord ytterligare understryka utskottsmajoritetens ståndpunkt.

Även vi, som bildar majoritet inom utskottet, har anmält någon tvekan inför det föreliggande förslaget. Vi är nog medvetna om att det kan innebära en försvagning av häradsskrivarkontorens arbetskrafter, vilken kan medföra svårigheter för rekryteringen. Vi är ju emellertid så vana vid att det från Kungl. Maj:ts sida framläggs förslag, som innebär krav på en utökning av antalet tjänstemän och därmed ökade krav på löner, att vi, när det någon gång kommer ett förslag, som innebär en minskning i detta avseende, ansett oss kunna våga göra ett försök. Vi har gjort det också av den anledningen, att departementschefen uttalat, att han skall följa utvecklingen och, om det blir nödvändigt, framlägga förslag till de justeringar, som erfarenheterna kan ge vid handen är nödvändiga.

Utifrån dessa synpunkter har statsutskottets majoritet verkligen inte kunnat gå emot departementschefen i denna fråga. Jag tror att vi kan ta den risk, som möjligen kan föreligga, och vara beredda på att få vidtaga justeringar, men här föreligger ändå en strävan efter att på en punkt förbilliga vår stora och dyrbara statsadministration.

Jag vill i detta sammanhang framhålla — ehuru den saken inte har diskuterats på avdelningen eller i utskottet

Ang. fortsatt stöd åt hampodlingen m. m.

— att det finns ännu ett sätt att eliminera eventuella olägenheter, vilket kanske vore en billigare och smidigare lösning än att tillsätta ytterligare tjänstemän med högre kvalifikationer, nämligen att länsstyrelserna finge något större möjligheter än de för närvarande har att tillfälligt förstärka häradsskrivarkontorens personal vid toppbelastning i arbetet. Det skulle vara en lösning, som skulle ge en smidighet åt denna lilla del av vår statsförvaltning, som kanske vore önskvärd och behövlig på flera områden. Jag endast framkastar detta såsom ett önskemål att sträva efter. Jag vet att det inte är alldeles uteslutet redan nu för länsstyrelserna att tillfälligt förstärka arbetskraften på häradsskrivarkontoren, men jag skulle tro att det finns fog för att ytterligare slå in på den vägen. Vi finge kanske på det sättet inte en så fast kader av tjänstemän på dessa kontor, som vi nu har, men vi finge ändå en arbetsstyrka, som klarade arbetet och kanske gjorde det för något lägre kostnader än nu är fallet.

Med dessa ord hemställer jag, herr talman, om bifall till utskottets förslag.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, gjorde herr talmannen i enlighet med de därunder förekomna yrkandena propositioner först på bifall till vad utskottet i den under behandling varande punkten hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Bergh* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den som bifaller vad statsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 143 punkten II, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes omröstningen genom uppresning; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

Föredrogos ånyo statsutskottets utlåtanden:

nr 144, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående överförande till Sverige av vissa sjuka flyktingar m. m.;

nr 145, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående den framtida verksamheten vid Solhems sjukhus;

nr 146, i anledning av väckta motioner om viss ersättning av statsmedel åt Clara Johanna Maria Nyström; och

nr 147, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1952/53, i vad propositionen avser avskrivning av nya kapitalinvesteringar.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Vid förnyad föredragning av jordbruksutskottets utlåtande nr 30, med anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till statens försöksgårdar för budgetåret 1953/54 m. m. jämte i ämnet väckta motioner, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Ang. fortsatt stöd åt hampodlingen m. m.

Föredrogos ånyo jordbruksutskottets utlåtande nr 31, med anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående det fortsatta stödet åt hampodlingen m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

I en till riksdagen den 6 mars 1953 avlåten, till jordbruksutskottet hänvisad proposition, nr 195, hade Kungl. Maj:t, under åberopande av propositionen bi-

Ang. fortsatt stöd åt hampodlingen m. m.

lagt utdrag av statsrådsprotokollet över jordbruksärenden för samma dag, föreslagit riksdagen godkänna, att fortsatt stöd till hampodlingen anordnades i huvudsaklig överensstämmelse med de grunder, som angivits i propositionen.

I detta sammanhang hade utskottet behandlat följande inom riksdagen väckta, till utskottet hänvisade motioner, nämligen

1) I: 469 av herr *Andersson, Erik Gustaf*, m. fl. och II: 578, likalydande, av herr *Larsson* i Julita m. fl., vari hemställt, att riksdagen vid behandling av förevarande proposition måtte beakta de synpunkter, som anförts i motionerna;

2) I: 470 av herr *Osvald* och herr *Persson, Johan*, samt II: 577, likalydande, av herr *Andersson* i Dunker m. fl., vari hemställt, dels att det av 1951 års riksdag fattade beslutet om stöd åt båda beredningsverken under femårsperioden 1951—1955 måtte fullföljas, dels att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om förslag till höstriksdagen om de åtgärder, som i sådant syfte vore påkallade.

Utskottet hade i det nu föredragna utlåtandet hemställt, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts framställning samt i anledning av motionerna I: 469 och II: 578 ävensom med avslag å motionerna I: 470 och II: 577, godkänna att fortsatt stöd till hampodlingen anordnades i huvudsaklig överensstämmelse med vad utskottet i utlåtandet tillstyrkt.

Reservationer hade anförts

a) av herr *Johan Persson*, som ansett, att utskottets yttrande bort lyda så, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, med anledning av Kungl. Maj:ts proposition samt motionerna I: 469 och II: 578 ävensom med bifall till motionerna I: 470 och II: 577,

1) godkänna att fortsatt stöd till hampodlingen anordnades i huvudsaklig överensstämmelse med vad i reservationen tillstyrkt;

2) i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t ville till innevarande års höstriksdag inkomma med förslag till de åtgärder, som i sådant syfte vore påkallade;

b) av herrar *Bertil Andersson, Mossberger, Antby* och *Larsson* i Julita, vilka likväl ej antytt sin åsikt.

Herr **PERSSON, JOHAN** (fp): Herr talman! I Kungl. Maj:ts proposition nr 195 angående det fortsatta stödet åt hampodlingen m. m. har bl. a. föreslagits, att fortsatt stöd skall utgå till endast ett av de två hampberedningsverken vi har här i landet. I motion nr 470 i första kammaren — likalydande med motion nr 577 i andra kammaren — hemställer motionärerna, att det av 1951 års riksdag fattade beslutet om stöd åt båda beredningsverken under femårsperioden 1951—1955 skall fullföljas.

När jordbruksutskottet 1951 behandlade frågan om statligt stöd åt hampodlingen och förordade att båda beredningsverken tills vidare, d. v. s. under åren 1951—1955, skulle erhålla stöd för en produktion av i huvudsak samma storleksordning som närmast föregående år, ansåg sig utskottet också böra framhålla att hampodlingen i Sverige allttjämt finge anses stå på experimentstadiet. Utskottet uttalade vidare att utskottet förutsatt, att Kungl. Maj:t — därest ändrade förhållanden skulle påkalla detta — under den angivna femårsperioden skulle uppta frågan till förnyad prövning och underställa riksdagen förslag i ämnet — vilket nu har blivit fallet.

Då frågar man sig: har sådana ändrade förhållanden inträtt på detta område vad gäller stöd åt hampodlingen som motiverar att frågan nu tagits upp till förnyad prövning? Är det uteslutande 1952 års dåliga skörderesultat — en skörd som knappast var mer än en tredjedel av normalskörd och som därmed haft som resultat en dålig fröskörd — som givit anledning till jordbruksnämndens ekonomiska utredning och Kungl. Maj:ts förslag i ärendet? Ja, man frågar sig. Att stöd åt hampproduktionen med-

fört och medför avsevärda utgifter för det allmänna, är vi medvetna om, men om vi är överens om att hampodlingen alltjämt står på experimentstadiet, är det kanske inte alldeles uteslutet att det även på detta område kan göras nya rön, som har till följd att odling av hampa blir ekonomiskt lönande, även om det tar några år att komma dit.

Sveriges hampodlareförening återoppar i en skrivelse till Kungl. Maj:t av den 28 februari 1953, att om statsmakterna minskade importen av jute med 400 à 500 ton per år, skulle det betyda ofantligt mycket för avsättningen av svensk hampfiber. Åtgärden att börja väveriverksamhet vid Värmbol betyder åtskilligt när det gäller avsättning för svensk hampfiber. Företagsledningen vid Värmbol synes ha bedrivit ett ganska framsynt experimentarbete, som den hoppades snart nog skulle leda till ett gott ekonomiskt resultat. Så kommer denna Kungl. Maj:ts proposition med förslag om att fortsatt stöd åt hampodlingen skall utgå till endast ett av beredningsverken, nämligen det i Visby.

Utredningen angående omfattningen av det fortsatta stödet åt hampodlingen, som verkstälts av statens jordbruksnämnd, har varit remitterad till ett flertal instanser för yttrande. Det stora flertalet av dessa instanser, som avgivit utlåtande, uttalar sig för att beredningsverken i såväl Värmbol som i Visby skall få fortsätta sin verksamhet i enlighet med 1951 års riksdagsbeslut under femårsperioden 1951—1955. Samtliga hushållningssällskap — möjligen med undantag av Gotlands läns — har förordat bibehållande av beredningsverket i Värmbol.

Jag skall återge något från ett av hushållningssällskapen yttranden, nämligen från Västmanlands läns hushållningssällskap, av vilket jag själv är ledamot. I dess remissvar heter det bl. a.: »Jordbruksnämndens förord för Visbyverket är inte heller enhälligt. Herrar von Horn och Degerstedt ha anmält avvikande mening. Hushållningssällskapet finner deras synpunkter välmotiverade och rikti-

Ang. fortsatt stöd åt hampodlingen m. m.
ga och instämmer helt i deras reservation.

För jordbrukarna i Västmanland skulle ett nedläggande av hampberedningsverket i Värmbol vara till stor skada. I vissa trakter, särskilt i länets nordöstra delar, har hampodlingen haft stor betydelse bland annat för bekämpande av ogräs på de talrikt förekommande moss- och mulljordarna, och detta förhållande kommer att få allt större betydelse efterhand som arealer skola kultiveras, vilka genom sjön Tämnares sänkning blivit torrlagda.

Genom den under de allra senaste åren genomförda sänkningen av sjön Tämnares komma nämligen nya stora arealer av moss- och mulljordar att uppodlas. Man har här räknat med att hampodlingen i hög grad skulle bidra till den nyodlade jordens bringande i kultur. Sjösänkningen har kostat staten och de enskilda jordägarna stora belopp. Om hampodlingen försvinner, kommer det att dröja en avsevärt längre tid, innan det i sjösänkningen nedlagda kapitalet blir tillfredsställande förräntat. Ett bibehållande av hampodlingen är därför av mycket stor betydelse.

Under återopande av vad i det föregående anförts får Västmanlands läns hushållningssällskap hemställa, att båda hampberedningsverken få stöd, så att de kunna fortsätta sin verksamhet under den av 1951 års riksdag beslutade tiden.»

Nu är det inte bara hushållningssällskapen, som står frågande till om ett av verken skall nedläggas, utan jämväl Lantbruksakademien, Hushållningssällskapens förbund, Sveriges utsädesförening och Riksförbundet Landsbygdens folk ifrågasätter, huruvida skäl föreligger för en omprövning av 1951 års beslut, och anser att båda hampberedningsverken bör få fortsätta sin verksamhet till utgången av femårsperioden 1951—1955. Även arbetsmarknadsstyrelsen anser att beslut om nedläggande av ettdera av hampberedningsverken icke bör fattas, förrän spörsmålet, hur de anställas sysselsättnings- och försörjningsfrågor skall lösas, blivit föremål för en in-

Ang. fortsatt stöd åt hampodlingen m. m.

gående undersökning. Av samma uppfattning som arbetsmarknadsstyrelsen är en av jordbruksnämndens ledamöter, herr Rudolf Meidner.

Man bör hålla i minnet att ett stort antal remissinstanser avråder från att beredningsverket vid Värmbol nedläggs. Man får väl förutsätta, att även representanterna för dessa instanser känner ekonomiskt ansvar för hur allmänna medel disponeras. Det är även betydelsefullt, att jordbrukarna både på fastlandet och på Gotland visat stort intresse för odling av hampa. Det är en växtodling, som vi kan säga ännu befinner sig på utvecklingsstadiet, men det har otvivelaktigt gjorts stora framsteg under de senaste årens växtförädlingsarbete. Det gäller inte minst övergången till s. k. samkönad hampa, vilken beräknas ge minst 20 procent mer i skördeavkastning än den skildkönade och därtill hampa av bättre kvalitet. Om man beaktar alla dessa synpunkter, frågar man sig: Bör inte riksdagen nu vidhålla det av 1951 års riksdag fattade beslutet om stöd åt båda hampberedningsverken under femårsperioden 1951—55?

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till den av mig avgivna reservationen.

Herr OSVALD (fp): Herr talman! Den föregående ärade talaren har redan framlagt en rad motiv för att båda hampberedningsverken bör få fortsätta sin verksamhet i enlighet med det av 1951 års riksdag fattade beslutet. Jag skall inte upprepa de motiv som han har framfört. Jag vill i stället fästa uppmärksamheten på några ytterligare omständigheter, som jag tycker bör framhållas.

Det är ett ur många synpunkter betydelsefullt beslut som kammaren i dag går att fatta. I det av riksdagen enhälligt godkända utlåtandet nr 47 från jordbruksutskottet vid 1951 års riksdag säger man bl. a., att det krävdes fullgoda bedömningsgrunder för att ta ställning till frågan om hampodlingens framtida omfattning och lokalisering. Man beslöt därför att hampodlingen och beredningsverken borde få ett fortsatt stöd under hela perioden 1951—55.

Nu har jordbruksutskottet ändrat mening. Det föreslår nu riksdagen att godkänna Kungl. Maj:ts proposition nr 195, vilket bl. a. innebär att, såsom tidigare här framhållits, hampberedningsverket i Värmbol skall nedläggas, två år innan den av riksdagen utlovade tidsfristen utgått.

Man frågar sig vilka skäl det kan ha varit som har föranlett jordbruksutskottet att ändra mening. Det är, sägs det i utskottets utlåtande, icke den dåliga skörden förra året som utgör anledning, utan det är andra omständigheter som har kommit till. Men i utlåtandet redovisas icke några andra motiv för den meningsändring som ägt rum.

Utskottet ställer sig i själva verket i år mera positivt än det gjorde 1951 i fråga om möjligheterna att förbättra odlingsresultatet genom en förbättrad odlingsteknik och en intensifierad förädlingsverksamhet och att skapa gynnsammare betingelser genom att få till stånd nya marknader för hampfibern.

I denna situation ställer man sig — och det anser jag vara det väsentligaste — den frågan: Bör inte riksdagen stå vid sitt en gång givna ord?

Jag erinrar mig en debatt, som hölls här i kammaren för ett par månader sedan, då vi behandlade en fråga om gränsdragning ur fiskerättssynpunkt mellan allmänt och enskilt vatten. Tredje lagutskottet hade i sitt utlåtande över ett par motioner i ämnet hänvisat till att vederbörande länsstyrelse hade möjlighet att inom ramen för gällande lag ge enskilda fiskare fullt tillräckligt skydd. Då invände emellertid motionärerna, att det vore säkrare, om man hade ett riksdagsbeslut att stödja sig på. Det kommer i dag att visa sig, om riksdagen är beredd att hålla det löfte, som år 1951 gavs hampodlare i Mellansverige och beredningsverket i Värmbol. Det kommer att visa sig, om mellansvenska hampodlare kan lita på att riksdagen håller vad den lovade år 1951.

Jag skall villigt erkänna, att det inte är från riksdagen initiativet har kommit till det nu föreliggande förslaget om att nedlägga hampberedningsverket

Ang. fortsatt stöd åt hampodlingen m. m.

i Värmbol, vilket kommer att medföra att hampodlingen i Mellansverige upphör. Initiativet har i stället tagits av Kungl. Maj:t. Det kan sägas, att Kungl. Maj:t har handlat i överensstämmelse med riksdagens beslut, nämligen så till vida att jordbruksutskottet i sitt utlåtande skrev att Kungl. Maj:t, därest förändrade förhållanden så skulle kräva, kunde ompröva beslutet.

Men det har, som jag redan tidigare framhållit, inte inträtt några andra ändrade förhållanden än att skörden år 1952 blev dålig. Allt annat, som vi nu ser, kunde överblickas redan 1951, då beslutet fattades. Det talas visserligen om de ekonomiska konsekvenserna, men dessa var fullt klarlagda 1951. Något nytt har inte inträffat.

Jag skulle i anslutning här till vilja säga ett par ord mera allmänt om svensk växtodling. Mycket av det som nu betraktas som fullt normala och viktiga inslag i svensk växtodling har en gång mötts av misstro. Så var fallet med vetet, som under 1700-talet fick beteckningen »ångersäd», därför att det så ofta slog fel. Så var fallet med potatisen, om vilken en författare i mitten av 1700-talet skrev ungefär följande: »Man skall förgäves försöka förmå vår tids läckra tjänstefolk att äta potatis, så länge det finns kålrötter att få.» Så var fallet med rödklövern, då det bland annat i förra hälften av 1800-talet i Sveriges riksdag talades föraktfulla ord om försöken att odla blommor på åkrarna. Så var fallet med sockerbetan, då den gjorde sitt inträde i svensk växtodling, så var fallet med lusern, och så var fallet med oljeväxterna.

Jag har med detta, herr talman, ingalunda velat göra gällande att hampan skulle kunna bli en lika betydelsefull kulturväxt som någon av de nyss nämnda, men jag tycker, att om man ser på växtodlingens historia och tar hänsyn till vad som inträffat under gångna århundraden, så bör detta i alla fall vara ett memento. Det förhåller sig i själva verket så, att både odlingsförsöken och förädlingsverksamheten med hampa har gett resultat, så lovande, att vi har all

anledning att sätta in stora ansträngningar på att behålla odlingen åtminstone vid den omfattning som den hittills haft.

För många odlare i Mellansverige är i själva verket hampan så värdefull ur växtföljdssynpunkt att många av dem har sagt att de gärna skulle odla hampa för en mycket ringa ersättning. De skulle nöja sig med ett blygsamt pris på hampan, bara de finge behålla hampodlingen, men det kan de inte, om inte beredningsverket i Värmbol finnes kvar.

Det skall ingalunda förnekas att det kostar en del att hålla båda beredningsverken i gång — den saken är klar — men man bör ändå inte, vilket redan herr Persson framhållit, glömma, att det ju dock här gäller att driva fram en nyhet inom svensk växtodling och att få fram någonting, som skulle kunna vara till nytta för oss även i framtiden. Vi arbetar ju för närvarande på många olika sätt för att få svensk växtodling allsidigare, för att delvis ersätta grödor, av vilka vi för närvarande odlar för mycket, alltså för att över huvud taget ge det svenska jordbruket så att säga ett rikare instrument att spela på. Ur den synpunkten är det väl värt att lägga ned kostnader på att hålla kvar odlingen av hampa och att utveckla hampan till en för vårt lands klimat och jordmånsförhållanden lämplig kulturväxt.

Det bör väl också tas hänsyn till att man i nuvarande läge på arbetsmarknaden kan bli nödsakad att i annan ordning sörja för den arbetskraft, som kommer att ledigställas vid Värmbol, och då är det väl lika bra, ja rent av bättre att kvarhålla arbetskraften i dess nuvarande arbete i stället för att slå ihjäl den industri, som finnes, och nödgas ge arbetskraften där anställning på annat håll. Det förefaller mig vara en mycket dålig ekonomi att slå ihjäl en lovande svensk industri, som hampberedningsverket i detta fall är, liksom det till hampberedningsverket knutna hampväveriet, en industri som faktiskt håller på att skapa en ny marknad för den svenska hampan och som kanske skall kunna i framtiden göra det möjligt för oss

Ang. fortsatt stöd åt hampodlingen m. m.

att utvidga hampodlingen över de gränser den för närvarande har.

Jag skulle också, herr talman, till detta mitt uttalande vilja foga ett par reflexioner om det sätt, på vilket denna fråga har blivit behandlad. Hampan, som är en vårsådd gröda, skall sås i början av maj. I god tid dessförinnan bör svenska hampodlare ha reda på hur det skall komma att bli med stödet åt hampodlingen. De bör ha reda på detta för att kunna göra upp sina odlingsplaner i god tid. Att då lägga fram en proposition som denna så sent, att den inte kan behandlas här i riksdagen förrän som nu här i första kammaren den 20 maj, tycker jag är högst anmärkningsvärt.

Man kan inte heller undgå att göra en del reflexioner angående det sätt på vilket fröförsörjningen har ordnats. Här har skaffats en del frö till Sverige i år genom import, därför att fröskörden i Sverige förra året blev mycket dålig. En del av detta frö har anskaffats genom Värmbolsverkets försorg. Men redan innan riksdagen fattat sitt beslut, ja, till och med innan jordbruksutskottet behandlat propositionen, har allt fröet dirigerats över till Visby. Man anteciperade alltså det beslut som riksdagen skulle fatta.

Jag kan inte finna, att det är riktigt att behandla en fråga som denna på detta sätt, och som jag tidigare sagt finner det felaktigt att behandla svenska jordbrukare så som de mellansvenska hampodlarna blivit behandlade.

Jag ber, herr talman, att med dessa ord få yrka bifall till den av herr Persson vid detta utlåtande fogade reservationen.

Herr MOSSBERGER (s): Herr talman! Jag har tillsammans med några andra ledamöter av jordbruksutskottet till denna punkt fogat en blank reservation. För min egen del har jag inte gjort det därför att jag vill framställa något annat yrkande än utskottet kommit till, men jag vill framlägga en principiell synpunkt på denna fråga.

Utskottets förslag innebär ju nedlägg-

gande av Värmbolsverket, så att det i nuvarande läge endast skall finnas ett beredningsverk. Detta kan kanske vara förklarligt, men vilket av verken som skall nedläggas kan man naturligtvis ha delade meningar om. Jag föreställer mig att de sociala vådorna blir lika stora, vilketdera av verken man än nedlägger.

Den principiella fråga, som jag närmast siktar på, var att enligt min mening frågan om sysselsättningen och försörjningen av de anställda, som kanske nu drabbas av arbetslöshet, borde ha varit löst, innan man tar ställning till nedläggandet av ett verk. Denna min uppfattning sammanfaller ju också med vad arbetsmarknadsstyrelsen har sagt i sitt remissutlåtande. Det är givet, säger styrelsen, att det blir svårigheter att kunna klara sysselsättningen för dem som drabbas av arbetslösheten, och det kan bli rent av omöjligt att placera dem i annat arbete. Detta innebär givetvis också en ekonomisk belastning för den kommun det här är fråga om.

I den kungl. propositionen nr 195 talas det ju om att samtliga avvecklingsfrågor skall tagas upp i samband med propositionen nr 224, som handlar om de prisreglerande åtgärderna på jordbrukets område, och utskottet har ju för all del också tagit fasta på detta uttalande. I den propositionen har visserligen upptagits ett belopp på 350 000 kronor, men det har inte sagts, hur stor del av detta belopp som skall utgå till de anställda. Det är mycket möjligt att större delen av beloppet går åt till andra att klara avvecklingsfrågor, och detta kan medföra att det inte blir så mycket kvar till de anställda. Av den anledningen kan man kanske säga, att den summan är för liten. Jag tror att man här borde ha sagt något om att så och så mycket pengar skall användas för deras räkning. När det gäller dem, som har satsat pengar i Värmbolsverket, har man däremot kunnat säga, att de skall få tillbaka hälften av sitt insatskapital.

Nu har ju frågan kommit i ett annat läge genom att det i andra kammaren har väckts en motion nr 612, som tar direkt sikte på att Kungl. Maj:t skulle få

Ang. fortsatt stöd åt hampodlingen m. m.

i uppdrag att utreda frågan om stödåtgärderna till de anställda, så att den frågan skulle komma tillbaka till höst-riksdagen. Det finns därför, herr talman, kanske ingen anledning att i dag upptaga tiden med detta ärende, utan det är väl bara att uttala det önskemålet, att när den frågan kommer upp i riksdagen — till hösten, som vi hoppas — den måtte behandlas i positiv riktning.

Jag har, herr talman, inget yrkande.

Herr PETTERSSON (s): Herr talman! När riksdagen förra gången hade att behandla denna fråga, hade ju Kungl. Maj:t föreslagit att endast ett verk skulle vara kvar, nämligen Visbyverket, emedan det inte finns utrymme i detta land för två hampberedningsverk. Riksdagen ändrade förslaget på det sättet, att det vid Värmbol skulle få pågå en försöksverksamhet under åren 1951—1955, under förutsättning att det inte blev sådana förhållanden, som gjorde det nödvändigt att ändra på detta beslut. Det är ju detta som nu inträffat. Det har skett förändringar, som tyvärr är av den innebörden, att det inte finns utrymme för två hampberedningsverk. Därför har man ju tagit upp till diskussion vilket av de två verken som skulle nedläggas. I remissvaren har arbetsmarknadspolitiska och sysselsättningsfrågor till stor del varit utslagsgivande. Jag skall inte ge mig in på ett resonemang om det gotländska jordbruket och den gotländska jordens förutsättningar för hampodling; jag tror det är allmänt bekant att ungefär en femtedel av den odlade jorden på Gotland är myrmark som särskilt lämpar sig för hampodling. Däremot skulle jag vilja beröra de direkt arbetsmarknadspolitiska frågor som vi har att brottas med på Gotland. Jag erinrar om att hampberedningsverket i storlek är den tredje av de industrier som finns på vår ö. Det säger en hel del om de svårigheter, som skulle följa om verket nedlänges. Jag vill erinra om att där detta hampberedningsverk nu ligger fanns tidigare en cementfabrik som lades ned

under kriget, varvid ungefär 200 människor friställdes. Under det år som har gått har det gjorts rationaliseringar vid våra kalkbrott, varvid inte mindre än ungefär 300 människor har friställts. Sedan krigets slut har ett par tusen människor i arbetsför ålder flyttat från Gotland. Detta har medfört oerhört stora svårigheter för den gotländska befolkningen, och därav följer bland annat, vilket jag kan få erinra om, att vi har landets högsta landstingsskatt, nämligen 5:60 per bevillningskrona.

Om nu det här hampberedningsverket skulle nedläggas finns det inga möjligheter för oss att bereda de anställda annan sysselsättning på vår ö. I vinter har vi på grund av rationaliseringen vid kalkbrotten och på grund av den felslagna hampskörden varit nödsakade att anordna särskilda arbeten. Jag kan nämna att i Visby stad har vi i vinter fått utföra arbeten som var upptagna i vägplanen till utförande först 1955. Om nu hampberedningsverket skulle läggas ned finns det ingen annan möjlighet för de anställda än att försöka flytta till fastlandet. Bland de anställda finns människor som jag icke kan tänka mig vara i stånd att flytta till fastlandet, därför att de har för hög ålder. Av de 94 anställda vid hampverket i Visby är inte mindre än 35 över 50 år. Tio av dem var tidigare anställda vid Visby cementfabrik.

Jag hoppas alltså, herr talman, att när riksdagen nu går att välja skall den välja på det sättet att den icke ökar de stora svårigheter som Gotlands folk redan har att brottas med. Jag hoppas att riksdagen följer utskottets förslag beträffande hampberedningsverk i detta land.

Herr TJÄLLGREN (bf): Herr talman! Den siste ärade talaren redogjorde ganska väl för de skäl som varit avgörande för utskottet vid dess ställningstagande till denna fråga. Jag skulle i alla fall vilja säga ett par ord i anledning av vad som förekommit under denna debatt. Jag vill då först hänvisa till den utförliga motivering som finns i utskottsutlåtandet och som torde göra det

Ang. fortsatt stöd åt hampodlingen m. m.

onödigt att här utlägga texten i något längre anförande. Jag vågar också bestämt framhålla att utskottet kommit till sitt resultat efter en synnerligen omsorgsfull och samvetsgrann prövning. Jag vill emellertid inte förneka att denna fråga inte har varit bland de lättaste som utskottet haft att ta ställning till. Det har förelegat skäl och mot skäl om varandra, och det var som sagt först efter ytterst noggrann prövning som utskottet tog en bestämd ståndpunkt.

Avgörande för att utskottet stannat för Visbyverket har ju varit hänsyn till sysselsättningen för de arbetare som skulle bli lediga om man nedlade det ena verket eller det andra. Detta skäl talar för bibehållande av Visbyverket. Utskottet har besökt bägge verken; för ett par år sedan var vi i Värmbol, och senast i år var vi vid Visbyverket. Åtminstone jag har fått den uppfattningen att båda verken är i ungefär samma skick och lika brukbara. Att till annan plats, framför allt till fastlandet, överföra arbetskraften vid Visbyverket skulle emellertid, såsom också den siste ärade talaren framhöll, bli mycket svårt. Såsom han också nämnde är genomsnittsåldern ganska hög för denna arbetarstam. Däremot skulle de anläggningar som finns i Värmbol mycket väl kunna användas för annan industri. Detta är knappast möjligt beträffande Visbyverket på grund av dess läge.

Avgörande för utskottet har väl också varit en del jordbrukspolitiska synpunkter. Därom har ju redan nämnts något. Utskottet säger på s. 16: »Anlägger man däremot jordbruks- och sysselsättningspolitiska synpunkter på problemet synes enligt utskottets uppfattning övervägande skäl tala för att det fortsatta stödet åt hampproduktionen bör komma det gotländska jordbruket och beredningsverket i Visby till godo.» Litet längre ned talar utskottet om avvecklings- och sysselsättningsfrågorna. Jag behöver inte nu upprepa vad som tidigare har sagts därom.

I anledning av vad min gode vän herr Osvald nämnde på tal om jordbruksnämndens skrivelse vill jag bara fästa

uppmärksamheten vid vad som står i den skrivelsen. Nederst på s. 2 i utskottsutlåtandet återges därur följande: »Sedan det visat sig att årets hampskörd slagit fel, sammankallade nämnden representanter för de båda beredningsverken samt Riksförbundet Lin och hampa till överläggningar rörande vilka åtgärder som lämpligen borde vidtagas. Vid överläggningarna var man ense om att driften i fortsättningen borde upprätthållas vid endast ett av verken. Frågan om vilketdera verket som skulle bibehållas berördes emellertid icke. I stället beslöt nämnden att låta företaga utredningar av teknisk och ekonomisk art rörande denna fråga samt att i samband därmed undersöka intresset för fortsatt hampodling inom verkens områden.» Jag tycker att det är en ganska viktig omständighet att just odlarna själva har varit med vid ett sammanträde inför jordbruksnämnden, jämte representanter för Riksförbundet Lin och hampa. Därvid kom man till det resultatet att hädanefter behövs det inte mer än ett verk. Detta glömde visst herr Osvald att tala om, då han yttrade sig om jordbruksnämnden, men jag har ansett skäligt att dra fram det.

Då jag tror mig veta att herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet kommer att ha någonting att säga här i denna fråga, skall jag inte hålla på längre. Jag skall därför inte ta upp det där spörsmålet om det frö, som skickades till Gotland o. s. v.

Med dessa få ord, herr talman, ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr ANDERSSON, BERTIL (s): Herr talman! Jag är en av de fyra som har antecknat en blank reservation vid detta utskottsutlåtande, och jag vill därför säga några ord i anslutning till denna.

Jag skulle först vilja säga, att jag för min del tycker att detta är en av de olustigaste och tråkigaste frågor som vi har att behandla vid denna riksdag.

Detta därför att det innebär, att vi för andra gången berövar de anställda vid

Värmbol deras sysselsättning, och dessutom berövar vi en hel del jordbrukare i Mellansverige möjligheten till hampodling, som de anser vara en mycket lämplig och lönande odling. Jag tror att denna fråga hade kunnat ordnas på annat sätt. Det hade varit lyckligare, om vi hade kunnat fullfölja det beslut som riksdagen fattade år 1951 och alltså låtit denna femårsperiod gå ut — bland annat skulle vi då ha kunnat vinna större erfarenhet om saken än vi har nu. Nu har det talats om de särskilda förhållandena under föregående höst, då regnet gjorde att hampskörden blev så misslyckad. Men det var ju ett undantagsfall.

Sedan kommer jag till frågan om vilken plats verket skall förläggas till, Värmbol eller Visby. Propositionen har stannat för Visby. Det finns en liten passus i utskottets utlåtande, som också utskottets ordförande erinrade om. På s. 16 talas det om jordbruks- och sysselsättningspolitiska synpunkter. I fråga om de sysselsättningspolitiska synpunkterna kan jag helt instämma med herr Pettersson i Visby. När det gäller de jordbrukspolitiska synpunkterna är jag däremot inte alls säker på att det i verkligheten förhåller sig så som utskottet skrivit. Jag tror för min del att det föreligger större förutsättningar för hampodling på fastlandet än på Gotland. Speciellt tänker jag på två stora områden i Mellansverige. I Närke ligger den s. k. Kvismardalen. Där finns en mycket stor areal, som jordbrukarna anser vara särskilt lämplig för hampodling. När frågan behandlades vid föregående tillfälle, förklarade de att hampa var det enda som det gick att odla där. Hur det är nu kan jag inte säga. Det finns också i norra Västmanland, på gränsen mot Uppland, ett stort område som blivit mycket lämpligt för hampodling, sedan den stora sjön Tämnamaren reglerats för något år sedan. De jordbrukare där, som jag har haft kontakt med, är mycket förtvivlade över att man skall beröva dem möjligheten att odla hampa.

Sedan har det också sagts, att det skulle vara lättare att odla andra växtslag på fastlandet än på Gotland. Det är

Ang. fortsatt stöd åt hampodlingen m. m.

jag inte heller övertygad om, i varje fall inte när det gäller de områden som jag här har nämnt. Vid en försöksteckning någon gång på förvintern bland hushållningssällskapen i Mellansverige framkom också, att den areal, som jordbrukarna var villiga att odla hampa på, var betydligt större på fastlandet än på Gotland. Jag är därför inte så hundra procentigt övertygad om att det ur odlings-synpunkt är det lämpligaste att förlägga hampodlingen och hampberedningsindustrin till Gotland.

Det är speciellt två saker som gjort att jag trots detta är beredd att stödja propositionen. Som nämnts hade ju jordbruksnämnden kallat till ett sammanträde i vintras med representanter för Visbyverket och Värmbolverket och för organisationen Lin och hampa, och man var då överens om att det inte fanns några förutsättningar att uppehålla beredningen vid mer än ett verk. Det är alltså detta som gjort att jag nödgats stödja propositionen i det hänseendet, att det i fortsättningen skall finnas blott ett verk. Orsaken till att jag också tillåtit mig att stödja propositionens förslag, att Visbyverket skall bestå, har jag nämnt tidigare: det torde vara svårare att få en annan industri till Visby än till Värmbol trots att det blir svårigheter även där. Vi har ju sett — särskilt av arbetsmarknadsstyrelsens yttrande, men också i tidningspressen — att det har förekommit en hel del permitteringar vid industrierna i Katrineholm, men det bör ju vara trots svårigheterna lättare att få annan industri dit än till Visby. Just de svårigheter på Gotland, som herr Pettersson talade om, och det förhållandet, att hampverket i Visby är nummer tre i storleksordning bland industrierna där, gör att det skulle vara ett oerhört hårt slag för Visby, om staden och Gotland skulle berövas verket. Detta gör att jag nödgas biträda propositionen i denna del. Vad det gäller de anställda vid Värmbol och statens skyldigheter mot dessa, en fråga som är mycket viktig, kan jag instämma med vad herr Mossberger tidigare anfört i denna sak.

Ang. fortsatt stöd åt hampodlingen m. m.

Herr OSVALD (fp): Herr talman! Den senaste ärade talaren började med att säga, att detta är en av de mest olustiga frågor som behandlats vid denna riksdag. Det skall jag gärna ge honom rätt i. Det hade emellertid inte behövt vara på det sättet, om Kungl. Maj:t redan i början på året som svar på jordbruksnämndens skrivelse hade sagt, att riksdagen har beslutat att stöd skall utgå till 1955 och att därför vederbörande borde sätta i gång med att skaffa frö, så att man kunde upprätthålla odlingen i den omfattning som förut bestämts. Då hade saken varit klar, och vi hade kunnat behålla vår odling och hålla båda verken i gång.

Jordbruksutskottets ärade ordförande har, liksom herr Pettersson, väsentligen uppehållit sig vid frågan, om man skall lägga ned Visbyverket eller Värmbolverket, och herr Pettersson sade visst någonting om att riksdagen nu går att välja mellan dessa.

Emellertid föreligger icke något val mellan Värmbol och Visby, utan det val som här föreligger i utskottets utlåtande och i reservationen är valet mellan å ena sidan Visbyverket och å andra sidan Visbyverket plus Värmbolverket. Det är alltså här icke fråga om att diskutera, huruvida hampodlingen och beredningsverket är mera lämpade för Visby än för Värmbol, utan här är det fråga om huruvida man skall lägga ned Värmbolverket eller icke.

Utskottets ärade ordförande hänvisa- de till den utförliga motivering som utskottet har givit. Jag har redan tidigare haft anledning att nämna någonting om den, men jag vill erinra om ännu ett par saker som står där.

Utskottet säger bland annat: »Emellertid synes utskottet de ekonomiska konsekvenser av ett fortsatt stöd i nuvarande form, vilka närmare klarlagts i propositionen, vara av så allvarlig natur att utskottet efter ingående prövning funnit sig böra biträda Kungl. Maj:ts förslag», och litet tidigare talas om att en utredning, som statens jordbruksnämnd låtit företaga i detta sammanhang, har givit till resultat, att man inte skulle

kunna fortsätta driften vid Värmbolverket.

Men vilka är de förändringar som inträtt? Det har icke redovisats några förändringar av den art jordbruksutskottet förutsatte 1951, då det fattade sitt positiva beslut. Det är en enda sak som inträffat, nämligen att skörden 1952 blev så dålig, att vi nästan inte fick något hamprö alls. Någon annan förändring av ekonomisk art har icke inträffat. Hela den situation vi nu har kunde förutses 1951, och följaktligen fanns det ingen anledning för Kungl. Maj:t att framlägga propositionen 195 och därigenom beröva mellansvenska hampodlare deras möjligheter att fortsätta med sin odling och Värmbolverket möjligheten att fortsätta med sin industri.

Jag nämnde att man diskuterat frågan om en jämförelse mellan Visbyverket och Värmbolverket. Jag skulle i det sammanhanget vilja berätta en sak som inträffade i Uppsala. Vi hade redan i början på året ett sammanträde med hampodlare från länet. Jag höll där ett kort anförande, vari jag framhöll, att de mellansvenska odlarna borde kräva att båda verken skulle vara kvar och att man alltså icke skulle kräva att Visbyverket lades ned. Efteråt kom en av odlarna från Uppland fram till mig och sade, att det glädde honom att jag uttalat mig på det sättet. »Vi uppländska hampodlare vet väl vad hampan betyder för oss», sade han, »och vi är fullt på det klara med att hampan betyder lika mycket för gotlänningarna — därför vill vi icke vara med om att beröva gotlänningarna detta.»

Det är den inställning hampodlarna i Mellansverige har.

Nu säger man, att representanter för hampodlarna gått med på att uttala sig för att endast ett av verken behöver finnas kvar. Det är visserligen sant att man lyckats tvinga hampodlarna att göra ett sådant medgivande, men det lyckades endast när man ställde frågan på sin spets genom att fråga: Finns det för närvarande utrymme för mera hampa än som kan odlas av de till ett verk anslutna odlarna?

Om vi bara skall räkna med stundens

Ang. fortsatt stöd åt hampodlingen m. m.

behov och med den import av jute som vi har, som ersätter en stor del av hamp, då finns inte behov av mer än ett verk. Men det är inte dit vi syftar. Vi syftar till att få en hampodling som kan betyda någonting och bilda grundvalen för en svensk industri. Syftar man dit — här måste man vara med på att riksdagens beslut av 1951 bör respekteras och att båda verken skall vara kvar.

Herr statsrådet NORUP: Herr talman! Denna fråga har varit föremål för mycken diskussion. Jag tycker nog att herr Osvald i sin argumentering förenklar problemet något. Han säger, att det inte alls varit nödvändigt att frågan skulle föreläggas riksdagen i år, om blott Kungl. Maj:t beslutat sig för att i början av detta år anmoda vederbörande myndigheter att anskaffa tillräckligt med frö — då kunde denna odling och drivandet av de båda verken ha fortsatt enligt 1951 års riksdagsbeslut. Vad den frågan beträffar förhåller det sig väl så, herr Osvald — i varje fall har jag fått den uppgiften vid de undersökningar som jag har gjort — att det i år icke gick att från utlandet anskaffa tillräckligt med frö som var lämpligt för denna odling.

När det gäller huvudfrågan får vi komma ihåg att hampodlingen sattes i gång på 1940-talet som en beredskapsåtgärd. Odlingen har sedan bedrivits och givit ett visst resultat, som givetvis för en hel del jordbrukare kan ha varit förmånligt ur den synpunkten att man fått ökade möjligheter till lämplig odling på olika myrjordar. Men när hampodlingen upptogs i vårt land på 1940-talet, var det inte för att komma till rätta med sådana problem, utan för att trygga ett visst beredskapsbehov, som då gjorde sig gällande.

Under de år som gått har kostnaderna för att driva hampverken visat sig ganska stora, och statsmakterna har fått lägga ned mycket pengar på detta ändamål. Nu säger herr Osvald att det inte är första gången som svensk växtodling har kämpat sig igenom och från en ringa början kunnat hävda sig. Ja, jag vet att

herr Osvald vid vissa tillfällen i andra sammanhang har anfört den synpunkten att stora delar av det svenska jordbruket i nuvarande läge skulle kunna klara sig utan jordbruksreglering och stöd av statsmakterna. Jag vågar hävda den meningen, att om man jämför kostnaderna vid det svenska jordbruket med dem vid det utländska, konkurrerande jordbruket, så måste man finna att vår jordbruksreglering är berättigad och att vi har all anledning att hålla fast vid 1947 års beslut.

Vad nu beträffar hampodlingen och hampindustrin som beredskapsåtgärd vill jag säga, att vi ju har avvecklat även andra beredskapsåtgärder sedan vi kom in i mera normala förhållanden. Man kan fråga, om det är klokt att avveckla ifrågavarande beredskap — vi kan måhända snart igen kastas in i förhållanden där beredskapsodlingen och beredskapstillverkningen av hampa kan vara behövlig. Ja, vad som kommer att hända i framtiden är svårt att bedöma. Jag tror emellertid för min del att när det i nuvarande läge gäller att avväga stödet till jordbrukets olika områden, är det stöd, som det nu är fråga om, det som man i första hand kan släppa.

Herr Osvald förklarade, att det förslag, som Kungl. Maj:t här framlagt, inte rimmar med riksdagens tidigare beslut. Jag vet mycket väl, att 1951 års riksdag beslöt att denna försöksverksamhet skulle bedrivas till år 1955. Men det fanns väl ändå en reservation i det beslutet: om förhållandena utvecklade sig så, att Kungl. Maj:t hade anledning att ingripa, skulle Kungl. Maj:t få göra det. Nu har i skrivelser från statens jordbruksnämnd och lantbruksstyrelsen anmälts, att förhållandena på detta område har ändrat sig på ett sådant sätt, att frågan bör tas upp till förnyad behandling. Jag finner därför, att Kungl. Maj:t har handlat i överensstämmelse med riksdagens beslut, då ärendet nu ånyo har bragts under riksdagens prövning.

Man gör gällande, att något nytt inte skulle ha inträffat i detta sammanhang, och det har sagts att det enbart var 1952 års dåliga skörd som föranlett pro-

Ang. fortsatt stöd åt hampodlingen m. m.

positionens framläggande. Det förhåller sig emellertid inte på det sättet. En fortsatt drift av dessa båda verk och en fortsatt hampodling av oförändrad storlek skulle medföra förluster, som ingalunda kunde väntas minska, utan tvärtom öka. Det är därför de ansvariga myndigheterna har funnit, att 1951 års riksdagsbeslut nu bör tas under omprövning. En hel del av de hörda myndigheterna har också varit av de meningarna, att den mer eller mindre beredskapsbetonade odlingen och hamptillverkningen borde inskränkas, och det är ju detta Kungl. Maj:ts förslag innebär.

Nu säger herr Osvald, att odlarna har tvingats godkänna den föreslagna inskränkningen av odlingen. Det är en ny upplysning. Jag har inte hört talas om att odlarna skulle ha tvingats till något, och jag vet inte med vilka maktmedel man skulle kunna tvinga odlare att gå med på dylika åtgärder. Man har på flera håll varit överens om att driften inte kan uppehållas vid mer än ett av de båda hampverken. När det gäller att avgöra vilketdera av verken som bör bibehållas gör sig naturligtvis även andra synpunkter än enbart de odlingstekniska gällande. Man måste mera ta hänsyn till sociala problem, och jag skulle tro, att om man försöker bedöma landsdelarnas möjligheter att skapa annan sysselsättning åt de anställda vid hampverken, måste man komma till det resultatet att möjligheterna är betydligt större vid Värmbol, som ligger på fastlandet, än de är på Gotland.

Nu säger herr Osvald att det inte var fråga om att verket i Visby skulle läggas ned, utan det gällde huruvida båda verken skulle drivas fram till år 1955. Men om man nu kommit fram till en säkrare bedömning av frågan än vad som var möjligt 1951 och kan konstatera att det inte går att på skäliga ekonomiska villkor driva en så pass omfattande hampodling, som skett här i landet under de senaste åren, är det väl inte mer än rätt, herr Osvald, att frågan nu ställes under riksdagens prövning och att riksdagen får säga sin mening hur den vill ha det i fortsättningen.

Såsom någon talare här nämnde har utskottet vid sin prövning av denna fråga gjort mycket noggranna undersökningar. Utskottet har bland annat rest och tittat på de olika platserna för att få en klar bedömning om vad som kan vara det riktiga i detta fall. Det tycks dock vara en mycket stor majoritet, såväl bland de hörda myndigheterna som inom utskottet, för den uppfattningen, att vi måste minska hampodlingen och därmed också minska det nuvarande antalet hampverk.

Jag förstår mycket väl att de jordbrukare, som nu inte längre kommer att kunna odla hampa, kommer i ett sämre läge än tidigare. Det inser var och en. Frågan är emellertid om hänsynen till dessa jordbrukare väger lika tungt som de synpunkter, vilka här frambållits av såväl de ansvariga myndigheterna, vilka lämnat sina remissvar till Konungen, som utskottsmajoriteten. Enligt min mening gör de det inte, utan de sistnämnda synpunkterna måste anses väga tyngre.

I fråga om avvecklingen av Värmbolverket kommer i propositionen angående prisreglerande åtgärder på jordbrukets område att i någon mån behandlas hur man — därest riksdagen stannar för ett beslut att Värmbolverket skall läggas ned — skall förfara med de arbetare, som inte kan få annan sysselsättning. Jag förstår väl dessa människor. Det är nu andra gången, som de måste bli föremål för omskolning, och det kan kanske uppstå svårigheter för dem under någon tid att få annan sysselsättning. Jag anser att statsmakterna kan inte utan vidare gå förbi detta problem, utan måste hysa förståelse för dessa människors berättigade intressen.

När det såsom i detta fall gäller frågor, där både jordbrukarsynpunkter och arbetarsynpunkter gör sig gällande, är det klart att man kan ha olika meningar. Den som bär den tränga skon, känner bäst själv var den klämmer. Det är i detta fall de odlare, som inte får fortsätta med hampodling och inte kan få sin utkomst därav.

Jag vill dock inte underlåta att stryka under att denna hampodling från bör-

Ang. fortsatt stöd åt hampodlingen m. m.

jan var upplagd som beredskapsodling. Beredskapsbehovet är i dag mindre aktuellt. Vi skall i alla fall bibehålla hampodlingen i en viss utsträckning men måste försöka att i den mån, som man anser att detta är möjligt, minska ned kostnaderna för hampodlingen här i landet. Om det sedan skulle visa sig att vi på nytt råkar i ett svårt läge, har vi ändå kvar ett embryo till en hampodling, som vi sedan kan bygga ut. Jag tror sålunda att vi vid dylika förhållanden inom överskådlig tid ändå skall kunna få fram en hampindustri av tillräcklig omfattning för landets behov.

Jag anser att riksdagen, då den nu skall ta ställning till denna fråga, bör gå in för att koncentrera hampförädlingen till ett verk. När riksdagen sedermera går att ta ställning till hur man skall förfara med de anställda, som mister sin sysselsättning, bör riksdagen enligt mitt förmenande gå varsamt fram och se till att dessa människors berättigade intressen blir tillgodosedda.

Herr KRÜGEL (s): Herr talman! Jag brukar inte ta kammarens tid i anspråk med några anföranden, men när jag i går kväll läste igenom det föreliggande ärendet, sade jag mig att jag måste protestera, innan riksdagen fattar sitt beslut.

Jag råkar nämligen bo på en ort, där man odlar hampa i rätt stor utsträckning, och där är man i dag förvånad över de åtgärder, som föreslås från Kungl. Maj:ts sida och som bejakats av utskottet. Jag kan nämna att bara i Kvismardalen i Närke finns det 38 000 tunnland mulljord. Den som något känner till skötseln av mulljord vet att det är ett problem att hålla den ren för ogräs. Hampan är en mycket kraftig kultur och kväver därför allt annat som kommer i dess väg. Därför har man med nöje anammat denna odling på mulljordarna. Man slipper nämligen därigenom att träda jorden. Man får den ren och lucker genom hampodlingen, och den blir färdig för ny växtodling utan några särskilda åtgärder. Detta har man be-

traktat såsom det mest värdefulla med hampodlingen, vågar jag säga. Odlingen som sådan är inte särskilt lukrativ. Den ger inte så mycket per tunnland att det animerar till att så hampa på jord som eljest är ren och bra för andra kulturväxter. Detta har som sagt varit en av orsakerna till att många odlat hampa, och man har räknat med att kunna förfara på samma sätt även i fortsättningen. Själv har jag varje år sedan 1943 odlat några tunnland hampa. Jag har därför haft tillfälle att på min egen mark se resultatet av odlingen. Den väsentliga anledningen till att man även i fortsättningen önskar ha kvar en möjlighet att odla hampa är alltså icke, att hampodlingen i och för sig är särskilt lönsam, utan man vill ha kvar hampodlingen av det skälet att man får sina jordar renodlade.

Jag har i statsrådets motivering för det framlagda förslaget inte kunnat upptäcka något skäl som ger anledning att beröva fastlandet möjligheten att odla hampa. Jag har läst de olika remisssvaren och kan inte finna att de hörda myndigheterna, med ett par tre undantag, påyrkat att hampodlingen på fastlandet skulle nedläggas. Tvärtom anför man att den bör få vara kvar tills vidare, medan man avvaktar hurudan utvecklingen kan bli, och i varje fall till den tidpunkt som riksdagen siktade på i sitt beslut år 1951.

Man har också bland jordbrukarna i närkesbygderna — förhållandet är säkerligen detsamma även i Västmanland och Södermanland — tagit fasta på riksdagens tidigare beslut. Man har också räknat med att även i år kunna odla hampa i ungefär samma omfattning som tidigare. Om jag inte minns fel, har man för Värmbols vidkommande antecknat sig för odling av omkring 1 200 hektar, medan motsvarande siffra för Gotland är 900 hektar. Det är klart att man blir överraskad när man gjort i ordning sina jordlotter och så plötsligt får meddelande om att odlingen skall upphöra. Vi har också fått meddelande om att det frö, som inköpts, fanns tillgängligt åtminstone en tid i Värmbol. Sedan har det emel-

Ang. fortsatt stöd åt hampodlingen m. m.

lertid försvunnit därifrån till Gotland. Vi missunnar naturligtvis inte gotlänningarna denna möjlighet att få utsäde och fortsätta sin hampodling. Det är alldeles felaktigt att påstå något dylikt, vilket jag bestämt vill fastslå med anledning av att utskottets ordförande herr Tjällgren yttrade något i den stilen. Även herr Pettersson i Visby framförde en liknande misstanke. Vi vill alltså ingenting annat än att jämsides med gotlänningarna få fortsätta att odla hampa åtminstone till ingången av år 1935, såsom riksdagen tidigare beslutat. Vi vill inte vara med om att på det abrupta sätt, som skulle bli följden av det här framlagda förslaget, lägga ned vår hampodling och i stället övergå till att odla något annat.

Man talar här om att skörden 1952 var så dålig och att detta är en anledning till att man nu vill minska ned hampodlingen. Lönsamheten är dålig, säger man, statens bidrag måste ökas o. s. v. Ja, det är möjligt att man måste räkna härmed. Faktum är emellertid att skörden slog fel förra året, kanske inte så mycket på grund av att bestånden var dåliga utan på grund av att man inte fick in hampan i tid beroende på den dåliga väderleken på hösten. Åtminstone i Närke var väderet så dåligt, att det var omöjligt att skära hampan eller bärga in den i ladorna, vilket kunnat ske först på nyåret. Men denna omständighet kan väl inte få utgöra skäl för att nu frånta jordbrukarna möjligheten att i fortsättningen odla hampa. Låt oss göra ett tankeexperiment. Om någon efter det svåra året 1951, då svartrosten vållade så stora skador på vetet, kommit och sagt, att nu måste vi här i landet upphöra med att odla vete, ty veteodling bär sig inte, så skulle väl ingen människa ha tagit ett dylikt förslag på allvar.

Frågan om hampodlingen och dess framtid har emellertid betydelse inte bara ur jordbrukarnas synpunkt utan framför allt ur arbetsmarknadssynpunkt. Det är den sista synpunkten som jag i detta sammanhang anser vara mest beaktansvärd. Jag bor ju själv i närheten av Värmbol och har tagit reda på förhållandena där — förhållandena i Visby

känner jag blott till genom handlingarna. Vid Värmbol har det funnits ett 90-tal anställda. Av dem har nog en del numera avvecklat sina engagemang inför hotet att ändå så småningom bli avskedade — rykten om vad som är att vänta har ju gått bland arbetarna. Vid Värmbol finns det ett 70-tal bostäder. Om arbetarna nödgas flytta till annan ort för att skaffa sig sysselsättning, blir dessa bostäder tomma, vilket väl måste anses vara en tråkig situation i ett läge som det nuvarande, då vi måste vara måna om att det finns arbete åt människorna och att man kan bereda dem tillfredsställande bostäder. Bostäderna i Värmbol är i huvudsak bra. Man har under de sista åren kostat på dem över 250 000 kronor, enligt upplysningar som jag fått från värmbolskontoret. Det finns därför anledning att tänka noga på arbetarna och deras intressen, innan riksdagen här fattar ett beslut som äventyrar deras möjligheter att i fortsättningen försörja sig på orten.

Det har här nämnts att man på Gotland skulle ha svårt att omplantera arbetskraften eller skaffa avskedade anställda sysselsättning, om hampodlingsföretaget där måste nedläggas. Jag förstår att det kan vara fallet, och jag delar helt och fullt den uppfattningen, att man bör undvika åtgärder som kan skapa svårigheter även där. Men förhållandet är faktiskt detsamma i Värmbol. Värmbol ligger i en socken som heter Stora Malm nära Katrineholm, och i denna socken finns bara en enda liten trävaruindustri, nämligen Forssjö, där man inte kan ta emot arbetare från annat håll. Vad återstår sedan för de människor som skall ha sin utkomst i denna bygd? Ja, möjligen att komma in i jordbruket, men de av oss, som sysslar i jordbruket, vet att man där av kostnadsskäl och andra orsaker är tvungen att rationalisera så mycket som möjligt, något som betyder att efterfrågan på arbetskraft för varje år blir mindre och mindre. Där finns alltså inte plats för några nykomlingar.

Jag tycker därför, jag upprepar det än en gång, att detta Kungl. Maj:ts förslag

Ang. fortsatt stöd åt hampodlingen m. m.

är tråkigt ur jordbrukets synpunkt och ur arbetsmarknadssynpunkt, inte minst med hänsyn till att det kommer så fullkomligt överraskande. Det måste dock vara en för oss alla gemensam uppgift att tillse, att inte svårigheterna skärpes i onödan. För inte så länge sedan tyckte vi att det var anmärkningsvärt, när man helt plötsligt vid chokladfabriker och på annat håll avskedade de anställda och kastade dem ut i svårigheter. Vi ansåg att den reaktionen var riktig, men om den var det då, måste den vara det också i dag. Därför bör vi betänka oss ännu en gång, innan vi gör någonting som kan ge anledning till något liknande.

Jag hemställer, herr talman, att få yrka bifall till de likalydande motionerna nr 470 i första kammaren och nr 577 i andra kammaren, d. v. s. till reservationen av herr Johan Persson.

I herr Krügel's yttrande instämde herr Olsson, Karl Johan, (s) och herr Sundelin (fp).

Herr FRANZÉN (bf): Herr talman! När vi nu står i begrepp att lägga ned ett av hampberedningsverken, är det givetvis tråkigt, vilket verk som än drabbas.

Utskottet har liksom Kungl. Maj:t uttalat sig för fortsatt stöd till Visbyverket, och man får nog medge att hampodlingen för Gotlands vidkommande har större betydelse än för de fyra eller fem län på fastlandet, som levererar hampa till Värmbolverket. Vi har på Gotland så mycket myrmark, att vi är i hög grad beroende av hampberedningsverket. Här har sagts att arealerna på fastlandet är stora, och det är naturligtvis riktigt, men på Gotland har vi inte mindre än 20 000 hektar myrmark som lämpar sig synnerligen väl för hampodling, och det räcker mycket gott till när vi vet att det bara är 1 000 hektar som åtgår för att täcka behovet.

Här har sagts, att det inte betyder mer för Gotland än för fastlandet att man får behålla sitt verk. Men Gotland är synnerligen fattigt på industrier, och om vi skall kunna ha någon industri av

betydelse, måste vi så mycket som möjligt inrikta oss på förädling av jordbrukets produkter. Och här rör det sig just om en industri som förädlar en jordbruksprodukt.

När det gäller sysselsättningen vill jag helt instämma i vad herr Pettersson sagt. Visbyverket är med sina 100 anställda den tredje i storleksordning av Gotlands industrier, och man förstår då vad det betyder för länet.

Vi är givetvis mycket tacksamma för Kungl. Maj:ts och utskottets förslag. Herr Persson nämnde att de flesta yttrandena från hushållningssällskapen och andra håll rekommenderat Värmbol, men det finns dock en hel del remissinstanser som har instämt i jordbruksnämndens ståndpunkt, att frågan bör omprövas före år 1955. Jag tar mig friheten att nämna några av dessa remissinstanser: statskontoret, lantbruksstyrelsen, kommerskollegium, handels- och industrikommissionen, Sveriges industriförbund, Sveriges grossistförbund och Kooperativa förbundet.

Vi gotlänningar blev onekligen häpnade över vad Sveriges hampodlareförening, som driver Värmbolverket, säger: »Vidare synes risken att förlägga odlingen och beredningen enbart till Gotland vara uppenbar och icke överensstämma med de åtgärder, som i övrigt vidtages för att säkerställa landets försörjning med viktiga varor under orostid.» Det är mycket ledsamt för oss gotlänningar att behöva höra någonting sådant. Den omständigheten att Gotland ligger ute i Östersjön borde inte kunna åberopas mot Visbyverket till förmån för Värmbolverket. Vi är mycket tacksamma för det yttrande, som framföres av riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap och ytterligare understrykes av jordbruksministern, att man inte skall låta sådana synpunkter inverka på bedömningen av var denna industri skall förläggas.

Jag skall inte vidare uppehålla mig vid dessa frågor utan ber, herr talman, att få yrka bifall till jordbruksutskottets utlåtande.

Ang. fortsatt stöd åt hampodlingen m. m.

Herr OSVALD (fp): Herr talman! Herr jordbruksministern började med att säga, att jag förenklade problemställningen. Jag medger att jag gjorde det i ett avseende, nämligen då jag menade att även de mellansvenska hampodlarna och beredningsverket i Värmbol borde kunna ha rätt att lita på vad riksdagen beslöt år 1951. Jag medger att detta är en enkel och klar problemställning, men jag anser att den är riktig.

För övrigt skulle jag snarare vilja säga, att det var jordbruksministern som förenklade problemställningen, då han både inledningsvis och i slutet av sitt anförande talade om att hampodlingen började såsom en beredskapsodling. Det är alldeles riktigt, men under de år, då vi haft hampa, har vi lärt oss dels att hampan är en utomordentligt värdefull växt på många av våra mulljorدار och dels att vi av hampan kan framställa en värdefull produkt, hampfibern, och att vi med denna kan lägga grunden till en industri, som kan framställa ypperliga varor, såsom skett vid Värmbol.

Nu säger emellertid herr jordbruksministern, att det ändå fanns en parentes i jordbruksutskottets utlåtande år 1951, där det heter, att därest ändrade förhållanden så krävde skulle man kunna ta frågan under förnyad omprövning. Men vilka är dessa förändrade förhållanden? Det har jag förgäves försökt att få ett svar på. Det sägs allmänt, både av jordbruksministern och av jordbruksutskottet, att det icke är den dåliga skörden år 1952 utan de förändrade förhållandena i övrigt. Men vilka är dessa ändrade förhållanden, som man inte kunde överblicka redan år 1951, då beslutet fattades? Några sådana finns icke, har icke redovisats och kan icke heller redovisas.

Herr statsrådet säger, att man, när man kommit till en säkrare bedömning, får dra slutsatser av denna. Jag vill då erinra om vad jordbruksutskottet sade år 1951, nämligen att man bör ha en klarare uppfattning om hur hampodlingen skall lokaliseras och vilken omfattning den bör ha. Utskottet framhåller,

att denna garantiperiod inte får vara alltför kort. Vad inträffade? Jo, att skörden år 1952 blev sådan, att den över huvud taget icke kunde ge grund för en bedömning. Man har sålunda icke alls under år 1952 fått några möjligheter för en säkrare bedömning. I stället skulle man ha sagt, att det inte är möjligt att dra några slutsatser av förhållandena år 1952 och att följaktligen skyddet borde utsträckas till år 1956 för att man skall kunna få den erforderliga grundval, som behövs för en riktig bedömning. Detta är enligt min mening det väsentliga. Här har icke tillkommit någonting nytt, som har givit anledning till en förnyad omprövning.

Jag skall inte offra många ord på vad herr statsrådet sade om att jag i andra avseenden anser, att svenskt jordbruk skall kunna klara sig utan stöd. Det finns många grenar av svensk växtodling, som inte behöver något statligt stöd — det har jag många gånger sagt och säger alltjämt — men hampan är en för vårt land ny kulturväxt, som vi håller på att arbeta fram. Tag exempelvis vetet, där vi fått fram sorter, som ger 50 procent högre skörd än vad det gamla vetet gjorde. Vi kan nå samma resultat även när det gäller hampan, ja, kanske ännu bättre resultat. Dessa möjligheter vill man nu inte utnyttja. Jag trodde verkligen, att även herr statsrådet hade klart för sig, att vi har fått erfarenheter beträffande hampodlingen, som vi inte hade när vi började med hampodlingen såsom en beredskapsodling.

Det sägs vidare, att det inte går att skaffa frö. Om man på hösten 1952, när det visade sig att det inte blev någon nämnvärd fröskörd, hade vidtagit anordningar för att skaffa frö, hade man mycket väl kunnat skaffa den frömängd, som behövdes, och mycket mera. Men det gjorde man inte, utan man väntade tills det blev för sent.

Herr Krügel nämnde nyss, att 25 ton frö hade anskaffats av Värmbolverket men att detta frö dirigerats över till Visbyverket. Vem är ansvarig för denna åtgärd? Hur kommer det sig att man dirigerar över frö, som Värmbolverket har

skaffat, innan riksdagen fattat beslut i frågan? Jag tycker det är ett högst egendomligt tillvägagångssätt som här tillämpats.

Herr **ESKILSSON** (h): Herr talman! Jag har inte många nya synpunkter att berika debatten med, men jag vill ändå med några ord motivera den ståndpunkt jag intagit i jordbruksutskottet. Jag kan väl göra detta utan att misstänkas för att företräda några ortsintressen, eftersom jag kommer från en bygd, där man odlat hampa, som tidigare har levererats till Värmbolverket.

Jag vill först deklarerat, att vi alla inom utskottet kände oss mycket olustiga inför det beslut, som vi skulle fatta. Det är alltid olustigt att behöva föreslå åtgärder, som innebär ett avbrott i en verksamhet, som man lagt ned stora ansträngningar för att bygga upp. Här har under de senaste tio åren arbetats fram en odling av en ny kulturväxt, som man hade anledning vänta sig mycket av. Samtidigt har både i Visby och i Värmbol nedlagts mycket arbete för att skapa fram goda möjligheter att bereda den odlade hampan.

Det är alltid olustigt med förslag, som innebär ett avbrott i en sådan verksamhet, och denna oluststämning har präglat överläggningarna inom jordbruksutskottet i frågan. Men vi har inte bara kunnat låta känslökälen diktera vår ståndpunkt. Vi har även måst ta hänsyn till ekonomiska realiteter, och då har vi sett att en fortsättning av hampberedningen vid båda de verk, som hittills upprätthållit denna verksamhet, kommer att ställa mycket stora anspråk på bidrag från statens sida. Vi har sett i propositionen, hur jordbruksministern deklarerat — och det sammanfaller med uppfattningen hos ansvariga myndigheter i övrigt — att det inte finns avsättningsutrymme för produktionen från två hampberedningsverk. Vi har också sett att ett stöd av en krona per kilogram fiber innebär ett stödbehov från statens sida på ungefär en miljon kronor, under det att man kommer fram till unge-

Ang. fortsatt stöd åt hampodlingen m. m.

fär halva beloppet om man koncentrerar driften till ett av de båda verken. Det är som sagt en ekonomisk realitet, som vi måste ta hänsyn till. Vi har dessutom haft tillfälle att se, hur behovet av kapitaltillskott till de båda verken för avskrivning av statens fordringar har ökat undan för undan. Vi har också haft tillgång till de upplysningar, som under debatten här har lämnats av jordbruksministern om att det inte fanns möjlighet att i år anskaffa lämpligt frö i tillräckligt stor mängd för att upprätthålla odlingen på lika stor areal som tidigare. Och slutligen har vi sett, att jordbruksnämnden i sin skrivelse konstaterat, att man vid överläggningar med representanter för de båda beredningsverken och för Riksförbundet Lin och hampa blivit ense om att driften i fortsättningen borde upprätthållas endast vid ett av verken.

Detta har varit de motiv, som har legat till grund för utskottets ståndpunktstagande. Valet har enligt vårt förmenande inte stått mellan att upprätthålla driften vid ett eller två verk, utan valet har stått mellan att upprätthålla driften antingen vid det ena verket eller vid det andra. Och i det fallet har, såsom redan redovisats av många talare, jordbrukspolitiska och sysselsättningspolitiska skäl talat till förmån för Visbyverket. Det har varit anledningen till att jag helhjärtat ställt mig bakom jordbruksutskottets utlåtande, till vilket jag ber att få yrka bifall.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjorde herr talmannen jämlikt därunder förekommande yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i det nu förevarande utlåtandet hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den av herr Johan Persson vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepats propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Osvald* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter gi-

Lagförslag om motverkande av konkurrensbegränsning.

ven varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad jordbruksutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 31, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herr Johan Persson vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning fleratalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Osvald* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 88;

Nej — 38.

Därjämte hade 7 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Herr talmannen tillkännagav, att anslag utfärdats till sammanträdets fortsättande kl. 7.30 eftermiddagen.

Lagförslag om motverkande av konkurrensbegränsning.

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 32, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om motverkande i vissa fall av konkurrensbegränsning inom näringslivet m. m., såvitt propositionen hänvisats till lagutskott, dels ock i ämnet väckta motioner.

Genom en den 13 mars 1953 dagtecknad proposition, nr 103, hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogade förslag till

1) lag om motverkande i vissa fall av konkurrensbegränsning inom näringslivet; samt

2) lag angående ändrad lydelse av 20 § lagen den 28 maj 1937 (nr 249) om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar.

Propositionen hade såvitt angick förslaget till lag om motverkande i vissa fall av konkurrensbegränsning inom näringslivet hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet. I fråga om förslaget till lag angående ändrad lydelse av 20 § lagen den 28 maj 1937 om inskränkningar i rätten att utbekomma allmänna handlingar hade propositionen hänvisats till konstitutionsutskottet.

Det förra lagförslaget avsåg att förstärka det skydd mot skadlig verkan av konkurrensbegränsning, som genomförts med stöd av lagen den 29 juni 1946 om övervakning av konkurrensbegränsning inom näringslivet. Enligt lagförslaget skulle i detta syfte ankomma på ett näringsfrihetsråd att i fråga om konkurrensbegränsning, som bragtes under dess bedömning, genom förhandling söka undanröja skadlig verkan av den samma. Därjämte upptog lagförslaget straffsanktioner för förbud mot tillämpning av bruttoprissystem samt vissa slag av anbudskarteller. Dispens från förbuden hade föreslagits kunna meddelas av näringsfrihetsrådet.

Lagförslaget var i nedan angivna delar så lydande:

1 §.

I syfte att i vissa fall motverka konkurrensbegränsning inom näringslivet skall, på sätt nedan stadgas, dels gälla förbud mot vissa arter av konkurrensbegränsning, dels ankomma på näringsfrihetsrådet att i fråga om konkurrensbegränsning, som bringas under dess bedömning, genom förhandling söka undanröja skadlig verkan därav.

Med skadlig verkan av konkurrensbegränsning förstås, att konkurrensbegränsningen på ett ur allmän synpunkt otill-

Lagförslag om motverkande av konkurrensbegränsning.

börligt sätt påverkar prisbildningen, hämmar verkningsförmågan inom näringslivet eller försvårar eller hindrar annans näringsutövning.

2 §.

Utan tillstånd av näringsfrihetsrådet må företagare, där ej annat är särskilt stadgat, varken av företagare inom senare försäljningsled betinga sig, att vid försäljning av förnödenhet här i riket visst pris icke må underskridas, eller till ledning för prissättningen inom senare försäljningsled i riket eljest angiva visst pris, med mindre därvid kommer till uttryck att priset får underskridas.

3 §.

Ej må företagare utan tillstånd av näringsfrihetsrådet träffa eller tillämpa överenskommelse att samråd eller annan samverkan mellan olika företagare skall äga rum innan någon av dem avgiver anbud å försäljning av förnödenhet eller utförande av tjänst här i riket.

5 §.

Förhandling, varom i 1 § stadgas, må äga rum, då konkurrensbegränsning i andra fall än som avses i 2 och 3 §§ består däri att

1) mellan företagare slutits kartellavtal eller annan liknande överenskommelse eller eljest i samförstånd tillämpas gemensamt förfarande, som berör pris-, produktions-, omsättnings- eller transportförhållanden, eller

2) inom viss näringsgren en företagare eller en grupp av företagare, vilken sammanhålls av gemensamma ägarintressen i företagen, svarar för en väsentlig del av företagsamheten i landet eller del av landet.

Förhandling må ej, med mindre Konungen lämnat tillstånd, gälla verkan utom riket av konkurrensbegränsning. Tillstånd må meddelas endast i den mån det påkallas av hänsyn till överenskommelse med främmande makt.

6 §.

Vid förhandling, varom i 1 § stadgas, skall särskilt eftersträvas att hindra

1) att företagare, på sätt i 5 § 1) sägs, samverka eller tillämpa gemensamt förfarande rörande prissättning eller uppdelning av marknad, där samarbetet är ägnat att väsentligt påverka prisbildningen;

2) att samverkan eller gemensamt förfarande, som avses i 5 § 1), föranleder missgynnande av viss eller vissa företagare; samt

3) att företagare eller grupp av företagare, som avses i 5 § 2), i sin verksamhet missgynnar viss eller vissa företagare.

14 §.

Konungen förordnar för viss tid en ombudsman för näringsfrihetsfrågor. Denne skall vara lagkunnig och i domarvärv erfaren.

29 §.

Den som bryter mot vad i 2 eller 3 § är stadgat straffes med dagsböter eller, där omständigheterna äro synnerligen försvårande, med fängelse.

Ikraftträdandebestämmelsen.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1954 utom såvitt angår de i 2 och 3 §§ stadgade förbuden, vilka träda i tillämpning den 1 juli samma år.

I samband med propositionen hade utskottet till behandling förehaft tolv i anledning av propositionen väckta motioner.

I de likalydande motionerna I: 398 av herr *Eriksson, Einar*, och herr *Thun, Edvin*, och II: 488 av herr *Henriksson* och herr *Gustafsson* i Stockholm hade hemställts, att riksdagen vid behandlingen av propositionen ville besluta om en sådan ändring i lagförslaget, att dess 14 § erhöles följande lydelse: »Konungen förordnar för viss tid en ombudsman för näringsfrihetsfrågor. Denne skall äga särskild insikt i näringslivets förhållanden.»

I de likalydande motionerna I: 399 av herr *Weiland m. fl.* och II: 489 av herr *Severin* i Stockholm m. fl. hade hemställts, att riksdagen måtte uttala, att för-

Lagförslag om motverkande av konkurrensbegränsning.

säljningen av tidningar och tidskrifter i kommission med av vederbörande tidningar fastställda bruttopriser vore en ur allmänna synpunkter ändamålsenlig ordning, vilken borde undantagas från det i 2 § av lagen om motverkande i vissa fall av konkurrensbegränsning inom näringslivet uppställda förbudet för företagare att av företagare inom senare försäljningsled betinga sig att visst pris icke finge underskridas.

I de likalydande motionerna I: 400 av herr *Söderquist* och herr *Andersson*, *Axel*, och II: 490 av herr *Sjölin* hade hemställts, att riksdagen vid behandlingen av propositionen måtte för sin del besluta sådan jämkning i den föreslagna lagen om motverkande i vissa fall av konkurrensbegränsning inom näringslivet, att möjlighet bereddes till åstadkommande av ett anbudsförfarande under näringsfrihetsrådets överinseende i huvudsaklig överensstämmelse med det danska licitationsförfarandet, samt att riksdagen i samband härmed tillika måtte hos Kungl. Maj:t anhålla om utfärdande i administrativ ordning av de närmare föreskrifter, som kunde erfordras för åstadkommande av ett dylikt förfarande.

I de likalydande motionerna I: 442 av herr *Ohlön* m. fl. och II: 506 av herr *Ohlin* m. fl. hade hemställts, att riksdagen

1. måtte för sin del besluta, att lagen om motverkande i vissa fall av konkurrensbegränsning inom näringslivet m. m. skulle gälla till utgången av år 1958, före vilken tidpunkt på grundval av vunna erfarenheter en omprövning av frågan borde äga rum;

2. måtte uttala, att ifrågavarande lagstiftning — ehuru begränsad till sin omfattning — inte avsåge att försätta samman slutningar av hantverkare, köpmän och andra näringsidkare i sämre ställning i organisationshänseende än den som samhället gäve fackliga och jordbrukskooperativa organisationer;

3. måtte uttala att konkurrensbegränsningar, som ägde samband med statliga

regleringar inom jordbruk m. fl. områden, skulle av näringsfrihetsrådet bedömas på principiellt samma sätt som begränsningar inom andra näringsgrenar;

4. måtte i övrigt beakta vad i motionen anförts.

I de likalydande motionerna I: 443 av herr *Nordenson* och II: 507 av herrar *Munktell* och *Nygren* hade hemställts, att, innan lagstiftning på detta område vidtoges, frågan måtte göras till föremål för en även principiellt inriktad och mera ingående utredning av hithörande problem och att, därest denna hemställan icke bifölles, de i motionen framförda synpunkterna på den nu ifrågasatta lagstiftningen måtte beaktas vid dennas utformning.

I de likalydande motionerna I: 444 av herr *Ewerlöf* m. fl. och II: 508 av herr *Hjalmarson* m. fl. hade hemställts, att riksdagen måtte, med avslag på propositionen i berörda delar, antaga ett av motionärerna framlagt lagförslag. Detta innefattade bland annat följande ändringar i förhållande till propositionens förslag: de i 2 och 3 §§ upptagna bestämmelserna om generella förbud mot bruttoprissystem och anbudskarteller jämte därtill anslutna straffbestämmelser m. m. hade uteslutits. Det i 6 § upptagna stadgandet om att vid förhandling särskilt skulle eftersträvas att förhindra vissa fall av konkurrensbegränsning med skadlig verkan hade likaledes fått utgå. Bestämmelserna om inrättande av en befattning såsom ombudsman för näringsfrihetsfrågor återfunnos ej heller i motionärernas lagförslag. Enligt motionärernas förslag skulle lagen vara tidsbegränsad och gälla allenast till och med den 31 december 1958.

Utskottet hade i det nu ifrågavarande utlåtandet på åberopade grunder hemställt,

A. att riksdagen — med avslag å motionerna I: 398 och II: 488, I: 400 och II: 490, I: 442 och II: 506 såvitt gällde den i motionerna under punkt 1 gjorda

Lagförslag om motverkande av konkurrensbegränsning.

hemställan, I: 443 och II: 507 såvitt avsåge hemställan om ytterligare utredning innan lagstiftning vidtoges samt I: 444 och II: 508 och med förklaring att riksdagen funnit viss ändring böra vidtagas i det genom propositionen framlagda förslaget till lag om motverkande i vissa fall av konkurrensbegränsning inom näringslivet — måtte för sin del antaga förslaget med den ändringen, att 29 § erhöles följande lydelse:

29 §.

Den som bryter mot vad i 2 eller 3 § är stadgat straffes med dagsböter eller, där omständigheterna äro synnerligen försvårande, *med fängelse i högst ett år.*

B. att motionerna

- 1) I: 399 och II: 489,
- 2) I: 400 och II: 490,
- 3) I: 442 och II: 506 samt
- 4) I: 443 och II: 507,

i den mån de icke besvarats genom vad utskottet förut anfört och hemställt, ej måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservationer hade avgivits

I. av herrar *Bengtson* och *Carlsson* i Bakeröd, som dock ej antytt sin mening;

II. av herrar *Wistrand* och *Cassel*, vilka ansett, att utskottets yttrande bort hava den lydelse, reservationen visade, samt att utskottet bort hemställa,

A. att riksdagen måtte — med förklaring att det genom propositionen framlagda lagförslaget icke kunnat oförändrat antagas — i anledning av motionerna I: 444 och II: 508 för sin del antaga i reservationen infört förslag till lag om motverkande i vissa fall av konkurrensbegränsning inom näringslivet;

B. att motionerna

- 1) I: 398 och I: 488,
- 2) I: 399 och II: 489,
- 3) I: 400 och II: 490,
- 4) I: 442 och II: 506 samt
- 5) I: 443 och II: 507,

i den mån de icke besvarats genom vad reservanterna förut anfört, ej måtte föranleda någon riksdagens åtgärd;

III. av herr *Lundberg*, som ansett

a) att utskottets motivering bort i viss angiven del hava den lydelse, reservationen visade;

b) att utskottet under A bort hemställa, att riksdagen — med bifall till motionerna I: 398 och II: 488 samt avslag å motionerna I: 400 och II: 490, I: 442 och I: 506 såvitt gällde den i motionerna under punkt 1 gjorda hemställan, I: 443 och II: 507 såvitt avsåge hemställan om ytterligare utredning innan lagstiftning vidtoges samt I: 444 och II: 508 och med förklaring att riksdagen funnit vissa ändringar böra vidtagas i det genom propositionen framlagda förslaget till lag om motverkande i vissa fall av konkurrensbegränsning inom näringslivet — måtte för sin del antaga förslaget med de ändringarna, att 14 och 29 §§ erhöles följande lydelse:

14 §.

Konungen förordnar för viss tid en ombudsman för näringsfrihetsfrågor. *Denne skall äga särskild insikt i näringslivets förhållanden.*

29 §.

Den som bryter mot vad i 2 eller 3 § är stadgat straffes med dagsböter eller, där omständigheterna äro synnerligen försvårande, *med fängelse i högst ett år.*

IV. av herrar *Jacobsson* i Igelsbo och *Sunne* samt fru *Sandström*, vilka ansett, att utskottets yttrande bort lyda så, som i denna reservation angivits, och avslutas med en hemställan,

A. att riksdagen — med avslag å motionerna I: 398 och II: 488, I: 400 och II: 490, I: 443 och II: 507 såvitt avsåge hemställan om ytterligare utredning innan lagstiftning vidtoges samt I: 444 och II: 508, med bifall till motionerna I: 442 och II: 506 och med förklaring att riksdagen funnit viss ändring böra vidtagas i det genom propositionen framlagda förslaget till lag om motverkande i vissa fall av konkurrensbegränsning

Lagförslag om motverkande av konkurrensbegränsning.

inom näringslivet — måtte för sin del antaga förslaget med den ändringen, att 29 § och bestämmelserna om ikraftträdandet erhöles följande lydelse

29 §.

Den som bryter mot vad i 2 eller 3 § är stadgat straffes med dagsböter eller, där omständigheterna äro synnerligen försvårande, *med fängelse i högst ett år.*

Denna lag träder i kraft den 1 januari 1954 utom såvitt angår de i 2 och 3 §§ stadgade förbuden, vilka träda i tillämpning den 1 juli samma år, *samt gäller till och med den 31 december 1958. Beträffande förseelse mot lagen, som begåtts under tiden för dess giltighet, skall dock vad i lagen är stadgat fortfara att gälla efter sistnämnda dag.*

B. att motionerna

1) I: 399 och II: 489

2) I: 400 och II: 490 samt

3) I: 443 och II: 507,

i den mån de icke besvarats genom vad reservanternas förut anført och hemställt, ej måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

I det i herrar *Wistrands* och *Cassels* reservation förordade lagförslaget hade de båda första styckena i 1 § erhållit följande avfattning:

I syfte att i vissa fall motverka konkurrensbegränsning inom näringslivet skall, på sätt nedan stadgas, ankomma på näringsfrihetsrådet att genom förhandlingar med näringsorganisationer, som rådet finner representativa, söka från dem åstadkomma åtaganden, som äro ägnade att främja fri konkurrens och undanröja skadliga verkningar av konkurrensbegränsningar.

Likaledes skall rådet i fråga om konkurrensbegränsning, som bringas under dess bedömning, genom förhandling söka undanröja skadlig verkan därav.

Rörande sättet för utlåtandets förredning yttrade

Herr NORMAN (s): I avseende å förredningen av andra lagutskottets utlåtande nr 32 får jag hemställa,

att detsamma må företagas till avgörande punktvis och punkten A på det sätt, att först förredrages Kungl. Maj:ts i sagda punkt behandlade lagförslag, sådant det av utskottet tillstyrkts, paragrafvis med ikraftträdandebestämmelser, ingress och rubrik sist, varefter utskottets hemställans förredrages;

att vid behandlingen av den paragraf, varom först uppstår överläggning, denna må omfatta utlåtandet i dess helhet; samt

att lagtext ej må behöva uppläsas i vidare mån, än sådant av någon kammarens ledamot begäres.

Härtill lämnade kammaren sitt bifall.

Punkten A.

Kungl. Maj:ts i utlåtandet behandlade lagförslag, sådant det av utskottet tillstyrkts.

1 §.

Herr SUNNE (fp): Herr talman! Den lag det här gäller avser att förebygga skadlig verkan av konkurrensbegränsning. Enligt den föreslagna lagen skulle upprättas ett nytt permanent organ, det s. k. näringsfrihetsrådet, och vid sidan av detta skulle inrättas en befattning såsom ombudsman för näringsfrihetsfrågor. Rådets uppgift skulle vara att genom ett lagstadgat värderings- och förhandlingsförfarande söka undanröja skadlig verkan av de konkurrensbegränsningar, som kunde komma under dess bedömning. Med skadlig verkan skulle därmed förstås att konkurrensbegränsningen på ett ur allmän synpunkt otillbörligt sätt påverkar prisbildningen, hämmar verkningsförmågan inom näringslivet eller försvårar eller förhindrar annans näringsutövning. Härjämte föreslås förbud mot fasta bruttopriser samt vissa slag av anbudskarteller.

Vi har redan en lag av 1946 om övervakning av konkurrensbegränsande överenskomelser inom näringslivet, och i enlighet med den lagen har inom kommerskollegium inrättats en särskild byrå, monopolutredningsbyrån. Denna byrå har emellertid inte utbyggt på ett sådant sätt, att den blivit i tillfälle att

Lagförslag om motverkande av konkurrensbegränsning.

fullgöra de åligganden, som förutsattes vid antagandet av 1946 års lag.

Nu har emellertid nyetableringssakkunniga utrett frågan, och deras utredningsuppdrag redovisas i den kungl. propositionen. Det betänkande, som framlagts och i vilket förordas ytterligare statliga åtgärder mot samhällsskadlig konkurrensbegränsning, är emellertid icke enhälligt. Samma är förhållandet när det gäller remissyttrandena. Å ena sidan hävdas, att behov av en sådan lagstiftning är för handen och att lagstiftningsåtgärder därför nu bör vidtagas. Å andra sidan göres gällande, att ytterligare lagstiftningsåtgärder inte behövs eller att i varje fall tiden inte är mogen för ett standpunktstagande till denna fråga. Tydligt har material saknats för att få tillräcklig kunskap om konkurrensbegränsningarna.

Nyetableringssakkunnigas förslag har, enligt vad som uppgivits, varit föremål för överläggningar mellan departementschefen och representanter för honom å ena sidan och representanter för vissa näringsorganisationer å andra sidan. Efter överläggningarna har parterna skriftligen bundit sig för en viss utformning av lagstiftningen på detta område. Man måste anse detta förfarande anmärkningsvärt. Det är svårt att frigöra sig från intrycket att överläggningar av denna art sker i en atmosfär av påtryckning från statsrådets sida — uttalad eller inte, kan anses vara av underordnad betydelse.

Folkpartiet har i sin motion redogjort för sin syn på konkurrensens roll i den ekonomiska utvecklingen. Enligt denna uppfattning är konkurrensen en generellt verkande och reglerande mekanism av utomordentlig betydelse för vårt ekonomiska liv. I konkurrensen ser vi en av de väsentligt framstegsbefrämjande krafterna. Vi kan därför vara med om att genom lagstiftning motverka konkurrensbegränsningar inom näringslivet, vare sig dessa är föranledda eller åstadkomna genom privata eller statliga åtgärder.

Den metod för samhällsinsgripande

som det föreliggande lagförslaget innebär, har emellertid på grund av sin egenskap att vara allmän skälighetsprövning, utförd av administrativ myndighet, allvarliga brister ur rättssäkerhetssynpunkt. Jag vill erinra om lagrådets uttalande att det med visst fog kan göras gällande att man inte äger de önskvärda insikterna och erfarenheterna på detta, man kan säga mycket svårtillgängliga, område. Det är därför vanskligt att bedöma verkningarna av lagstiftningsåtgärder. De linjer, efter vilka förslaget utformats, bör emellertid kunna godtas som grund för en lagstiftning. Med dess hjälp bör vidgade erfarenheter om den lämpliga utformningen av samhällets åtgärder till näringsfrihetens befrämjande kunna vinnas.

Enligt min uppfattning bör den föreslagna lagstiftningen betraktas som ett försök. Visar sig detta inte tillräckligt effektivt eller uppträder allvarliga nackdelar ur rättssäkerhetssynpunkt eller i andra avseenden, får man söka sig fram på andra vägar.

Inom ramen för ett ekonomiskt system som bygger på konkurrens och tävlan och utnyttjar deras goda verkningar måste emellertid utrymme beredas för organisationer, som skapar en viss trygghet för rimlig inkomst åt olika folkgrupper. De fackliga organisationerna spelar i detta avseende en viktig roll, men samhället kan inte i princip frångå andra folkgrupper, t. ex. hantverkare, köpmän och andra företagare, varje rätt till organisation med syfte att främja en viss inkomstrygghet.

Sammanfattningsvis vill jag framhålla, att vi accepterar den i lagförslaget angivna huvudlinjen för samhällets verksamhet endast på prov. Vi tar bestämt avstånd från varje tanke på att utbygga rådet i dömande och dirigerande riktning. Senast efter fem år bör frågan om en eventuell omläggning av samhällets åtgärder upptagas till behandling.

Herr talman! Med det anförda ber jag att få yrka bifall till den vid utskottsutlåtet fogade med IV betecknade reservationen.

Lagförslag om motverkande av konkurrensbegränsning.

Herr ERIKSSON, EINAR (s): Herr talman! Jag har närmast begärt ordet i en detaljfråga i det stora förslag som här föreligger.

Enligt propositionen skall ett näringsfrihetsråd inrättas och till detta näringsfrihetsråd skall knytas ett särskilt ämbete, nämligen en ombudsman. Denne ombudsman skall ha till uppgift att utreda och bedöma behovet av ingripande mot konkurrensinskränkande företeelser och på den grund göra framställningar till näringsfrihetsrådet för att detta skall kunna upptaga förhandlingar med vederbörande om ur allmänna synpunkter önskvärda förändringar i affärsmetoderna. Ombudsmannen skall även reellt om också inte direkt formellt delta i förhandlingarnas inledande och även i deras avgörande skede.

De uppgifter som sålunda skulle ankomma på såväl rådet som ombudsmannen skulle antagligen främst gälla att ta ställning till samhällsekonomiska och företagsekonomiska omdömesfrågor, och om man något synar rådets och kanske framför allt ombudsmannens uppgifter, så synes det ganska uppenbart, att det icke blir juridiska utan framför allt ekonomiska bedömningsfrågor, som här faller inom ombudsmannens kompetensområde. Dessa frågor kräver en avsevärd insikt i näringslivet, dess funktionssätt, prissättning o. s. v.

Jag har, herr talman, ingen medfödd misstro mot jurister, churu jag många gånger tycker att de drar oss in i ett juristeri som inte alla gånger är så välbetänt. Särskilt i detta fall synes det mig dock, att det visserligen är möjligt att förmåga att behärska de frågor, som närmast skall tillhöra denne ombudsmans uppgift, skall kunna finnas hos en person, som är juridiskt utbildad, men att man ändå kan våga påstå, att det är synnerligen sällan som de kunskaperna är förenade i en och samma person. Åtminstone enligt mitt sätt att se ligger juristens hela utbildning på det planet, att han när det gäller bedömningsfrågor tvingas att söka stöd för sin bedömning i en lagstiftning. Och när det här gäller frågor av ekonomisk och näringspolitisk

natur är det väl ganska självklart, att han inte på samma sätt som i en del andra fall kan söka stöd för sin bedömning i en detaljlagstiftning.

Utskottet har anfört mycket starka skäl för att följa Kungl. Maj:ts förslag när det gäller kompetensvillkoren för ombudsmannen, och utskottet stöder sig särskilt på att ombudsmannen bör besitta juridiska erfarenheter och insikter som gör honom skickad för att föra det allmännas talan inför rådet. Utskottet går så långt, att det anser att denne ombudsman bör vara så väl skickad i det juridiska värvet, att han kan jämföras med en domare. Utskottets motivering är mycket stark, men jag har dock icke blivit övertygad av dess skäl. Det förefaller mig, som jag tidigare här har sagt, som om den person inom rådet, som närmast skall ha att syssla med bedömningen av dessa frågor, skall i första hand besitta den rätta insikten i ekonomiska och näringspolitiska frågor, och det synes mig därför att det hade varit en lämpligare avvägning, om man inte hade ställt de juridiska kvalifikationerna som ett ovillkorligt kompetensvillkor. Om man valt en annan formulering beträffande kompetensvillkoren, hade detta inte uteslutit möjligheten av att kunna få en jurist, som jämväl hade varit väl insatt i förhållanden, som jag särskilt påpekat. Som nu lagtexten är utformad, kräver man i första hand att kompetensvillkoren skall ligga på den juridiska sidan.

Det är med dessa synpunkter och med den motiveringen, herr talman, som jag sedermera under föredragningen kommer att yrka bifall till den med nr III betecknade reservationen, som avser 14 § i lagförslaget.

Häri instämde herr *Franzon* (s).

Herr BENGTSON (bf): Herr talman! Det lär inte råda någon tvekan om att en i möjligaste mån fri konkurrens bör finnas inom näringslivet. Denna önskvärda frihet har dock under senare tid i hög grad beskurits genom bildandet av karteller och liknande sammanslutning-

Lagförslag om motverkande av konkurrensbegränsning.

ar. Det lagförslag som nu framlagts avser att rätta till detta missförhållande.

Det bör observeras att det föreligger en betydande skillnad mellan de två huvuddelar, som förslaget innehåller. Den första delen, som inrymmer i paragraferna 2, 3 och 4, innefattar förbud mot vissa arter av konkurrensbegränsning, medan den andra delen avser bestämmelser om förhandling för undanröjande av skadlig verkan av konkurrensbegränsning. Det har givetvis stor betydelse, under vilken punkt olika frågor kommer att falla, och jag har här avgivit en blank reservation, som närmast hänför sig till 3 §, som lyder sålunda: »Ej må företagare utan tillstånd av näringsfrihetsrådet träffa eller tillämpa överenskommelse att samråd eller annan samverkan mellan olika företagare skall äga rum innan någon av dem avgiver anbud å försäljning av förnödenhet eller utförande av tjänst här i riket.»

Det är att observera att detta gäller endast vid *försäljning* av förnödenhet och inte vid *inköp* av sådan. Det finns emellertid mycket starka inköpssammanslutningar, och det kan ifrågasättas om inte också de borde inrymmas under denna paragraf.

Jag vill anföra ett exempel på en sådan inköpskartell, som utövat ett mycket starkt, jag kanske rent av kan säga dominerande inflytande inom sitt område. Med anledning av vid 1949 års riksdag väckta motioner, behandlade i andra lagutskottets utlåtande nr 18, refereras ett yttrande, som domänstyrelsen avgivit, och jag ber att få citera något av vad den säger om en viss inköpssammanslutning och dess makt. Domänstyrelsen säger, att »den aktivitet, som de två nordliga virkesföreningarna hitintills ådagalagt på rundvirkesmarknaden, är betydande. Sålunda har Nordsvenska virkesföreningen träffat avtal om gemensamt uppträdande vid virkesköp dels med de större träindustrierna i västra Jämtland, dels med småsägverkens lokala sammanslutningar. Det sistnämnda avtalet innehåller bland annat, att då skog på rot utbjudes på öppna marknaden, skola de utbudna posterna på för-

hand fördelas mellan de samarbetande köparna. Småsågarna äro vidare tillförsäkrade rätt att mot erläggande av virkesföreningens självkostnader taga del av dennes värderingar, vilket i verkligheten medför att även småsågarnas rotköp i regel ske efter virkesföreningens direktiv. Skulle någon av kontrahenterna erfara, att rotpost kan befaras bli såld till utomstående — icke tillhörande någon av sammanslutningarna — skola kontrahenterna gemensamt söka hindra detta, varvid de extra kostnaderna för härför erforderliga överbud kunna uttaxeras på kontrahenterna. Genom dessa och liknande åtgärder har Nordsvenska virkesföreningen tillförsäkrat sig praktiskt taget fullständig kontroll över alla rotköps- och leveransvirkesaffärer inom sitt verksamhetsområde och lyckats upphäva all konkurrens och all fri prisbildning på denna marknad.»

Domänstyrelsen förklarar sedan, vilken ordning den har tillämpat vid försäljning av sina virkesposter, men fortsätter, efter att ha förklarat att auktioner och dylikt tidigare har gått bra, med att säga, att sedan ovannämnda båda nordliga virkesföreningar bildats, förekom vid kronans virkesauktioner verklig konkurrens på högst något tiotal av de utbudna rotposterna. Alla övriga poster var genom förhandsöverenskommelse uppdelade de olika köparna emellan, så att endast en enda verklig spekulant uppträdde på varje post. Domänstyrelsen slutar därför med att säga: »Någon fri prisbildning förekom således ej.»

Här har vi alltså en ganska typisk kartellsammanslutning, som har en oerhörd makt.

I 1 § av förslaget heter i andra stycket: »Med skadlig verkan av konkurrensbegränsning förstås, att konkurrensbegränsningen på ett ur allmän synpunkt otillbörligt sätt påverkar prisbildningen, hämmar verkningsförmågan inom näringslivet eller försvårar eller hindrar annans näringsutövning.»

Man kan ifrågasätta, om inte en så mäktig kartellsammanslutning som den här omnämnda försvårar näringsutövningen för låt oss säga de småbrukare i

Lagförslag om motverkande av konkurrensbegränsning.

Norrland, som äger skog. Förhållandet kan faktiskt bli det, att om några små skogsägare träffas och kommer överens om att ge in anbud till ett visst pris, så kan de drabbas av bestämmelserna i 3 §. Men om den nämnda mycket mäktiga sammanslutningen av de stora skogsägande bolagen i Norrland genom sin kartellsammanslutning hindrar all fri prisbildning, kommer bolagen inte att drabbas av bestämmelsen i lagens 3 §. Det är dock tänkbart att det enligt den andra delen av lagförslaget finnes möjlighet att genom förhandling undanröja skadlig verkan av en sådan konkurrensbegränsning. Därför har vi tills vidare inskränkt oss till att avge en blank reservation och att ange våra synpunkter i kamrarna. Men jag vill påpeka, att man nog bör ha ögonen på den här företeelsen i fortsättningen och att, om det skulle visa sig erforderligt och ändamålsenligt, bestämmelsens omfattning utsträcker, så att i 3 § omnämnes att stadgandet också avser *inköp* av förnödenhet och inte bara *försäljning* av sådan.

Sedan vill jag i detta sammanhang, herr talman, säga några ord om en sak, som jag finner vara anmärkningsvärd, nämligen i frågan om jordbrukets ekonomiska föreningsrörelse. Där har departementschefen påvisat de skiljaktigheter som föreligger beträffande jordbruket, och detta har även understrukits av utskottet. I den reservation och även i de motioner, som avgivits av folkpartiet, har man däremot fört fram andra meningar och inte velat acceptera de uppfattningar som hysts både av departementschefen och av utskottet. Jag finner detta rätt anmärkningsvärt, och jag måste säga att jag anser de invändningar rätt obefogade, som i detta fall framförts i en reservation från folkpartiets sida.

Herr talman! Motiveringen för min blanka reservation har varit att jag har velat rikta uppmärksamheten på vad jag nu har påtalat, i synnerhet beträffande 3 §, där det endast talats om försäljning. Jag har velat säga, att det i framtiden kan bli nödvändigt att här också införa ordet »inköp».

Jag har inget annat yrkande än bifall till utskottets förslag.

I detta anförande instämde herr *Larsson, Nils Theodor* (bf):

Herr WISTRAND (h): Herr talman! Det föreliggande lagförslaget är ju grundat på en omtanke om upprätthållandet av den fria konkurrensen — en omtanke som i och för sig är mycket värdefull. Man skulle visserligen kunna säga att den lagstiftning som vi för endast sju år sedan så gott som enhälligt genomförde borde tillåtas verka ännu en tid innan man skred till nya lagstiftningsåtgärder. Jag tror inte att någon skada hade skett om man ytterligare en tid hade uppskjutit frågan om en ny lagstiftning. Å andra sidan vill jag gärna medge, att det nog kan förekomma förhållanden som kan göra det berättigat att övergå till en sådan.

När man skall lagstifta, i synnerhet på ett område som är så ömtåligt och besvärligt som detta, tror jag emellertid att det är långt viktigare att man söker påverka andan hos dem, för vilka man vill lagstifta, än att man utformar straffparagrafer. Detta gäller för all lagstiftning, och det gäller i allra högsta grad här. Den anmärkning som jag framför allt har emot Kungl. Maj:ts och utskottets förslag är att man inte har stannat vid att påverka andan. Man stadgar också förbud, och det även i hänseenden där varje undersökning saknas huruvida man inte skulle kunna komma till rätta med missförhållandena utan förbud.

Grundtanken i förslaget kan accepteras av mig, nämligen att man skall inrätta en statlig institution, näringsfrihetsrådet, som försöker komma till rätta med missförhållanden, som kan uppstå, som försöker att träffa överenskommer med vederbörande och därigenom kan utgöra en verksam institution inom statslivet, som arbetar målmedvetet och samtidigt utjämmande för ett undanröjande av förhållanden som kan te sig olämpliga. Detta är ju grundtanken i Kungl. Maj:ts förslag, och den kan som sagt av mig accepteras.

Lagförslag om motverkande av konkurrensbegränsning.

Men Kungl. Maj:t har låtit ett par skönhetsfläckar vidlåda sitt förslag, och dessa har också accepterats av utskottet.

I två enligt min mening ganska godtyckligt utvalda fall har man kriminaliserat vissa förhållanden, vilka till sin natur kanske inte så mycket skiljer sig från andra företeelser, som man har underlåtit att kriminalisera. Man förbjuder uttagandet av bruttopriser, och man förbjuder de s. k. anbudskartellerna. Bruttopriserna innebär ju att samma pris hålles över hela landet för en vara. Det är en sak som man i och för sig knappast bör kunna anse oriktig i princip. Det innebär framför allt en fördel för stora delar av landet, som ligger illa till i fråga om kommunikationer och som oftast lever under de svåraste och besvärligaste förhållanden. Genom bruttopriserna får dessa trakter i själva verket sina varor billigare än om priserna skulle bestämmas med hänsyn till alla på prisläget inverkan omständigheter på varje plats. Det kan sålunda starkt ifrågasättas, om det över huvud taget är riktigt att tänka sig att bruttopriserna alls borde angripas.

Det märkliga är i detta sammanhang att när staten kriminaliserar bruttopriserna svär den vid gudar som den i annat sammanhang förnekar. När det är fråga om tobakshandeln ålägger man tvärtom återförsäljarna genom av tobaksmonopolet och staten påtvingat avtal att hålla just bruttopriser.

Det är sådana inadvertenser i tillvägagångssättet som från börjar skapar missstroende och missaktning för varje lagstiftning. När staten hos den enskilde straffar vad den ostraffat vill göra själv, då är det någonting felaktigt i de principer, som har legat till grund för lagstiftningen. I vår tid, då man ofta tillskapar lagar i alldeles för stor mängd och i alldeles för stor hast, är det tyvärr alltför sällan som man beaktar nödvändigheten av sträng följdriktighet i lagstiftningen. Åtgärder av denna art, innebärande att man tillämpar en princip för staten och en — obehvämare — princip för den enskilde, måste upp-

luckra allmänhetens förtroende för lagarna.

Anbudskartellerna kan mycket ofta ha stötande sidor, och herr Bengtson gav exempel på sådana. Det kan naturligtvis hämtas lika talande exempel från säljarorganisationer som från köparorganisationer, men huvudsaken är ju, att anbudskartellerna kan visa sig stötande ur allmän synpunkt. Det är dock mycket svårt att generalisera på det sätt som här har skett. Ofta är det inte inom de stora, ekonomiskt bärkraftiga samhällslagren som anbudskarteller ingås. Det är kanske lika ofta så, att den ekonomiskt starkare parten finnes på motsidan.

Men hur som helst: det finns en enligt min mening mycket allvarlig juridisk anmärkning emot formuleringen av anbudskartellskriminaliseringen i lagförslaget. Man straffar inte själva handlingen. Det är tillåtet att i särskilda fall förverkliga en anbudskartell. Det är tillåtet att träffa överenskommelse därom från fall till fall. Men det är förbjudet att på förhand träffa allmänna överenskommelser om tillämpning av ett sådant förfarande. Jag finner, att det är en ganska egendomlig konstruktion — och det förvånar mig att lagrådet har lämnat den opåtalad — att man bestraffar förberedande åtgärder till en handling, som i och för sig icke är straffbelagd. Det måste anses stötande ur allmän synpunkt, liksom det också är stötande att man i detta fall straffar, oavsett om oskäligen priser eller inte kommer att uttagas vid en sådan anbudskartell.

Detta är enligt min mening bestämmelser, som inte borde ha funnits med i det kungliga förslaget och som gör att i varje fall jag inte kan acceptera det. Det hade varit bättre om man hade utformat förslaget så, att man hade kunnat få en allmän anslutning i riksdagen till en lagstiftning, som hade haft till syfte att skapa en bättre ordning, en hederskodex på området — över huvud taget att skapa bättre anda. Det blir nu i stället så att många gånger ganska ofarliga och obetydliga företeelser straffas, medan man saknar möjlighet att straffa verk-

Lagförslag om motverkande av konkurrensbegränsning.

ligt avsevärda ingrepp i den fria konkurrensen.

Den reservation, som är avgiven av herr Cassel och mig, tillgodoser det väsentliga syftet med lagstiftningen. Reservationen syftar till en påverkan under stillsamma men effektiva former. Lagstiftningen behöver inte verka genom förbud eller — såsom i detta fall — godtyckligt avfattade straffparagrafer.

I förbigående sagt har jag under min verksamhet i andra lagutskottet och här i riksdagen ofta funnit, att man med frenesi försvarar avskräckningsprincipen när det gäller att kriminalisera förhållanden, som hittills inte på något sätt har ansetts vara otillåtna eller som har stått i full överensstämmelse med den rådande rättsuppfattningen, medan man i modern straffrätt fullkomligt utdömer avskräckningsprincipen som asocial och förlegad när det gäller grova och farliga brott. Här står vi återigen inför en inkonsekvens i lagstiftningen, som man inte kan lämna opåtalad.

Det är vidare reservanternas uppfattning att lagen i detta fall skulle kunna vara tidsbegränsad. Fem års uppfostningsarbete borde enligt vår uppfattning vara tillräckligt för att sanerade förhållanden på det ekonomiska fältet skulle kunna åstadkommas. Och skulle de inte ha åstadkommits efter den tiden finns det ju alltid möjlighet att på nytt ta saken under övervägande.

Vi har tillåtit oss att till reservationen foga ett lagförslag som egentligen inte är någonting annat än Kungl. Maj:ts ursprungliga förslag, rensat från de inadvartenser och de enligt vår mening olyckliga tillägg som har gjorts under utarbetandets lopp.

Jag ber att få yrka bifall till detta förslag.

Vi har däri bl. a. inte tagit med någonting om en ombudsman för näringsfrihetsfrågor. Jag tror att man åtminstone tills vidare på detta område skulle kunna nöja sig utan fiskaler och, som jag redan antytt, likaså utan kriminalisering.

Om debatten inte ger anledning till något annat skall jag inte ytterligare up-

pehålla mig vid detaljer. På sätt och vis är skillnaden mellan majoritet och minoritet inte så stor på vissa punkter, eftersom ju reservanterna accepterar det väsentliga och ursprungliga i lagförslaget. Men ändå representerar vår ståndpunkt en åskådning, som i princip helt avviker från utskottsförslaget, och det på ett sådant sätt att man nästan skulle kunna tala om att det är två olika världar som möttes. Vi vågar ännu tro på att saklig argumentering och samråd skall kunna uträtta det väsentliga. Men Kungl. Maj:ts förslag, som också i stor utsträckning bygger på att ett sådant skall kunna äga rum, anser det nödvändigt att omedelbart gripa till lagstiftning och utfärda ett förbud här och stipulera ett straff där, mer eller mindre klumpigt insatta. Man hotar i många fall lika mycket som man vill övertala. Det går igenom detta till sin grundton alls inte osympatiska förslag en skärande miss-ton från polisstaten, som man i detta sammanhang vill värja sig emot. Det är dock så, att en förbudslagstiftning — och vi har fått många sådana av olika slag under de senaste årens lopp — i och för sig kan synas ganska betydelselös, men när förbuden hopar sig det ena på det andra, skapas till slut vantrivsel i samhället och en reaktion även mot värdefull lagstiftning.

Det är inte minst i känslan härav och av hänsyn till betydelsen av att man, när det gäller att skapa en förändrad rättsuppfattning — som jag sade i början av mitt anförande — måste påverka sinnelaget — och därtill ger denna lagstiftning såsom den utformats i reservationen möjlighet — och först därefter tillgripa kriminalisering, om detta nu över huvud taget skall bli nödvändigt, som jag, herr talman, vill yrka bifall till den av herr Cassel och mig avgivna reservationen.

I herr Wistrands yttrande instämde herrar *Ewerlöf* (h) och *Magnusson* (h).

Herr NORDENSON (h): Herr talman! Vad som främst har slagit mig vid granskning av föreliggande proposition

Lagförslag om motverkande av konkurrensbegränsning.

och det sakkunnigutlåtande, som propositionen bygger på, är den lättvindighet varmed man tagit på de principiella problemen i detta sammanhang. När man går att med lagstiftning inskränka medborgarnas rätt att träffa avtal om samarbete på det ekonomiska fältet, är det ju angeläget att göra klart för sig, hur man i vårt samhälle principiellt har sett på avtalsrätten på detta område.

Departementschefen har redovisat vad som anförts av de sakkunniga beträffande näringsfriheten och avtalsfriheten, och han konstaterar att den sedan gammalt rådande avtalsfriheten i vårt land i konfliktlägen givits företräde framför näringsfriheten. Varken i doktrin eller praxis, säges det, har sålunda ifrågasatts, att avtal som leder till faktiska begränsningar av den fria konkurrensen på denna grund i något fall skulle jämlikt allmänna grundsatser vara ogiltiga. Detta borde rimligtvis, innan lagstiftning tillgripes, ha givit anledning till en närmare utredning av hur avtalsfriheten i praktiken verkat och vilka betraktelsesätt som i vårt land är rådande på detta område, så att lagstiftningen verkligen ansluter sig till gällande rättsuppfattning.

I diskussionen om konkurrensbegränsningarna har det i hög grad gjorts gällande att konkurrensbegränsningar vore att betrakta inte bara som en frihetsinskränkning — en sådan är ju för övrigt ofta självpåtagen — utan rent av som en frihetskränkning, och resonemangen har förts efter schemat »konkurrens = frihet, samarbete = ofrihet». Det är detta tanke-schema som kräver en granskning.

I vår uppfattning om individens frihet ingår vissa frihetsvärden som särskilt betydelsefulla och grundläggande. Dit hör tanke-, yttrande-, tryck- och föreningsfrihet, rätt att välja yrke, bostad, arbetsplats och ett väsentligt mått av fritt konsumtionsval.

Ett viktigt led i vår uppfattning av friheten är sålunda vad vi kallar föreningsrätten, varmed vi förstår individernas rätt att sammansluta sig för att gemensamt verka för sina intressen. Den-

na rätt gäller emellertid inte bara ideella intressen. Vi har åtminstone numera i vårt land allmänt accepterat även sammanslutningar, som har till sin uppgift att tillvarata medlemmarnas ekonomiska intressen. Arbetsmarknadsorganisationer har sålunda bildats för att åstadkomma bästa möjliga ekonomiska villkor för sina medlemmar, och detta sker genom att ersätta individuella utbud och individuell konkurrens på arbetsmarknaden med kollektiva avtal. Den enskilde individen fransäger sig rätten att här handla självständigt.

Organisationernas uppgift är sålunda att eliminera den fria, individuella konkurrensen, och deras verksamhet är sålunda klart konkurrensbegränsande. I själva verket hör arbetsmarknadens sammanslutningar till de mest typiska och konsekvent genomförda konkurrensbegränsningarna i vårt land, till sin effekt är de ofta hundraprocentiga. Jag vill också erinra om att när sådana sammanslutningar först framträdde, ville man på många håll i världen möta dem med lagstiftning just därför att de i strid mot tidens liberalistiska anda eliminerade konkurrensen. Man ansåg dem till och med så frihetskränkande, att man ville förbjuda dem.

Fackföreningarnas historia visar oss emellertid, att deras egna medlemmar uppfattat sin kamp för föreningarnas erkännande som en arbetarklassens frihetskamp, en kamp för rätten att sammansluta sig för att tillvarata gemensamma ekonomiska intressen.

En annan art av sammanslutningar, som är bildade för att tillvarata medlemmarnas intressen, är jordbrukarnas produktions- och distributionsföreningar, som ju blivit av statsmakterna helt accepterade.

Särskilt är att märka, att konkurrensbegränsningar av detta slag ingalunda, och framför allt inte av sina medlemmar, anses vara frihetskränkande — tvärtom betraktar man dem som ett utslag av den frihet till samverkan som tillkommer medborgarna.

Mot bakgrunden av detta vill jag göra gällande, att frågan om konkurrens och

Lagförslag om motverkande av konkurrensbegränsning.

Samverkan inte är något frihetsproblem. Både konkurrens och samverkan är arbetsformer som inrymmes i den frihet, som vi principiellt tillerkänner den enskilde, nämligen friheten att välja om han vill utöva sin näring ensam eller i samverkan med andra. Det problem vi står inför gäller inte ett val mellan frihet och ofrihet, utan det är ett praktiskt problem om hur medborgarna utövar och begagnar den frihet som samhället i princip tillerkänner dem. Denna frihet kan som all mänsklig frihet missbrukas, så att samhällsskada uppstår. Det kan då bli nödvändigt för samhället att ingripa, men ingripande bör endast ske om förhållanden kan påvisas, som innebär uppenbar samhällsskada, och om man inte på annat sätt kan komma till rätta med dem.

Rimligtvis bör samhället då gå fram likformigt och beivra missbruk på alla områden. Förklarar vi att konkurrensbegränsande åtgärder på ett visst område bör göras till föremål för övervakning och föranleda ingripande då missbruk påvisas, kan vi ju rimligtvis inte på ett annat område utan vidare acceptera långt gående konkurrensbegränsningar, som ofta utesluter praktiskt taget all konkurrens. Även dessa måste övervakas med avseende på sina verkningar och förekommande missbruk beivras. Detta är en ofrånkomlig konsekvens av den grundläggande demokratiska principen om medborgarnas likhet inför lagen.

Därför måste man ställa sig oförstående till att lagförslaget utan vidare ställer arbetsmarknadens organisationer, och även jordbrukets, utanför lagens domvärjo. I sin motivering för att så skett har departementschefen helt följt de synpunkter som framförts av sakkunnigemajoriteten. Man säger att arbetsmarknadens avtal tillkommer efter förhandlingar mellan två parter, löntagare och arbetsgivare. På varumarknaden står däremot en ensam företagare eller en kartell mot vanligtvis oorganiserade köpare. Konkurrensbegränsningarna anses därför vara av annan art. Vidare anför statsrådet som skäl för att

hålla arbetsmarknaden utanför den föreslagna lagen, att arbetsmarknadens konkurrensbegränsningar — vilkas existens inte förnekas — blivit föremål för legal och sedvanerättslig reglering.

Häremot är att anmärka, att lagstiftningen angående avtalen på arbetsmarknaden inte på något sätt ingriper mot parternas konkurrensbegränsande verksamhet. Den utgör tvärtom ett uttryckligt erkännande från samhällets sida att man accepterar parternas konkurrensbegränsande sammanslutningar och tillerkänner dem rätt att handha parternas ekonomiska intressen med konsekvent undvikande av fri konkurrens. Jämförelsen är sålunda på denna punkt icke hållbar.

Det betraktelsesätt som tydligen varit avgörande för att arbetsmarknadens parter hållits utanför lagförslaget är den, att på arbetsmarknaden två lika-berättigade parter står emot varandra och träffar avtal.

Detta resonemang är till ytterlighet vilseledande. Det som konstituerar konkurrensbegränsningarna på arbetsmarknaden är ingalunda avtalen mellan arbetsmarknadens parter. När parterna möts för förhandlingar, är konkurrensbegränsningen redan genomförd. Det är avtalet mellan arbetarna inbördes att endast kollektivt utbjuda sin arbetskraft, som konstituerar deras konkurrensbegränsning. På samma sätt är det arbetsgivarernas inbördes överenskommelse att icke enskilt utan endast kollektivt träffa avtal om priserna på arbetskraft, som skapar konkurrensbegränsningen på deras sida. Principiellt föreligger ingen skillnad mellan dessa avtal inom de båda lägren på arbetsmarknaden och ett kartellavtal mellan exempelvis vissa producenter om att hålla gemensamma priser.

Då den bärande tanken för den föreslagna lagstiftningen är att motverka skadlig verkan av konkurrensbegränsningar inom näringslivet, bör lagstiftningen rimligtvis gälla dessa i vidsträcktaste mening och sålunda även omfatta arbetsmarknaden. Konkurrensbegränsningen är där i regel hårdare genomförd än på något annat område. Den riktiga

Lagförslag om motverkande av konkurrensbegränsning.

problemställningen är här inte huruvida konkurrensbegränsning föreligger — den saken är uppenbar — utan i vad mån konkurrensbegränsningarna på arbetsmarknaden kan anses medföra skadlig verkan.

En välvillig tolkning av departementschefens resonemang är att han ansett sådana skadeverkningar bli eliminerade genom att, som han uttrycker det, tvenne »likaberättigade parter» står emot varandra. Detta resonemang är ingalunda allmänt hållbart. Däri skulle då ligga en garanti för att resultatet blir ur samhällets synpunkt tillfredsställande. Grundförutsättningen är att parterna är någorlunda jämstarka och att de har ett tillräckligt starkt intresse att göra motstånd mot motpartens krav. Vi vet av färsk erfarenhet, att en överfull sysselsättning i hög grad försvagar arbetsgivarpartens möjligheter till motstånd mot löntagarnas anspråk. Motsatta förhållandet skulle kunna uppstå vid en djupgående depression. I sådana fall existerar ingen riktig balans. Men härtill kommer, att om arbetsgivaren har möjligheter att övervältra kostnaderna för en löneökning på den slutliga konsumenten, blir hans intresse att motstå den andra partens krav betydligt reducerat. Vi har sett verkningarna härav under tiden före världskriget, då den svenska hemmainsdustrien, särskilt på vissa områden, betalade väsentligt högre löner än exportindustrien för jämförligt arbete, beroende på att hemmamarknaden hade möjligheter att övervältra kostnaderna för lönestegringar på konsumenterna i högre grad än exportindustrien.

Departementschefen säger, att konkurrensbegränsningarna på arbetsmarknaden »i vissa fall kan giva anledning till missbruk och missförhållanden», men han har inte funnit skäl att ange, hur dessa missbruk och missförhållanden skall undanröjas. Bedömer man konkurrensbegränsningarnas berättigande enligt departementschefens ståndpunkt, nämligen med hänsyn till om det finns två starka organisationer som stå mot varandra, så skulle man komma till att, så snart det finns starka organisationer

på både köpar- och säljarsidan, skulle inte anledning finnas att indraga de konkurrensbegränsande avtalen under lagen. En försäljningskartell på virke borde sålunda inte falla under lagen, därest det finnes en köparkartell, med vilken den måste förhandla och träffa uppgörelse. Gentemot sammanslutningarna på producentområdet står numera betydelsefulla köpargrupper, exempelvis KF, HSB, ICA, EPA, vilka har så stark ställning på marknaden, att de kan tvinga producentkarteller till förhandlingar i prisfrågor. Även sådana fall skulle då med departementschefens utgångspunkt undantagas från lagen. Vid bedömningen av maktbalansen i sådana fall bör observeras, att om en stor köpargrupp inte uppnår önskade villkor från en producent, föreligger i många fall möjligheten att täcka behovet genom import. Någon motsvarande möjlighet föreligger inte för arbetsmarknadens parter.

Nu skulle man kunna invända, att vid avtal om köp och försäljning av varor de förhandlande parterna visserligen har tillfälle att göra sina synpunkter gällande, men inte konsumenterna. Svaret är, att vid förhandlingar på arbetsmarknaden finns inte heller någon representant för konsumenterna. Om exempelvis byggnadsarbetarna ställer stora krav och byggnadsföretagarna accepterar dem därför att de tror sig kunna ta ut kostnadsökningarna av konsumenterna-hyresgästerna, frågar man sig vem som företräder konsumentintresset.

Resonemanget att förhandenvaron av två någorlunda likställda parter på arbetsmarknaden eliminerar skadeverkningarna leder till det egendomliga resultatet, att om det inom något område av arbetsmarknaden skulle finnas en stark arbetstagarorganisation men endast splittrade, icke samverkande arbetsgivare på andra sidan, så skulle skyddet mot de skadliga verkningarna enligt departementschefens resonemang inte vara för handen. I sådant fall borde lagen rimligtvis tillämpas. Förutsättningen för att skadlig verkan inte skall anses uppkomma och att sålunda lagen icke skulle komma i tillämpning är enligt departe-

Lagförslag om motverkande av konkurrensbegränsning.

mentschefens resonemang, att mycket starka och hårt konkurrensbegränsande sammanslagningar föreligger på ömse sidor. Då uppstår inte skadeverkningen, och då behövs inte lagen, vilket i sanning är en ganska säregen konsekvens av departementschefens resonemang.

Kräver man nu att inom produktion och handel konsumenternas intressen gentemot konkurrensbegränsningarna skall bevakas av det allmänna, är det en rimlig konsekvens, att det allmänna även övervakar, att konkurrensbegränsningarna på arbetsmarknaden inte får skadliga verkningar för konsumenterna. I varje fall måste jag bestämt hävda, att den motivering, som anförts såväl av nyetableringssakkunnigas majoritet som av departementschefen såsom skäl för arbetsmarknadens uteslutande från lagen, inte är hållbar och måste blankt underkännas.

Nu vill jag, herr talman, till undvikan- de av alla missförstånd bestämt understryka, att mitt resonemang ingalunda betingas av en önskan att frambesvärja en lagstiftning som även omfattar arbetsmarknadens parter. Tvärtom, jag anser det i hög grad önskvärt, att vi om möjligt håller arbetsmarknaden utanför lagstiftning av denna art. Det är för att i det längsta undvika att dra in arbetsmarknaden i en lagstiftning som denna som jag vill avböja den för enahanda företeelser på andra områden.

Jag vänder mig med mitt resonemang mot en betänklig tendens att vilja tilllämpa olika betraktelsesätt på likartade företeelser, bara för att de uppträder på skilda områden av samhällslivet och i till synes olika former. Tanken att man — i frihetens namn — skulle acceptera vissa utpräglad konkurrensbegränsande sammanslutningar och avtal och samtidigt — i frihetens namn — förbjuda motsvarande sammanslutningar och avtal på andra områden, framstår för mig som i hög grad odemokratisk och motbjudande och stridande mot principen om medborgarnas likhet inför lagen.

Departementschefens motiveringar på enskilda punkter för lagförslaget ger anledning till allvarlig oro. I de fall då han

gått lindrigare fram än sakkunnigmajoriteten, framhåller han, att förslaget endast är avsett att gälla tills vidare, ett provisorium som lätt kan kompletteras senare med tvingande lagbestämmelser. Näringslivets oro för vissa bestämmelser i lagförslaget lugnar han med att här inte är fråga om annat ingripande än förhandling, och det borde ju ej inge farhågor. Ena ögonblicket pekas sålunda på hur lätt man kan skärpa lagen, nästa ögonblick tröstas de som är oroliga över lagens oklarhet med att den är så lindrig. Hela lagen är en kautschuklag, och näringslivet kommer att försättas i ett tillstånd av permanent osäkerhet.

Denna glidning mellan ståndpunkter i propositionen har fått en ganska pikant belysning. När det med näringslivets representanter överenskomna lagförslaget publicerades, förklarade kooperationens organ, tidningen Vi, med stor besvikelse, att man »klippt klorna av det föreslagna statliga organet». När redaktionen av Vi läst departementschefens motivering till lagförslaget, förklarade den: »Vi äro beredda att ändra på det tidigare omdömet. Klorna äro inte klippta, de äro bara indragna.»

I överenskommelsen mellan näringslivets representanter och departementschefen uttalade de förra: »Det förutsättes självfallet, att de motiv som komma att utarbetas till lagen helt komma att ansluta sig till innehållet i lagen.» Uttalandet närmar sig truismen. En motive- ring måste ju med nödvändighet ansluta sig till lagtexten. Men med en så vagt hållen lagtext som ifrågavarande beror lagens innebörd helt på motiveringen.

Det nyss citerade uttalandet visar det ringa värdet av den garanti, som näringslivets representanter med sitt uttalande sökt skaffa sig.

Då denna överenskommelse spelat en avgörande roll för såväl departementschefens som näringslivets ställningstagande i denna fråga, måste man med förvåning konstatera, att departementschefen ej närmare redovisat den i propositionen. Endast på ett ställe omnämnas den i förbigående. Departementschefen gör ett uttalande, att det finnes god

Lagförslag om motverkande av konkurrensbegränsning.

utsikt för ett positivt samarbete mellan statsmakterna och det enskilda näringslivet. »Härpå tyder», fortsätter han, »att vid förhandlingar som under vintern 1952 och 1953 inom departementet förts med företrädare för det enskilda näringslivets riksorganisationer inom detaljhandeln-grosshandeln, hantverket, industrien och jordbruket överensstämelse i väsentliga stycken konstaterats i fråga om värderingen av olika konkurrensbegränsningar». Det är allt vad som säges.

Då nu, herr talman, den förhandlings- och avtalsmetod som här kommit till tillämpning är i sitt slag mycket uppseendeväckande och ur många synpunkter betänklig, särskilt om den i framtiden skulle leda till efterföljd, anser jag att överenskommelsen bort redovisas. Riksdagen blir nämligen genom en överenskommelse av detta slag i hög grad ställd utanför avgörandet, och då bör den åtminstone få veta hur och på vilka grunder ett sådant avtal kommit till stånd. Jag skall därför tillåta mig, herr talman, att här uppläsa överenskommelsen. Den lyder:

»Mellan undertecknade delegerade utsedda av chefen för handelsdepartementet samt representanter för Sveriges Grossistförbund, Sveriges Hantverks- och Småindustriorganisation, Sveriges Industriförbund, Sveriges Köpmannaförbund samt Sveriges Lantbruksförbund ha under månaderna oktober 1952—januari 1953 hållits överläggningar angående en tillämnad proposition till 1953 års riksdag om lagstiftning till motverkande av skadlig konkurrensbegränsning inom näringslivet.

Till grund för överläggningarna har legat ett utkast, upptagande de viktigaste bestämmelserna i den tilltänkta lagen, vilket under diskussionen erhållit det skick som framgår av bilaga A.

Mellan de i överläggningarna deltagande har i allt väsentligt enighet uppnåtts rörande det föreliggande lagutkastet. Dock skulle undertecknade Borgström, Böök, Grundström, Kördel och Söderberg hellre ha sett att bestämmelser om bruttoprissystem och anbudskarteller

inginge bland de i 6 § i utkastet uppräknade fallen och att sålunda generella förbud icke kommit till stånd. Det förutsattes självfallet, att de motiv, som komma att utarbetas i lagen, helt komma att ansluta sig till innehållet i utkastet.»

Överenskommelsen är daterad Stockholm den 16 januari 1953 och har undertecknats för näringslivet av de av mig nyss nämnda fem herrarna och för departementet av herrar Kurt Holmgren och Åke Martenius.

Beträffande värdet av det sist uttalade önskemålet, har jag redan yttrat mig. Det är vidare att märka, att på två viktiga punkter, nämligen beträffande bruttopriserna och anbudskartellerna, har näringslivets representanter uttalat en avvikande uppfattning, nämligen att bruttoprissystemet och anbudskarteller icke borde bli föremål för generella förbud utan endast för förhandlingar. Biträdandet av överenskommelsen är således ingalunda helt oreserverat. Jag skall för övrigt i ett senare sammanhang återkomma till överenskommelsen.

Det har sedan gammalt varit en grundläggande regel för lagstiftningsarbetet i vårt land att åstadkomma så klart formulerade lagar som möjligt, så att medborgarna skall veta vad de har att rätta sig efter. Det föreliggande förslaget innebär genom sin utformning och motivering ett oroväckande avsteg — till många föregående nödgas jag tyvärr säga — från denna goda princip. Lagförslaget går i rättsosäkerhetens tecken. Oklarheten och motsägelsen i förslagets tankegångar framstår särskilt starkt vid behandlingen av vissa former av konkurrensbegränsning.

Jag skall ta ett exempel härpå. Det s. k. monopolistfallet karakteriseras enligt lagförslaget av »att en företagare eller grupp av företagare inom en viss näringsgren svarar för en väsentlig del av företagsamheten i landet eller del av landet». Här skall förhandling kunna påkallas med hänsyn till att här presumeras, att konkurrensbegränsning föreligger, som kan ha skadlig verkan. Det märkliga är, att det här rör sig om ett

Lagförslag om motverkande av konkurrensbegränsning.

fall, då kartellavtal och samförstånd *ej* är för handen och där konkurrensbegränsande åtgärder *ej* vidtagits. Enbart det förhållandet att företaget uppnått en väsentlig del av omsättningen i sitt distrikt anses innebära konkurrensbegränsning och därtill av sådant slag, att den presumeras kunna medföra skadlig verkan, och departementschefen framhåller, att denna situation för konsumenterna kan vara till och med vådligare än flertalet fall av avtalsmässig konkurrensbegränsning.

När denna skrämmande bild av monopolistfallet upprullas, förmodar man, att departementschefen förutsätter en ytterligt långtgående koncentration och nära nog fullständig dominans av marknaden. Men så är ingalunda fallet. Jag vill i detta sammanhang erinra om att i det fall, då en eller ett par företagare kommit att intaga en så dominerande ställning på marknaden, att de kan anses helt behärska denna, finns det möjligheter redan nu för statsmakterna enligt 1946 års lag att genom särskilda undersökningar fastställa, huruvida en oskäligen politik bedrivs. En sådan utredning har nyligen verkställts beträffande den elektriska industrien. Här är ett betydligt mera begränsat fall. Redan om en företagare svarar för 40 procent, måste man, säger departementschefen, räkna med att han till följd av teknisk och kommersiell överlägsenhet eller andra omständigheter intar en ställning av så dominerande natur, att förhandling bör kunna påkallas.

Alltså — om en företagare i fri konkurrens utan att vidtaga konkurrensbegränsande åtgärder »till följd av teknisk eller kommersiell överlägsenhet», för att citera departementschefen, lyckas vinna konsumenternas bevägenhet därhän, att han svarar för 40 procent av omsättningen i sin landsända, så skall han a priori misstänkas utöva konkurrensbegränsning, som ifrågasättes vara skadlig. Det gäller sålunda för en företagare att noga akta sig för att bli så effektiv, att han uppnår 40 procent, ty därmed ådrar han sig omedelbart misstanken för samhällsskadlig verkan.

I själva verket står vi här inför det naturliga resultatet av en skickligt genomförd fri konkurrens, och man har anledning fråga sig, om de som nu vill beivra monopolistfallen tänkt sig in i vad som är konkurrensens natur och hur den verkar. All verklig konkurrens är tävling, men tävlingens idé är att den starkare, dugligare och skickligare skall få slå ut de svagare och mindre dugliga. Det yttersta resultatet av en verkligt effektiv fri konkurrens är mycket ofta, att ett eller ett par företag får en starkt dominerande ställning. Men om en företagare genom skickliga tillverkningsmetoder, hög kvalitet, god service och korrekt reklam lyckas tillvinna sig en dominerande ställning på marknaden, betecknas resultatet som monopolism, oavsett om prissättningen är skäligen eller ej, och vederbörande blir utsatt för misstanken att vara samhällsskadlig.

För den perfekta konkurrensens ortodoxa anhängare framstår tydligen framgången som någonting skrämmande. Avstånden mellan de tävlande skall enligt deras mening vara så små som möjligt. Att någon genom duglighet och effektivitet kommer före de andra ses med största oro, och samhället måste rusta sig för ingrepp.

Man har för övrigt anledning fråga sig, hur monopolistfallet kommer att behandlas i framtiden. Antag att en person nått de 40 procenten av omsättningen och inkallas till förhandling med näringsfrihetsrådet och att det kanske konstateras, att han tack vare sin höga rationalisering och goda omsättning gör stora vinster, måhända betydligt större än sina mindre framgångsrika konkurrenter. Skall han då tvingas gå ned i pris, blir den sannolika konsekvensen, att han efter en tid behärskar 50, kanske 60 procent av marknaden och genom sin ökade omsättning fortfarande gör stora vinster. Skall det nu utsätta honom för ytterligare ingripanden?

Man har anledning att fråga sig: Vart vill egentligen lagens tillskyndare i ett sådant här fall komma? Är man i grunden rädd för det resultat som en effektiv konkurrens ger, eller är man fram-

Lagförslag om motverkande av konkurrensbegränsning.

för allt rädd för att människor skall få framgång? Hela inställningen kan sammanfattas i följande uppmaning till företagarna: »Tävla nu så mycket ni orkar, men akta er noga, så att ni inte lyckas och slår ut era konkurrenter!» Möjligen döljer sig bakom det hela den uppfattningen, att framgång a priori är samhällsskadlig.

Med denna analys av förhållandena inom näringslivet ur konkurrenssynpunkt har jag *icke* velat göra gällande, att inte missförhållanden och otillfredsställande situationer kan uppkomma, men förhållandena på detta område är så pass komplicerade och svårbedömbara, att lagstiftning där innebär en mycket vanskelig uppgift. Önskvärda och acceptabla förhållanden på ena sidan, icke önskvärda förhållanden på den andra är så närliggande och ingriper så mycket i varandra, att gränsdragningen blir ytterst svår att göra. Man bör därför i det längsta undvika lagstiftning, precis som fallet är på arbetsmarknadens område. Men en så oklar och till sina premisser så föga genomtänkt lagstiftning som den nu ifrågasättande måste komma att skapa ett osäkerhetstillstånd, som kan bli ägnat att direkt skada även den konkurrens som nu finns, och lägga en broms på företagsamheten i dess strävan till utveckling och framåtskridande.

Till illustration av den rättsosäkerhet, som lagen kan väntas medföra, vill jag peka på att man ansett sig med lagstiftning böra ingripa även där företagarna, som det heter, »i samförstånd tillämpar gemensamt förfarande». I detta samförstånd inlägges inte vare sig muntliga eller skriftliga överenskommelser. Enbart det förhållandet, att företagarna handlar efter ett och samma beteendemönster, t. ex. att de håller lika priser, skall presumeras bero på samförstånd. Nu är lika priser ett mycket vanligt resultat på områden med fri och hård konkurrens. Jag måste därför beteckna det som en mycket betänklig åtgärd att införa ett begrepp av så oklar beskaffenhet som det nämnda i svensk lagstiftning, och jag återopar

härvid de betänkligheter som framförts av Svea hovrätt.

Det kan måhända förefalla en och annan av kammarens ledamöter egendomligt, att jag intagit en så starkt negativ ståndpunkt till detta lagförslag med hänsyn till att det blivit av en näringslivets delegation accepterat. Vad denna delegations ställningstagande beträffar, är det dock att märka, att alla de kritiska synpunkter mot lagförslaget, som jag här framfört, återfinnes i princip framförda i den reservation som tidigare avgivits av näringslivets representanter i sakkunnigutredningen. Att sedan i huvudsak samma personer träffat överenskommelse med departementet om ett lagförslag, är ett lappkast i ståndpunktstaganet som jag för min del beklagar men som jag mycket väl kan förklara. Man har funnit sig böra acceptera handelsministerns propå, ingalunda därför att den motsvarade vad man ansåg vara skäligt och önskvärt — det framgår till och med av överenskommelsen — utan därför att man ansett att man till nöds kunde gå med på förslaget för att inte få någonting mycket värre. Det är, som så många gånger annars vid de s. k. frivilliga överenskommelser som regeringen numera träffar, en överenskommelse under hot. Regeringen har alltid en klubbapendlande i bakgrunden av förhandlingsrummet. Vad man fruktade var sakkunnigmajoritetens förslag, som innebar så stötande avsteg från äldre svensk rättsordning bl. a. genom införande av omvänd bevisföring, att det måste betraktas som ett önskemål av utomordentlig angelägenhetsgrad att undvika, att ett förslag som i själva verket har ganska stark bismak av nazistiska rättsregler skulle införlivas med vår rättsordning.

De former, varigenom denna överenskommelse träffades, är också ägnade att inge betänkligheter. De är ett nytt utslag av den betänkliga tendensen i vårt samhällsliv att ställa folkrepresentationen inför avgöranden där regeringen och den närmast berörda gruppen tillsammans på förhand tagit sin ståndpunkt. Den mera allsidiga prövning av ärendena, som kan åstadkommas inom riks-

Lagförslag om motverkande av konkurrensbegränsning.

dagen, blir därmed eliminerad. Det strider mot hela andan i vår författning och kan få utomordentligt ogynnsamma konsekvenser. Överenskommelsen har en bismak av mycket osund korporatism.

Min obenägenhet mot ytterligare lagstiftning på detta område har ett alldeles speciellt skäl.

Från många håll har gjorts gällande, att vi på detta område genom otillräcklig lagstiftning blivit alldeles efter i utvecklingen. Man pekar därvid särskilt på Amerika — den fria företagsamhetens främsta land — där mycket långtgående lagstiftning mot monopol och karteller länge existerat. Den eftersläpningen borde, menar man, skyndsammast elimineras.

Härvidlag har jag en bestämt avvikande uppfattning. I förra veckans ekonomiska debatt tillät jag mig understryka de olika uppfattningar, som råder i vårt samhälle om hur man bör komma till rätta med medborgarnas missbruk av sin handlingsfrihet. Jag varnade för en alltför hård lagstiftning och framhöll att vi i främsta rummet bör lita till uppfostrande och självsanerande medel. På det område, som här sysselsätter oss, är vi i detta avseende på senare år komna ett gott stycke på väg.

Genom 1946 års lagstiftning har vi fått klarhet om vilka konkurrensbegränsningar som föreligger inom näringslivet, och därmed har alltmör utbredd sig en kritisk inställning mot långtgående konkurrensbegränsningar. Många avtal har upplösts — jag tror att det är cirka en tredjedel av de publicerade — andra har väsentligt modifierats. Näringslivet har självt genom särskilda kommittéer upptagit frågorna till behandling, och dessa verkar nu i starkt modifierande riktning. Man ifrågasätter ett för olika företagsamhetsgrenar gemensamt organ, som skulle verka som rådande och opinionsbildande institution på detta fält. Samma tanke återfinnes i högerns motion, i vilken föreslås att näringsfrihetsrådet främst skulle bli ett opinionsbildande organ. Den frivilliga saneringen har sålunda tagit sig betydande uttryck. Det finnes i själva verket all anledning

för samhället att avvakta resultatet härav, innan man tillgriper ytterligare lagstiftning. Ses problemen ur denna synpunkt, kan arbetsmarknadens förhållande för övrigt ge oss en viktig tankeställare.

På 1930-talet diskuterades livligt striderna på arbetsmarknaden och deras återverkan på tredje man, och från många håll framställdes krav på lagstiftning till medborgarnas skydd. Därav blev intet, bl. a. på grund av svårigheten att utforma sådana lagar, och om vi nu ser tillbaka på utvecklingen, har vi väl anledning att säga att det var lyckligt att så inte skedde. Några av de ömtåligaste problemen fick sin lösning på frivillighetens väg genom parternas inbördes överenskommerelser i det s. k. Saltsjöbadsavtalet. Därmed är visserligen icke alla svårigheter undanröjda — ännu finns många av konkurrensbegränsning förorsakade missförhållanden på arbetsmarknaden — men det har tillskapats ett medel att komma till rätta med vissa av arbetsmarknadens problem, som åtminstone hittills gjort det möjligt att undvika lagstiftning. På detta område har Sverige därigenom i själva verket kommit att bli ett föregångsland.

Det är min bestämda övertygelse, att situationen är mycket likartad i fråga om konkurrensbegränsningarna. Med den tendens, som nu råder inom näringslivet, och med den starka opinion, som utbreder sig inte minst på grund av 1946 års lag — vilken åstadkommit publicitet över alla kartellavtal — till förmån för större obundenhet och friare konkurrens inom näringslivet, har vi stora möjligheter att på frivillighetens och självsaneringens väg komma till rätta med missförhållanden utan lagstiftning. Det är ingalunda så, att vi behöver anse oss efterblivna. Vi har enligt min mening tvärtom möjlighet på detta område att på ett efter andra länder förebildligt sätt lösa problemen utan lagstiftning. Och jag skulle vilja fråga: Varför skulle inte det gå, när vi lyckats göra detta på arbetsmarknadens kanske ändå ömtåligare områden? Det är mot bakgrunden härav som jag i min motion yr-

Lagförslag om motverkande av konkurrensbegränsning.

kat att frågan, innan lagstiftning tillgripes, i varje fall skall göras till föremål för en förnyad, mer principiellt inriktad utredning.

Jag yrkar sålunda, herr talman, avslag på 1 § i det föreliggande lagförslaget.

Herr statsrådet **ERICSSON**: Herr talman! Sedan åtskillig tid tillbaka har statsmakterna uppmärksammat de företeelser i form av privata överenskommelser inom näringslivet som haft till syfte att minska eller helt upphäva konkurrensen. Riksdagen har ju också beslutat om en särskild lag, som syftar till att registrera dessa företeelser. Denna registrering har givit besked om att det förefinnes ett mycket stort antal sådana begränsningar av konkurrensen inom enskilda näringslivet.

Det är riktigt att åtskilliga av dessa förekommande avtal, sedan de offentliggjorts, har upplösts och därmed försvunnit, men flertalet är ännu i kraft, och det är väl inte många som tror att man på den vägen skulle komma fram till en ordning, som skulle kunna anses tillfredsställande ur allmänna synpunkter. Det överraskar mig att herr Nordenson ganska bestämt vill göra gällande, att åtskilligt tyder på att man, om denna självsanering, som det heler, hade fått fortsätta, skulle ha kommit mycket längre än man gjort.

Det är riktigt att under senare tid har man nått relativt goda resultat vid dessa försök att rensa upp på förevarande område. Men det kanske i någon mån har haft sin betydelse, att statsmakterna sysslat med ett utredningsarbete, som omsider har föranlett förslag från de sakkunniga. Jag tillåter mig hysa den meningen, att just det förhållandet ökat möjligheterna för de krafter i det enskilda näringslivet, som har haft en positiv inställning till den s. k. självsaneringen inom näringslivet.

De särskilda sakkunniga, som tillkallades, avlät ett betänkande. Det var inte enhälligt, utan det fanns en ganska stark minoritet som i huvudsak företrädde det enskilda näringslivets synpunkter. De

sakkunnigas förslag var uppbyggt så, att man rekommenderade en förhandlingslinje, i det att en myndighet skulle förhandla med dem som slutit avtal om konkurrensbegränsning. I den mån sådana förhandlingar inte ledde till ett positivt resultat och dessa konkurrensbegränsande bildningar upplöstes, skulle lagen enligt de sakkunnigas mening ges möjlighet till föreläggande om upphävande av det konkurrensbegränsande avtalet. Det var alltså en tvingande bestämmelse i sista omgången.

Det är klart att man kan hysa delade meningar om dessa frågor. Jag erkänner gärna att de är vittomfattande och har en stor ekonomisk betydelse. Jag behöver inte här, herr talman, skildra förhistorien till denna lagstiftning och redogöra för vad olika remissinstanser har sagt. Jag vill bara kort och gott påpeka, att praktiskt taget alla remissinstanser, som företrätt löntagarna och konsumenterna, mycket bestämt krävde åtgärder mot dessa konkurrensbegränsningar i form av karteller eller andra slag av bindningar och att näringslivets företrädare hävdade, att man kunde avvakta utvecklingen och att lagstiftningen i varje fall inte borde få den form, som de sakkunnigas majoritet förordade.

I det skicket förelåg ärendet i handelsdepartementet, när det förberedande stadiet var passerat. Det har, herr talman, sagts här av ett par talare att det har förekommit mycket anmärkningsvärda ting i samband med departementets utformning av sitt förslag. Man syftar då på de förhandlingar eller överläggningar eller vad man vill kalla det, som ägt rum inom departementet.

Problemställningen var denna: Kunde det finnas möjlighet att utröna, huruvida man från minoritetens sida inom de sakkunniga — alltså företrädarna för det enskilda näringslivet — var beredd till en samverkan, som kunde resultera i en lagstiftning? Var det möjligt att få något uttryck för den vilja till fri konkurrens, som man jämt och ständigt talar om från det enskilda näringslivets sida? För att få kunskap om detta kunde man visserligen ha tillsatt en ny utredning — vi ha-

Lagförslag om motverkande av konkurrensbegränsning.

de dock nyligen haft särskilda sakkunniga, som bearbetat problemet och som delat sig på två olika linjer. Man kunde naturligtvis ha tänkt sig att i det läget tillkalla särskilda sakkunniga, som hade fått sina direktiv under hand från vederbörande statsråd. Men det var lika naturligt att använda den arbetsmetoden, att man ställde frågorna direkt till företrädarna för det enskilda näringslivet, d. v. s. företrädarna för de stora branschorganisationerna. Det var vad som skedde. Då fick vi besked om att det förelåg ett intresse från näringslivets sida att medverka till en lagstiftning av i huvudsak sådan karaktär, att den skulle bygga på ett förhandlingsförfarande. Man ansåg sig omöjligen kunna gå med på en lagstiftning, där man, för den händelse ett förhandlingsresultat inte uppnåddes, skulle tillgripa ett föreläggande att upplösa bildningen. Man fick i departementet ett klart positivt besked om att näringslivet hade denna inställning. Det är klart att man då ville gå vidare och undersöka, på vilket sätt man skulle kunna utforma en lagstiftning, där enighet rådde om de stora och grundläggande principerna. Det gällde att utröna, huruvida det över huvud taget kunde tänkas att man skulle kunna komma fram till ett annat alternativ än de sakkunnigas majoritetsförslag. De sakkunnigas minoritet hade ju intagit en negativ ståndpunkt, och regeringen hade den uppfattningen att man ville söka nå en positiv lösning, och då fick man ju ta reda på om det fanns en gemensam utgångspunkt i värderingar och motiv.

Om detta måste man vara ense, ifall man skulle bygga en lagstiftning på ett förhandlingsförfarande, ty själva detta förfarande utan tvingande bestämmelser i lagstiftningen förutsätter ju ett visst samarbete, ett visst förtroende och en viss tro på möjligheten att komma fram till resultat, därför att man innerst inne skulle vara överens om att bevara den fria konkurrensen, så långt det är möjligt, och häva de begränsningar av densamma, som kan föreligga. Det var som sagt då nödvändigt att ta dessa kontakter. Det har nu sagts från reservanternas

sida, att det är anmärkningsvärt att regeringen handlar så. Det kan lätt bli någon form av påtryckning, av hot från vederbörande representanter för staten emot det enskilda näringslivets företrädare. Ja, så långt jag kan begripa, skulle väl hotet i det fallet vara, att man tog de sakkunnigas förslag, d. v. s. majoritetsförslaget. Det skulle alltså utgöra hotet. Läget var väl emellertid att det rent rutinmässigt hade varit en tämligen enkel sak att expediera det förslag, som de sakkunniga hade framlagt. Det kanske föreligger en sådan situation, att i riksdagen funnits en majoritet, som säkrat det förslagets genomförande. Det är ju inte några obekanta förhållanden som jag här talar om. Men då man ändå ville undersöka möjligheten att komma fram på en annan linje, skedde det därför att man ville ta fasta på och pröva viljan i de utfästelser och proklamationer, som man jämt och ständigt hade fått från det enskilda näringslivets sida. Då kom dessa överläggningar till stånd, och eftersom överläggningarna gällde en mängd invecklade ting, fanns det anledning att uppteckna resultaten. Men det är klart att detta inte blev bindande för parterna.

När vederbörande representanter för det enskilda näringslivet talar om att de inte vill vara med om tvingande bestämmelser i samband med bruttoprisernas och anbudskartellernas förbjudande, är det kanske naturligt från den utgångspunkt man har på det hållet. När vi ändå från regeringens sida har ansett oss böra ta med tvingande bestämmelser i detta avseende, beror det på att vi har funnit dessa två former av konkurrensbegränsning alldeles särskilt stötande. När som sagt dessa två former har tagits med, har det skett med tanke på att nå en effekt av lagstiftningen så snabbt som möjligt. Därvidlag hyser jag den bestämda uppfattningen, att man kan nå resultat snabbare och ge detta näringsfrihetsråd möjlighet att arbeta med andra och väsentligare ting, om det slipper ifrån den mängd av ärenden att behandla som skulle bli följden av att man skulle behöva syssla med alla enskilda

Lagförslag om motverkande av konkurrensbegränsning.

bruttopriser. Nu får man i stället en begränsad arbetsuppgift: det gäller att pröva, huruvida skäl till dispens från förbuden föreligger, vilket jag föreställer mig blir en mycket mera lätthanterlig uppgift.

Jag behöver inte i detta sammanhang spilla många ord på varför anbudskartellerna förbjöds. Är det över huvud taget någon här i kammaren, som vill stå upp och försvara t. ex. ett sådant förfarande som det som ägt rum, när rena skenanbud avlämnats? Jag tror knappast att någon vill försvara dessa företeelser.

I den mån herr Nordenson nu säger, att vi med detta generella förbud åstadkommer en permanent osäkerhet inom näringslivet, vill jag erinra kammaren om att detta väl inte kan gälla i fråga om förbud mot kartellernas anbud, utan skulle möjligen kunna gälla för monopolistfallet. Men hotet därvidlag består ju i att vederbörande skall kallas till en förhandling inför en instans, som består av företagare, representanter för konsumenterna och tre representanter från det allmänna.

Jag kan inom parentes inte undgå att göra ytterligare en reflexion i anledning av vad herr Nordenson sade om monopolistfallet, att företagarna bör akta sig att bli för starka, ty då kommer de att riskera ingrepp. Herr Nordenson byggde därvid hela sitt resonemang på den förutsättningen att alla monopolister är effektiva — de hade vunnit sin position tack vare större effektivitet, större verkningsgrad, för att nu använda detta uttryck. Han bortser alldeles ifrån att det kan finnas monopolister, som vunnit sin ställning inte på grund av effektivitet utan på grund av ekonomiska resurser.

Jag vill återgå till den anklagelse som jag anser vara den väsentliga och den som har betydelse i det läge, vari frågan nu kommit, då praktiskt taget alla tillstyrker lagstiftningen, sådan den nu föreligger. En av reservationerna går visserligen emot det generella förbudet, men å andra sidan finns det ju en mycket betryggande majoritet för regeringens förslag. Det har ändå sin betydelse, att man får klarhet i huruvida det kan

anses anmärkningsvärt, att vederbörande statsråd försöker utreda, om det finns möjlighet att finna en linje, på vilken man når en bredare bas, en större samling om ett förslag. Jag har ju åtskilliga gånger här i riksdagen fått höra, att majoriteten hänsynslöst driver sina meningar igenom, och så har det blivit klander för detta. Nu klandrar man också, då man säger att det här förslaget aldrig skulle ha fått framläggas och man framför detta såsom ett intresse för det enskilda näringslivet. Jag förstår över huvud taget inte det resonemanget. Här har vi tagit hänsyn. Man har gjort en kompromiss, d. v. s. en eftergift åt minoritetens uppfattning. Även om man på ett par punkter har vidtagit skärpningar för att nå snabbare resultat — det medges — har man ändå försökt att få fram ett så brett underlag för lagstiftningen som möjligt. Det gläder i varje fall mig personligen att man vid dessa överläggningar har kunnat finna en gemensam bas för handlande, och jag trodde — och tillåter mig att alltså jämt hysa den meningen — att det stora flertalet företagare i det här landet har funnit denna handläggning av ärendet både försvarlig och ändamålsenlig, helt enkelt därför att — det erkänner jag gärna — det kan föreligga bristande kunskap i dessa mycket invecklade frågor.

Jag erkänner vidare, att det kan vara en risk förenad med att lägga fram ett sådant här lagförslag: förslaget kan visa sig vara otillräckligt. Man kan ta fel, när man tror på möjligheterna att nå resultat förhandlingsvägen, och det är därför, herr talman, som jag har tillåtit mig säga, att om man misslyckas med denna metod att sanera detta trask av bindningar i form av karteller och andra överenskommelser, tror jag att man får taga nya steg på lagstiftningsvägen. Om man nu personligen hyser den uppfattningen, att det nu efter registrering av kartellavtal och andra bindningar är ett rätt naturligt steg att skapa former för en förhandling och endast kriminalisera de mest stötande typerna av konkurrensbegränsning, och om man

Lagförslag om motverkande av konkurrensbegränsning.

hoppas kunna komma ganska långt på den vägen, bör man försöka taga detta steg, och sedan får utvecklingen visa, om man når resultat eller inte.

När man nu finner att reservanternas anser denna arbetsmetod — att ta kontakt med näringslivets representanter för att utröna deras mening — vara klandervärd, då har man ju all anledning att säga, att det inte får bli så, att man av rent formella skäl avstår ifrån att söka utnyttja de möjligheter att nå samförstånd som kan finnas. Om reservanternas tidigare har hyst eller kanske alltför jämt hyser den meningen, att det enskilda näringslivets representanter skulle ha haft andra uppfattningar och hävda andra metoder, så kanske utgången har varit en obehaglig överraskning för reservanternas, men då får de väl ändå erkänna, att de har bedömt läget fel, när de trott att en uppgörelse inte skulle kunna träffas. Detta kan ju vara beklagligt för vederbörande parti ur politisk synpunkt, men de konsekvenserna får ni ta själva. Man kan inte begära att regeringen skall ta särskild hänsyn till sådana förhållanden.

Jag vill därför gärna slå fast att jag inte på något sätt känner, att jag har brutit mot de regler som bör tillämpas, och jag tillbakavisar med all skärpa påståendet, att här skulle föreligga bindningar av sådant slag, att riksdagens rätt att besluta har trätts för nära. Det är tvärtom till och med så, att efter överläggningarna har gjorts åtskilliga ändringar, och det var huvudsakligen de bärande principerna i lagstiftningen som samtalen rörde sig om. Det kan ju inte vara rimligt att man avstår från att undersöka vilka framgångslinjer som det finns. Detta fann jag tämligen naturligt att göra. Det är därför som lagförslaget har fått denna utformning. Det gläder mig självfallet, att förslaget har fått en anslutning, som — i den mån man kan bedöma den av det föreliggande utlåtandet från andra lagutskottet — är så stor.

När det gäller detaljerna i lagstiftningen har jag, herr talman, kännedom om att utskottets ärade ordförande kom-

mer att ta upp dessa frågor till granskning, och jag skall därför inte beröra dem närmare. Jag vill emellertid framhålla, att vi har försökt att, så långt det har varit möjligt, undvika tvingande bestämmelser. När herr Wistrand beklagar sig över att man stiftar nya strafflagar, vill jag säga, att man har begränsat straffbestämmelserna till det minsta möjliga. När man vidare erinrar om att andan i lagstiftningen strider emot vad staten tillämpar i praktisk verksamhet, vill jag gärna erkänna, att den kritiken är berättigad då det gäller Tobaksmonopolets bruttoprissättning. Det är ett faktum som inte skall förnekas, att där har kommit till uttryck denna prissättningsmetod, som vi vill ha bort. Det pågår emellertid en utredning om ifrågasvarande prissättning, och i direktiven för kommittén har angivits, att den också skall undersöka, om man kan komma ifrån dessa olägenheter.

Herr Nordenson citerade en tidskrift, som gav uttryck för den meningen, att man har tagit klorna ur detta lagförslag, men efter närmare studium karakteriserade tidskriften förslaget så, att klorna visserligen var indragna, men fanns där ändå. Med anledning därav vill jag säga, att det naturligtvis finns betydande grupper i detta land som med skärpa har hävdad den meningen, att vi borde ha tagit ett mera långtgående steg. Jag skulle gärna se, att de inom det enskilda näringslivet som vill framföra den meningen — jag tillåter mig tro att det också är deras allvarliga uppfattning — att den fria konkurrensen har en funktion att fylla, sätter in sin kraft på att nu visa, att viljan till sanering föreligger. Om riksdagen antar detta förslag, blir det, herr talman, möjligt att i former, som vi finner lämpliga, dokumentera denna vilja. I den mån man lyckas i det avseendet, kanske man, när denna lagstiftning har fått verka några år, är tämligen överens om att lagstiftningen var ändamålsenlig och har kunnat göra nytta.

Det är således min förhoppning, att kammaren bifaller det föreliggande utskottsforslaget.

Lagförslag om motverkande av konkurrensbegränsning.

Herr NORDENSON (h) kort genmäle: Herr talman! Statsrådet och chefen för handelsdepartementet menade, att jag var för optimistisk, när jag trodde att man skulle kunna komma någon vart på upplysningens och uppfostrans väg, och han pekade på vilken stor betydelse utredningen har haft för att påverka opinionen. Jag vill ge honom alldeles rätt i det. Det var samma förhållande, när vi diskuterade arbetsmarknaden på 1930-talet. Då var statens ingripande genom trettonmannakommittén en av de kraftigaste impulserna till att de förhandlingar kom till stånd, som ledde till salt-sjöbadsavtalet.

Jag har följt denna fråga ända sedan 1930-talet. Inom näringslivet bildades en opinionsring för övervakande av illojal konkurrens, och då diskuterades det också, om man skulle kunna göra något för just den fria konkurrensen. Jag märkte mycket snart, att det var oerhört svårt att enas om några normer därvidlag. Meningarna gick isär. Ett av de resultat som vi kom till var, att man var tvungen att få reda på vilka konkurrensbegränsande avtal som fanns, och näringslivets män bidrog också till att få fram dessa. Jag var själv med i 1945 års Myrdalskommitté, som föreslog 1946 års lag. Denna publicitet har haft stor betydelse, och med hänsyn till vad jag har sett under denna tid vågar jag säga, att det har skett en kraftig strömkant-ring inom näringslivet, sedan man konstaterat, vilka avtal som finns. Det väckte ett medvetande om behovet att göra någonting. Därför anser jag att man kan komma långt med en självsanering.

Jag anser inte att lagstiftning är alldeles utesluten. Det kommer på alla områden att finnas grova missbruk som måste beivras, men jag tror att man skulle kunna komma ganska långt med självsaneringen utan att ta till en lag.

Vad det träffade avtalet angår menar jag att riksdagen faktiskt i rätt hög grad bindes. Jag behöver bara peka på att man inte kan undgå att känna sig bunden av vad ens kolleger i näringslivet har gjort. Motiven, som är så utomordentligt viktiga, har inte blivit diskutera-

de på förhand, men det är svårt att efteråt göra en ändring, om man skulle finna att motiven är andra än man väntat. Jag tror att denna väg är ganska olämplig. Jag förstår att man har velat undersöka vad näringslivet har för ståndpunkt, men jag tror att det är en ganska betänklig väg. Riksdagen har dock andra möjligheter att allsidigt belysa frågorna.

Hans excellens herr ministern för utrikesärendena UNDÉN: Herr talman! Jag har begärt ordet endast för att säga något om de mera allmänrättsliga betänkligheter som både herr Wistrand och herr Nordenson har gett uttryck för i sina anföranden. Bägge tycker ju att detta område är utomordentligt ömtåligt och att man därför skall dra sig för att lagstifta där. Bägge erkänner samtidigt att det har förekommit missbruk, t. o. m. grova sådana, och herr Wistrand är för sin del inte rädd att förorda en viss lagstiftning, fastän han vill plocka bort allt som stöter på kriminalisering, under det att herr Nordenson för närvarande helst inte vill ha någon lagstiftning alls. Han har ju yrkat avslag på propositionen. Han vill hålla sig till näringslivets själv-
uppfostrande och självsanerande verksamhet. Han fann till och med i propositionen vissa nazistiska tongångar, om jag förstod honom rätt. Hans uttalande bör väl ses mot bakgrunden av det lidelsefulla frihetspatos, som herr Nordenson så ofta ger uttryck åt här i kam-maren när det gäller ekonomiska förhållanden.

Herr Wistrand ville att man skulle påverka andan, och han sade att de här straffbestämmelserna var ett uttryck för en avskräckningsprincip som man annars är på väg att överge på andra lagstiftningsområden. Det var väl ändå ett litet missförstånd från herr Wistrands sida. Frågan om avskräckningsprincipen har ju att göra med teorien om hur straffbuden verkar och på vilken väg de påverkar människornas sinnen. Ett straffbud kan alltså i och för sig ur teoretisk synpunkt antagas verka genom av-

Lagförslag om motverkande av konkurrensbegränsning.

skräckning eller genom påverkan i uppfostrande riktning. Jag tror att jag kan undanröja herr Wistrands betänkligheter på den punkten, om jag bara ber honom uppfatta straffbuden i det föreliggande förslaget såsom avsedda att bygga upp en bättre handelsmoral. Man tycks ju vara ganska enig om att på de två punkter, där lagförslaget innehåller förbud med straffpåföljd, kräver numera handelsmoralen, d. v. s. den handelsmoral som statsmakterna vill bygga upp, att sådana företeelser inte skall få förekomma. Det finns alltså en moralbildande verkan i straffbuden, om herr Wistrand så vill, och vi kan alldeles lämna den där avskräckningsprincipen å sido.

Det är i och för sig inte så mycket att säga om att en hel del näringsidkare, som i lång tid enligt allmänt bruk använt sådana här metoder, inte har känsla för att de kan vara stötande ur allmänna synpunkter. Just därför vill lagstiftningen nu stämpla dessa bestämda handlingar såsom stötande, såsom icke förenliga med en god handelsmoral.

Herr Nordenson tycker att man har tagit för lätt på de rent principiella aspekterna av detta problem. Förstod jag honom rätt, ville han i samband med sitt avslagsyrkande göra gällande att här borde man sätta i gång en utredning av de principiella frågor som berörs av lagstiftningen. Han måste mena att vi skall börja med en analys av det frihetsbegrepp som herr Nordenson är en sådan värtalig tolk för här i kammaren. Man skulle alltså i en utredning diskutera det rätta frihetsbegreppet på detta område. Jag tycker att herr Nordenson borde vara så gammal riksdagsman, att han vet att man inte sätter till kommittéer för att företa filosofiska analyser. Det vore ett tämligen meningslöst förfarande, om man sloge in på herr Nordensons väg.

Detta lagförslag är ju synnerligen försiktigt. Det innehåller, såsom handelsministern har utvecklat, ett par bestämda förbud. Det stämplar ett par slag av handlingar såsom otvivelsaktiga missbruk. Man har där företagit en kriminalisering. Samtidigt är bestämmelserna så mjukt formulerade, att det finns möj-

lighet till dispens även på dessa punkter. Vad innebär lagstiftningen för övrigt? Den skapar ett kontradiktoriskt förfarande inför en nämnd, där bägge sidor — representanten för det allmänna å ena sidan och de intresserade parterna å andra sidan — får göra sina synpunkter gällande och får förfäktat sina olika uppfattningar om frihetens gränser eller om missbruk i fråga om handelsmoralen.

Man försöker alltså att på ett smidigt sätt och i sådana former, som borde tilltala dem, som hävdar att man så långt som möjligt skall gå fram på frivillighetens väg, bygga upp ett förfarande i syfte att få ett resultat, som kan framstå för allmänheten såsom rimligt och skäligt. Skulle det vid förhandlingarna konstateras, att vederbörande representanter för näringslivet inte accepterar rådets bedömande av vad som är missbruk, utan vill fortsätta på sina linjer, då är inget annat remedium föreslaget än att rådet anmäler saken för Kungl. Maj:t. Det måste erkännas, att detta är mycket försiktig lagstiftning. Man kunde ju ha givit Kungl. Maj:t vissa befogenheter i en sådan situation, men man har inte givit Kungl. Maj:t några särskilda rättigheter att gripa in i det läget.

Skulle herr Nordenson vara konsekvent, borde han också vara motståndare till den lagstiftning vi nu har. Han säger emellertid att den varit mycket nyttig, att den har givit stimulans åt näringslivet — man var så motspänstig förut när det gällde att fördöma skadliga konkurrensinskränkningar, men när vi fått denna publicitet, när kartellavtalen lagts fram för allmänheten, har man plötsligt kommit underfund med att en del sådana företeelser är att betrakta som missbruk, och man kommer nog att i framtiden ta sig till vara för den sortens missbruk.

Detta kan man naturligtvis säga, men då kunde man också säga att denna nya, försiktiga lag kanske ger näringslivet ytterligare stimulans att fortsätta sitt självuppfostrande och självsanerande arbete och komma fram till ett resultat som är mera tillfredsställande ur det allmännas synpunkt. Jag tycker nog, att

Lagförslag om motverkande av konkurrensbegränsning.

när man en gång tagit det steg, som togs genom 1946 års lag, och föreskrivit publicitet, då är man nästan tvungen att gå vidare när det visar sig, att en rad avtal publiceras, som verkar mycket stötande, och att träffandet av stötande avtal ändå fortsätter.

Jag kan därför för min del inte riktigt förstå den halvhjärtanhet, som herr Nordenson gjort sig till representant för, när han i trots av sitt frihetsbegrepp i övrigt godkänner och gillar den lagstiftning som vi redan har.

Herr NORDENSON (h) kort genmäle: Jag vill för det första påpeka, att jag inte förklarat att föreliggande lagförslag har nazistisk färg. Vad jag sagt är, att det måste vara skrämmande för näringslivet att tänka sig få majoritetens förslag genomfört, emedan det har nazistisk prägel. Med sin omvända bevisföring, sin administrativa myndighet, som samtidigt är åklagande, rannsakande och dömande myndighet, och med en ytterligt kautschukartad lag leder det in på linjer, som var typiska för vad som existerade söder om Östersjön tidigare. Det anser jag vara skrämmande, och jag förstår att mina kolleger var ängsliga för det.

Sedan säger herr Undén, att det inte behövs någon utredning. Ja, men arbetsmarknadsproblemet är ju en fråga som förtjänar uppmärksamhet, och vi får inte glömma att dock hela näringslivet i sitt uttalande över betänkandet på alla punkter haft en avvikande mening. Det skulle ju kunna vara nyttigt att göra en utredning med en något annan betoning för att se vad man skulle kunna åstadkomma.

Vad man åstadkommer med publiceringen av kartellavtalen är precis det som existerar på arbetsmarknaden. Där känner man till avtalen på ömse sidor och vet, hur parterna är inbördes bundna och hur de sedan går fram gentemot varandra. Det råder då en parallellism, och jag tror att det verkligen finns möjligheter att gå vidare på den vägen.

Herr Undén sade att den föreslagna lagen är så mild och försiktig, och han

slutade sitt anförande med att säga, att om man har antagit 1946 års lag, är man tvungen att gå vidare. Ja, det är just den inställningen som jag anser vara så farlig. Min uppfattning är att man inte bör tillgripa starkare medel när det gäller att bota brister i samhället, än faran kräver. Man bör gå fram med måttfulla medel och försöka fostra människorna i stället för att ständigt hota dem med paragrafer.

Herr WISTRAND (h) kort genmäle: Herr talman! Hans excellens herr utrikesministern vände sig mot vad jag i mitt anförande hade sagt om avskräckningsprincipen och gjorde det i en form som jag nästan uppfattade som blott en ordlek. När man i ett lagförslag, som bygger på förhandlingar och överenskommelser som en genomgående princip, bryter ut två företeelser och för dem hotar med straff — i Kungl. Maj:ts förslag ända upp till två års fängelse, i utskottets förslag mildrat till högst ett års fängelse — så kan jag inte förstå att detta innebär annat än att man vill bekämpa dem enligt avskräckningsprincipen. Jag anser inte att det i och för sig är oriktigt att någon gång använda sådana medel. Jag har bara påtalat att den principen alldeles särskilt ofta tillämpas när det gäller att kriminalisera företeelser som det allmänna rättsmedvetandet tidigare inte har underkänt, medan man fördömer dem i den allmänna straffrätten.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena **UNDÉN**: Herr Nordenson tog särskilt fasta på vad jag hade sagt om att sedan vi tagit det steg, som togs genom 1946 års lag, bör man nu fortsätta på den vägen. Sedan 1946 års lag trädde i kraft, har publicerats en rad kartellavtal av det slag som man i detta lagförslag vill stämpla såsom oförenliga med god handelssed. Enligt herr Nordensons recept skulle man hålla sig till detta. Vecka efter vecka, månad efter månad och år efter år publiceras en rad

Lagförslag om motverkande av konkurrensbegränsning.

kartellavtal, men även om de handelsbruk, som dessa ger uttryck för, alltså fortlever, bör man inte ingripa däremot, utan man bör hänvisa till näringslivets självsanerande verksamhet. Ja, det är klart att man mycket väl kan hoppas att vissa av de missbruk, som vi redan nu vill fördöma, kommer att fördömas även från näringslivets sida om 10, 20 eller 50 år. Men regeringen tycker inte att vi har anledning att gå med på ett sådant dröjsmål.

Herr NORDENSON (h) kort genmäle: Man behöver inte alls vänta i 20 eller 50 år. Jag går gärna med på en utredning, men den bör då läggas upp efter andra linjer. Man bör t. ex. ta upp en sådan fråga som bruttoprisproblemet och ordentligt undersöka, hur systemet verkar. Vi har nu fått en utredning under fru Ulla Lindströms ledning som skall syssla med frågan om varudistributionen. Det hade varit ytterst lämpligt att den tagit upp också bruttoprisproblemet till närmare behandling. I många fall har det systemet verkat gynnsamt, och det finns skäl som talar för det. Men saken har icke blivit ordentligt utredd.

Herr statsrådet och chefen för handelsdepartementet sade att jag när det gällde monopolistfallen bara hade tagit upp det fallet, att en duglig man hade kommit till monopolistställning, och gjorde gällande att många nådde dit på konkurrensbegränsningens vägar. Att jag gjorde det berodde på att statsrådet själv talade om det fall, att en person genom teknisk kunnighet och kommersiell duglighet kommit i detta läge. Han valde sålunda själv det fallet, och jag har diskuterat, hur den föreslagna lagen därvidlag skulle komma att verka.

På framställning av herr talmannen beslöts att den fortsatta överläggningen i förevarande fråga skulle uppskjutas till aftonsammanträdet.

Anmälades och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 257, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa frågor om det mindre och medelstora handelstornaget jämte i ämnet väckt motion; samt

nr 259, i anledning av Kungl. Maj:ts framställning angående anslag för budgetåret 1953/54 till kostnader för genomförande av en behovsprövning på bostadsmarknaden.

Anmälades och godkändes jordbruksutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 270, med anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till lantbruksstyrelsen och lantbruksnämnderna för budgetåret 1953/54 m. m. jämte i ämnet väckta motioner; samt

nr 271, med anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda hemställan rörande anslag till statens hingstdepåer och stuteri jämte i ämnet väckt motion.

Anmälades och bordlades

statsutskottets utlåtanden och memorial:

nr 148, i anledning av väckt motion om gratifikation åt filosofie studeranden J. A. Lodin;

nr 149, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ombesörjande i vissa fall av den undervisning, från vilken distriktsöverlärare befriats, jämte i ämnet väckt motion;

nr 150, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1953/54 till avlöningar vid blind- och dövskolorna jämte i ämnet väckta motioner;

nr 151, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1953/54 till avlöningar vid de allmänna läroverken m. m. jämte i ämnet väckta motioner m. m.;

nr 152, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående statsbidrag till an-

ordnande samt om- och tillbyggnad av ålderdomshem jämte i ämnet väckta motioner;

nr 153, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag för budgetåret 1953/54 till främjande av bostadsförsörjningen m. m. jämte i ämnet väckta motioner;

nr 154, angående tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1952/53;

nr 155, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående mottagande av den till staten testamenterade egendomen Harpsund; och

nr 156, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående överlåtelse av tomt för uppförande av en byggnad för italienska institutet i Stockholm;

bevillningsutskottets betänkande nr 47, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring av 48 § 1 mom. kommunalskattelagen den 28 september 1928 (nr 370), m. m.;

första lagutskottets memorial nr 40, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition angående godkännande av Genèvekonventionerna den 12 augusti 1949 angående skydd för krigets offer, dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändring i 1 och 27 kap. straff-

lagen, m. m., dels väckta motioner angående domarpersonalens rekrytering och anställningsförhållanden, dels ock väckta motioner angående skärpt lagstiftning om straff för bilstölder, m. m.;

tredje lagutskottets utlåtande nr 26, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 14 juni 1907 (nr 36 s. 1) om nyttjanderätt till fast egendom m. m., dels ock i ämnet väckta motioner; samt

jordbruksutskottets utlåtande och memorial:

nr 36, med anledning av väckta motioner angående åtgärder för främjande av lagring utav drivmedel för jordbruksmaskiner; och

nr 37, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut i fråga om Kungl. Maj:ts proposition angående särskilda stödåtgärder för hästaveln m. m.

Justerades protokollsutdrag för detta sammanträde, varefter kammaren åtskildes kl. 5.12 eftermiddagen.

In fidem

G. H. Berggren.

Onsdagen den 20 maj eftermiddagen.

Kammaren sammanträdde kl. 7.30 eftermiddagen.

Lagförslag om motverkande av konkurrensbegränsning. (Forts.)

Fortsattes överläggningen angående 1 § i Kungl. Maj:ts i andra lagutskottets utlåtande nr 32 punkten A behandlade förslag till lag om motverkande i vissa fall av konkurrensbegränsning inom näringslivet m. m.

Herr NORMAN (s): Herr talman! Det kanske är lämpligt att det från utskottsmajoritetens sida säges något med anledning av den i viss mån konstitutionellt betonade kritik, som har framförts här i debatten beträffande handläggningen av detta ärende på det förberedande stadiet, alltså i fråga om de överläggningar som har ägt rum i departementet med representanter för näringslivets organisationer och de överenskommelser som man därvid har kommit till. Vi har inom utskottsmajoriteten inte haft anledning att diskutera det spörsmålet. Jag kan därför inte härvidlag tala på hela utskottsmajoritetens vägnar, utan det blir mitt personliga omdöme som jag kommer att framföra.

Herr Nordenson fann tillvägagångssättet betänkligt och framhöll som sin mening, att riksdagen på något sätt skulle bli bunden och inte ha möjlighet till ett fritt och självständigt bedömande av problemen. Herr Nordenson tycks i varje fall själv inte sakna denna möjlighet, då han ju starkt kritiserade hela lagförslaget och motiven för detsamma och slutade med att yrka avslag på det framlagda förslaget. Jag vet faktiskt inte om han ville göra gällande att högerens partimotion skulle vara ett uttryck för denna bundenhet. I så fall gör han mig ledsen, ty enligt min mening utgör denna motion med det lagförslag, som är fogat

till densamma, ett mycket sympatiskt och värdefullt inlägg i debatten. Vi har inom andra lagutskottet haft ett mycket givande resonemang med utgångspunkt just från denna motion. Vi har även haft det beträffande herr Nordensons egen motion, som vi i utskottet med stort intresse tog del av.

Det var med lika stort intresse som jag här under debatten lyssnade till herr Nordensons utläggningar i anknytning till motionen. Jag fick det intrycket att det var en lärd samhällsfilosof som objektivt och logiskt från sina utgångspunkter analyserade de samhällsfilosofiska och näringspolitiska problem som han kunde anknyta till detta spörsmål. Men det kom också fram något annat. Herr Nordenson blev allt mer aggressiv, och jag tyckte nog att han använde många överord och diskuterade problem, som denna lagstiftning i sig själv inte borde ge anledning till att ta upp.

I fråga om de konstitutionella betänkligheterna, om jag nu skall kalla dem så, framhöll herr Sunne, att det tillämpade förfarings sättet var anmärkningsvärt. Det konstaterandet skulle jag kunna understyrka, men icke som en kritik utan som en uppskattning av det sätt varpå ärendet handlagts, ty som resultat har vi ju fått en, som jag tror utrikesministern uttryckte det, smidig och human lagstiftning.

Jag antecknade att herr Nordenson i sitt första anförande använde ordet »nazimentalitet». Jag fick närmast det intrycket att herr Nordenson menade, att propositionen och lagförslaget är uttryck för en dylik mentalitet. Jag hörde emellertid under det följande repliksiftet, att han tänkte på det sakkunnigförslag, som sedan frångicks. I så fall tycker jag nog att vi alla böra vara tacksamma för det sätt, varpå ärendet handlagts i departementet, ty tack vare den handläggningen har vi sluppit att få denna »nazimentalitet» i regeringsförslaget.

Lagförslag om motverkande av konkurrensbegränsning.

Över huvud taget har hela diskussionen här i dag för mig verkat ganska förvirrande. Här bekänner vi alla vår kärlek till den fria konkurrensen, men när det från socialdemokratisk sida läggs fram ett förslag, som syftar till att slå vakt om densamma, möts detta förslag av en hel del invändningar. Det är alltså vi socialdemokrater och även bondeförbundarna, som inte någondera delen är så där hopplöst förälskade i manchesterliberalismen, som här framstår såsom den fria konkurrensens främsta anhängare och försvarare.

Man har i debatten här bedömt detta lagförslag med användande av, såsom jag tycker, mycket starka överord. Det har bl. a. sagts, att förslaget är en fara för rätts säkerheten. Jag tycker att man förbigått i diskussionen det väsentliga och det grundläggande; man har, i varje fall har det förefallit mig så, förbiset att det är den *skadliga* konkurrensbegränsningen, som man skall söka komma tillrätta med.

Herr Wistrand var i långa stycken med utskottet i anslutning till högerns partimotion och menade att den grundläggande principen om att söka nå resultat genom förhandlingar var bra. Om jag nu till en början bortser från den del av lagförslaget, som avser de två förbuden, och håller mig till detsamma i övrigt, frågar jag mig vilka föreskrifter där som kan utgöra en fara för rätts säkerheten och vara betänkliga ur den synpunkten. Lagförslaget skapar ju endast detta förhandlingsorgan, som behövs för att det skall kunna bli ett resonemang under relativt trygga former mellan näringslivets och näringsorganisationernas representanter å den ena sidan och statsmakterna å den andra. Det organet skall bestå av ordförande och åtta ledamöter. Det skall vara tre så att säga opartiska, som inte kan anses företrädare vare sig företagar-, konsument- eller löntagarintressen, och två av dessa skall vara lagkunniga och i domarvärv erfarna, medan den tredje skall äga särskild insikt i näringslivets förhållanden. Härutöver skall det vara tre ledamöter som kan anses företrädare före-

tagarintressen och tre som kan anses företrädare allmänna konsument- och löntagarintressen.

Näringsfrihetsrådet skall först göra ett bedömande. Det skall ha en ombudsman, som skall mata fram materialet på grund av den mera allmänna undersökning, som han kan göra beträffande dessa frågor med anlitande bl. a. av det utredningsmaterial, som han kan få från kommerskollegium.

I fråga om ombudsmannen kanske jag skall säga några ord om det ändringsyrkande, som herr Eriksson här talade för. Han framhöll, att utskottets motivering för de kvalifikationer, som skall ställas på denna ombudsman, var så stark, att han hade litet svårt att med kraft försvara sitt önskemål att ombudsmannen skulle vara speciellt kunnig beträffande näringslivets problem. Med hänsyn härtill kanske jag inte behöver diskutera det spörsmålet mera, utan jag vill återgå till frågan om näringsfrihetsrådet.

Rådet skall få material från denna ombudsman eller från den intresserade partens sida och då i första hand ta upp förbindelse med vederbörande part — jag skall inte säga anklagade — och höra hans synpunkter. Därefter skall det bedömas om ärendet är av den arten, att det bör bli föremål för förhandling. Först därefter kallas vederbörande till förhandling. Man skall därvid söka ett under ett, som jag kan förstå, mycket förtroendefullt resonemang komma till rätta med problemet. Lyckas inte det, så är frågan, i varje fall i den här ordningen, avskriven. Den skall anmälas till Kungl. Maj:t, och Kungl. Maj:t kan ju sedan ta upp den på ett eller annat sätt, men det sker i så fall inte efter några särskilda, i den föreslagna lagen bestämda regler.

Jag kan absolut inte hålla med om att detta skulle vara någonting så farligt, skapa osäkerhet, innebära att den enskildes rätt skulle kränkas o. s. v. Jag måste sålunda vidhålla det bedömande, som jag gjorde i början av mitt anförande, att lagförslaget är smidigt och humant utformat, om jag nu håller mig

Lagförslag om motverkande av konkurrensbegränsning.

till den väsentliga delen av förslaget, d. v. s. reglerna för förhandling, hur förhandlingsorganet skall vara sammansatt o. s. v. Det måste vara överdrivna skräckmålningar, som man här gjort när man bedömt lagförslaget.

Folkpartiets partimotion accepterar ju lagförslaget med undantag av att den har ett yrkande om tidsbegränsning beträffande lagens giltighet, men man resonerar i motionen och i reservationen — herr Sunne gjorde det också i sitt anförande — litet hit och dit. Man får nästan det intrycket att folkpartiet gör ett aktningvärt försök att sätta sig mellan tvenne stolar.

Herr Sunne framhöll, efter vad jag kunde förstå, att det här förelåg allvarliga brister ur rättssäkerhetssynpunkt — jag antecknade det ordet — men han utformade inte detta något närmare utan accepterade det hela. I reservationen gör man det så uttryckligt, att man säger, att utskottet med tillfredsställelse hälsar möjligheten att genom lagstiftning motverka konkurrensbegränsning inom näringslivet. Det är ju två helt motstridande synpunkter, som man här lägger på problemet. Det gör man också när det gäller motiveringen innan man kommer till slutyrkandet.

Reservanterna från högern och från folkpartiet har ju kommit fram till samma slutyrkande i fråga om tidsbegränsningen. Från båda hållen yrkas, att lagen skall gälla en viss tid, men motive-ringarna är helt olika. Högern anser att man under denna tid, om man begagnar sig av de möjligheter dess lagförslag ger, på överenskommelsens väg skall kunna åstadkomma så sunda förhållanden på näringslivets område i det avseendet, att det inte behövs någon lag längre. Folkpartiets ståndpunkt är däremot, att lagen skall vara tidsbegränsad, för att vi sedan skall kunna överväga, om den bör skärpas eller inte. Jag läser i motiveringen, att man efter den där tiden bör pröva tanken på en utvidgning av antalet förbjudna former av konkurrensbegränsning. Sedan skall en prövning ske, huruvida näringsfrihetsrådet är det lämpliga organet i fortsättningen

eller om dessa uppgifter i stället skall flyttas över på särskilda, för varje enskilt fall tillsatta utrednings- och förhandlingsorgan. Det sägs vidare att lagen skall gälla under en försökstid, under vilken det skall visa sig, huruvida anledning finns att uppmjuka särskilt en förbudsbestämmelse, som man riktar sig mot. Såsom jag redan sagt är detta emellertid resonemang, som inte går ihop med varandra. Nu betyder det kanske inte så mycket, när vi i alla fall i så stor utsträckning som skett blivit eniga om denna lag.

Högerreservationen följer ju beträffande förhandlingsordningen samma tankegångar, som regeringsförslaget innehåller, och den är framför allt med på tanken, att förhandlingsvägen i detta fall skall anlitas i största möjliga utsträckning. I reservationen reagerar man emellertid bestämt mot de två förbuden, som är intagna i 2 och 3 §§, och det är självfallet en omdömesfråga. Såväl Kungl. Maj:t som utskottet har utgått ifrån att de två företeelser, som det här är fråga om, nämligen bruttopris-systemet och vissa slag av anbudskarteller, till sin natur är sådana, att de måste anses vara skadliga konkurrensbegränsningar. Men det sägs inte, att de alltid är det, och därför öppnas också en möjlighet att dispensvägen såväl tillämpa bruttopriserna som medge tillvaron av de i princip förbjudna anbudskartellerna. Det är, såsom jag sade, en omdömesfråga, om man kan gå med på det resonemanget eller inte. Utskottsmajoriteten har kommit till den uppfattningen, att dessa begränsningar måste verka hämmande på konkurrensen och i sig själva i hög grad vara skadliga. Utskottet har således ansett det vara enklare att reglera förhållandena medelst förbud med dispensmöjligheter än att i detalj försöka få fram de grenar av denna verksamhet, som alldeles tydligt är uttryck för en skadlig konkurrensbegränsning.

När herr Wistrand resonerade om denna lag, tyckte jag nog att han använde en hel del överord. Jag blev riktigt förskräckt, när han talade om att han ur

Lagförslag om motverkande av konkurrensbegränsning.

utskottsutlåtandet läste fram en mentalitet, som tog sikte på en avskräckningsprincip, som han funnit hade gjort sig gällande inom andra lagutskottet i många avseenden. Jag visste inte, att vi var sådana brutala kanaler i andra lagutskottet, och jag kan inte förstå, att herr Wistrand kan ha något egentligt belägg för den uppfattningen, som jag känner mig mycket ledsen över, det måste jag säga.

Herr Wistrand kritiserade lagtexten när det gäller anbudskartellerna, och det är naturligtvis mycket svårt för mig att ta upp en diskussion med en jurist om det spörsmålet. Jag kan emellertid inte vara med på hans resonemang i detta fall, när det i 3 § står, att det skall vara förbud mot att träffa eller tillämpa överenskommelse att samråd eller annan samverkan skall äga rum före avgivandet av anbudet, så att det inte blir någon konkurrens mellan företagen. Det är ju själva »brottet», om jag nu får använda det uttrycket, som är angivet i denna formulering, denna, jag skulle nästan vilja säga, otillständighet att i förväg komma överens om att det skall träffas ett avtal, skriftligt eller eventuellt muntligt, att man skall ekonomiskt klå den som behöver vända sig till ett företag för att få någonting uträttat och därför fordrar in anbud. Jag kan inte förstå annat än att det är riktigt att på det sättet uttrycka vad man avser. Men det är kanske en mera teoretisk diskussion vi får föra om det spörsmålet, och det är klart att jag som lekman måste ligga under i den diskussionen. Jag bibehåller i varje fall min uppfattning — inte så, att jag absolut inte skulle kunna ändra åsikt, men jag känner inte på något sätt behov att göra det.

Enligt min mening är denna lagstiftning inte alls så farlig som man på förmiddagen målade ut den. Det hela är ett försök att med lindrigast möjliga tvångsåtgärder komma till rätta med företelsor inom näringslivet som i princip alla fördömer. Och jag vill ännu en gång understryka, att vi bör hålla fast vid att det är de skadliga åtgär-

derna man här vill komma åt. I det aktuella fallet får man först bedöma, om sådana förhållanden kan anses föreligga att företelsen i fråga faller under lagen, och därefter skall man försöka resonemangsvägen komma till rätta med de skadliga verkningarna och olägenheterna.

Jag tycker att lagen är sympatisk, och jag tillåter mig hemställa om bifall till utskottets utlåtande i sin helhet och i första hand till 1 §.

Herr ERIKSSON, EINAR (s) kort genmäle: Herr talman! Det värdefulla och, får jag säga, tjusiga med riksdagsarbetet är faktiskt, att man nästan varje dag får lära sig någonting nytt. Jag har i varje fall under dagens debatt fått lära mig, att man bör vara mycket försiktig med att uttala sig välvilligt om utskottets skrivning i en fråga, där man själv motionsledes framfört en annan mening. Då löper man nämligen risken att utskottets värderade ordförande avfärdar de synpunkter, man motionsledes eller här i kammaren framfört, med en hänvisning till det välvilliga yttrande man fällt om utskottets synpunkter. Med den erfarenheten bakom mig kommer jag att hädanefter göra som många andra i denna kammare: undvika varje minsta lilla erkännande gentemot utskottet för dess skrivning och hårdnackat hävda de egna synpunkterna!

Jag hade föreställt mig, att utskottets värderade ordförande skulle sagt någonting om utskottets ställningstagande när det gäller kompetensvillkoren för ombudsmannen i näringsfrihetsrådet. Den som inte haft förmånen att deltaga i utskottets realbehandling av detta stora och viktiga ärende har nämligen svårt att förstå, herr talman, att det skulle vara ovillkorligen nödvändigt att ombudsmannen besitter just den juridiska kompetensen, när det dock i 8 § föreskrives att »ordföranden och en av ledamöterna, vilken förordnas att vara vice ordförande, skall vara lagkunniga och i domarvärv erfarna». Utskottet anser tydligen att de ärenden, som rådet skall hand-

Lagförslag om motverkande av konkurrensbegränsning.

lägga, har en så speciell juridisk karaktär att det krävs tre personer med den stora juridiska erfarenhet som domar-kompetens ändå innebär.

Jag tycker, herr talman, att det kunde ha räckt med två lagkunniga och att huvudvikten när det gäller ombudsmannens kvalifikationer kunde ha lagts just på de ekonomiska och näringspolitiska områdena, som ändå enligt min mening bör vara de väsentliga.

Herr SUNNE (fp) kort genmäle: Herr talman! Herr Norman nämnde, att jag hade betecknat herr statsrådets sammanträffande med representanterna för näringsorganisationerna såsom anmärkningsvärt, och han sade att vi tack vare detta sammanträffande hade fått en human lagstiftning. Jag måste beteckna det såsom anmärkningsvärt att utskottets ärade ordförande anser att vi annars inte skulle ha fått någon human lagstiftning. Jag vill gärna tro på herr statsrådets ord att han haft de bästa avsikter vid den förberedande behandlingen av detta ärende, och jag har därför inte någonting ytterligare att tillägga på denna punkt.

Herr Normans uttalande att vi inom folkpartiet hade begärt en tidsbegränsad lag är ju alldeles riktigt. Han hade litet svårt att förstå det. Men ett faktum är att man ju vet mycket litet om denna lag, både hur den kommer att verka och hur den kommer att tillämpas. Herr Nordenson fällde visst uttrycket »kautschuklag», och jag måste nog i detta avseende ge honom rätt. Man vet alldeles för litet om lagen, och därför ansåg vi, att det var bäst att man tog tid på sig och prövade den för att se, hur den kom att verka, för att sedan ta upp frågan på nytt.

Medan jag har ordet, herr talman, skall jag be att få rikta en liten replik till herr Bengtson. Att vi i vår motion och reservation inte undantagit jordbrukskooperationen från lagstiftningens bestämmelser beror på att vi velat följa den allmänna principen om likhet inför lagen. Vi säger sålunda i vår reservation: »Den all-

männa principen om likhet inför lagen, som är av grundläggande betydelse för vår samhällsuppbyggnad måste respekteras och utgöra en grundval för näringsfrihetsrådets verksamhet.» I flera av de remissyttranden, som intagits i den kungl. propositionen, finns också uttryck för samma mening. Jag skall till exempel citera vad handelskammaren i Gävle anför. Den säger bl. a. följande: »En undantagsställning för jordbrukskooperationen finner handelskammaren i extra grad obefogad. Skall en lagstiftning sådan som den föreslagna verkligen komma till stånd, bör den enligt handelskammarens mening obetingat utsträckas att gälla konkurrensbegränsande åtgärder inom alla företagsformer, enär den annars måste stämplas som en orättvis klasslag, oförenlig med ett rättssamhälles principer.»

Herr NORMAN (s) kort genmäle: Herr talman! Jag vill inte ha på mitt samvete att herr Eriksson halsstarrigt skall vidhålla sin mening, även om den är felaktig, och därför skall jag tillmötesgå hans önskan att säga några ord om kvalifikationerna för ombudsmannen.

Vi har uppskattat de synpunkter, som framkommit i den motion det här gäller, att det är mycket bra att ombudsmannen äger särskild insikt i näringslivets förhållanden, och vi hoppas att det skall bli en man som har denna erfarenhet. Men vi har just med hänsyn till den kritik, som riktats mot lagförslaget i dess helhet, nämligen att det är litet osäkert med rättsförhållandena när det gäller tillämpningen o. s. v., ansett att det var alldeles nödvändigt att ombudsmannen, som dock skall handlägga en hel del ärenden ganska självständigt, bör ha den lagkunskap och den erfarenhet, som en domare förvärvat.

Herr ELOWSSON, NILS (s): Herr talman! Trots den replikväxling, som vi lyssnat till, är det väl ingen här i kammaren som har det intrycket att vi under denna debatt upplevt några histo-

Lagförslag om motverkande av konkurrensbegränsning.

riska ögonblick. Den har flutit lugnt och stilla fram, och även om det har riktats kritik gentemot det förslag vi nu behandlar, kan man väl ändå inte säga, att den kritiken varit av den arten, att förslaget inte skulle kunna antas. Detta hindrar emellertid inte att vi ändå har anledning att sätta ett kryss i almanackan för det som inträffar här i dag. Ty vad vi upplever är ju att en socialdemokratisk handelsminister lägger fram ett lagförslag, som avser att endast delvis begränsa verkan av de konkurrensbegränsningar, som hittills har tillämpats och eventuellt kan komma att tillämpas i framtiden, trots att socialdemokratien ju i långa stycken håller på den fria konkurrensens idé. Vi upplever samtidigt att de partier, i vilkas ekonomiska utrustning vi får säga att den fria konkurrensens idé utgör en integrerande del, mycket klart och tydligt bekänner sig till denna idé, men samtidigt också tar avstånd från till och med mycket för-synta försök att begränsa de skadliga verkningarna av brott emot den fria konkurrensens idé.

Om man å ömse sidor i vårt politiska liv — om vi nu drar en gräns mellan socialdemokrati och borgerlighet — inte längre vill svära på att den fria konkurrensen restlöst kan tillämpas i vårt ekonomiska liv, kan man ju tycka att det då inte borde vara så särskilt svårt att samsas om åtgärder som kan tygla denna konkurrens. Men det tycks det ändå vara. För många är det uppenbarligen inte lätt att acceptera ens detta förslag. Och om man frågar sig efter anledningen till att man varken på socialdemokratiskt eller borgerligt håll är beredd att tillämpa denna idé i dess fulla utsträckning, tror jag att förklaringen kan sökas däri att denna idé egentligen aldrig kunnat tillämpas i full utsträckning. Människorna skulle inte i sitt ekonomiska handlande eller över huvud taget känna sig tillfreds, om den fria konkurrensen får spela för fullt, ty den har ofta visat sig vara en fiende till tryggheten. Inte minst de många kartellerna och de många avtalen mellan företagare har visat, att så känner man det på fö-

retagarhåll. Den fria konkurrensen har uppenbarligen också visat sig vara en fiende till tryggheten för arbetarna. Vi får inte glömma att detta med näringsfrihet, fri konkurrens och konkurrensbegränsning är en sak, som inte bara angår företagarna utan också arbetarna och övriga anställda i företagen. Man strävar på alla håll att uppnå största möjliga trygghet, och verklig trygghet kan man inte nå i det nuvarande samhället, om man låter fri konkurrens råda i den utsträckning som man ursprungligen tänkt sig.

Det för otvivelaktigt över till frågan, om man inte ändå måste söka sig fram på vägar, där man å ena sidan kan använda det bästa i denna idé om fri konkurrens och å andra sidan kan skydda sig mot dess skadeverkningar. Det förslag, som nu framlagts, avser också just att mildra dessa skadeverkningar. Det är ett försök att åstadkomma en laglig reglering av de åtgärder, av vilka samhället som sådant kan vara betjänt — inte bara konsumenterna utan också företagarna. Man har inte haft någon tanke på att genom lagen kunna bedöma allt som sammanhänger med avtal mellan företagare, utan man har endast velat få avtal i olika former under en sådan kontroll, att man förhindrar att de åstadkommer skadeverkningar. Man kan väl inte säga annat än att det är någonting som inte bara konsumenterna i vanlig bemärkelse har nytta av, utan det är till fördel även för företagare, som köper varor.

Vi har här ett förslag, som siktar till att ta så mjukt på denna sak som möjligt. Med hänsyn därtill och med tanke på de erfarenheter, som man hittills har gjort, kan man väl knappast ställa sig på den ståndpunkt, som herr Wistrand har intagit och som även hävdats under utredningens gång. Herr Wistrand vill ha denna lagstiftning ersatt med en hederkodex. Det är klart att det bästa vore, om man på frivillighetens väg kunde åstadkomma allt detta, men vid övervägandena har man inte räknat med att på en sådan väg kunna komma åt alla dem som uppträder osolidariskt. Följaktligen har man sökt åstadkomma en

Lagförslag om motverkande av konkurrensbegränsning.

lagstiftning, som i det sammanhanget skulle kunna vara en hjälp. Det råder inte minsta tvivel om att erfarenheten från regleringstiden visar, att den överväldigande massan av svenska affärsmän och företagare över huvud taget ställer sig lojala, och gentemot dem skulle man kunna nöja sig med en hederskodex. Men från den stora importrushen 1946 och 1947 har vi gjort den erfarenheten, att det på affärsmarknaden uppträder personer, som inte är solidariska, och det är därför alldeles nödvändigt att skydda inte bara konsumenterna i allmänhet utan också företagarna gentemot de rovridare, som uppträder vid sådana tillfällen. Vi har ett annat exempel från regleringstiden. När man byggt i strid mot byggnadsregleringen, har vederbörande ofta räknat in böterna i byggnadssumman och låtit dem som skall använda byggnaden betala merkostnaden.

När man har att räkna med en bristande lojalitet av det slaget, kan man inte komma ifrån att man måste ha lagbestämmelser, som kriminaliserar de grövsta fallen. När man i detta fall tänkt sig en kriminalisering, har man givetvis inte velat begagna straff som ett medel, som man skall tillgripa i första hand, utan man har tänkt sig att det skall komma till användning vid upprepade och grova överträdelser och i de mest utmanande fallen. Man får väl medge, att inte vem som helst hur som helst och under vilka omständigheter som helst bör få spela samhället på näsan. Vi måste ha någonting som kan skapa bättre respekt för lagen än den som vi i många fall för närvarande har.

Det gör att jag inte har det minsta att invända mot en kriminalisering av såväl överträdelser av förbudet mot bruttoprissättning som då det gäller avtalskartellerna. Är det så att det visar sig obehövt med denna kriminalisering, blir ju följden bara att lagparagrafen med straffbestämmelser inte behöver tillämpas.

Herr Nordenson talar om att avtalsfriheten skulle vara hotad i detta fall. Om man har den inställning till dessa saker, som herr Nordenson har, är det

naturligtvis frestande att göra jämförelser med den avtalsfrihet, som gäller för de båda parterna på arbetsmarknaden. Men det kan väl inte anses vara riktigt att sätta likhetstecken mellan avtal om konkurrensbegränsning och uppgörelser mellan arbetare och arbetsgivare. När arbetare och arbetsgivare träffas och sätter sig på var sin sida av förhandlingsbordet, vet de vilka siffror de rör sig med och vad varje sak gäller. Men om exempelvis en kommun infordrar anbud på ett skolbygge och det träffas en överenskommelse i lönnedom om vem som skall ha arbetet och alla de andra bjuder över, blir det inte en sådan avtalsfrihet som råder mellan arbetare och arbetsgivare, och därför kan man i detta fall inte göra den jämförelse som herr Nordenson gjorde. I förra fallet är det två parter, men det är det inte i det senare, och följaktligen duger inte den jämförelsen.

Jag skall inte gå in på lagförslaget i övrigt — det har redan talats så mycket om det, att jag tror det är obehövt — men jag vill om detsamma säga, att det är uppgjort med så pass varsam hand, att jag är övertygad om att den lojala delen av företagsamheten inte kommer att ha någon som helst skada av denna lag, och jag tror också att den kommer att bli till mycket stor nytta även för företagsamheten i vårt land.

Jag skall därför, herr talman, be att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr WISTRAND (h) kort genmäle: Herr talman! Herr Elowssons resonerar, att det vore tämligen likgiltigt vilket straff som stadgades, eftersom man inte behövde överträda dessa bestämmelser, var väl ändå litet för enkelt. Jag kommer ihåg att när jag en gång i min barndom gick i skola i Kristinehamn, hade vi en gymnastiklärare, som också var rullförsömrådesbefälhavare, och han höll tal för den samlade beväringen vid inskrivningen och sade: »Nu, gossar, skall ni komma ihåg, att när ni rycker in, kommer ni att lyda under krigslagarna. Det är stränga lagar, men bryter ni

Lagförslag om motverkande av konkurrensbegränsning.

inte mot dem, är de inte farligare än andra lagar.» Det förefaller mig som om herr Elowsson resonerade på samma sätt som den gamle majoren.

Herr SVÄRD (h): Herr talman! Herr Elowsson är, om jag inte minns fel, tidningsman, och tidningsvärlden torde vara en av de branscher i vårt land som mer än de flesta andra är bunden av kartellöverenskommelser. Så vitt blivit bekant i en vidare krets av medborgare har herr Elowsson inte gjort några speciella ansträngningar för att undanröja de konkurrensbegränsande avtalen inom den näring han ägnar sina krafter. Jag förmodar emellertid, att när herr Elowsson pläderar för fängelsestraff i dessa sammanhang, så vill han liksom en motionär i detta ärende från den förevarande lagen även i det hänseendet undantaga den bransch han själv tjänar. På den punkten föreligger emellertid inga givna besked.

Däremot är det, herr talman, uppenbart, att ur departementala synpunkter har riksdagen all anledning att hysa tacksamhet mot handelsministern, och detta inte bara därför att riksdagen över huvud taget har tillfrågats i förevarande ärende utan framför allt därför att handelsministern under sina förhandlingar med näringslivets organisationer uppenbarligen — av hans egen beskrivning att döma — har lagt huvudvikten vid att skydda folkrepresentationens obeskurna beslutanderätt. När jag hörde statsrådet Ericssons framställning, fick jag nästan en vision av att statsrådet, som med riksdagsordningen i ena handen och kartellagen i den andra och med andra lagutskottets aktade ordförande gömd bakom gardinen mötte näringslivets företrädare i uteslutande avsikt att utröna, huruvida det fanns någon möjlighet att i samverkan komma fram till en lagstiftning, som var den bästa möjliga av alla lagstiftningar. Denna tacksamhet mot statsrådet och chefen för handelsdepartementet kan ju bara ökas i anledning av att statsrådet här så bestämt har understrukit, att han inte avslöjade någon

hemlighet, när han meddelade att det fanns majoritet för det förslag som utformats av nyetableringssakkunnigas flertal.

Hur handelsministern kommit fram till denna uppfattning är det ingen som vet. Jag noterar endast att uttalandet tydligen måste innebära att inte bara den socialdemokratiska riksdagsgruppen utan också bondeförbundets riksdagsgrupp skulle ha varit beredd att acceptera en lag med omvänd bevisbörda med den allmänna utformning, som nyetableringssakkunnigas majoritet hade skänkt sitt förslag. Uppgiften är onekligen av betydelse för en bedömning av vad som därefter hänt.

Om det nu är så som handelsministern säger, och det är det väl, att här inte har förekommit någonting, som ur någon synpunkt är anmärkningsvärt, frågar man sig bara: Varför har dessa förhandlingar inte i sin helhet offentligt redovisats och varför har de inte förts med iakttagande av den offentlighetsprincip, på vilken den svenska riksdagen och det svenska folket i alla andra sammanhang sätter ett så stort värde? Man frågar sig med andra ord, varför sekretessen har varit så fullständig och dessutom varför en sondering av det slag det här varit fråga om nödvändigtvis måst kläs i formen av en överenskommelse, vederbörligen undertecknad av företrädare för båda parterna. Det hör väl ändå inte till vanligheten att tjänstemän i framstående ställning inom handelsdepartementet undertecknar handlingar om innehållet i de sonderingar, som departementet gör med näringslivets organisationer?

Herr talman! Det finnes en omständighet i andra lagutskottets utlåtande, som är synnerligen karakteristisk, och det är den att i hela utlåtandet inte nämnes ett enda ord om de ekonomiska förutsättningarna för en fri konkurrens. Där finnes inte tillstymmelsen till en synpunkt på hur man med den ekonomiska politiken som hjälpmedel skall kunna skapa ett konkurrensvänligt klimat, icke en egen synpunkt, över huvud taget ingen synpunkt på hur det ekono-

Lagförslag om motverkande av konkurrensbegränsning.

miska system skall se ut, där den fria konkurrensen bäst verkar och får sin största slagkraft.

Departementschefen hade ju ändå om än i undvikande ordalag någonting att säga härvidlag. För andra lagutskottets majoritet är frågan om konkurrensen uteslutande en lagteknisk fråga och en fråga som man uppenbarligen avser sig kunna lösa dels med att kriminalisera vissa företeelser inom näringslivet, dels med att föranstalta om förhandlingar i viss given form.

Det har uttalats en rad värdeomdömen här redan i kväll. Jag tillåter mig att i detta sammanhang fälla det omdömet, att hela denna ståndpunkt är verklighetsfrämmande. Den går förbi problemets kärnpunkt och ägnar sig åt en specialaspekt, som måste vara sekundär. Det är på det viset att man möjligen kan förbjuda avtalsfrihetens utnyttjande — att det är avtalsfrihet det rör sig om, herr Elowsson, trodde jag att det rådde enighet om — för att åstadkomma begränsning av konkurrensen, men varken andra lagutskottets ordförande eller någon annan kan lagstiftningsvägen påbjuda konkurrens, kan med paragrafer och bestämmelser tvinga fram det som man i själva verket säger sig vilja befrämja.

Vi känner alla andra lagutskottets ordförande som en välvillig man och en man den där vill det bästa. Därmed är tyvärr icke sagt, att varje lagförslag som passerar honom är välvilligt eller ens det bästa. Det är naturligtvis riktigt, att behandlingen i andra lagutskottet har gjort den av departementschefen föreslagna lagstiftningen mera human, vilket herr Norman var angelägen att understryka. Den har ju sänkt fängelsestraffet från två år till ett år — det är så att säga en fördubblad humanitet som andra lagutskottet presterar. Men därmed är inte sagt att lagstiftningen fyller vare sig de formella fordringar, man kan ställa på den, eller de reella krav, som det här är fråga om. Och jag måste tyvärr trots min okunighet på området säga, att den formaljuridiska argumentation, som hans ex-

cellens herr ministern för utrikes ärendena här förde, under alla förhållanden inte övertygade mig. Övertygade den någon annan, är det ju bra.

Anbudskarteller skall generellt förbjudas och bruttoprissystemet skall generellt förbjudas. I debatten här och av herr statsrådets uttalande har man snarast fått den känslan, att orsaken till dessa båda förbud är att man med dem når snabbare resultat — jag tror att orden föll så — än på annat vis. Men det är inte fråga om, herr statsråd, att nå de snabbaste resultaten. Det är fråga om att nå de bästa resultaten.

Bruttoprissystemet är sedan något tiotal år föremål för en intensiv internationell diskussion, där teoretikerna och de praktiskt erfarna människorna försöker komma fram till en gemensam ståndpunkt utan att mig veterligen i något hänseende ha lyckats. Meningarna om detta prissättningssystem är utomordentligt delade, inte bara i vårt land utan även i utlandet. Det har inte presterats någon bindande bevisning för att bruttoprissystemet under alla förhållanden skulle vara skadligt. Det har inte heller presterats någon bindande bevisning för att generellt förbud är berättigat. Men trots detta är frågan enkel — ur lagstiftarnas synpunkt. Den är så enkel, att man tror sig komma ifrån hela diskussionen under hänvisning till ett dispensförfarande. Vi har tidigare här i riksdagen från vårt håll haft anledning att bestämt reagera mot systemet att ersätta lag och rätt med dispenser, och jag måste säga, att det dispensförfarande, som här förutskickas, icke är särskilt ägnat att verka uppmuntrande. Det kommer ju att i realiteten bli fråga om ett område med statsauktoriserad bruttoprissättning och ett med förbjuden bruttoprissättning. Det är det praktiska resultatet.

Vad anbudskartellerna angår har herr Bengtson i lätt genomskådligt syfte fäst uppmärksamheten vid tillvaron av köparkarteller. Det är emellertid inte bara när det gäller virke som det förefinns samverkan mellan köpare. Sådan finns på många områden, också på områden,

Lagförslag om motverkande av konkurrensbegränsning.

där säljaren ofta intar en utomordentligt svag ställning i förhållande till köparen. Man frågar sig med dessa utgångspunkter hur det kan vara möjligt att med en generell lagstiftning angripa den ena partens samverkan, under det att man helt låter den andras gå fri. Man drar onekligen den slutsatsen, att om man verkligen skall i lagstiftningens form lösa de problem som växer fram, när man något närmare skärskådar dessa ting, får vi en lagstiftning, som är praktiskt taget oanvändbar och som varken något näringsfrihetsråd eller någon annan instans kan hantera.

Herr talman! I andra lagutskottets utlåtande står några rader, som det är skäl att citera. I fråga om konkurrensbegränsning, som är beroende av en offentlig reglering eller eljest en form av statsmakternas åtgöranden, påpekar andra lagutskottet, att en sådan inte kan sägas vara otillbörlig. Utskottet fortsätter: »Statsmakterna har ju i dylika fall redan vid regleringens tillkomst funnit att de intressen, som ur allmän synpunkt talar för den offentliga regleringen, väger tyngre än den nackdel, som ingreppet i konkurrensen utgör.» Kan man på ett mera tydligt sätt ge uttryck för sin uppfattning om statens höghetsmakt, om statens förmåga att alltid träffa rätt och om att medborgaren uteslutande är undersåte? Den preussiska uppfattningen om den statliga höghetsmakten har utsatts för hårdhänt både teoretisk och praktisk kritik under gångna decennier. Det är onekligen förvånansvärt att år 1953 träffa på en kusin till den i vårt land. Jag kan icke finna något skäl att i detta sammanhang åberopa en specialställning för de konkurrensbegränsningar som är beroende av statsmakternas åtgöranden, och jag anser det ohållbart att i ett sådant resonemang mobilisera något slags intern suveränitetsdogm.

Statsrådet och chefen för handelsdepartementet har varit angelägen om att understryka, att han håller på att utreda frågan om bruttoprissystemet, när det gäller försäljning av tobaksmonopolets varor. Vi får väl avvakta resultatet av

utredningen härom och hoppas att herr statsrådets finfina cigarrcigarrett i framtiden kommer att kosta 19 öre i en butik, 21 öre i en annan och eventuellt 18 öre i en tredje. Vi får som sagt se!

Men det är inte bara på detta område som det genom statsmakternas direkta åtgöranden uppkommer lägen vilka i allt väsentligt är desamma som dem man angriper med den nu föreslagna lagen om begränsningar i avtalsfriheten. Jag tillåter mig erinra om att kommerskollegium i sitt yttrande över nyetableringssakkunnigas betänkande bl. a. framhöll att den yrkesmässiga biltrafiken regleras av en i statlig regi genomförd och med åklagarmaktens stöd upprätthållen nyetableringskontroll som torde vara i flera avseenden mera effektiv som nyetableringskontroll än någon privat anordning av liknande art. I det sammanhanget kan man också påpeka att statens biltrafiknämnd uppges arbeta efter den principen att man skall begränsa den yrkesmässiga biltrafiken till ett omfång som tillsammans med järnvägarnas givna transportapparat ger lagom total kapacitet för yrkesmässig godsbefordran. Vad är detta annat än konkurrensbegränsningar som ur handelsministerns synpunkt måste te sig minst lika stötande som de vilka han vill komma åt med generella förbud och strafförelägganden?

Ytterligare, herr talman, vill jag säga att hela den ekonomiska politik med vilken man nu arbetar, med dess kreditransonering, med dess priskontroll, med dess direkta regleringar på olika områden, är den främsta orsaken till en utveckling som ingen av oss vill ha, till en utveckling mot ökad kartellisering och mot minskad rörlighet i det svenska näringslivet. Det stora som kan göras är att ge ny företagsamhet och latent konkurrensvilja möjlighet att göra sig gällande. Vid sidan därav är paragrafer av det slag som nu föreslås av minst sagt sekundär betydelse.

Låt mig så till slut säga att det onekligen verkar en smula förvånande att den ena dagen finna bondeförbundet ivrigt yrkande på statsanslag för att stödja den mindre företagsamheten på lands-

Lagförslag om motverkande av konkurrensbegränsning.

bygden och den andra dagen finna samma parti berett att acceptera ett generellt förbud vars praktiska resultat måste bli att människorna ute i de glest bebyggda delarna av vårt land antingen får betala högre priser för varorna eller också bekväma sig till att resa in till tätorterna och köpa dem där. Vad detta betyder för företagsamheten på landsbygden behöver man inte ha särskilt livlig fantasi för att kunna föreställa sig.

Herr statsrådet ERICSSON: Herr talman! Herr Svärd slutade med att säga att man inte behöver ha särskilt livlig fantasi för att se hur denna lag kommer att verka, men nog förefaller det mig som om herr Svärds fantasi skulle räkna till när det gäller tolkningen av vad som förekommit före lagstiftningen och av vad den innebär. Han fann lämpligt att börja sitt anförande med att tala om tidningarna. Jag skall ta tillfället i akt att här i kammaren framföra den synpunkten, att det väl inte blir en fråga av det svåraste slaget för näringsfrihetsrådet att knäcka, när det kommer att få ta ställning till huruvida det uppstår samhällsskadlig verkan av ett bruttopris som innebär att tidningarna över hela linjen kostar 25 öre. Om det blir dispens där, herr Svärd, så är ju hela det problemet borta. Men det är kanske så att herr Svärd har bekymmer om tidningsvärlden i andra avscenden. Det finns otvivelaktigt företeelser inom denna som är av sådan karaktär att det blir betydligt svårare att få någon rättsida på dem, och det blir kanske också större verkningar av ett ingrepp där. Jag tänker på hela den del av tidningsverksamheten som har med annonsanskaffning och annonsförsäljning att göra.

Herr Svärd är ju till vardags partisekreterare, och jag tror att alla ledamöter här i kammaren märkte hans flyhänthet när det gällde att plocka upp saker och ting som är matnyttiga i politiska sammanhang. Det hot från statsmakternas sida, som skulle förelegat vid de överläggningar vi förde, gick väl ut på att det majoritetsförslag som avlämnats av de sakkunniga komme att ge-

nomföras. Jag kan inte räkna ut att hotet skulle kunna bestå i något annat, och jag har inte hört någon, inte ens herr Svärd, antyda att man skulle kunna gå längre. Jag utgick ifrån att om man kunde nå en positiv lösning — och en sådan sade jag att regeringen var intresserad av — fanns troligen här i kammaren en majoritet för ett sådant förslag. Herr Svärd drog omedelbart den slutsatsen: där ser vi hur långt bondeförbundet har gått i detta sammanhang; det var av mycket stort intresse att få reda på det. Jag förstår att detta ur herr Svärds synpunkter kan ha sitt intresse.

När man här från oppositionens sida uttalar den meningen att vad som har skett är anmärkningsvärt, trodde jag att man framförde vissa samhällsgruppers synpunkter. Högerpartiet säger sig ju ofta representera näringslivet. Jag vill därför gärna fråga herr Svärd på vilket sätt han för sin del anser att man borde ha gått till väga för att utröna vad näringslivet hade för synpunkter innerst inne — om det fanns möjlighet att åstadkomma en samverkan, om man kunde komma överens om de stora principerna. Jag vill betona att den grundläggande utredningen verkställdes av sakkunniga av traditionell typ. Dessa blev inte eniga, utan gick på två linjer. Om man nu har den meningen att kontakt bör hållas med näringslivet i denna och liknande frågor, måste det alltså ske på något annat sätt. Har man den meningen att det inte är så nödvändigt med kontakt, ställer sig saken naturligtvis annorlunda. Men jag hade verkligen inbillat mig att man önskade kontakt inte minst inom det parti som herr Svärd företräder. På det hållet sägs det ju jämt och ständigt att statsmakterna bör låta det praktiska livets män och företrädarna för produktionen få ge sin mening till känna. Det har de fått göra nu. Förhandlingarna har inte varit hemligstämplade. Men det är ju så, att om ett utredningsarbete pågår inom ett departement, så kungöres det inte. När överläggningarna var slut publicerades emellertid uppteckningarna ifrån dem. De är inga hemligheter.

Lagförslag om motverkande av konkurrensbegränsning.

Jag måste alltså fortfarande hävda att om man ville komma till ett resultat, måste man söka nå en kontakt på ett eller annat sätt, och jag vidhåller att det vore en olycka, om statsmakterna skulle anse sig förhindrade att framdeles uppta dylika kontakter. Man behöver i mångahanda sammanhang utröna vilka åsikter som föreligger på olika håll om speciella ting.

Herr Svärd var verkligen orädd, ja, rent av djärv. Han försvarade med glatt mod bruttopriserna och hänvisade till att man håller på med en vetenskaplig undersökning huruvida de är skadliga eller inte. Jag har vid åtskilliga tillfällen på senare tid frågat näringsutöware, om de verkligen ville försvara bruttopriserna. »Nej, bruttopriser tillämpar vi inte längre här i landet», svarade de. »Bruttopriserna är den gamla formen, den tillämpar vi inte. Vi vägrar inte leverans om man underskriver priserna, det var bara förr i tiden man gjorde det.» Men om den föreslagna lagstiftningen genomföres, får helt vanliga människor — sådana som herr Svärds parti så ofta säger sig företräda — rätten att själva bestämma kostnaderna för att distribuera en vara. Det har tidigare andra gjort. Den friheten kan väl inte bli en allvarlig fara för hela vårt samhälle! Jag fick nästan känslan att herr Svärd hyste den uppfattningen.

Herr Svärd säger vidare att det viktigaste inte är att nå snabba resultat, utan det viktigaste är att nå riktiga resultat. Ja, herr talman, jag yttrade mig verkligen så som herr Svärd citerade mig. Jag menar att det är ett stort framsteg för alla dem, som vill åstadkomma friast möjliga konkurrens, att så att säga genom ett par generella förbud kunna åstadkomma en verklig effekt utan att man kan säga att de enskildas rätt därigenom kränkes.

Det stora och omfattande problem som föreligger är hur man skall bära sig åt för att upphäva alla de kartellavtal, som går härs och tvärs igenom vårt näringsliv. Detta blir en stor och mycket allvarlig arbetsuppgift, som kommer att kräva tid från de medborgares sida, som

kommer att få uppdraget att vara med i näringsfrihetsrådet. Jag utgår ifrån att om vi förfar på det sätt, som jag har rekommenderat i propositionen, när vi inte bara snabba resultat utan också de riktiga och de bästa resultaten.

Det har betonats från flera håll, att detta förslag bär kompromissens prägel. Jag vill inte dölja det. Här föreligger otvivelaktigt en situation, där man från det enskilda näringslivets sida enligt mitt tycke icke har anledning att säga, att man blivit illa behandlad. Vi har inte bara lyssnat — vi har tagit hänsyn och vi vill pröva den ärliga viljan på den kanten och se om det på så sätt går att vinna något resultat, som ur samhällseliga synpunkter är tillfredsställande. Men jag börjar nästan tro, att om dessa förhandlingar kommer att gå i den anda, som herr Svärd här givit uttryck för, kan man kanske befara att försöket kommer att misslyckas från början. I så fall får vi naturligtvis försöka med en annan hyfsning av ekvationen.

Herr SVÄRD (h) kort genmäle: Herr talman! Den upplysningen har här lämnats, att bruttoprissystemet numera inte skulle tillämpas. Jag gör då bara inom parentes den reflexionen, att under sådana förhållanden alltså de statliga distributionsföretagen är ensamma om denna metod.

Detta är dock inte en punkt som förefaller mig behöva belysas särskilt ingående, men handelsministern drog onekligt upp en fråga, som både principiellt och praktiskt är av avgörande betydelse, inte minst för den politiska utvecklingen under den närmaste tiden. Det är frågan om i vilka former den kontakt skall etableras, som är nödvändig och önskvärd mellan å ena sidan regeringen och å andra sidan företrädare för de många organisationer vi har i vårt moderna samhälle. Det är inte en fråga som är lättlöst, men det är heller inte en fråga som man kommer ifrån, herr statsråd, genom att bedyra sin goda vilja eller genom att på något vis försöka skapa den känslan att vi, som inte

Lagförslag om motverkande av konkurrensbegränsning.

accepterar den nu valda formen för så kallade frivilliga överenskommelser, skulle vara motståndare till samråd över huvud taget.

Vi känner remissförfarandet i svensk rätt, vi känner också den offentliga utredningen som medel för kontakt. Det är möjligt att det behövs nya, modernare och effektivare former. Men en sak tror jag vi i så fall bör vara överens om — att det då bör vidtagas speciella åtgärder för att ge den offentliga insyn, som är nödvändig, och det reella inflytande, på vilket riksdagen faktiskt kan göra anspråk.

Jag säger inte att denna stora fråga är löst i en handvändning, men uppenbarligen måste den lösas. Från de utgångspunkter som är mina är det — det vill jag ha sagt — fullkomligt oacceptabelt med den sorts överenskommelser av vilka vi på senare tid sett så många exempel.

Tillåt mig sedan bara på en punkt rikta en invändning mot herr statsrådets senaste inlägg.

Jag har icke försvarat bruttoprissystemet. Vad jag framhållit är att fördelarna och skadeverkningarna av detta prissättningssystem är en fråga, som både teoretiker och praktiker över hela världen för närvarande ägnar ett ingående intresse. Meningarna är mycket delade. I amerikansk lagstiftning har, som påpekats i högerns partimotion, ett bestämt undantag gjorts i fråga om bruttopriser vid behandlingen av kartellföreteelser, och dock utgår amerikansk lagstiftning på detta område från en i princip hårdare bedömning av kartellism och monopolism än såväl majoriteten som minoriteten här i landet.

Bruttoprissättningen har, därom torde statsrådet och jag vara överens, både fördelar och nackdelar. Man löser inte den gordiska knuten i detta fall genom att hugga av den. Det kommer här att bli fråga om en strukturrationalisering inom hela distributionen; det är fråga om konkurrensförutsättningarna för olika företagsformer, speciellt inom distributionen; det är fråga om konkurrensförutsättningarna i glesbebyggda och

tättbebyggda områden och en rad andra problem.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena **UNDÉN**: Herr talman! Herr Svärd har i sin replik riktat ett nytt kraftigt angrepp mot de förhandlingar, som handelsministern fört med näringslivets riksorganisationer före framläggandet av detta lagförslag. Han förklarade för sin del att det finns två traditionella former för förberedande behandling av lagförslag, när man vill utröna de närmast intresserades uppfattningar. Den ena är remissförfarandet, och den andra är ett vanligt utredningsförfarande. Det kan hända, säger han, att det kan finnas behov av nya former, men för sin del förklarade han den form oacceptabel, som handelsministern använt i detta fall.

Det gäller alltså att handelsministern, efter att ha fått remissvar från olika håll, finner att han vill göra ett försök att tillmötesgå näringslivets organisationer ett stycke längre än vad han kanske annars skulle ha gjort, om här endast föreläggat å ena sidan deras negativa inställning och å andra sidan de sakkunnigas välgrundade förslag. Då gör handelsministern detta försök till uppgörelse och kommer fram till en kompromiss, som godkännes av näringsorganisationerna.

Jag förstår att det är besvärande för herr Svärd såsom representant för högerpartiet att befinna sig i det läget här i debatten, att han behöver tala emot en ståndpunkt, som näringslivets riksorganisationer har accepterat. Men det kan ju inte vara något skäl för handelsministern att inte använda ett sådant förfarande. Jag tror att högerpartiet i sin iver för friheten borde tillerkänna även näringslivets riksorganisationer frihet att förhandla med handelsministern och därvid ge uttryck åt sin mening i denna fråga.

Herr **SVÄRD** (h) kort genmäle: Herr talman! Jag tillåter mig bara säga, att jag är förvånad över utrikesministerns

Lagförslag om motverkande av konkurrensbegränsning.

på fri hand gjorda tolkning av de drivande motiven för den ståndpunkt jag företräder. Den antydde en psykologisk fantasi, som jag inte hade tilltrött utrikesministern.

Tillåt mig dessutom att säga, att ingen har förmenat näringslivets organisationer någon rätt att förhandla med regeringen eller med någon annan. Det är inte det diskussionen rör. Vad diskussionen gäller är att åstadkomma sådana former för den samverkan, som är nödvändig, att tillräcklig offentlighet vinnes och att riksdagen får sitt behöriga inflytande.

Hans excellens herr ministrerna för utrikes ärendena partitaktiska spekulationer avstår jag helt från att kommentera.

Hans excellens herr ministern för utrikes ärendena **UNDÉN**: Herr talman! Jag förstår att herr Svärd hade menat, att högerpartiet skulle haft en representant närvarande, när näringslivets organisationer förhandlade med handelsministern.

Vad beträffar riksdagens obeskurna rätt, så vill jag säga att den finns alltså. Riksdagen kan ju avslå hela förslaget.

Herr **PERSSON, HELMER** (k): Herr talman! Jag önskar att i anslutning till behandlingen av denna fråga få deklarerat, att vi är överens om alla tänkbara åtgärder, som syftar till att begränsa monopolens maktställning. Det är i alla fall så — det har inte ens högerns representanter kunnat förneka — att den registrerings- och undersökningsverksamhet, som monopolutredningsbyrån bedrivit ett antal år, har lämnat ett utomordentligt material, som klart belyser en sida av monopolens och kartellernas verksamhet, nämligen deras prispolitik. Dock bör här sägas, att monopolutredningsbyråns presenterade material inte belyser hela omfattningen av den moderna monopolkapitalismens politik och alla de metoder, som den använder för att utplundra den stora allmänheten. Detta

vill jag understryka i samband med att detta lagförslag behandlas här i riksdagen.

Uppenbart är emellertid att med stöd av föreliggande lagförslag kan vissa om också ytterst begränsade åtgärder vidtagas för att lindra några av de allra värsta och mest utmanande verkningarna av exempelvis kartellernas verksamhet. Jag vill å andra sidan säga att det vore illusionsmakeri att hävda, att denna lag allvarligt skulle hota de stora monopolens manövreringsförmåga, bland annat i fråga om prispolitiken. Jag tror inte att denna lag kan hindra exempelvis monopolföretagen inom cellulosa- och pappersindustrin att operera efter linjer, som de betraktar vara friheten att hålla monopolpriser. I det fallet kan nog herr Nordenson känna sig trygg. Hans dundrande mot lagen får man väl mera betrakta som teateråska och ingenting annat.

Vad jag nämnde om monopolföretagen inom cellulosa- och pappersindustrin gäller också för företagen inom byggnadsämnesindustrin — för att nu inte nämna Bofors och andra monopolföretag, som levererar material till det svenska försvaret.

Det var för övrigt rätt lustigt att höra herr Wistrands utläggningar i denna fråga. Han var liksom herr Nordenson motståndare till att den föreslagna lagen nu skall genomföras. Herr Wistrand menade att monopolkapitalisterna borde få en chans att bättra sig. Låt dem få fem år till sitt förfogande för att idka självuppfostran, ansåg herr Wistrand. Nu har ju emellertid de svenska monopolkapitalisterna redan haft många årtionden på sig för att idka självuppfostran. Men för varje år som gått har deras aptit vuxit och därmed deras enorma rikedomar också ökat tack vare deras underbara metod att uppfostra sig själva.

I USA existerar som bekant en lag som bl. a. säges syfta till att hindra uppkomsten av priskarteller. Efter det att denna lag stiftades i USA har emellertid monopolens och kartellernas makt där vuxit lavinartat. Att så skett är ju också ganska naturligt, ty så länge mo-

Lagförslag om motverkande av konkurrensbegränsning.

monopolkapitalismen existerar, verkar också dess ekonomiska grundlag, nämligen den att man med alla medel skall kämpa för maximala profiler.

I detta sammanhang vill jag säga, att det i det svenska lagförslaget finns en avgörande och uppenbar svaghet, som gör det det tämligen lätt för monopolkapitalet att driva igenom sin vilja. I näringsfrihetsrådet skall nämligen representanter för monopolkapitalet få säte och stämma. Är nu detta en riktig politik? Ingalunda! Denna institution säges skola bevaka monopolisternas göranden och låtanden och vidta åtgärder mot deras skadliga verksamhet. Men då bör icke monopolens representanter sitta i näringsfrihetsrådet, utan där skall uteslutande sitta representanter för arbetarna, bönderna och tjänstemännen, om denna lag skall få åsyftad verkan. Just näringsfrihetsrådets sammansättning blir avgörande för om den nya lagen på något sätt skall kunna stävja monopolens och kartellernas allra värsta framfart.

Trots de svagheter som finns i det föreliggande förslaget, kommer vi, herr talman, att stödja utskottets förslag.

Herr WEHTJE (h): Herr talman! Jag hade begärt ordet innan det sista meningsutbytet kom till stånd. Jag hade inte direkt tänkt att yttra mig om den sida av saken, som där diskuterats, men eftersom den gett anledning till ett ganska livligt replikskifte vill jag ändå begagna tillfället att säga några ord.

Det är givetvis önskvärt att de politiska representationerna inte skjuts åt sidan genom överenskommelser utanför det parlamentariska livet. Jag delar också den uppfattning som här har framförts av en av mina partivänner, att en del av dessa överenskommelser har haft detta resultat. Flera av de överenskommelser som träffats på det ekonomiska området har faktiskt fått karaktären och verkan av en lag, som det eljest skulle ha tillkommit regering och riksdag att gemensamt stifta.

Den i denna fråga föreliggande s. k. överenskommelsen har haft en annan

innebörd. Genom de förda förhandlingarna har man väl närmast sökt få till stånd en kompromiss mellan två meningar, som stått mycket hårt mot varandra. När man då skulle söka få till stånd en lösning, gällde det att finna en medelväg, vilket handelsministern ansett att han här nått.

När det i diskussionen har sagts, att detta förslag måste betraktas mot bakgrunden av det kommittébetänkande som utarbetats och som man ansåg vara välgrundat, måste jag framföra mina starka betänkligheter mot en dylik uttolkning. Från näringslivets sida gav man mycket bestämt till känna, att kommittéförslaget var av den art, att en lag i överensstämmelse med detsamma allvarligt skulle rubba rättssäkerheten. Enligt kommittéförslaget skulle man tillämpa en omvänd bevisbörda. Vidare skulle det organ, som skulle handha utredningar och undersökningar, samtidigt vara dömande. Från näringslivets sida framhöll man särskilt att man under inga förhållanden kunde godta dessa två mycket viktiga punkter i kommittéförslaget. Handelsministern har nu också övergett kommittéförslaget och sökt sig fram efter en annan väg, och det är det förslaget som här föreligger till prövning.

Jag skall till en början, herr talman, yttra några ord för att klarlägga hur den nuvarande lagstiftningen tillkommit och fått sin form. Den är baserad på efterkrigsplaneringskommissionens enhälliga betänkande, som på denna punkt innefattade ganska långt gående förslag. Kommissionens förslag framlades i huvudsak för riksdagen år 1946 och bildar grundvalen för den lag som nu gäller. Det var efter vad jag förstår en realistisk bedömning planeringskommissionen gjorde, och dess förslag var till sin innebörd och omfattning väl grundat. Om det blivit helt genomfört, hade förvisso mycken tankemöda, mycket tal och mängder av tålmodigt papper kunnat sparas.

Ser man till vad som gjorts för att nå det åsyftade målet — d. v. s. en kartläggning av de konkurrensbegränsande

Lagförslag om motverkande av konkurrensbegränsning.

åtgärderna, deras utbredning och skadeverkningar samt därav föranledda närmare undersökningar — är det väl mänskligt att man i första hand erfar en stark känsla av förvåning, när man finner att en ny utredning sättes i gång redan innan det blivit möjligt att bedöma verkningarna av den beslutade nya lagstiftningen.

Det säges att man inte velat fullfölja den ursprungliga planen, därför att man av statsfinansiella skäl inte haft råd att bygga upp den organisation som avsetts för den beslutade registrerings- och undersökningsverksamheten. Men däremot har man haft råd att sätta i gång ett nytt, omfattande kommittéarbete.

Om jag sedan, herr talman, ägnar några ord åt de verkningar som den åsyftade kontrollen skulle kunna få, så fäster jag mig först vid dess psykologiska betydelse. Man bör inte underskatta de psykologiska verkningarna i olika sammanhang, men man skall å andra sidan inte ge dem större proportioner än som är rimligt. I allmänhet överskattas för visso högst väsentligt vad en kontroll sådan som den åsyftade kan ge. Inga träd växer upp i himmelen, och inom näringslivet råder alltså jämt så stor allmän frihet att konkurrensen är en faktor som företagen måste räkna med. Vi måste ha klart för oss, att ett företag inte kan begränsa sig att ta hänsyn bara till konkurrensen inom det egna landets gränser. Här kan det vara fråga om krafter som rör sig utöver nationsgränserna. Och på något längre sikt måste företagen räkna med möjligen uppkommande konkurrens och inrätta sig därefter. Ett företag, som för sin framtid bygger på en ställning som ensamtillverkare eller på medlemskap i en marknadsreglerande sammanslutning, har en ganska lös och osäker grund. Den saken måste man vid de allmänna bedömningarna göra klart för sig.

När det gäller redogörelsen för förarbetena får man tänka på under vilka förhållanden det nuvarande läget vuxit fram. Man måste se det mot bakgrunden, att varuknapphet rått under krigsåren och efterkrigstiden och att vi haft reg-

leringar, clearinganordningar och rationeringar. Dessa har skapat en atmosfär som direkt uppammat konkurrensbegränsande åtgärder.

I anslutning till högerreservationen vill jag trycka på betydelsen av de åtgärder, som samhället måhända bör vidtaga inom ramen för den allmänna ekonomiska politiken för att främja konkurrens och avlägsna bestående hinder mot den. Såsom konkreta exempel kan jag peka på byggnadsregleringen, priskontrollen — som enligt min mening också gynnar stelhets och icke önskvärda prisbindande åtgärder — samt investeringsavgiften. Det allra viktigaste är emellertid att vi får en allmänt restriktiv penning- och kreditpolitik, som omöjliggör en sådan permanent säljarens marknad som till för kort tid sedan rådde inom vårt näringsliv. Skattesystemet har slutligen konkurrenshämmande verkningar och skapar, särskilt när det gäller ny företagsamhet, förhållanden som gynnar en utveckling, som i detta sammanhang icke anses önskvärd.

I fråga om den föreslagna lagstiftningens allmänna uppbyggnad finner jag skäl att uttala min anslutning till utskottets förhoppning, att man på detta sätt, utan att tillgripa tvångsmedel i större utsträckning än erforderligt, skall finna en varaktig lösning av konkurrensbegränsningarnas problem. Vi hoppas alltså kunna slå fast, att det nu gäller att låta den nya lagstiftningen visa vad den duger till. Det nyinrättade organet bör i lugn och ro få bygga upp en praxis på detta ömtåliga och svårbevästrade område utan att man irriterar näringslivet med nya skärpningar och en utbyggnad av lagstiftningen, innan nu gällande bestämmelser fått visa sina verkningar.

Praktiskt taget samtidigt som 1946 års lagstiftning godkändes, började de nyetableringssakkunniga sitt arbete, och jag vill med anledning därav återge följande, som handelsministern själv i ett uttalande har sagt om den föreslagna nya kartellagen:

»Om nu riksdagen kommer att anta den framlagda propositionen, får fram-

Lagförslag om motverkande av konkurrensbegränsning.

tiden utvisa om det blir möjligt att nå ett tillfredsställande resultat. Blir resultatet inte det ur allmänna synpunkter väntade, d. v. s. att en ordentlig bräsch kan slås i det snår av konkurrensbegränsningar som nu existerar, så leder detta med säkerhet fram till en skärpning av lagen. Varje gång näringsfrihetsrådet konstaterar att förhandlingsvägen inte är framkomlig, d. v. s. att vederbörande avtalsslutande parter inte har ansett sig böra följa näringsfrihetsrådets anvisningar, så ringer en signalklocka. Varje gång en sådan signal hörs ges besked om att på ett visst område av vårt näringsliv förekommer konkurrensbegränsningar av sådan karaktär att de ur allmänna synpunkter anses för samhällsskadliga, men att företrädarna för ett fritt näringsliv föredrar stundens trygghet bakom ett kartell- eller monopolavtal framför en kanhända vid vissa tillfällen irriterande konkurrens. I och med att företrädarna för detta enskilda näringsliv intar den ståndpunkten, avstår de också från den tävlan och den stimulans som följer med den ökade effektiviteten och bättre prestationen. Ett sådant ställningstagande kommer inte i längden att tolereras.»

Vi bör väl kunna räkna med att innebörden av handelsministerns uttalande inte är någon annan än att man nu avvaktar utvecklingen, innan man ånyo överväger ytterligare ingripanden och dirigeringar. Företagens inställning är helt visst den jag förut har omnämnt, och jag vill bestämt påstå att det inom de svenska företagen finns ett sunt tänkande och ett förnuftigt planerande, som går ut på att man vill arbeta efter ett handlingsprogram som det jag angivit. Man kommer icke att bygga den fortsatta verksamheten på en monopolistisk inställning, antingen genom att försöka utnyttja en ställning som ensamtillverkare eller som medverkande i en konkurrensbegränsande sammanslutning.

De frågor, som i propositionen ägnats särskild behandling, förbudet mot bruttoprissättning och mot vissa anbudskarteller, har varit under diskussion tidigare i dag. Utskottets motivering för

den intagna ståndpunkten synes mig inte vara övertygande. Beträffande bruttoprissystemet anför utskottet, att för ett förbud talar med särskild styrka den praktiska synpunkten, att näringsfrihetsrådet därigenom slipper föra tidsödande förhandlingar med ett stort antal parter inom olika branscher. Det synes ganska märkligt att låta dylika synpunkter bli bestämmande. Det avgörande bör rimligtvis vara, om ett generellt förbud kan försvaras i princip eller inte. Om så inte är fallet, kan det näppeligen ha någon betydelse, om näringsfrihetsrådet genom den föreslagna bestämmelsen slipper ifrån »en del tidsödande förhandlingar», som det heter.

I fråga om bruttopriserna har tidigare anförts vägande argument mot ett generellt förbud, och dessutom finns det väl anledning att peka på den oformlighet, som ett förbud innebär, om man gör en jämförelse med förhållandena inom tobakshandeln. Jag skall inte vidare utveckla den frågan. Här har redan understrukits den besynnerliga uppläggningsen i lagförslaget, att om en leverantör i förhållande till sin köpare betingtar sig att ett bruttopris skall hållas blir han straffad, medan inom tobakshandeln omvänt gäller, att där straffas den återförsäljare, som inte iakttagit det av leverantören åsatta utförsäljningspriset.

Utskottet har i sitt utlåtande inte bemött de synpunkter, som i detta avseende framförts i motionerna. För mig uppstår sig frågan, om inte den linje, som är godtagbar i statlig verksamhet, också kan och bör godtagas inom den enskilda verksamheten. Helt allmänt kan man naturligtvis säga, att straffbelagda förbud mot vissa speciella former av konkurrensbegränsning ganska illa rimmar med lagstiftningens allmänna uppläggning, som kännetecknas inte av tvång utan av förhandling och frivillighet. Hade det ändå inte varit rimligt att man t. ex. sökt nöja sig med att helt enkelt förklara, att en föreskrift om bruttoprissättning skall sakna rättslig giltighet? Det hade i varje fall varit en något mildare åtgärd, som man i första hand borde ha prövat.

Lagförslag om motverkande av konkurrensbegränsning.

Frågan om anbudskartellerna skall jag inte närmare inlåta mig på, då det väl skulle föra diskussionen alltför långt. Jag vill endast dra den parallellen, att det ju här gäller frågor, som i mångt och mycket gränsar intill arbetsmarknadens problem. Det gäller också i mycket stor utsträckning de mindre företagens problem. Och då synes det mig ha varit mera välbetänkt att man hade sökt komma fram förhandlingsvägen på ett smidigare sätt.

Herr talman! Till sist skulle jag vilja säga några ord om kartellagstiftningens förhållande till prisregleringslagen. Härvidlag hänvisar utskottet i sitt utlåtande till behandlingen av propositionen nr 192. Utskottet har här också anslutit sig till departementschefens — finansministerns — förslag och sålunda bl. a. rekommenderat en samverkan mellan priskontrollnämnden och näringsfrihetsrådet. Reservanterna har i anslutning här till biträtt vissa förslag och yrkanden, som framförts motionsvis. Men det bör understrykas, att det är ett betydelsefullt allmänt intresse att inte flera statliga organ kan komma att ingripa i ett och samma fall. Från näringslivets sida har man vid de överläggningar, som ägt rum med handelsdepartementet, utgått från såsom självfallet att en sådan dubblering inte skulle komma i fråga.

Det är därför högst överraskande att Kungl. Maj:t och utskottet intagit denna ståndpunkt. Nu har man all anledning befara att priskontrollnämnden och näringsfrihetsrådet kommer i konflikt med varandra om deras inbördes behörighet att uppta frågor om kartellprissättning till bedömande. Och skall priskontrollnämnden kunna pröva ett pris, som näringsfrihetsrådet lämnat utan anmärkning?

Reservanternas ståndpunkt i denna fråga — att priskontrollnämndens befattning med monopol- eller kartellprissättning bör inskränka sig till att göra anmälan till ombudsmannen för näringsfrihetsfrågor — synes mig vara den enda såväl principiellt som praktiskt hållbara, om inte — något som jag räknar med och anser vara det enda rimliga —

priskontrollen häves så snart som den nya organisationen hunnit träda i verksamhet.

Herr talman! Jag hyser ingen övertro till ingripanden och kontrollåtgärder. Jag menar att man inte når de framsteg och den utveckling, som man vill befrämja, genom regleringar och dirigeringar. Det hade varit önskvärt om man nu söker komma fram på förståelsens och förhandlingarnas väg, och jag hoppas att vi vid handläggningen av dessa ärenden i fortsättningen skall finna bevis på den rätta andan både från statsmakternas sida och från deras sida, som kommer att företräda näringslivet.

Med dessa ord, herr talman, får jag yrka bifall till den vid utskottets utlåtande avgivna, med II betecknade reservationen.

Herr BENGTSO (bf): Herr talman! Vid genomförandet av detta omfattande och betydelsefulla lagförslag stöter man givetvis på stora svårigheter, och det kan vara taktiskt för någon, som inte gillar det, att förstora upp dessa svårigheter så mycket som möjligt. Det är uppenbarligen denna taktik herr Svärd använt när han i sitt anförande gick till rätta med åtskilliga av de förslag, som här framlagts.

Vad beträffar det av mig tidigare gjorda uttalandet om inköpskarteller i fråga om skogsprodukter sade herr Svärd, att det finns åtskilliga andra områden på vilka det också förekommer inköpskarteller. Det är jag medveten om. Men han kom till det resultatet, att om vi skulle ingripa mot detta, så skulle vi få en lagstiftning, som vore omöjlig. Jag är tacksam för herr Svärds klarläggande på den punkten, att han anser att en sådan företeelse som den domänstyrelsen påvisat är någonting normalt, som man inte skall angripa utan som bör få existera även i fortsättningen.

När herr Svärd sedan sade, att det inte föreligger några skäl för att undanta sådana områden, där priserna är reglerade på grund av statsmakternas beslut, blev det inte så klart uttryckt vil-

Lagförslag om motverkande av konkurrensbegränsning.

ka områden herr Svärd avsåg. Men jag förmodar att inom dem faller också priserna på jordbrukets produkter. I det fallet har herr Sunne framhållit, att folktopareservationen endast syftar till likhet inför lagen och inte utgör något angrepp mot jordbrukets ekonomiska föreningsrörelse.

Syftet med lagförslaget är ju, att karteller inte skall tillåtas och att konkurrensbegränsning skall motverkas så att det inte skall kunna bli några oskäligen priser. Om vi litet grand ser på hur jordbrukets priser regleras, finner vi att det är priser som fastställts genom jordbrukskalkylen, och vi har inte, även om t. ex. Mejeriernas riksförening behärskar upp till 97 procent av hela mjölkproduktionen i hela landet, någon möjlighet att genom denna dominerande ställning ta ut högre priser. Man kan genom förenkling av distributionen och förädlingen få ner omkostnaderna och därigenom ge producenterna högre priser, men det är inte avsett att man på detta sätt skall nagga någon i kanten. De sakkunniga har konstaterat detta, då de säger att det är uppenbart att dylika konkurrensbegränsningar inte kan betraktas som skadliga i lagens mening.

Herr Sunne åberopar ett uttalande av handelskammaren i Gävle, och liknande uttalanden kan man åberopa på olika håll. Men om herr Sunne läser vad statens jordbruksnämnd här säger, skall han finna att den går så långt att den helt vill undanta jordbrukets ekonomiska föreningsrörelse från lagstiftningens bestämmelser. Också enligt min mening bör jordbrukets ekonomiska föreningsrörelse inte omfattas av lagstiftningen. Det som föreslås i folktopareservation måste jag, trots herr Sunnes invändningar, anse som tämligen obefogat och rätt anmärkningsvärt.

Herr NORMAN (s): Herr talman! Jag har begärt ordet för att ge ett par repliker till herr Svärd. Jag känner inte något behov att tacka honom för hans till synes vänliga ord om min person, men däremot har jag behov att dels rätta en

missuppfattning från hans sida om vad jag sagt och dels också framhålla en synpunkt.

Han sade att jag skulle ha påstått, att utskottet har humaniserat regeringens förslag. Jag talade om en human lagstiftning och hyser inte alls den meningen, att vårt ändringsförslag beträffande straffbestämmelserna innebär någon speciell humanisering av denna lag. Personligen hade jag nog den uppfattningen, att det inte alls fanns något behov att ändra på regeringsförslaget i det fallet, och jag är inte övertygad om att utskottets förslag att sänka straffbestämmelsen till fängelse i ett år i stället för att låta det endast stå »fängelse» i paragrafen är någon lindring. Jag har i varje fall fått höra det omdömet från juristhåll, att ändringen närmast innebär en skärpning. Ty står det bara »fängelse» har domarna hela skalan upp till två år att röra sig inom, och tillämpningen lär i sådana fall medföra, att det blir korta fängelsestraff vid första resan. När man nu har markerat, att det kan dömas till fängelse i ett år, skulle det närmast peka på att man omedelbart vill komma upp till det året. Jag vet inte om den tolkningen är riktig, men för mig känns utskottets ändring av förslaget inte alls såsom en modifiering i lindrande riktning.

Herr Svärd var missbelåten med utskottets motivering särskilt därför att vi inte sagt något om den allmänt ekonomiska bakgrund, från vilken man bör bedöma spørgsmålet om konkurrensbegränsning. Jag erinrar då om att utskottet har haft att granska två lagförslag, dels regeringsförslaget och dels ett förslag som står herr Svärd mycket nära. I båda fallen börjar första paragrafen på följande sätt: »I syfte att i vissa fall motverka konkurrensbegränsning inom näringslivet skall» etc. Utskottet har fått till uppgift att granska lagförslagen från den utgångspunkten, att det gäller »vissa fall». Det har då varit konstitutionellt riktigt och över huvud taget riktigt, att vi begränsat oss till dessa fall. Jag skulle då aldrig kunna tänka mig, att jag från min allmänt ekonomiska synpunkt skulle

Lagförslag om motverkande av konkurrensbegränsning.

ha velat begagna det här tillfället att göra en framstöt mot exempelvis en socialistisk samhällsordning genom att bedöma de ekonomiska förhållandena över huvud taget.

Så var det en sak till som jag ville säga, och det tycker jag är det allvarligaste. Jag kunde inte utläsa annat av herr Svärds anförande än att han ville påstå, att här hade andra lagutskottets majoritet och framför allt dess ordförande fört ett spel bakom kulisserna tillsammans med regeringen under förarbetet till lagförslaget. Jag protesterar på det bestämdaste mot en sådan insinuation. Den enda kontakt, som jag för min del har haft med de resonemang, som har förts med representanter för näringslivets organisationer, har varit att jag har uppvaktats av två deltagare från näringslivets sida i dessa konferenser, varvid de har framfört vissa synpunkter till mig.

Herr ELOWSSON, NILS (s): Herr talman! Om herr Svärd har återvänt från sin sfäriska flykt för en stund sedan, skulle jag vilja säga honom några ord med anledning av hans påpekande om kartellförekomsten inom tidningsvärlden.

Jag kan inte tänka mig att han kunde ha valt ett mera olämpligt exempel än just detta med tidningarna, om han vill påvisa att det inte förekommer fri konkurrens. Det finns nämligen näppeligen något område i vårt land, där konkurrensen är så fri och så vild som när det gäller tidningarna. Det förekommer emellertid överenskommelser mellan tidningarna om prenumerationspriser och annonskostnader och om det pris som skall uttagas för varje tidningsexemplar, när det försäljes såsom lösnummer. Men jag är tämligen övertygad om att herr Svärd i egenskap av sekreterare i högerpartiet har kommit underfund med att de flesta tidningarna inte spinner något silke på de där överenskommelserna. Följaktligen har de inte tillkommit för att man skall skinna allmänheten, och dessa överenskommelser

kan därför inte åberopas i detta sammanhang. Det hindrar naturligtvis inte att även tidningarna kommer att underställa det nya näringsfrihetsrådet sina överenskommelser för att låta rådet ta ställning till frågan om någon åtgärd skall vidtagas.

Vidare förekommer det en kartellöverenskommelse inom tryckeribranschen, och det finns tidningar som har civiltryckerier, vilka vanligen är anslutna till denna överenskommelse. Men jag kan trösta herr Svärd med att det företag, där jag befinner mig, inte tillhör denna kartell.

Sedan var det några andra saker, som herr Svärd var inne på. Han anmärkte bl. a. på att andra lagutskottet inte hade i sitt utlåtande gett sig in på en bedömning hur den fria konkurrensen skulle kunna passas in i det ekonomiska skeendet. Nu har emellertid inte andra lagutskottet i detta sammanhang haft till uppgift — och brukar vanligtvis inte heller ha det — att passa in lagärenden i sådana sammanhang, och därför har det inte heller skett nu. Jag kan dessutom inte förstå att det skulle vara behövt efter den överenskommelse, som har träffats om konkurrensbegränsande åtgärder. Jag föreställer mig att om det skulle ha gjorts någonting åt den saken, borde det självfallet ha skett i sammanhang med att underhandlingarna pågick, och följaktligen inte komma efteråt.

När man sedan på sina håll klagat över att en överenskommelse mellan departementet och näringsorganisationerna har träffats, bör man dock inte glömma att det inte är åtgärder från regeringens sida exempelvis, som har frambesvurit denna lagstiftning. Den har näringslivet självt frambesvurit genom de åtgärder, som det har företagit i konkurrensbegränsande riktning. Skall man rikta några förebräelser bör man följaktligen rikta dem till sig själv, och man bör inte, såsom herr Svärd gör, rikta dem emot regeringen. Då kommer de till fel adress, och det bör de rimligtvis inte göra.

Herr Svärd var också inne på frågan om tobaksmonopolet. Det är en sak som

Lagförslag om motverkande av konkurrensbegränsning.

kommer att utredas. Men han var också inne på biltrafikens nyetableringskontroll. Om herr Svärd ville göra sig besväret att sätta sig in i varför denna kontroll egentligen kom till, skulle han snart komma underfund med att den inte har tillkommit i konkurrensbegränsande syfte, utan för att man skulle kunna garantera att det finns både taxibilar och lastbilar på de olika ställena för att betjäna allmänheten. Om det här hade varit en fri konkurrens, hade det bara betytt att man bytt om den ena lastbils- och taxichauffören efter den andra, så att det den dagen hade funnits en sådan att tillgå men den andra dagen inte. Det gäller här över huvud taget inte fråga om fri konkurrens, utan om att ordna biltrafiken på ett sådant sätt att den tillfredsställande kan betjäna allmänheten, och det tycker jag att herr Svärd borde haft reda på.

Herr SVÄRD (h) kort genmäle: Herr talman! Det är mig en glädje att finna, att det bland tidningarna träffats bindande överenskommelser om prenumerationspris, lösnummerpris, annonspriser, hembärningsavgifter och alla andra ting, som rör deras prissättning — men ändå råder där fullt fri konkurrens!

Sedan vill jag bara till herr Elowsson säga, att det inte är jag som har fällt något omdöme om den reglering av den yrkesmässiga biltrafiken, som äger rum, utan det är kommerskollegium. Vad jag har gjort är endast att jag har citerat ett yttrande av kommerskollegium. Om följaktligen generaldirektör Gjörös har i grunden missförstått denna fråga, torde herr Elowsson böra uppsöka honom och föra honom på rätt väg.

Herr NORDENSON (h): Herr talman! Utskottets ordförande karakteriserade mitt anförande som en samhällsfilosofisk analys som var av endast logiskt intresse. Jag tar det inte som ett klander, men jag vill ge en förklaring, varför jag har kommit med mitt anförande. Det kan jag nämligen haka upp på något som ordfö-

randen sade om att han tyckte att det hade förekommit så måttlösa utfall och att han efterlyste mera balans och måttfullhet.

Jag vill säga utskottets ordförande, att hela mitt anförande var en strävan att försöka analysera de förhållanden, som föreligger för behandling, och att visa att det finnes en benägenhet att slå över i kritiken av de s. k. konkurrensbegränsande åtgärderna och nödvändigheten av att ingripa mot dem.

När jag tog upp resonemanget om arbetsmarknaden så skedde det för att visa, att vi där har mycket vittgående konkurrensbegränsningar, vilka blivit accepterade som något fullt naturligt. Men om det är fallet och det inte lär kunna förnekas, att dessa begränsningar i många fall har skadeverkningar till följd, så bör man väl vara litet försiktigare i sitt omdöme när det gäller förhållandena på andra områden.

Herr Elowsson ville inte gå med på att det här finns någon parallell, utan förhållandena på arbetsmarknaden var, menade han, helt andra.

Jag skall be att få genomföra resonemanget med ett litet exempel. Om vi antar att ett antal lappskomakare i ett samhälle, vilka arbetar som självständiga och ensamma hantverkare, kommer överens sinsemellan att inte halvsula skor för mindre än ett visst pris, 5 kronor eller dylikt, ingår de ett konkurrensbegränsande avtal. De bildar en kartell och de måste med det betraktelsesätt, som detta förslag går ut ifrån, anses såsom kartellister och deras samhällsskadelighet ifrågasättas. Men om samma män går till en skofabrik på orten och bjuder ut sin arbetskraft anses det som en självklar sak, att de tillämpar enhetlig prissättning på sin arbetskraft. Och skulle någon av dem för att konkurrera med sina kamrater bjuda ut sin arbetskraft under det pris, som är fastställt av fackföreningen, tycker jag synd om honom.

I bägge fallen har dessa personer bjudit ut sin arbetskraft, i ena fallet direkt till en arbetsgivare och i andra fallet i form av sina prestationer. Då måste man säga att de i ena som i andra fallet har

Lagförslag om motverkande av konkurrensbegränsning.

gått en kartellistisk väg och vidtagit en konkurrensbegränsande åtgärd. Den principiella skillnaden är ingen.

Nu vill jag komplettera detta exempel med att säga, att det inte är påhittat av mig utan att resonemanget är genomfört och svaret givet av en socialdemokratisk skriftställare, Karleby. Det är således inte någon arbetsgivaruppfattning som kommer till uttryck. Jag menar därför, att vi här har en likhet i förhållandena, som vi inte får tappa bort.

Vi har konkurrensbegränsande åtgärder också på andra områden. Det har nämnts här om de statligt godkända begränsningarna i form av fasta priser på tobaksvaror och fastställda taxor för biltrafik; det har även här påpekats, att jordbrukarorganisationerna tillämpar konkurrensbegränsande åtgärder. Men vad man än tar upp som exempel utanför handeln och produktionen, möter man ständigt påståendet, att »det är särskilda förhållanden» och det är »någonting annat». Detta har lett mig till en definition på monopolism, som jag tror för närvarande är den enda korrekta. Det är den, att med monopolism förstås konkurrensbegränsande åtgärder, i vilka andra deltar. En konkurrensbegränsande åtgärd, i vilken jag själv deltar, det är någonting helt annat.

Det är den definitionen som alla människor här använder. Man accepterar konkurrensbegränsande åtgärder i sin omedelbara närhet, och tvingas man att erkänna att de i någon mån utgör begränsningar, då är dessa självfallet inte samhällsskadliga. Men allting som man ser på andra områden slår man ned på. Detta betraktar jag som en brist på balans och måttfullhet, och det är det jag har velat reagera emot.

Herr Elowsson framförde en annan synpunkt, som jag däremot kan ansluta mig till. Han pekade på att denna strävan till konkurrensbegränsning hade, om jag förstod honom rätt, en psykologisk förklaring i att människorna vill skapa trygghet. Denna strävan är väl nu så utbredd i samhället, att man måste räkna med att man på alla håll försöker vidtaga åtgärder för att säkra sig och trygga

sig. De åtgärder som parterna på arbetsmarknaden vidtar är ju ingenting annat än en strävan att skapa trygghet. Detsamma gäller ju jordbrukarnas strävanden, och man kan gå vidare på alla håll och finna att denna strävan ligger bakom. Den är mänsklig och förståelig. Men då måste jag också säga, att många av de konkurrensbegränsande åtgärder, som vi möter hos smärre företagare, handlande och så vidare, bottnar i samma strävan att försöka säkerställa sig och de sina. Jag vill inte försvara deras åtgärder under alla omständigheter, jag är säker på att de många gånger går till överdrift, men jag tycker att detta borde göra att man såg litet mindre hetsigt på saken än man faktiskt gör, när man ser på konkurrensbegränsningarna på andra områden än sitt eget.

Det är också i måttfullhetens tecken, som jag framför mina bekymmer för de åtgärder som här kommer till stånd om detta lagförslag genomföres, bland annat för kriminaliseringen av bruttopriserna. Jag tror att bruttopriser kan i hög grad missbrukas, men jag tror även att de kan ha och har vissa förtjänster, och det är ett system som tillämpats mycket länge och i många fall utan att medföra några direkta skadeverkningar. Jag tror därför, att det är överilad att nu utan närmare undersökning kriminalisera det. Det måste väl ändå ligga någonting i tanken, eftersom man från statsmakternas sida genomfört bruttoprissystemet och förbjudit avvikelser inom tobaks-handeln. Det är inte från min sida fråga om att försvara det ena eller andra, men jag tycker att det är en överilad och — för att tala med herr Norman — mot all balans och måttfullhet stridande åtgärd att gå till det mycket allvarliga steget att kriminalisera bruttopriserna, utan att detta system blivit föremål för en mera ingående analys — ty någon sådan förekommer inte i sakkunnigbetänkandet.

Det råder enligt min mening en mycket stor oklarhet även om hur man anser att monopolistfallet skall bedömas, och man skapar således på förhand osäkerhet i näringslivet. De personer, som här skall sättas till att bedöma närings-

Lagförslag om motverkande av konkurrensbegränsning.

frihetsfrågor, får ju utomordentliga svårigheter. Frågan är om det är någon mening med att sätta till ett näringsfrihetsråd för att bedöma problem, där man egentligen inte har någonting att gå efter. Man har någon sorts övertro på att den fullmakt, som rådets medlemmar får av regeringen, skall ge dem möjlighet att pröva och på ett rimligt sätt bedöma frågorna. När man nu i allmänhet inte alls har klart för sig, hur de skall bedömas — det finns ingenting uttalat om det i propositionen, bara en allmän förmodan att systemet kan åstadkomma skada — så är det väl ganska orimligt att tro, att dessa åtta personer, bara därför att de sätts tillsammans i ett rum, skall kunna bedöma dessa svåra frågor på ett klokt och ur alla synpunkter väl avvägt sätt.

Enligt min mening måste vi först låta utvecklingen löpa så, att några linjer kristalliseras ut i det levande livet och bland de människor som arbetar på området. Jag tror inte att man kan förläna människor en övernaturlig makt att se klarare än andra, bara därför att de får en kunglig fullmakt. Likadant är det med denna underliga bestämmelse att man skall ifrågasätta, om inte ett s. k. samförstånd kan vara skadligt, när detta samförstånd icke består i vare sig skriftligt eller muntligt avtal utan endast i att personerna på ett visst område handlar på ett likartat sätt. Där kommer man också att ställa dessa herrar inför det utomordentliga, för att inte säga olösliga problemet att bedöma dessa fall. Jag tror att det helt enkelt är nödvändigt att man låter utvecklingen gå åtminstone en hästlängd före lagstiftningen. Det går helt enkelt inte att på ett förnuftigt sätt och utan skadeverkningar sätta några herrar att bedöma fall som är så kinkiga och så ömtåliga, att vi inte här är i stånd att nu staka ut några linjer för dem. Här sker för närvarande en utveckling, det börjar bildas en opinion, och det är den som jag anser att man borde ha avvaktat.

Det är med utgångspunkt från utskottsordförandens rekommendation att se på detta med balans och måttfullhet

som jag har yrkat att man tills vidare icke skall tillgripa lagstiftning.

Herr ELOWSSON, NILS (s) kort genmäle: Herr talman! Herr Nordenson missbrukar herr Karlebys namn, när han talar om skomakarna och halvsulningen. Herr Karleby diskuterade det i ett rent teoretiskt sammanhang. Vi diskuterar de här sakerna i ett annat sammanhang. Jag är tämligen säker på att om herr Karleby varit här i kväll och deltagit i denna diskussion, skulle han inte alls seti på saken så, som herr Nordenson ser på den. Vi får inte glömma bort att just den omständigheten att vi är överens om att vi icke kan släppa den fria konkurrensen lös, har gjort att detta lagförslag fått den utformningen att vissa överenskommelser är tillåtna, nämligen under förutsättning att näringsfrihetsrådet ger sitt medgivande till det. Man finner alltså en sådan överenskommelse legitim under vissa omständigheter, och det innebär ju i realiteten att även företagare har en frihet i de sammanhang som vi här resonerar om, motsvarande den som arbetsmarknadens parter har. Just detta, att vi inte anser oss kunna släppa den fria konkurrensen vind för våg eller tillåta den att arbeta hur som helst, har ju gjort att detta lagförslag fått den utformning som det har.

Herr NORDENSON (h) kort genmäle: Jag har utgått, herr talman, från herr Karlebys uttalande, så som han har utformat det i sina skrifter, och jag vidhåller att jag har refererat det riktigt.

Fru LINDSTRÖM (s): Herr talman! Jag hade inte tänkt plåga kammaren i dag med min värförkylda stämman, men ett och annat, som herr Nordenson och hans partivänner sagt under debatten, uppkallar mig till ett par kommentarer. När jag bryter mot min avsikt att tiga, skall jag i alla fall inte bli mångordig.

Herr Nordenson menade, vilket han sade i ett av sina tidigare anföranden

Lagförslag om motverkande av konkurrensbegränsning.

här, att bruttoprisfrågan borde ha hänskjutits till den av handelsministern till-satta utredningen om prissättningen i handeln och om hur prissättningen på-verkar handelsns struktur, i stället för att som här skett förbjudas i föreliggan-de förslag till lag mot skadlig konkur-rensbegränsning. I anledning därav vill jag bara erinra om att bruttoprissyste-met i olikhet med andra prissättnings-metoder ju verkar som en konkurrens-begränsning, i det att det yttersta med-let för systemets upprätthållande är ho-tet om leveransvägran eller den faktiska leveransvägran gentemot återförsäljare, som underskrider fastställt bruttopris.

Här säger herr Nordenson att brutto-prissystemet inte är analyserat. Ny-etableringssakkunniga har dock ägnat minst 150 trycksidor uteslutande åt be-lysning av bruttoprissystemets olika verkningar, och då de därvid ansåg sig kunna konstatera att de negativa sidor-na av systemet starkt dominerade, sade de ut detta i sitt betänkande. Bruttopris-systemet får nog därför anses vara till-räckligt utrett för närvarande för sven-ska förhållanden. Eftersom det generella förbudet mot bruttopriser i den lag vi skall besluta om i kväll är försett med en dispensklausul, finns ju också en re-gulator, varmed lagstiftningen kan an-passas till utvecklingen. Skulle vi mot all förmodan få en allvarlig depressions-konjunktur med priskrig och andra för-tvivlade konkurrensmedel som tillhyg-gen på marknaden och ett behov av fas-ta priser skulle driva fram flera dispen-ser, flera undantag än vad regeln kom-mer att omfatta, så pekar ju lagstiftning-en på en revidering av sig själv.

Tiden har för övrigt ridit fort på det-ta område. Såsom handelsministern sagt här tidigare, är näringslivet inte längre så benäget att medge att strikt bindande bruttopriser tillämpas. Nu är det rikt-priserna som kommit i focus för intres-set, och diskussionens vågor går höga om huruvida riktpriser, som får underskri-das, kommer att medföra en friare pris-konkurrens eller inte. Den nya utred-ningen om prissättningen i handeln, som herr Wehtje ansåg så överflödigt, kommer

att studera utvecklingen härvidlag, stu-dera vad som kommer att sättas i brut-toprisernas ställe, när denna lag träder i tillämpning, och studera vilka verk-ningar den ökade prISRörligheten kom-mer att få på konsumentpriserna. Jag tror och hoppas i varje fall att förhållan-dena kommer att bli bättre än nu.

Herr Nordenson och flera av hans par-tivänner klandrade vidare, att handels-ministern genom förhandlingar med nä-ringslivets representanter framtvingat en överenskommelse, som riksdagen nu har ställts inför såsom ett fullbordat faktum. I högerreservationen heter det rent av, att detta förhandlingsförfarande i olikhet med remissförfarandet strider mot svensk rätt och praxis. Jag är litet förvånad över att de ärade opponenter-na här tycks ha glömt, hur riksdagen nu i flera år har ställts inför överens-kommelser, som är resultat av förhand-lingar mellan civildepartementet, tjäns-teförteckningskommittén och tjänste-mannaorganisationerna — visserligen löneförhandlingar, men i alla fall med-förande resultat, som riksdagen har fått svälja utan att ändra en prick i dem. »Det är arbetsmarknadsöverenskommel-ser» invänder väl herr Nordenson nu, överenskommelser av den frivilliga na-tur, som han anser vara föredömlig och som han menar att man skulle begagna sig av även när det gäller att bekämpa sam-hällsskadliga konkurrensbegränsningar. Han anser, att man genom frivilliga för-handlingar skulle kunna nå lika långt som med den lagstiftning som här är fö-reslagen. Jag tror att det är en överdri-ven optimism, herr Nordenson. Paral-lellen med avtal mellan arbetsmarkna-dens parter är inte hållbar. Avtalen på arbetsmarknaden ingås i alla fall mellan två jämnstarka, jämbördiga parter — mellan en ekonomiskt stark arbetsgivar-sida och en organisatoriskt stark arbe-tarsida. Men när det gäller näringslivet och konsumenterna är förhållandet inte alls likadant. Konsumenterna är inte or-ganiserade och kan inte använda någon strejk som påtryckningsmedel. I deras ställe får staten träda in med krav på insyn i produktion och distribution och

Lagförslag om motverkande av konkurrensbegränsning.

med förhandlingsorgan och förbud mot de värsta oarterna. Det är ofrånkomligt, så som jag ser det. Om näringslivet verkligen vill ha fri konkurrens och om dess i dag mycket omtalade hederskodex förbjuder samhällsskadliga konkurrensbegränsningar, kommer ju inte heller denna lag att kännas nämnvärt besvärande.

Herr NORDENSON (h): Herr talman! Beträffande utredningen om bruttopriser måste jag säga, att det faktum kvarstår, att man i vissa fall ansett bruttopriserna vara så nödvändiga, att de föreskrivits i lag, samtidigt som man förbjudit dem på andra områden. Redan det pekar på en mycket stor inadvärten i det sätt, varpå statsmakterna betraktar problemet. Personligen har jag aldrig varit särskilt förtjust i bruttopriserna, ty det är en mycket betänklighet sak med den s. k. avstängningen, denna sammanhänger emellertid med att det finns en avvikelser från bruttopriserna, som verkligen är bekymmersam för näringslivet, den s. k. underförsäljningen eller lockvaruförsäljningen. Den tillämpas på sådant sätt, att en handlande säljer en vara till ett mycket lågt pris, lägre än som kan anses vara skäligt, för att locka kunderna. Detta har den återverkan, att varan misskrediteras i allmänhetens ögon och ännu mer i handlandenas, så att handlandena vägrar att föra den, och den kan då helt försvinna ur marknaden. Problemet har varit mycket aktuellt i Amerika. Det är mycket viktigt för näringslivet, att det åtminstone blir klarlagt, hur det skall förfaras i sådana fall. Här står, att man skall kunna få dispens från bruttoprisförbudet, men det är ganska otillfredsställande. Fråga är, om inte en kriminalisering av bruttopriserna rätteligen borde åtföljas av någon ting mer än denna dispens, kanske rent av en lagstiftning som ingrep mot lockvaruförsäljningen. Jag tror att det riktiga komplementet är, att man tar upp frågan, om inte detta problem skall behandlas under den illojala konkurrensen. Det är på denna grund som jag trots de 150 sidorna i sakkunnigbetänkandet an-

ser, att problemet borde blivit föremål för en utredning.

Jag tror, att även fru Lindström skall erkänna, att det är en ganska kraftig åtgärd att nu kriminalisera en sak, som har pågått så länge och som ingått i det allmänna medvetandet. Jag beklagar, att fru Lindström inte tycks anse, att hennes utredning skulle kunna åtaga sig denna sak, därför att problemet var färdigbehandlat. Det behöver nog belysas ytterligare. Men jag vill gärna understrika, att jag inte oreserverat försvarar bruttopriserna. Däremot är jag en mycket bestämd anhängare av riktpreis, och det har ingett mig stora bekymmer att man i sin iver att gå till rätta med bruttopriserna har kastat sig över även riktpreiserna. Vi kommer att få anledning att tala om detta mycket snart i samband med priskontrollen, ty priskontrollen har förhindrat riktpreis. Jag anser dem vara ett viktigt medel i vissa fall för att befördra konkurrens. Här föreligger enligt min mening en viss måttlöshet i sättet att behandla dessa frågor.

Beträffande arbetsmarknadsfrågorna måste jag tyvärr säga att de synpunkter, som fru Lindström framförde, helt och hållet sammanföll med dem som jag har angripit och kritiserat. Jag nödgas därför uttala, att fru Lindström tydligen inte har riktigt förstått innebörden i vad jag sagt. Jag skall gärna stå till tjänst personligen med närmare uppgifter, men jag skall inte ta upp tiden med det nu.

Fru LINDSTRÖM (s): Herr talman! Jag skall inte heller uppta tiden med någon polemik mot herr Nordenson. Vi kan tydligen säga varandra en hel del undervisande ting privat. Jag vill här bara säga till honom, att den kommitté, i vars namn jag har talat, inte anser några frågor färdiglösta. Vi kommer att ta upp såväl bruttoprissystemet, riktprissystemet som lockvaruproblemet till diskussion.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, yttrade herr talmannen, att i avseende på den nu ifrågakvarande para-

Lagförslag om motverkande av konkurrensbegränsning.

grafen yrkats 1:o) att densamma skulle godkännas; 2:o) att kammaren skulle godkänna 1 § i det lagförslag, som förordats i den av herrar Wistrand och Cassel vid utlåtagandet avgivna reservationen; samt 3:o) att paragrafen skulle avslås.

Därefter gjorde herr talmannen propositioner enligt berörda yrkanden och förklarade sig finna propositionen på paragrafens godkännande vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Ewerlöf* begärde votering, i anledning varav och sedan till kontraposition därvid antagits godkännande av 1 § i det i herrar Wistrands och Cassels reservation förordade lagförslaget, uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som godkänner 1 § av Kungl. Maj:ts i andra lagutskottets utlåtande nr 32 behandlade lagförslag, röstar

Ja;

Det, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes 1 § i det lagförslag, som förordats i den av herrar Wistrand och Cassel vid utlåtagandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Ewerlöf* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna ha va utfallit sålunda:

Ja — 99;

Nej — 21.

Därjämte hade 7 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

2—13 §§.

Godkändes.

8 Första kammarens protokoll 1953. Nr 21.

14 §.

Herr *ERIKSSON, EINAR* (s): Herr talman! Beträffande utformningen av § 14 ber jag att få föreslå den lydelse som återfinnes i den med III betecknade reservationen.

Herr *NORMAN* (s): Jag hemställer om bifall till utskottets förslag.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen jämlikt därunder förekomna yrkanden gjorde propositioner, först på godkännande av den under behandling varande paragrafen samt vidare därpå att nämnda paragraf skulle godkännas med den lydelse, som förordats i den av herr Lundberg vid utlåtagandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på paragrafens godkännande enligt utskottets förslag, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Eriksson, Einar*, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som godkänner 14 § av Kungl. Maj:ts i andra lagutskottets utlåtande nr 32 behandlade lagförslag, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes nämnda paragraf med den lydelse, som förordats i den av herr Lundberg vid utlåtagandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes omröstningen genom uppresning; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

15—33 §§.

Godkändes.

Ang. fortsatt giltighet av prisregleringslagen.*Ikraftträdandebestämmelserna.*

Herr SUNNE (fp): Jag hemställer om bifall till reservation IV.

nos vid omröstningens slut rösterna ha-
va utfallit sålunda:

Ja — 92;

Nej — 37.

Herr NORMAN (s): Jag hemställer om bifall till utskottets förslag beträffande ikraftträdandebestämmelserna.

Ingressen och rubriken.

Godkändes.

Utskottets hemställan i punkten A.

Bifölls, i vad den ej kunde anses be-
svard genom kammarens föregående be-
slut.

Punkten B.

Utskottets hemställan bifölls.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr talmannen, att därunder yrkats dels att de nu före-
dragna ikraftträdandebestämmelserna
skulle godkännas, dels ock att nämnda
bestämmelser skulle godkännas med den
lydelse, som förordats i den av herr Ja-
cobsson i Igelsbo m. fl. vid utlåtandet
avgivna reservationen.

Sedermera gjorde herr talmannen pro-
positioner enligt dessa båda yrkanden
och förklarade sig anse propositionen
på godkännande av ikraftträdandebestäm-
melserna vara med övervägande ja
besvarad.

Herr *Sunne* begärde votering, i an-
ledning varav uppsattes samt efter given
varsel upplästes och godkändes en om-
röstningsproposition av följande lydelse:

Den, som godkänner ikraftträdandebestämmelserna i Kungl. Maj:ts i andra lagutskottets utlåtande nr 32 behandlade lagförslag, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes nämnda bestämmelser med den lydelse, som förordats i den av herr Jacobsson i Igelsbo m. fl. vid utlåtandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Sunne* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befun-

Vid förnyad föredragning av konstitutionsutskottets utlåtande nr 20, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om motverkande i vissa fall av konkurrensbegränsning inom näringslivet m. m., i vad propositionen hänvisats till konstitutionsutskottet, bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Ang. fortsatt giltighet av prisregleringslagen.

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 33, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om fortsatt giltighet av prisregleringslagen den 30 juni 1947 (nr 303), dels ock i ämnet väckta motioner.

Genom en den 27 mars 1953 dagtecknad proposition, nr 192, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att antaga följande förslag till lag om fortsatt giltighet av prisregleringslagen den 30 juni 1947 (nr 303).

Häriigenom förordnas, att prisregleringslagen den 30 juni 1947, vilken jämlikt lag den 9 maj 1952 (nr 209) gäller till och med den 30 juni 1953, skall äga fortsatt giltighet till och med den 30 juni 1954.

I samband med propositionen hade utskottet till behandling förehaft fyra i an-

Ang. fortsatt giltighet av prisregleringslagen.

ledning av densamma väckta motioner, nämligen

inom första kammaren:

nr 460 av herr *Ewerlöf* m. fl. och

nr 461 av herr *Ohlön* m. fl. samt

inom andra kammaren:

nr 575 av herr *Hjalmarson* m. fl. och

nr 576 av herr *Ohlin* m. fl.

I motionerna I: 460 och II: 575, vilka voro likalydande, hade hemställts, att riksdagen måtte

a) antaga följande förslag till lag om fortsatt giltighet av prisregleringslagen den 30 juni 1947:

Härigenom förordnas, att prisregleringslagen den 30 juni 1947, vilken jämlikt lag den 9 maj 1952 (nr 209) gäller till och med den 30 juni 1953, skall äga fortsatt giltighet till och med den 31 december 1953.

b) uttala, att den biträdde vad den förhandlingsdelegation, som tillkallats den 21 november 1951 med uppdrag att undersöka hur priskontrollen i fortsättningen borde gestaltas, anført rörande tolkningen av viss bestämmelse i punkt 2 av det förslag till direktiv för den fortsatta prisreglerande verksamheten som underställts riksdagen; eller

c) därest hemställan under a) ej vunnit riksdagens bifall uttala, att en bättre samordning mellan näringsfrihetsrådets och priskontrollnämndens verksamhet borde åstadkommas i huvudsaklig anslutning till vad i motionerna anförts.

I motionerna I: 461 och II: 576, vilka även voro likalydande, hade hemställts dels att riksdagen måtte uttala, att den avveckling av priskontrollen som pågått under de senaste åren borde påskyndas och snarast fullföljas, dels att förordnandet om fortsatt tillämpning av prisregleringslagen borde begränsas till den 31 december 1953, då priskontrollen helt borde upphöra.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet av angivna orsaker hemställt,

A. att riksdagen måtte med avslag å förevarande motioner I: 460 och II: 575

samt I: 461 och II: 576, såvitt motionerna avsåge ändring i det framlagda lagförslaget, bifalla förevarande proposition;

B. att motionerna I: 460 och II: 575, i den mån de icke besvarats genom vad utskottet under A hemställt eller i motiveringen anført, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

C. att motionerna I: 461 och II: 576, i den mån de icke besvarats genom vad utskottet under A hemställt eller i motiveringen anført, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av herrar *Ahlberg*, *Sunne* och *Jacobsson* i Igelsbo, fru *Sandström* samt herr *Cassel*, vilka ansett, att utskottets yttrande bort hava den lydelse, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte

A. antaga följande förslag till lag om fortsatt giltighet av prisregleringslagen den 30 juni 1947 (nr 303).

Härigenom förordnas, att prisregleringslagen den 30 juni 1947, vilken jämlikt lag den 9 maj 1952 (nr 209) gäller till och med den 30 juni 1953, skall äga fortsatt giltighet till och med den 31 december 1953.

B. i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna, att riksdagen biträdde vad den förhandlingsdelegation, som tillkallats den 21 november 1951 med uppdrag att undersöka hur priskontrollen i fortsättningen borde gestaltas, anført rörande tolkningen av viss bestämmelse i punkt 2 av det förslag till direktiv för den fortsatta prisreglerande verksamheten som underställts riksdagen;

C. i skrivelse till Kungl. Maj:t såsom riksdagens mening uttala att — därest prisregleringslagen funnes böra förlängas efter den 31 december 1953 — en bättre samordning mellan näringsfrihetsrådets och priskontrollnämndens verksamhet borde åstadkommas i huvudsaklig anslutning till vad reservanterna i denna del anført.

Ang. fortsatt giltighet av prisregleringslagen.

Herr **AHLBERG** (h): Herr talman! Under den långa debatt, som har ägnats nästföregående ärende, har frågan om den fria konkurrensens betydelse belysts och illustrerats i mycket stor utsträckning. För sammanhangets skull är jag emellertid tvingad att säga ett par ord ytterligare.

I Sverige och andra länder inom den västerländska kulturkretsen hyser man den uppfattningen, att man inte kan få ett starkare skydd mot risken att få betala för höga priser för de varor man konsumerar eller de tjänster man tar i anspråk än en fri och ohämmad konkurrens. Om två eller fler producenter av samma vara konkurrerar, har man garantier för att de i eget intresse, för att vinna en marknad, avyttrar sin vara till så pass lågt pris som befinnes erforderligt för att få denna avsättning. Om två eller fler handlare saluför en konsumtionsartikel inom räckhåll för konsumenten, innebär det också en garanti för att man, såvida man har fritt val, i regel slipper ifrån att betala ett högre pris än det som kan anses vara skäligt. Denna kontroll över prissättningen, över att konsumenterna och de, som tar tjänsterna i anspråk, inte behöver erlägga ett för högt pris, kan emellertid försättas ur kraft under vissa förhållanden. Vi har, herr talman, tidigare behandlat en del sådana fall, nämligen där producenterna eller handlarna genom egna åtgärder eliminerat konkurrensen, och det beslut som nyligen fattades i denna kammarare innebär, att man på dessa områden efter vägar som man nu har slagit in på skall se till, att konkurrensen blir effektiv.

Ett annat fall, då denna effekt av den fria konkurrensen elimineras eller helt uteblir, är när det råder brist på en vara. Det föreligger i sådant fall inte längre något intresse hos den, som förmedlar varan eller tjänsten, att skaffa sig en ökad kundkrets. Det är nämligen då ingen svårighet att vinna avsättning för varan. Resultatet blir att priserna hastigt stiger. I den situationen försattes vårt land, sedan kriget hade utbrutit och avspärningen blev effektiv. Det

var i det läget som denna lagstiftning i prisreglerande syfte beslöts i riksdagen. Denna prisregleringslag var utarbetad i syfte att fylla detta temporära behov. Den hade alltså inte föregåtts av en sådan utredning och planläggning som hade erfordrats, om lagen hade varit avsedd att få giltighet utöver en viss begränsad period. Lagen har sålunda tillkommit i ett bestämt syfte och är en typisk krislag. Den har inte varit avsedd att utgöra något annat än ett instrument för en temporär reglering av priserna. Man skulle alltså genom dess införande inte riskera annat än ett temporärt intrång i det fria näringslivet.

De förhållanden som sålunda utgjorde anledning till och motiveringen för denna lag, råder inte längre. I dag har man inte sådan brist på varor, att den som skall förmedla varorna avstår från att söka få avsättning. Det är i dagens läge snarare en större uppgift att skaffa kunder. Följaktligen har den fria konkurrensen fått möjlighet att utöva det inflytande, som den inte hade möjlighet att göra när lagen beslöts.

Den mening, som jag alltså här ger uttryck för, nämligen att förhållandena i dag är helt andra än de som motiverade lagens tillkomst, hyser också av departementschefen som i ett i lagutskottets utlåtande citerat anförande säger: »Förutsättningarna för den priskontrollerande verksamheten har i viss mån förändrats genom den konjunktursvängning som inträffat under 1952. Tendenserna till fortsatta prisstegringar inom landet har i väsentlig grad avtagit. Den förbättrade varutillgången har lett till ökad konkurrens, och ett stigande köpmotstånd från konsumenternas sida.» Det är, förefaller det, ingen tvekan om att man allmänt anser, att läget i dag radikalt förändrats och att följaktligen den lag, till vars förlängning vi nu har att ta ställning, inte längre passar i detta nya läge.

De som med mig har anmält reservation mot utskottets förslag hyser nu den uppfattningen, att när det ligger till på detta sätt, är man icke försvarad med att förlänga lagens giltighet. Den borde

Ang. fortsatt giltighet av prisregleringslagen.

därför bringas ur världen, och det finns helt enkelt inget försvar för att nu inte vidtaga en dylik åtgärd. Därför har också yrkande framställts, att lagens giltighet skall upphöra med utgången av detta år.

Nu hade det väl i och för sig inte spelat så stor roll, om lagen förlängts att gälla till den 1 januari eller 1 juli nästa år. Men propositionen har getts en sådan utformning och ett sådant innehåll, att man därur tvingas utläsa att regeringen har för avsikt eller i varje fall kan tänkas komma att påyrka lagens förlängning även efter den 1 juli 1954. Man ger nämligen, såvitt jag och mina medreservanter kunnat läsa departementschefens uttalande riktigt, numera lagen ett annat syfte än det som man ville betjäna när lagen antogs och utarbetades. Den gången gällde det ju att förhindra oskäliga prisstegringar, att förhindra att varuknappheten under den period, då det rådde brist på varor, skulle medföra en upptrissning av priserna. Nu heter det däremot: »Den omständigheten att prisstegringstendenserna upphört innebära icke i och för sig att prishildningen kan lämnas helt fri. I nuvarande läge är det ur olika synpunkter av vikt att den inhemska pris- och kostnadsnivån nedbringas.» Man skall alltså nu, som det heter, inrikta strävandena på att främja prissänkningar. Med den målsättningen är det alldeles uppenbart att denna lag kan komma att behövas för all framtid. Är syftet med densamma att kontrollera att en vara åsätts det lägsta pris som är möjligt med skälig vinst, är det uppenbart, att denna lag kan komma att behövas för denna kontroll hur länge som helst och praktiskt taget i vilken utsträckning som helst. Men då har man också gjort ett intrång i den fria företagareverksamheten som ingen har åsyftat när lagen tillkom, och som i mitt tycke står i flagrant strid med den näringsfrihet som vi ändå alljämt bekänner oss till och som väl inte riksdagen har för avsikt att medvetet kränka.

Vi anser sålunda, att eftersom de förutsättningar inte längre är för handen,

som tidigare gällde och motiverade lagens tillkomst, bör lagen icke förlängas för längre tid än till förestående årsskifte. Om det däremot är så, att man avser att på detta sätt fortlöpande ingripa reglerande i prissättningen, om man är beredd till detta intrång i den privata företagareverksamheten, bör detta sägas rent ut. Då är det nödvändigt att utarbete en lag på vedertaget sätt, d. v. s. att underkasta ämnet den inträngande utredning, som är nödvändig med tanke på att man skall få en permanent lagstiftning, och ställa riksdagen inför ett förslag om en dylik lag.

Vi har inte trott att detta varit avsikten, men med det skrivsätt, som använts vid propositionens författande, och med beaktande av de övriga omständigheter, som enligt vårt förmenande i varje fall talar emot en förlängning av lagens giltighetstid, är man tvingad att dra den slutsatsen, att lagen — som var tänkt som en tillfällig lagstiftning, en typisk krislag, och som följaktligen borde upphävas, så snart inte de förutsättningar är för handen, som motiverade lagens tillkomst — kommer att på något sätt permanentas och förlängas år efter år. Mot detta har vi velat opponera oss. Till en dylik förlängning av lagen vill vi inte medverka.

Det kan vara tillräckligt att anföra detta som motivering för det yrkande, som reservanterna har framställt. Jag vill likväl tillägga ett par ord.

Det ligger givetvis i konsumenternas och därmed också i de stora arbetstagargruppernas intresse, att inte varorna stiger i pris mer än som är skäligt eller hålles uppe på en konstlad, hög nivå. Det ligger även i näringslivets intresse att sådana prissättningar inte behöver förekomma annat än tillfälligt och helst inte det heller. Det råder emellertid delade meningar om — och ingen lär väl heller kunna ge ett bestämt svar därpå — huruvida ett upprätthållande av den hittillsvarande priskontrollen innebär större garanti för en riktig prissättning, än vad en ökning av den fria konkurrensen i och för sig kan innebära. Det är sålunda inte säkert, att den, som på-

Ang. fortsatt giltighet av prisregleringslagen.

yrkar en fortsatt tillämpning av prisregleringslagen, därmed gagnar — om han nu är konsument — sina ekonomiska intressen bättre, än om han verkar för att få denna temporära lag upphävd.

Även om det skulle finnas någon risk för att i något fall prissättningen inte blev tillfredsställande, så bör det väl ändå väga över, att en provisorisk lag upphör i och med att förutsättningarna för dess tillkomst förändrats. Man lär väl inte i dag kunna göra gällande, att läget är sådant, att om lagen icke funnits, vi skulle ett ögonblick ha övervägt att antaga en liknande lag. Det är bara den omständigheten, att denna lagstiftning fick tillgripas på grund av krigsutbrottet och senare inträdda kända förhållanden, som gör att den finns till. Det har gjorts gällande att det är utomordentligt svårt att bli av med en reglering, sedan den en gång blivit antagen. För egen del tycker jag att det är onödigt att ge stöd för den uppfattningen genom att förlänga prisregleringslagen för längre tid än den, som reservanterna här förordat.

Till sist bör jag kanske påpeka — även om man måhända inte skall göra det till en stor fråga i detta sammanhang — att det i varje fall lätt kan bli en besynnerlig situation med risk för kollisioner och missförstånd, om lagen äger bestånd efter årsskiftet och sålunda skall tillämpas samtidigt med den lagstiftning, varom beslut fattades här för några minuter sedan. Att ha två lagar, som visserligen inte helt täcker samma område men likväl tangerar varandra, med alla de komplikationer, som därav kan följa, kan väl inte betraktas som tillfredsställande.

Det anförda utgör den huvudsakliga motiveringen till att reservanterna ansett sig böra föreslå en begränsning av giltighetstiden, och jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr DE GEER (fp): Herr talman! Det förefaller onekligen, som om anhängarna av en alltjämt bibehållen priskontroll förbiser den utomordentligt vikti-

ga funktion som priset har i det ekonomiska livet. Priset är ju som känselspröt, det inverkar på produktionen så att säga i förväg. Stigande priser håller konsumtionen tillbaka, men stimulerar produktionen och bidrar därmed till att altstra jämvikt.

Erfarenheten har visat att det i en normal situation med rik tillgång på varor icke är lyckligt att försöka ersätta de fria prisernas ytterst viktiga funktion i det ekonomiska livet med beslut av ämbetsmän. Det leder till olägenheter av flera slag, exempelvis en snedvriden produktion. En priskontroll kan bestämma ett maximipris, men den kan aldrig tvinga vederbörande att producera. En oriktig priskontroll kan därför vålla brist på vissa varor. Dubbel prissättning är en annan sak som man ofta ser exempel på; det förekommer ett pris på export och ett annat pris hemma, och det har hänt att man i vårt land köpt svenska varor via utlandet.

Vi har också sett, att ett borttagande av priskontrollen i vissa fall medfört sänkta priser. Jag tror att man på många områden inom näringslivet önskar bibehålla priskontrollen, därför att den erbjuder liksom en garanti för att inga attacker göres mot de priser som tillämpas. Allmänheten får lätt den uppfattningen, att om priskontrollnämnden godkänt ett pris, så är det skäligt. Men det är ingalunda alltid riktigt. Priskontrollen blir nog ganska ofta dragen vid näsan av producenterna vid underhandlingarna, och mycket ofta är det hänsyn till de minst konkurrenskraftiga producenterna som dikterar priskontrollnämndens beslut.

Ser vi på erfarenheterna i andra länder, vill jag särskilt peka på Tyskland. Praktiskt taget hela den tyska produktionsapparaten var efter kriget slagen i spillror, men man har tillämpat en utomordentligt stor frihet beträffande priserna, och resultatet har varit fantastiskt. Den mycket snabba välståndsökningen tillskrives bl. a. den stora frihet som tillämpats på det ekonomiska området; man var ganska tidigt färdig att slopa priskontrollen.

Ang. fortsatt giltighet av prisregleringslagen.

Vi anhängare av en fri prisbildning accepterar givetvis priskontrollen i en bristsituation. Men en sådan situation har vi, såsom herr Ahlberg sade, inte för närvarande. Tvärtom kännetecknas läget av ett stigande överflöd på varor.

Det tidigare i dag fattade beslutet om kartellagen bör, tycker jag, kunna bidra till att man saklöst slopar priskontrollen. Man invänder kanske, att kartellagen verkar långsamt och att priskontrollen måhända behövs som en motvikt mot de privata kartellernas prispolitik. I en stigande, god konjunktur tillämpas nog de privata kartellpriserna, men var och en vet att kartellöverenskommelser fungerar mycket brisffälligt vid överflöd på marknaden. Nästan alla karteller med mer än fem medlemmar visar sig då föga hållfasta, och det förekommer ett ganska livligt fusk mot bestämmelserna, en sak som ur konsumenternas synpunkt naturligtvis är glädjande. Helt annorlunda är det onekligen med statsmonopolen. De har sina priser bundna, och det kan inte komma i fråga att man går vid sidan om dem.

Kunde finansministern i dag lämna ett lika hugesamt och definitivt löfte om framtiden som han gjorde, när vi för några dagar sedan talade om investeringsavgiften, då tror jag att även motståndarna till prisregleringen skulle kunna rösta för utskottsmajoritetens förslag. Finansministern har förklarat, att det är hans avsikt att slopa investeringsavgiften i och med utgången av detta år, och om han i dag kunde lämna kammaren det meddelandet — gärna med reservation för att ett bristläge återigen kan inträda till följd av nya internationella svårigheter — att priskontrollen skall tas bort den 1 juli nästa år, så tror jag att vi inom oppositionen gärna skulle följa hans linje i dag.

Jag ställer mig emellertid tveksam till om vi kan få ett sådant meddelande från finansministern, och därför ber jag att få yrka bifall till reservationen av herrar Ahlberg och Sunne m. fl.

Herr statsrådet SKÖLD: Herr talman! Jag känner mig inte särskilt skickad att

debattera denna fråga utifrån de förutsättningar, som de båda senaste talarna haft, därför att jag inte har den till deras principiella synpunkter motsatta uppfattning som i så fall skulle behövas. Jag finner det nämligen alldeles självklart, att en fri prisbildning är nödvändig och att priset har en funktion att fylla i ett land som vårt, med en fri ekonomi och framför allt ett fritt konsumtionsval, ett land med en sådan ekonomisk struktur, att vi måste ha ett omfattande varuutbyte med andra länder och därför aldrig kan undgå prisbildningens verkningar på vår import och export. Det kan emellertid inte vara detta som diskussionen gäller i dag. Jag fäste mig vid att herr Ahlberg i sitt anförande sade, att det väl inte spelade så stor roll, om denna lag förlängdes till den 1 januari 1954 eller till den 1 juli samma år, och herr De Geer var inne på samma tanke, då han sade, att han också skulle kunna rösta för en förlängning av lagen till den 1 juli, om jag kunde ge ett löfte om att den sedan skulle upphöra.

Herr Ahlbergs motvilja mot att förlänga lagen ett år bottnade i att han genom mina uttalanden hade funnit, att tanken var att låta priskontrollagen få en ny funktion, nämligen att sänka priser, vilket ju kunde betyda ett evighetsbestånd för lagen. Herr De Geer gav uttryck för samma tanke.

Jag ville här endast säga, att jag inte har åsyftat någonting sådant med mitt yttrande. Vi har under de sista åren genomlevat en mycket snabb och långt gående prisstegring, en prisstegring som satt sig fast i alla prisled. Så har det skett en omsvängning i konjunkturen, en ökad varutillgång och en tendens till fallande priser, och då har vi ett stort intresse av att detta prisfall får slå igenom och att vi kan utnyttja detta till att nedbringa våra priser så långt som möjligt, därför att vi behöver få sänkta kostnader. Prisbildningen är emellertid ofta mycket trög, särskilt i vissa led, och det är ganska svårt att få prissänkningen att slå igenom. I den situationen har jag för min del ansett det vara klokt

Ang. fortsatt giltighet av prisregleringslagen.

och riktigt, att priskontrollagen får gälla och priskontrollnämnden verka ytterligare någon tid för att se, om icke nämnden med lagens tillhjälp kan få prisgenomslaget att ta största möjliga omfattning.

Jag har alltså bedömt frågan om lagens fortsatta giltighet utifrån det nu rådande övergångsläget, och jag har inte lagt in en djupare betydelse däri. Jag förmenar alltså att frågan om lagens fortbestånd från tid till tid får avgöras utifrån utgångspunkten, om det finns tillräckliga skäl för den. Jag anser, att det för närvarande finns sådana skäl. Vilka skäl som kan föreligga nästa år vid denna tid, kan jag icke bedöma, och jag kan helt naturligt inte göra någon utfästelse om vad som då kan ske. Jag kan endast deklarera, såsom jag väl har gjort många gånger, att jag ingalunda betraktar en byråkratisk priskontroll såsom någonting som vi skall införliva med ett permanent tillstånd i vårt land. Men ännu har vi väl inte kommit dithän, att de sista årens häftiga omsvängningar har hunnit att mogna ut till någonting som vi kan kalla för ett normalt läge.

Jag tror därför att både herr Ahlberg och herr De Geer mycket väl skulle kunna vara med om en förlängning av lagen, icke till den 1 januari utan till den 1 juli nästa år. Sistnämnda datum är väl så mycket lämpligare som vi då i lugn och ro vid nästa riksdag kan överväga, om lagen skall ytterligare förlängas eller ej. Det är ju rätt obehagligt att komma med en sådan här liten sak till höstriksdagen, ifall det skulle visa sig erfordrigt.

Herr NORDENSON (h): Herr talman! Det har redan framhållits av föregående talare, att denna lag är en fullmaktslag, tillkommen för elva år sedan och avsedd att tillämpas vid krig eller krigsfara och i främsta rummet för att förhindra av varuknapphet försorsakade prisstegringar.

Det borde då framstå som ganska uppenbart, att när de förhållanden upphört, som betingat lagens införande, bör också lagen försvinna. Oppositionen har

ju också yrkat, att lagen skall upphävas med december månads utgång.

Det är, herr talman, en ödets ironi, att om man slår upp prisregleringslagen i vår lagbok, så återfinner man den under rubriken »angående utvidgad näringsfrihet». Men det finns väl knappast någonting som hårdare inskränker på näringslivets frihet just nu än priskontrollen. För den, som till äventyrs har ett intresse för näringsfrihet, måste det därför vara en mycket angelägen sak att denna skönhetsfläck på näringsfrihetens sköld avlägsnas.

Departementschefen uttalar, att de nya målen för priskontrollen skall vara att åstadkomma prissänkningar och att därvid särskilt inom handeln vidtaga sådana åtgärder som innebär rent strukturella förändringar. Jag kan inte se att en sådan målsättning har någonting att göra med de ursprungliga motiven för lagens tillkomst. Man har anledning fråga sig: är det verkligen förenligt med våra konstitutionella former att ändra målsättning för en institution, som tillkommit för vissa extraordinära uppgifter, och genom ändring av direktiv göra den till ett instrument för helt nya syften?

Innebörden av det förfarande, som här tillämpas, är ju att man insmyger nya lagar genom en bakdörr, och det strider mot andan i våra lagstiftningsregler. Det otillfredsställande i hela denna sak kan belysas av följande förhållande.

Det har ju hittills varit praxis, att en lagstiftning för nya uppgifter först göres till föremål för sakkunnig utredning och att utredningsresultatet undergår remissbehandling. Först därefter framläggas förslaget för riksdagen. En utredning om varudistributionens former och vidare utveckling har nyss igångsatts — vilket vi här för en stund sedan talade om. Alla, som har någon som helst kännedom om handelns problem, vet att detta är ett mycket svårbedömligt område, men inte desto mindre vill man nu ge en institution som priskontrollnämnden — som tillkommit för andra ändamål — utomordentligt vittgående befo-

Ang. fortsatt giltighet av prisregleringslagen.

genheter att ingripa just på detta område, innan man gjort klart för sig vilka riktlinjer man bör följa. Utredningen har därmed blivit föregripen, i uppenbar strid mot de regler, som vi alltid brukar tillämpa för vårt lagstiftningsarbete.

Priskontrollens befogenheter är angivna i direktiven, men dessa är i flera avseenden allmänt hållna, och man kan fråga sig, om inte priskontrollen i vissa fall hårdager sina befogenheter. Jag tänker på att priskontrollnämnden i vissa fall uppställer villkor för att frige varor från priskontrollen, oaktat varutillgången är så riklig, att marknaden är i naturlig balans, vilket måste vara den avgörande betingelsen för priskontrollens hävande.

Ett fall av dylik villkorlig frigivning är särskilt intressant. Som villkor för de kemisk-tekniska artiklarnas frigivande ställde priskontrollen villkoret, att fabrikanterna skulle avstå inte bara från bruttopriser, vartill de förklarade sig villiga, utan även från riktpriiser, vilket de principiellt motsatte sig. I den naturliga och vällovliga avsikten att komma ur priskontrollens med åren allt hårdare struptag accepterade fabrikanterna slutligen villkoret med tanke på att kravet var så pass orimligt, att det snart kunde väntas bli släppt av myndigheterna. Vår erfarenhet inom handeln går nämligen klart i den riktningen, att riktpriiser är ett värdefullt medel att befordra skälig prissättning och meddela allmänheten prissänkningar.

Förhandlingarna mellan chefen för handelsdepartementet och näringslivet angående kartellagen har åtminstone haft ett gott resultat med sig. Det har lyckats näringslivets män att övertyga departementschefen om riktpriisernas berättigande, och dessa har enligt lagförslaget, som vi nyss antog, blivit tillåtna, medan bruttopriser förbjudits. Departementschefen har emellertid i denna fråga anlagt ett Janusansikte. Samtidigt som han i lagförslaget visar en vänlig ansiktshalva mot riktpriiserna, har han endast en kallt avvisande ansiktshalva mot de kemisk-tekniska fabrikanterna, då de hemställer att i likhet med andra fabri-

kanter få använda riktpriiser. Resultatet är att vissa fabrikanter inte kan med riktpriiser upplysa allmänheten om vad de anser som ett skäligt pris — jag vill påpeka att riktpriiser i praktiken också blir maximipriser — och även upplysa om vidtagna prissänkningar, medan detta står fritt för andra fabrikanter. För näringslivets män måste detta framstå som utslag av rent godtycke, särskilt sedan regeringen i princip accepterat riktpriiser. Men denna godtycklighet är icke en isolerad företeelse.

Medan för flertalet kemisk-tekniska produkter villkoret för priskontrollens hävande var brutto- och riktpriisernas slopande, har åtminstone vid ett tillfälle prisernas fasthållande från fabrikantens sida ställts som villkor för frigivandet — alltså ett motsatt krav. På liknande sätt har det inträffat, att när behov av priskontroll ej längre ansågs föreligga ur varuknapphetens synpunkt, har frigivningar på ett varuområde skett för fabrikanterna men ej för handeln, på ett annat för handeln men ej för tillverkaren. Det förefaller dock, att om varutillgången är tillräckligt stor för att släppa kontrollen i det ena ledet, bör tillgången också vara tillräcklig för att släppa kontrollen i det andra.

För näringslivets män måste det förblivande intrycket bli, att priskontrollnämndens arbete går alltför mycket i godtyckets tecken. Jag skall i detta sammanhang uppta en fråga, som vid diskussion om priskontrollen mycket ofta kommer på tal. När vi från näringslivets sida gjort gällande, att ett borttagande av priskontrollen på många områden skulle medföra prissänkningar, har vi från regeringshåll, priskontrollen och regleringsvänligt håll i allmänhet, mötts av motfrågan: varför sänker ni inte edra priser spontant? Den frågan har också diskuterats inom näringslivet, och i några fall har dylika spontana prissänkningar ägt rum. Men många har höjt varnande röster — erfarenheten har bekräftat deras farhågor — och framhållit, att om en tillverkare exempelvis erbjuder sig att sänka priset med fem öre, har priskontrollnämnden omedelbart krävt

Ang. fortsatt giltighet av prisregleringslagen.

en sänkning med tio öre eller kanske mer. Utan den har alltid mötts av ökade krav utan att detta kunnat sakligt motiveras. Och det har visat sig, att om en frivillig sänkning gjorts på grund av kostnadsminskningar, har den inte fått återtas, då kostnaderna åter stigit. Priskontrollen har sålunda mött spontana sänkingsförslag med mer eller mindre hårda klubbslag i huvudet på den beredvillige. Jag har själv erfarenhet av sådant fall. Även här kommer godtyckligheten fram, och det är klart att detta förtär näringslivets män all lust till spontana sänkningar och undergräver näringslivets förtroende till priskontrollnämndens goda vilja.

Det har såväl i en av högerledamöter väckt motion som i den till utlåtandet fogade reservationen starkt påtalats, att kartellagen och reglerna för priskontrollen blivit så omfattande, att såväl priskontrollnämnden som näringsfrihetsrådet skulle kunna ta befattning med fall av konkurrensbegränsning. Detta är ett ytterligare otillfredsställande förhållande, ägnat att skapa ökad oklarhet och osäkerhet för näringslivet. Denna fråga har emellertid på ett klart och uttömmande sätt behandlats i den av herr Ahlberg m. fl. avgivna reservationen, och jag kan därför hänvisa till den.

På grund av vad jag här anfört vill jag göra gällande, att prisregleringslagen genom ett beslut nu kommer att gälla, men den kommer att sakna underlag av ett i god konstitutionell anda fattat beslut. Det kommer att vila på en successiv förvanskning av en extraordinär krigsfallslag, med vilken den kommer att sakna allt inre sammanhang. Det är enligt min mening, herr talman, en konstitutionell ordnings- och snygghetsåtgärd, att den slopas.

Jag yrkar, herr talman, bifall till den vid utlåtandet fogade reservationen.

Herr NORMAN (s): Herr talman! Detta är en seglivad lag, som vi håller på att avskaffa varje år, men den lever kvar, och jag tror att när vi på våren har diskuterat förslag om att den skall gälla

endast ett halvt år, har vi, när halvåret gått, varit ganska nöjda med att vi haft lagen, emedan den hela tiden fyllt ett behov.

I de diskussioner, som förts angående lagen, har vi såsom ett kraftigt skäl för dess upphävande hört sägas, att den bör avskaffas så fort som möjligt, emedan den konserverar och låser fast priserna. Liksom de senaste åren har vi även i år fått ta del av de direktiv, som skall gälla för den fortsatta prisreglerande verksamheten. Där har det understrukits, att lagen skall även och kanske numera i främsta rummet användas för att främja prissänkningar.

Under diskussionerna för några år sedan framhölls det från oppositionens sida, att det var angeläget, att riksdagen fick se direktiven för verksamheten. När vi nu har fått se direktiven, har man emellertid inte alls någon anledning att diskutera dem längre.

Om vi ser på det föreliggande utkastet till direktiv, finner vi att det är bestämmelser och föreskrifter, som vi inte kan göra någon invändning mot. Jag tycker att vi alla borde kunna acceptera målet för verksamheten, sådant det uttryckes i första punkten. Vad som sedan sägs om verksamheten och möjligheterna att frigöra olika grupper av varor utgör väl ett lämpligt sätt att undanröja förhållanden, som kan verka återhållande och begränsande på verksamheten inom näringslivet.

Nu riktar sig kritiken inte mot direktiven, utan man säger att förutsättningarna för lagen var sådana, att det är inkonstitutionellt att ha lagen kvar. Det är klart att det kan ligga mycket i att de förutsättningar, på vilka lagen vilar, inte längre är för handen. Jag skall för min del gärna vara med om att diskutera ett avskaffande av beredskapslagen, sådan den kom till under krigsåren, och fundera på att ersätta den med en annan lag. Men jag är inte övertygad om att det inte skulle gå på det sätt, som den gamle lektorn i min barndoms stad uttryckte det, då han sade: »Jag bad Gud att få en sparsam hustru, och jag blev bönhörd över hövan.» De som

Ang. fortsatt giltighet av prisregleringslagen.

vill avskaffa denna lag, emedan den är inkonstitutionell, kanske blir bönhörda över hövan, om vi skall resonera om hur vi skall ha det i fortsättningen och inte kan ha lagen sådan den föreligger.

Vi funderar varje år på om vi behöver lagen, och det slutar med att vi bestämmer oss för att förlänga den med ett år i taget. Det är klart att vi skulle kunna låta den gälla ett halvår, men jag är nästan övertygad om att när vi skulle komma till slutet av den tiden, skulle vi behöva överväga ett förslag att låta den gälla ytterligare ett halvår. Det är väl mest praktiskt att vi gör som vi har gjort under de sista åren och låter förlänga lagen ett år och därefter överväger, hur det skall bli i fortsättningen.

Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Herr **AHLBERG** (h): Herr talman! Jag är tvungen att säga några ord i anledning av vad utskottets ärade ordförande här senast yttrat. Motiveringen för reservanternas förslag är ju inte bara att lagen av rent konstitutionella skäl bör avvecklas, utan också — och det är inte mindre tungt vägande — att enligt vår uppfattning det inte längre föreligger något behov av denna reglering. Det är väl — dess bättre, skall vi väl säga — alldeles uppenbart, att det inte längre behövs åtgärder av det slag som framstod som ofrånkomligt, när varuknappheten var som svårast efter krigsutbrottet. Vi har i dag övergått till vad man betecknar som köparens marknad.

När jag har talat om den rent konstitutionella sidan av saken, så är det därför att, som också framhålles i reservationen, det förefaller som om man åsyftade att låta denna lag gälla för framtiden. Denna för visst ändamål tillkomna lagstiftning skulle alltså permanentas. Man skulle bibehålla den men ge den ett annat syfte. Den har kommit till som skydd mot en prisstegring. Nu har ju statsrådet själv understrukit, att man vill utnyttja lagen mindre eller till äventyrs inte alls för detta ändamål, utan som ett instrument för att sänka priserna, med resultat att man när som

helst och i vilken utsträckning som helst kan kräva att få granska företagens pris-sättningar och med lagens stöd tvinga ned priserna, där man så finner riktigt. En lagstiftning av den typen är väl ingenting att be om; jag har minst av allt lust att göra det. Jag menar i likhet med, som jag tror, flertalet i denna kam-mare, att det som vi mår bäst av, det som bäst tryggar vår levnadsstandard och det som skapar de bästa förhållan-dena, är ett i möjligaste mån fritt när-ringsliv, som får utvecklas efter sunda och riktiga, under konkurrens framska-pade former, icke en utveckling där man, som herr Norman nämnde, för in-syn och kontroll anlitar en lag som var försvarad och motiverad under speciella förhållanden, vilka inte längre äger be-stånd.

Jag har kanske mycket starkare anledning än tidigare att yrka bifall till reservationen, vilket jag också gör.

Sedan överläggningen ansetts här-med slutad, gjorde herr förste vice tal-mannen, som för en stund övertagit led-ningen av kammarens förhandlingar, en-ligt föreliggande yrkanden proposition-er, först på bifall till vad utskottet i det nu förevarande utlåtandet hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr förste vice talmannen, efter att ha-va upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Ahlberg* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad andra lagut-skottet hemställt i sitt utlåtande nr 33, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid utlåtandet avgivna reservationen.

Lagförslag om zonexpropriation.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr förste vice talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Ahlberg* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 78;

Nej — 37.

Därjämte hade 2 ledamöter tillkännagivit att de avstode från att rösta.

Lagförslag om zonexpropriation.

Föredrogs ånyo tredje lagutskottets utlåtande nr 23, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 44, 45 och 146 §§ byggnadslagen den 30 juni 1947 (nr 385), dels ock i ämnet väckta motioner.

Genom en den 8 april 1953 dagtecknad proposition, nr 218, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av tredje lagutskottet, hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogat förslag till lag om ändrad lydelse av 44, 45 och 146 §§ byggnadslagen den 30 juni 1947 (nr 385).

I det av Kungl. Maj:t framlagda lagförslaget var 44 § så lydande:

Finnes tätbebyggt område med hänsyn till den allmänna samfärdseln eller kravet på ändamålsenlig bebyggelse vara i behov av genomgripande ombyggnad, och kan denna icke lämpligen ske annorledes än i ett sammanhang, må Konungen, sedan i anledning av ombyggnaden fråga väckts om antagande eller ändring av stadsplan för området, medgiva staden att lösa den mark inom området som erfordras för ombyggnaden ävensom annan inom området eller i dess omedelbara närhet belägen mark,

för vilken planens genomförande kan väntas medföra väsentligt ökat värde.

I samband med propositionen hade utskottet till behandling förehaft sex i anledning av densamma väckta motioner, nämligen

inom första kammaren:

nr 476 av herr *Ewerlöf* m. fl.

nr 477 av herr *Lindblom* m. fl. och

nr 478 av herr *Lindblom* m. fl. ävensom

inom andra kammaren:

nr 598 av herr *Ohlin* m. fl.,

nr 599 av herr *Swedberg* och fröken *Vinge* samt

nr 600 av herr *Hjalmarson* m. fl.

I de likalydande motionerna I: 476 och II: 600 hade hemställts,

A. att riksdagen vid behandlingen av Kungl. Maj:ts proposition nr 218 måtte, med beaktande av vad i motionerna anförts, besluta,

dels att såsom grund för inlösen enligt 44 § byggnadslagen skulle gälla, att denna vore nödvändig och icke endast lämplig,

dels att lösenrätt enligt denna paragraf skulle i första hand medgivas ägare, som ensam eller i förening med andra fastighetsägare innehade mer än hälften av den sammanlagda tomtarealen inom saneringsenheten eller hälften av det sammanlagda värdet därav,

dels att såsom grund för inlösen icke finge åberopas det förhållandet, att mark inom saneringsområdet eller i dess omedelbara närhet på grund av saneringsåtgärderna väntades stiga i värde,

dels ock att av kommun inlöst område, efter det regleringen verkstälts, skulle utbjudas i den öppna marknaden till försäljning eller mot tomträtt med möjlighet till företrädesrätt för förutvarande fastighetsägare och nyttjanderättsinnehavare.

I de likalydande motionerna I: 477 och II: 599 hade hemställts, att riksdagen vid sin behandling av propositionen nr 218 måtte vidtaga sådan ändring av 44 §, att

sista meningen (orden »ävensom annan — — — ökat värde») utginge.

I de likalydande motionerna I: 478 och II: 598 hade hemställts, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t hemställa om förnyat övervägande av frågan om återköpsrätt samt att Kungl. Maj:t måtte för riksdagen framlägga förslag, vartill dessa överväganden kunde föranleda.

Utskottet hade i det nu ifrågavarande utlåtandet på återropade grunder hemställt,

A. att riksdagen måtte, med avslag å motionerna I: 476 och II: 600 samt I: 477 och II: 599, antaga det genom propositionen framlagda lagförslaget; samt

B. att motionerna I: 478 och II: 598 icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservationer hade anförts

1) av herrar *Ebbe Ohlsson* och *Munk-tell*, vilka ansett, att utskottets utlåtande bort hava den lydelse, reservationen visade, och avslutas med en hemställan,

A. att riksdagen måtte med bifall till de likalydande motionerna I: 476 och II: 600 samt de likalydande motionerna I: 477 och II: 599 antaga det genom proposition nr 218 framlagda lagförslaget med den ändring, att 44 § erhöles följande lydelse:

Finnes tätbebyggt område med hänsyn till den allmänna samfärdseln eller kravet på ändamålsenlig bebyggelse vara i behov av genomgripande ombyggnad, och kan denna för området i dess helhet eller del därav (*saneringsenheten*) icke ske annorledes än i ett sammanhang, må Konungen, sedan för dylikt syfte stadsplan fastställts, medgiva ägare eller sammanslutning av ägare, som inehar fastigheter till mer än hälften av det sammanslagna fastighetsvärdet inom saneringsenheten eller mer än halva arealen därav, rätt att lösa den mark inom saneringsenheten som erfordras för ombyggnaden. Vilja flera lösa, äge den eller de företråde vars fastighetsinnehav åsättes största värdet. Fastighets-

Lagförslag om zonexpropriation.
värde som nu sagts beräknas i enlighet med den stadsplan och tomtindelning som gällde före saneringens genomförande.

Ansökan om inlösen enligt första stycket skall göras inom tre månader från det stadsplan fastställts. Sedan lösenrätt beviljats, må Konungen på stadens begäran föreskriva viss tid inom vilken bebyggelsen skall hava bragts i överensstämmelse med stadsplanen. Ingives icke ansökan inom angiven tid eller verkställs icke ombyggnad inom föreskriven tid, äger staden lösa marken inom saneringsenheten.

Av staden inlöst område skall, i den mån det enligt stadsplan är avsett för enskild bebyggelse, inom skälig tid efter det regleringen verkställts, utbjudas till försäljning eller till upplåtelse mot tomt-rätt. Vid sådan försäljning eller upplåtelse skall vid lika bud förutvarande fastighetsägare och nyttjanderättsinnehavare äga företräde.

B. att motionerna I: 478 och II: 598 måtte anses besvarade genom vad i reservationen anförts;

2) av herrar *Nyberg* och *Carlsson* i Stockholm, vilka ansett, att utskottets yttrande bort i viss angiven del hava den ändrade lydelse, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort under B hemställa, att riksdagen måtte, med bifall till motionerna I: 478 och II: 598, hos Kungl. Maj:t hemställa om förnyat övervägande av frågan om återköpsrätt samt framläggande för riksdagen av de förslag, vartill dessa överväganden kunde föranleda.

Herr **LINDBLOM** (fp): Herr talman! I samband med den proposition, som det föreliggande utlåtandet behandlar, har utskottet också förehaft till behandling tvenne av mig jämte andra ledamöter i denna kammare väckta motioner i samma spörsmål. Det är två frågor, som behandlas i dessa motioner. Den ena gäller den nya expropriationsgrund, som Kungl. Maj:t föreslagit i propositionen nr 218. Den andra gäller rätten att

Lagförslag om zonexpropriation.

få återköpa exproprierad mark, sedan planeringsföretaget genomförts och staden inte längre kan anses ha behov av viss del av den exproprierade marken.

Vad först gäller den nya expropriationsgrunden har motionärerna reagerat emot att mark, som inte beröres av planeringsföretaget på annat sätt än att den ligger inom området eller i dess omedelbara närhet, skall kunna exproprieras endast på den grund att marken kan tänkas väsentligt öka i värde.

Vi finner det anmärkningsvärt, att departementschefen har signalerat en utredning angående frågan om s. k. oförtjänt värdestegring och, samtidigt som han signalerar denna utredning, genomför ett lagförslag, som praktiskt taget föregriper denna utredning. Enligt min mening hade det sett vackrare ut, om man hade åtminstone först utrett frågan och därefter kommit med ett lagförslag. Så brukar man ju vanligen förfara. Med den nu rådande politiska konstellationen är det väl möjligt att det hade blivit samma resultat ändå, men då hade åtminstone remissinstanserna haft tillfälle att få säga sin mening — om man nu skall ta någon hänsyn till vad remissinstanserna säger.

Utredningsmannen, häradsbörjande Anderberg, säger i den utredning, som ligger till grund för det föreliggande lagförslaget, bland annat att markvärdestegring icke bör göras till någon expropriationsgrund samt att möjligheterna för kommunerna att njuta värdestegringens fördel över huvud taget icke bör anföras såsom motiv för någon lagändring. Icke förty har utredningsmannen dock vid olika tillfällen talat om uppdrivna priser och övervärden. Man kan av de angivna ordalagen inte få ut annan mening än att såsom motiv för en lagändring icke bör angivas de verkliga skälen. Detta måste betecknas såsom ett anmärkningsvärt sätt att giva uttryck åt vad »hans uppsåt var som lagen gjorde».

Det tjänar inte mycket till att ytterligare fördjupa sig nu i denna fråga. Den är helt visst åtminstone i denna del avgjord redan på förhand. Låt mig blott

till sist vad det gäller den första delen citera vad en tysk rättslärd, Rudolph von Jhering, på sin tid yttrat. Jag finner att detta yttrande har en viss relevans när det gäller den fråga, som nu diskuteras. Han säger: »Varje despotism har börjat med ingrepp i enskild rätt.»

Vad sedan gäller den andra motionen, har vi inskränkt oss till att endast begära den utredning om möjligheterna till återköp av den exproprierade marken sedan stadsplaneföretaget har genomförts och man inte längre skulle vara i behov av viss del av marken. Man har sagt att detta inte skulle vara möjligt att genomföra. Vi har i motionen, till vilken jag hänvisar, framhållit att det finns en motsvarande lagstiftning i Italien, en relativt ny lagstiftning för resten, där denna möjlighet förekommer, och det synes oss, som om det inte borde vara omöjligt att genomföra en sådan lagstiftning i Sverige lika väl som i Italien. Nu har emellertid utskottet i den frågan gjort, som man brukar säga, en välvillig skrivning — ja, så välvillig att utskottet bara hade behövt ta ett litet steg till, så hade det blivit bifall till utredningskravet. Utskottet uttrycker vikten av att kommunerna i praktiken kommer att förfoga över den exproprierade marken på ett sätt som innebär ett skäligt hänsynstagande till de förutvarande fastighetsägarnas och hyresgästernas rimliga önskningskrav att få återkomma till sina kvarter. Det är inte så synnerligen långt ifrån, att man där har givit ett erkännande åt det berättigade i det förslag som har framförts. Vi ansåg emellertid i utskottet att vi icke på den punkten kunde föreslå en direkt lagstiftning, emedan frågan ju ändå måste betraktas som något komplicerad, och därför har vi inskränkt oss i denna del till att endast begära en utredning.

Detta har också sedan upptagits i en särskild reservation till utskottets utlåtande. Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till denna reservation, som är betecknad med 2).

Herr OHLSSON, EBBE (h): Herr talman! Till de mera kostnadskrävande,

men inte desto mindre angelägna uppgifterna för många av våra tätorter hör en förnyelse av bebyggelsen inom de centrala delarna. Befolkningstillväxten och den kraftigt ökade motoriseringen har varit faktorer som frammanat detta krav på förnyelse, samtidigt som regleringssystemet på bostadsmarknaden och den ofria ekonomi, som vi dragits med i över ett decennium, varit en av orsakerna till att man så att säga kört fast på detta område. För länge sedan saneringsmogna fastigheter har blivit begärliga nödbostäder i brist på andra, modernare och ändamålsenligare bostäder, och dagens saneringsproblem hade med säkerhet inte blivit så svårlösta och betungande, om vi haft en friare ekonomi och färre regleringar på detta område.

Trafikförhållandena och den allmänna utvecklingen gör alltså, att helt nya stadsplaner måste dras upp, vilka kräver betydande ombyggnadsföretag och som avser stora områden. Nedre Norrmalm är kanske det mest påfallande exemplet, men även på andra håll har vi samma problem, fastän i mindre utsträckning. Här krävs alltså en avsevärd förändring, ett avsevärt ingripande på kvarters- och tomtindelningen inom tätortsområdena. Att anpassa de lagliga bestämmelserna efter de krav som framkommit torde därför vara nödvändigt. Men då dessa bestämmelser utformas, bör det tillses, att det inte görs större ingripanden än situationen kräver och framför allt att ingen part ges monopolställning. Inte minst på detta område ligger det ofantligt vikt på att friska och djärva enskilda initiativ får göra sig gällande och bereds möjligheter till fri konkurrens på lika villkor.

Om kammaren antager utskottsförslaget, tas därmed ett stort steg mot en fullständig kommunalisering av tomtmarken, och samtidigt sker en ny urholkning av den privata äganderätten. Det blir en smysocialisering som, hur allvarlig den är såsom isolerad företeelse, måhända ändå icke åstadkommer nämnvärt buller ute i landet, och redan däri ligger det enligt min mening en

allvarlig fara. Den privata äganderätten skall vara en sporre i samhället fram mot en högre levnadsstandard och hyggligare levnadsvillkor, och utan denna drivkraft blir det stagnation.

I utskottsutlåtandet förutsätter man, att enskilda skall vara förbjudna att genomföra större saneringar. Man säger, att stora saneringssyftande stadsplaner regleringar skall ankomma endast på kommunerna och ej på de enskilda markägarna samt att den för saneringen erforderliga marken skall kunna förvärfvas tvångsvis av kommunerna.

Reservanterna har en motsatt uppfattning. Enligt vår mening bör nämligen icke kommunerna, utan de enskilda fastighetsägarna i första hand ges tillfälle att genomföra den erforderliga ombyggnaden. Vi hyser nämligen den uppfattningen, att de enskilda har lika stora förutsättningar att planera som de kommunala myndigheterna. Vi har däremot intet att erinra emot att kommunerna bör ingripa med expropriationsåtgärder endast såsom stadsplanetekniskt hjälpmedel, men först sedan man inte lyckats komma fram till några andra lösningar. Denna synpunkt sammanfaller för övrigt med vedertagen uppfattning om expropriation såsom en extraordinär åtgärd.

Vi föreslår alltså, att i första hand skall lösenrätt medgivas ägare, som ensam eller tillsammans med andra innehar mer än hälften av den sammanlagda tomtarealen inom saneringsenheten eller mer än hälften av fastighetsvärdet. Men vi anser det rimligt — för den händelse sådan inlösen inte begärts inom tre månader från det stadsplanen fastställts eller om bebyggelsen inom föreskriven tid icke bringats i överensstämmelse med stadsplanen — att stadens myndigheter har möjligheter att lösa in fastigheterna inom saneringsområdet.

En formulering i lagtexten, som vi vänder oss emot, är att ombyggnaden eller saneringen inte *lämpligen* kan ske i ett sammanhang. Vi anser, att lämplighetsbegreppet bör utgå och att det ur skilda synpunkter, inte minst ur rätts-säkerhetssynpunkt, klart bör anges, att

Lagförslag om zonexpropriation.

det är nödvändigt att genomföra ombyggnaden i ett sammanhang.

Enligt propositionen skall expropriationsrätten inträda redan när frågan om stadsplan blivit väckt. Detta kan inte vara lyckligt. Stadsbebyggelsen kommer därigenom att stå inför ett ständigt hot om omedelbar expropriation. Detta förhållande kommer självklart att vara en hämsko på det enskilda initiativet och på viljan hos de enskilda att bygga och förbättra. Vi har därför föreslagit, att tidpunkten för expropriationsrättens inträde bestämmas till tiden för stadsplanens fastställande.

Herr talman! Med denna motivering ber jag att få yrka bifall till den av herr Munktell och mig avgivna reservationen.

Herr OSVALD (fp): Herr talman! Det torde vara lämpligt att med några ord omnämna innebörden av de nu föreslagna ändringarna i lagen om zonexpropriation. Med hänsyn till den långt framskridna tiden skall jag försöka fatta mig så kort som möjligt.

De nu gällande lagbestämmelserna för expropriation ger ju inte städerna tillräckliga rättsliga medel att genomföra stora ombyggnader av äldre stadspartier. Inte heller ger de möjlighet till expropriation innan ny stadsplan utarbetats i detalj. Kostnaderna för markförvärv drivs till följd därav i höjden på ett sådant sätt att det blir svårt att genomföra en önskvärd sanering eller ombyggnad av ett större stadsområde.

Nu gällande lag gör inte heller skillnad mellan det som kan betraktas som zonsanering, d. v. s. ombyggnad av ett större, tätbebyggt område, och det som man brukar kalla punktsanering. Samma regler gäller för båda dessa fall, och genomförandet av stadsplaneregleringen tillkommer markägarna.

Propositionen föreslår nu att avsteg skall göras från denna grundsats, nämligen i sådana fall då ett tätbebyggt område är i behov av ombyggnad som inte lämpligen kan ske annat än i ett sammanhang. Expropriationsrätt skall i sådant fall tillkomma staden, oavsett om de berörda markägarna har förmåga och

vilja att genomföra en sanering eller inte. Dessutom skall expropriation kunna medges innan stadsplanen blivit fastställd i detalj.

Det är bl. a. emot detta förslag som reservanterna, herrar Ohlsson och Munktell, vänder sig. Deras motivering har just anförts av herr Ohlsson. Reservanterna menar att i stället expropriationsrätten för enskild markägare bör utvidgas på ett sådant sätt, att den som innehar hälften av tomtarealen skall vara berättigad att lösa in övriga enskilda markägare.

Om jag nu fattade herr Ohlssons yttrande här rätt, skulle man i stället få en sådan ordning att man så att säga skulle lämna ut ombyggnaden av ett större stadsområde på entreprenad. Man skulle låta kommunen, i detta fall staden, och enskilda markägare tävla om vem som skulle kunna göra det bäst.

Utskottet har emellertid inte kunnat ansluta sig till den uppfattningen att expropriationsrätten skulle tillkomma någon annan än staden, och detta av flera skäl. För det första kräver en stor stadsplanereglering av nu ifrågavarande art, att arbetena samordnas efter en väl genomarbetad plan och att erforderliga evakueringsutrymmen anskaffas och iordningställs samt vidare att andra provisoriska anordningar vidtas under övergångstiden. Detta torde i regel inte kunna genomföras av någon annan än staden. För det andra har utskottet av principiella skäl inte kunnat ansluta sig till den tankegång som framkommer i reservationen. Det skulle, menar utskottets majoritet, te sig stötande för rättskänslan om vissa kapitalstarka markägare skulle få rätt att exproprieras mark från andra markägare. Det förefaller mig riktigare att i ett sådant fall, om markägare som äger mer än hälften av tomtmarken finge tillfälle att exproprieras andra enskilda markägars mark, tala om en monopolställning, inte för samhället men för en enskild markägare eller för en grupp av enskilda. Inom utskottets majoritet ansåg vi, att något sådant inte kan anses vara riktigt.

För det tredje har utskottets majori-

Lagförslag om zonexpropriation.

tet menat, att de ekonomiska skälen talar emot en privat exproprieringsrätt. Ombyggnaden av en stadsdel drar som bekant mycket stora kostnader för kommunen. Genom expropriationen får samhället möjlighet att tillgodogöra sig den värdestegring som följer av regleringen. Det synes därför vara riktigt ur de skattebetalares synpunkt, som får betala kostnaderna för regleringen, att de också skall få tillgodogöra sig den värdestegring som inträder genom regleringen.

Det sägs bland annat, att utgifterna kommer att täckas av bidrag till gaturkostnaderna. Emellertid har de beräkningar som genomförts här i Stockholm visat, att den del som på så sätt kan erhållas i själva verket svarar emot endast en mycket ringa del av saneringskostnaden. En beräkning som gjordes 1947 visar, att endast ungefär åtta procent av utgifterna skulle kunna täckas av sådana bidrag.

För det fjärde menar utskottets majoritet, att expropriation på ett tidigt stadium, alltså en expropriation genom samhället, ger planförfattarna större möjligheter att utarbeta en fullgod stadsplan. En sådan möjlighet föreligger inte om enskilda skulle få exproprieras, ty den enskilde markägaren eller en grupp av enskilda markägare kan rimligtvis inte bedöma sina möjligheter förrän stadsplanen är fastställd.

I reservationen sägs nu, att grunden för inlösen böra vara att stadsombyggnaden »nödvändigtvis» och inte blott »lämpligen» bör ske i ett sammanhang. Utskottets majoritet har menat, att om man skulle ersätta »lämpligen» med »nödvändigtvis», skulle man lägga en alltför stor bevisbörda på staden eller på städerna och att en dylik bestämmelse därför skulle leda till fruklösa debatter, varigenom saneringen i onödan skulle komma att fördröjas.

Av nu anförda skäl har alltså utskottets majoritet intagit den ställning, som vi har gjort, och alltså tillstyrkt propositionen på denna punkt.

Ett särskilt problem är den så kallade ekonomiska zonexpropriationen. Denna form av expropriation infördes i

svensk lag år 1931 och har sedermera vid ett tillfälle ändrats. Enligt nu gällande lag har emellertid markägare möjlighet att fria sig från expropriationsanspråk från samhällets sida genom att ikläda sig skyldighet att gälda skäligt bidrag till kostnaderna för stadsombyggnaden eller regleringen. Konungen bestämmer i så fall det belopp som markägaren har att erlægga.

Zonexpropriationsutredningen föreslog att fastighetsägarna skulle ha skyldighet att lämna bidrag, så kallade bettermentsbidrag, till kostnaderna för stadsombyggnaden i sådana fall, då fastigheterna skulle komma att stiga i värde genom regleringen. Det förslaget utsattes emellertid för en mycket kraftig kritik under remissbehandlingen. Departementschefen ansåg sig därför inte kunna förorda en dylik lösning. Eftersom dessutom de nu sedan 1931 gällande bestämmelserna varit helt verkningsslösa och i själva verket inte blivit tillämpade någon gång under de tjugu år som bestämmelserna varit i kraft, har departementschefen i stället föreslagit en utvidgning av zonexpropriationsinstitutet. Utskottets majoritet har funnit denna lösning lämplig inte minst ur skattebetalarnas synpunkt. Det har därför inte kunnat ansluta sig till det yrkande som gjorts bland annat i motionerna I: 476 och II: 600, utan i stället delat departementschefens uppfattning.

Utskottet har emellertid mycket starkt understrukt att en värdestegringsexpropriation i detta fall inte får verka prejudicerande när det gäller att lösa problemet om indragning till det allmänna av så kallad oförtjänt värdestegring. Vid flera olika tillfällen har utredningar företagits för att lösa detta problem, och det är således möjligt, att man så småningom kommer att finna en lösning på problemet om indragning av så kallade oförtjänt värdestegring.

Så har vi slutligen frågan om återköpsrätten. Det kan inte råda någon tvekan om att en återköpsrätt skulle stöta på stora praktiska svårigheter då det gäller tomterna inom ett område som skall regleras. Det blir ju ofta så att det som varit

Lagförslag om zonexpropriation.

tomt kan bli gata efter regleringen och tvärtom. Det blir alltså helt andra tomter, och det skulle med all säkerhet leda till utomordentligt stora praktiska svårigheter, om man över huvud taget försökte sig på att införa någon återköpsrätt för tomterna inom de reglerade områdena.

I viss mån förhåller det sig annorlunda med mark som exproprierats enligt bestämmelserna om ekonomisk zonexpropriation. Enligt utskottets mening är det ett rimligt krav, att rörelseidkare och hyresgäster över huvud taget skall få återvända till det kvarter där de tidigare haft sin verksamhet. Någon återköpsrätt av den art, som föreslagits i motionerna, förekommer inte i fråga om någon annan expropriering. Jag tror också att det kan bli ganska svårt att finna ett verkligt logiskt bindande skäl för en återköpsrätt av den art som föreslagits i motionerna. Utskottet har emellertid ansett det angeläget, att, som det står i utskottets utlåtande, vilket här redan tidigare har citerats, »kommunerna i praktiken kommer att förfoga över den exproprierade marken på ett sätt, som innebär ett skäligt hänsynstagande till de förutvarande fastighetsägarnas och hyresgästernas rimliga önsknings att få återkomma till sina kvarter». Det har nu sagts av bland andra herr Lindblom, att utskottet därmed i själva verket mycket har närmat sig den ståndpunkt som förfäktats i den av herrar Nyberg och Carlsson avgivna reservationen, och det är riktigt. Utskottet står den ganska nära i sak, men utskottets majoritet har menat att det skulle möta mycket stora svårigheter att i lagtexten inskriva en dylik rätt för ägare eller hyresgäst att återkomma till sina kvarter i det reglerade området. Majoriteten har därför ansett det vara riktigare att uttala en sådan rekommendation, som här har föreslagits, än att försöka inskriva detta i en lagtext, som säkerligen skulle komma att bli mycket svår att tillämpa.

Jag har, herr talman, med dessa ord velat motivera utskottets ställningstagande, och jag ber att få yrka bifall till dess hemställan.

Häri instämde herr *Hermansson, Albert* (s).

Herr MAGNUSSON (h): Herr talman! I den bostadspolitiska debatten har från det håll jag representerar år efter år framhållits nödvändigheten av att man icke bara koncentrerar sig på en ny produktion av bostäder allt längre ut i tätorternas periferi. Man måste också ta itu med en nydaning av bebyggelsen inom tätorternas centrala delar. Denna förnyelse är en naturlig process, som emellertid till följd av tidsförhållandena och senare genom regleringar och andra inskränkningar har stoppats upp under tiden alltsedan det sista världskrigets utbrott.

Jag vill särskilt betona att man på företagarhåll sett med stor oro på denna uppdämning. Där har städse funnits ett påtagligt intresse för nya lösningar, men initiativen på detta område har som sagt omöjliggjorts. Hade under de senaste 15 åren rätt en friare ekonomi, skulle med all sannolikhet tätorternas centrala delar i betydande utsträckning ha varit moderniserade, och vi skulle ha sluppit ifrån det förfall av fastigheter som man nu kan konstatera på många orter.

Inom den industriella produktionen pågår en ständig rationaliseringsprocess, och denna har glädjande nog resulterat i en betydande produktivitetsökning, som i sin tur möjliggjort avsevärda standardhöjningar över lag. Det vore önskvärt, att även tätorterna gjordes mera produktiva och bättre anpassades efter teknikens utveckling, krav och möjligheter. Då själva stadsplanearbetet till sin natur också är en rättsfråga, är det ingalunda överraskande att även byggnadslagstiftningen måste moderniseras. Där emot väcker det en viss förvåning att man icke var mer förutseende år 1947, när en helt ny byggnadslag genomfördes, än att man redan år 1949 nödgades komplettera den genom vidgade expropriationsregler och att man nu fyra år därefter måste sätta dit ytterligare en lapp.

Den tekniska omständighet, som synes

Lagförslag om zonexpropriation.

mig motivera de nu aktuella lagändringarna, är att nydaningen inte längre kan framgå punktvis, utan måste omfatta större områden som bör bebyggas i ett sammanhang — ett förhållande som dock var välbekant även under 1940-talet.

Jag är angelägen att understryka att någon skiljaktighet i åsikt ej föreligger mellan regeringen och utskottsmajoriteten å ena sidan och den meningsriktning jag företräder å andra sidan om att vissa lagändringar är behövliga för att man inom skälig tid skall kunna genomföra saneringarna. Sedan går emellertid meningarna isär. Vi anser att ombyggnaden av städerna liksom hittills i första hand skulle kunna genomföras av de enskilda företagarna, under det att regeringen utgår ifrån den tesen att kommunerna skall få en sådan ställning att de i praktiken erhåller monopol. Dess förslag leder lätt nog tanken in på att man nu direkt strävar efter att i kommunernas ägo överföra tomtmarken.

Man har med andra ord transformerat ett rent tekniskt problem — att förnya stadsbebyggelsen — till en politisk idé. Vår reservation bygger på den grundsats, som bl. a. bostadssociala utredningen skisserade, nämligen att de enskilda markinnehavarna skulle vid behov gå samman för att genomföra den nya bebyggelsen och att möjlighet därför måste skapas för de enskilda, så att icke ett mindretal fastighetsägare skulle kunna stoppa utvecklingen. Först där förutsättningar för en nydaning i enskild regi ej föreligger, skulle kommunerna ingripa. För att understryka angelägenheten av att saneringen icke i onödan fördröjs, har vi satt en så kort tid som tre månader som de enskilda markägarna har på sig för att — efter stadsplanens fastställelse — visa sitt aktiva intresse för att själva genomföra bebyggelsen.

Jag finner det märkligt att utskottet så kallt avvisat denna av bostadssociala utredningen först lanserade tanke. Ställningstagandet synes mig också rimma rätt dåligt med det beslut som regeringen helt nyligen fattat att från

byggnadsregleringen undantaga saneringsföretag, där den nya bebyggelsen skulle inrymma minst 50 procent bostadslägenheter.

Att man på företagarhåll är påtagligt intresserad för dessa problem finns många uttryck för. Jag vill därvid som konkreta exempel nämna det förslag som Näringslivets bostadsbyggnadsdelegation år 1947 utarbetade i sitt remissvar över bostadssociala utredningens slutbetänkande. Det innehöll konkreta stadsplaneförslag, som visade hur man på ett lyckligt sätt kunde förena ekonomi med bostadssociala synpunkter. Jag vill också erinra om att HSB nyligen utsänt en skrift »För sent att sanera?», där även denna organisation förklarar sig villig att medverka till förnyelsen av stadsbebyggelsen.

Från vårt håll anser vi det naturligt att expropriationen skall vara ett rent tekniskt hjälpmedel och icke något annat. Vi har därför reserverat oss mot förslaget att man genom expropriation skall lösa frågan om indragning av s. k. oförtjänt markvärdestegring. Detta förslag finner vi så mycket mindre motiverat som regeringen ånyo anmält avsikten att tillsätta en särskild utredning för att lösa detta problemkomplex.

Vi har tagit avstånd från denna utvidgning av expropriationsrätten även av den anledningen att vi icke vill medverka till att allt större delar av stadsbebyggelsen skall ständigt ligga under hot om expropriation. En lugn utveckling utan ständiga risker för extraordinära ingripanden är nog alla som bygger och bor i tätorterna bäst betjänta av.

När nu kommunerna ändock behövt ingripa med expropriationsåtgärder bör de så snart sig göra låter på den allmänna marknaden utbuda marken igen — med äganderätt eller eventuellt tomrätt. Kommunerna bör avstå från alltför stora ekonomiska engagemang inom fastighetsväsendet. Deras reala resurser behövs ju så väl på andra områden, att insatserna redan där synes ta kommunernas krafter helt i anspråk. Därvid bör förutvarande markägare och nyttjanderättsinnehavare så långt möjligt och i

Lagförslag om zonexpropriation.

mån av reala resurser få möjlighet att återvända till det område, varifrån de utsanerats.

Vår bärande idé är alltså att man när det gäller stadsbebyggelsens utformning så långt möjligt bör söka få till stånd en samverkan mellan stat, kommun och de enskilda intressenterna. Att, särskilt med tanke på den så avsevärt ökade storleksordningen av de bebyggelseprojekt som nu förestår, lagstiftningssvägen utesluta det enskilda företaget från att göra de stora insatser, vartill det tvivelsutan är berett, kan ej vara en lycklig utveckling.

Med dessa ord yrkar jag, herr talman, bifall till den av herrar Ebbe Ohlsson och Munktell avgivna reservationen.

Herr OSVALD (fp): Herr talman! Jag skall be att få säga ett par ord med anledning av vad som anförts av den siste ärade talaren.

Han började med att säga att även enskilda borde kunna genomföra en stadsombyggnad. Det är naturligtvis inte otänkbart, men jag föreställer mig att det skulle bli ganska besvärligt vid ett så stort ombyggnadsföretag som t. ex. nedre Norrmalm här i Stockholm med de mycket vidlyftiga förberedelser som behövs, den samordning av olika åtgärder som krävs och de förberedelser av olika slag som måste bli nödvändiga. Det är nog ingen tvekan om att då det gäller så stora företag har samhället, i detta fall Stockholms stad, betydligt större möjligheter att genomföra en sådan stadsombyggnad än en enskild företagare.

Nu säges det i högerreservanternas yttrande bl. a., att om en enskild företagare skulle vilja utnyttja expropriationsrätten inom tre månader efter det att definitiv stadsplan har blivit fastställd, skulle kommunerna kunna träda till vid den tidpunkten. Detta skulle i så fall komma att medföra betydligt ökade kostnader för samhället. Under den tid, som har förflutit från det att frågan först kom upp till dess att definitiv stadsplan är färdig och dessutom ytterligare tre månader därutöver, har näm-

ligen den tomtmark, som det är fråga om, stigit i värde kanske med betydande belopp. Följden skulle bli betydligt ökade kostnader för staden, vilka sedan naturligtvis skulle komma att falla på skattebetalarna. Det är bl. a. med hänsyn härtill som utskottets majoritet inte har kunnat ansluta sig till den av reservanterna hävdade uppfattningen.

Det säges också att man borde kunna räkna med enskild medverkan vid nybyggandet av dessa reglerade områden. Det är givet att man kan göra det, men det finns möjlighet därtill redan med det av utskottsmajoriteten förordade lagförslaget. Den enskildes medverkan kan mycket väl komma att utnyttjas, t. ex. om samhällena upplåter de nya tomterna med tomrätt. Det finns alltså även i det förslag som nu föreligger mycket stora möjligheter för enskild medverkan i nybyggnader i städerna efter en så omfattande reglering som man räknar med efter zonexpropriation.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr talmannen, att med anledning av vad därunder yrkats propositioner komme att framställas särskilt angående vardera av de båda punkterna av utskottets i förevarande utlåtande gjorda hemställan.

Sedermera gjorde herr talmannen enligt de i fråga om punkten A förekomna yrkandena propositioner, först på bifall till vad utskottet i nämnda punkt hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den av herrar Ebbe Ohlsson och Munktell vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr Ohlsson, Ebbe, begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad tredje lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 23 punkten A, röstar

Ang. ändring i lagen om verkställighet av frihetsstraff m. m.

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herrar Ebbe Ohlsson och MunkteU vid utlåUandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Ewerlöf* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 92;

Nej — 21.

Därjämte hade 4 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Beträffande punkten B, yttrade nu vidare herr talmannen, hade yrkats dels att vad utskottet hemställt skulle bifallas, dels ock att det förslag skulle antagas, som innefattades i den av herrar Nyberg och Carlsson i Stockholm vid utlåUandet avgivna reservationen.

Därefter gjorde herr talmannen propositioner enligt berörda yrkanden och förklarade sig finna propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med öUervägande ja besvarad.

Herr *Lindblom* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad tredje lagutskottet hemställt i sitt utlåUande nr 23 punkten B, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den av herrar Nyberg och Carlsson i Stockholm vid utlåUandet avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Lindblom* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 81;

Nej — 28.

Därjämte hade 7 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Ang. ändring i lagen om verkställighet av frihetsstraff m. m.

Föredrogs ånyo sammansatta stats- och första lagutskottets utlåUande nr 9, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i lagen den 21 december 1945 (nr 872) om verkställighet av frihetsstraff m. m., dels ock i ämnet väckt motion.

Genom en den 20 mars 1953 dagtecknad proposition, nr 143, hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogat förslag till lag angående ändring i lagen den 21 december 1945 (nr 872) om verkställighet av frihetsstraff m. m.

I propositionen hade föreslagits en sådan administrativ omläggning inom fångvården, att fångvårdsanstalter skulle gruppvis samverka under ledning av en större och i vårdtekniskt hånseende bättre utrustad centralanstalt för varje grupp. Härigenom skulle frågor om placering och förflyttning av de intagna samt åtskilliga andra ärenden kunna decentraliseras från fångvårdsstyrelsen till styresmännen för dessa centralanstalter samt en bättre och effektivare behandling av de intagna kunna vinnas.

I anledning av propositionen hade inom första kammaren väckts en motion, nr 437, av herr *Göransson*, i vilken

Ang. ändring i lagen om verkställighet av frihetsstraff m. m.

hemställt, att riksdagen måtte i den föreslagna lagen angående ändring i lagen om verkställighet av frihetsstraff m. m. göra sådana ändringar, att 3, 4, 26 och 43 §§ erhöles den ändrade lydelse, som i motionen angivits.

Propositionen och motionen, vilka hänvisats till lagutskott och tilldelats första lagutskottet, hade enligt överenskommelse mellan statsutskottet och första lagutskottet hänskjutits till behandling av sammansatt stats- och första lagutskott, vilket utskott i det nu föredragna utlåtandet på anförda skäl hemställt,

A) att riksdagen måtte bifalla förevärande proposition, nr 143;

B) att motionen I: 437, i den mån den icke kunde anses besvarad genom vad utskottet förut anförde, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade avgivits av herr Göransson, som ansett, att utskottets utlåtande bort hava den lydelse, reservationen visade, slutande med en hemställan,

A) att riksdagen — med förklaring, att riksdagen i anledning av motionen I: 437 funnit vissa ändringar böra vidtagas i Kungl. Maj:ts förslag — måtte för sin del antaga det av Kungl. Maj:t framlagda lagförslaget med den ändringen att 26 och 43 §§ erhöles den ändrade lydelse, reservationen visade;

B) att motionen I: 437, i den mån den icke kunde anses besvarad genom vad förut i reservationen anförts och hemställt, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Herr GÖRANSSON (fp): Herr talman! Jag har fogat två reservationer till föreliggande utskottsutlåtande, och jag skall försöka att i största korthet kommentera dem och ställa yrkanden.

Den första reservationen avser formuleringen av 26 § och innebär, att jag vänder mig emot den i propositionen föreslagna ordningen, att placeringen av icke häktade nykomna fångar skall verkställas av de fyra centralanstalternas styresmän. Jag åberopar därvid ock-

så den omständigheten, att 1945 års riksdag, som behandlade frågan om den nya straffverkställighetslagen, med mycken kraft underströk vikten av att dessa ärenden fick en central handläggning. Man har sedermera under de år, som gått därefter, gjort försök att rucka på denna paragraf; man har t. ex. tänkt sig att ersätta det förfarande, som där beskrivs, genom att fångvårdsstyrelsen skulle till styresmännen ge generella råd och anvisningar angående placeringen. Decentraliseringsutredningen, som sysslade med denna fråga, fann sig emellertid böra avstå från uppslaget, därför att därigenom skulle ändras en av de viktigaste principerna i reformen, nämligen den att fångvårdsstyrelsen, genom att ta saken i egen hand, skulle kunna tillse, att den öppna vården blev nyttjad i erforderlig utsträckning.

Att gå in på alla detaljer i denna fråga är vid denna sena timme tämligen respektlöst mot kammaren. Jag vill påpeka att det förfaringssätt, som beskrivs i propositionen, kommer att medföra en betydande omgång, ödslande med tid och kompetenskonflikter. Medan 26 § ger styresmannen vid centralanstalten en exklusiv och oinskränkt rätt att bestämma om placering och även om förflyttning, innehåller 13 § i samma lag en bestämmelse, som ger denna rätt åt fångvårdsstyrelsen. Den motsättning, som finns mellan dessa två paragrafer, har icke kunna hävas. När frågan var före i sammansatta utskottet insåg man väl att här fanns en motsättning, men man ansåg det omöjligt att bota den utan att man skrev om rätt stora delar av lagen, och det var icke möjligt eller tänkbart.

För att understryka att det inte är någon stort kärlek till centralbyråkrati som gör att jag håller på min mening i denna punkt vill jag säga, att fängelsedirektörernas och fängelseassistenternas fackförening har avstyrkt förslaget i denna del, alltså att placeringen av de s. k. frifotingarna skulle läggas på centralanstalternas styresmän. Jag vill ta ett exempel, som visar hur pass krångligt det blir med denna ordning. Anstalts-

Ang. ändring i lagen om verkställighet av frihetsstraff m. m.

grupperna är inte likvärdigt utrustade; de har inte samma resurser. Inom en del grupper finns anstaltstyper, som saknas inom andra. Om man vill flytta en person från en grupp till en annan skall den saken även enligt den nya ordningen gå över fångvårdsstyrelsen, men styrelsen har ingen möjlighet att *bestämma* till vilken anstalt inom den nya gruppen vederbörande skall komma; den saken avgöres av centralanstaltens styresman. Vi kan naturligtvis, om vi vill ha den dömde till en bestämd anstalt, inhämta yttranden från centralanstaltens styresman, huruvida han är villig att gå med på en förflyttning i enlighet med våra intentioner. Om han säger nej, kan det botas genom att vi upphäver eller ändrar hans beslut, men denna omgång och motsättning, som jag här talat om, föranleder en hel del besvärligheter, och dessutom kvarstår, såsom jag utvecklat i min reservation, frågan huruvida fångvårdsstyrelsen i fortsättningen skall bära samma ansvar för fördelningen mellan öppen och sluten vård, som den hittills har gjort enligt lagen och motiveringen till lagen. På den frågan lämnas inte något svar.

Med detta lämnar jag 26 § och går över till 43 §, som handlar om de s. k. verkställighetsundersökningarna. Detta var en nyhet, som infördes med 1945 års verkställighetslag och som vi tidigare icke haft någon motsvarighet till. Det innebär att varje fänge, som hade sex månaders strafftid eller däröver, skulle undergå observation eller undersökning, som skulle verkställas av styresmannen vid anstalten och av en läkare. Det ordnades till en början på det sättet, att dessa undersökningar sammandrogs till åtta eller nio anstalter, där man hade antingen en heltidsanställd psykiater, såsom fallet är vid centralanstalterna, eller där man hade tillgång till utomstående psykiatrisk expertis. Emellertid började brottsligheten att tilltaga, och antalet undersökningar, vilket hade beräknats till 700 om året, steg efter hand, och när vi kom fram till åren 1948 och 1949 visade det sig omöjligt att koncentrera undersökningarna till

åtta eller nio anstalter, utan vi fick försöka att få dem förlagda till ännu flera anstalter. För närvarande verkställs dessa undersökningar vid 22 eller 23 anstalter. De verkställs till övervägande del av psykiatrer mot en ersättning av 35 kronor per undersökning. Svårigheten med psykiaterkåren har ju varit, att den håller på att avfolkas. Det är en process, som har pågått länge och som väl knappast ännu har avslutats. Det har gjort, att en del av de läkarundersökningar, som skulle verkställas, inte har kunnat utföras. Det gäller väl ungefär 300 à 400 undersökningar per år. I fjol verkställdes emellertid av läkare 1 206 undersökningar. Nu sägs det i propositionen, som är omild mot undersökningsförfarandet, att undersökningarna har utförts av läkare utan psykiatrisk kompetens. Detta uttalande är oriktigt. Fångvårdsstyrelsen har gjort en undersökning, som visar att omkring 80 procent av dessa läkarundersökningar har utförts av läkare, som har psykiatrisk fackutbildning. Det sägs också att kvaliteten hos undersökningarna är ojämn, och det är klart att den blir ojämn, när många läkare är engagerade. Precis samma kritik skulle kunna riktas mot de summariska läkarundersökningar, som verkställs i samband med den villkorliga domen.

Vad vill man nu sätta i stället för detta undersökningsförfarande? Jo, styresmannen vid centralanstalten skall avgöra vilka nykomna fångar som skall undersökas. Det skall han göra senast inom 14 dagar. Det gäller inte bara de fångar, som sitter på hans egen anstalt, utan även fångarna på de s. k. sidoanstalterna. Om det blir beslut om undersökning, skall fången tagas in på centralanstalten. Undersökningarna koncentreras alltså till fyra anstalter av följande kvalitet och beskaffenhet. Härnösandsanstalten skall ta alla undersökningar från Haparanda till Dalälven, alltså omkring två tredjedelar av Sverige. I Härnösand finns sedan flera år tillbaka ingen överläkare. De undersökningar, som har gjorts där, har utförts av utomstående psykiater mot arvoden.

Ang. ändring i lagen om verkställighet av frihetsstraff m. m.

På Härlanda skall göras undersökningar för Västergötland, en del av Halland och en del av Småland. Under de senaste åren har icke en enda undersökning på Härlanda gjorts av överläkaren vid centralanstalten. I Göteborg har det inte ens varit möjligt att uppbringa läkare utifrån, därför att psykiatrerna i staden är mycket upptagna. På Långholmen gjordes under år 1951 sammanlagt 324 undersökningar, alla verkställda av utomstående läkare. I Malmö däremot har alla verkställighetsundersökningar utförts av centralanstaltens överläkare. Detta har varit hans speciella intresse. Han har i stället överlämnat sinnessundersökningarna till utomstående psykiatrer, som verkställt dem mot en ersättning av 300 kronor för varje utlåtande.

När nu den nya bestämmelsen i 43 § träder i kraft, är det avsikten att koncentrera verkställighetsundersökningarna till nu nämnda fyra anstalter, av vilka en saknar överläkare och två har överläkare som åtminstone hittills inte kunnat göra någonting på detta område. Man frågar sig: Hur kommer det sig, att överläkarna vid sinnessjukavdelningarna inte kan göra dessa undersökningar? Helt enkelt därför att de i första hand måste klara de rättspsykiatriska undersökningarna. Dessa skall enligt lagen utföras inom sex veckor, men är för närvarande till den grad fördröjda, att häktade måste vänta fyra, fem månader innan de blir undersökta. Här föreligger alltså en svår eftersläpning. Överläkarna suckar under oket. Men i alla fall vågar man sig på att i propositionen göra en förändring, trots avstyrkande från rättspsykiatrerna och medicinalstyrelsen. Vad blir resultatet? Det måste bli så att antalet verkställighetsundersökningar avsevärt minskas, i varje fall såvitt angår läkarnas medverkan. Också fångvårdsutredningen framhåller, att en icke ringa del av undersökningarna kommer att bortfalla; vad läkarnas undersökningar beträffar tror jag att de nedbringas till ett minimum.

Nu finns det kanske människor som tycker att detta är bra. Läkarundersök-

ningarna ställer bara till oredda, menar man, de är egentligen ett onödigt ornament på straffverkställigheten. Sammansatta stats- och första lagutskottet uttalar sig med stor säkerhet även vad gäller de rent medicinska frågorna: »Någon risk för att med det föreslagna systemet grövre abnormiteter skulle förbises torde icke föreligga.» Detta är ett förbluffande djärvt uttalande. Det får stå för sammansatta utskottets räkning. Men utskottets mening kan inte delas av någon som har kännedom om hur det såg ut i fångvården innan vi fick dessa verkställighetsundersökningar. Då påtalades gång på gång, hur grava abnormiteter och sinnesslöhet av mycket utpräglat slag kunde få passera utan vidare. All erfarenhet säger oss — vi må sedan tycka vad vi vill om psykiatri i allmänhet och rättspsykiatri i synnerhet — att utvecklingen går i den riktningen att läkarna måste kopplas in. Och för den, som har sett vad läkarna kan uträtta, står det klart att vi utan deras medverkan blir lämnade kvar på en för länge sedan föråldrad ståndpunkt och saknar möjligheter till en ordentlig människobehandling.

Jag ber också kammarens ledamöter vara vänliga att lägga märke till det faktum, att om en person exempelvis i Umeå skall undersökas enligt den nya ordningen, så är det nödvändigt att sända honom till Härnösand. Enligt nu gällande ordning kan han i Umeå bli undersökt av psykiater för en kostnad av 35 kronor. Den nya ordningen vållar kostnader för transporten både till och även från Härnösand, eftersom många undersökta så fort som möjligt måste bort från Härnösand för att lämna plats åt andra.

Genom att decentralisera undersökningarna till 20 anstalter tog vi hänsyn till statsrevisorernas anmärkning år 1949 — och hade för övrigt gjort det redan tidigare — att resekostnaderna genom undersökningarna blev för höga. Nu återgår man till en långt hårdare centralisering än vi tidigare hade. Samtidigt säger man i den proposition, som behandlas under nästa punkt, att kost-

Ang. ändring i lagen om verkställighet av frihetsstraff m. m.

naderna för transport av fångar nog skall kunna nedbringas med 250 000 kronor per år. Enda möjligheten att nedbringa resekostnaderna synes mig vara, att man beskär antalet undersökningar till det minsta möjliga.

I propositionen göres en del påpekan- den om de misstag, som begicks när man införde de nuvarande verkställig- hetsundersökningarna. Där säges, att då det är ont om tiden bör skrivandet så- vitt möjligt förenklas. Detta är alldeles riktigt, och fängvårdsstyrelsen har fram- lagt förslag till inskränkningar, som kan ske utan att några väsentliga värden drabbas.

Vidare säges, att det är mycket lättare att bedöma en människa, som man träf- far och talar med, än att göra bedöm- ningen på grundval av skriftliga uppgif- ter. Men hur går detta ihop med att exempelvis styresmannen vid centralan- stalten i Härnösand skall sitta och be- sluta om undersökningar i Haparanda, Luleå, Gävle, Falun o. s. v? Var tar muntligheten vägen? Den försvinner ju alldeles.

Vad jag vill komma till är tredje sty- ket i 43 §; det är liksom fjärde stycket nyinsatt. Ehuru vi vet ytterst litet om hur undersökningarna enligt den nya ordningen kommer att gestalta sig, har man intagit en lång och detaljerad före- skrift om hur det hela skall tillgå. Detta är enligt min mening oriktigt.

Hela denna sak behöver ytterligare övertänkas. Om man vill bespara stats- makterna besvikelser och otrevligheter på detta område, måste man ha fria händer att reformera undersökningarna. Förändringarna måste göras på ett sätt som inte skadar det som av alla har betraktats såsom en hörnsten i hela verk- ställighetsreformen, nämligen att så många fångar som möjligt bringas i kontakt med läkare, speciellt med psy- kiatrer.

Med dessa ord ber jag, herr talman, att få yrka bifall till den av mig avgivna reservationen.

Herr BERGH (h): Herr talman! Det nu föreliggande förslaget är, såvitt jag

förstår, intressant framför allt ur den synpunkten, att det utgör ett av de myc- ket sällsynta försök, som vi har mött inom vår förvaltning, att decentralisera administrationen och lägga beslutande- rätten i ärenden längre ned än hos det centrala ämbetsverket. Sådana förslag är inte mindre välkomna därför att de är sällsynta. Utvecklingen har ju eljest som bekant gått i rakt motsatt riktning. Allt har undan för undan — de senaste åren i accelererad takt — dragits till de centrala ämbetsverken i Stockholm, där man tror att de förstår allting och att andra just ingenting begriper.

Det är rätt typiskt att det praktiskt taget enda ämbetsverk, som avstyrkt det föreliggande förslaget och uttalat sig mot decentraliseringstanken, är fängvårdssty- relsen. Det är mänskligt att det är så. En lång rad av andra remissinstanser har i princip uttalat sig gillande i fråga om själva decentraliseringsplanen. Dit hör Svea hovrätt, hovrätten över Skåne och Blekinge, statens organisations- nämnd, strafflagberedningen, medicinal- styrelsen, Svenska psykiatriska före- ningen, Rättspsykiatriska föreningen, statskontoret, Föreningen direktörer och assistenter vid fängvårdsstaten och Svenska fängvårdssällskapet och stats- kontoret.

Nu har visserligen den ärade reser- vanten sagt, att han egentligen inte i princip motsätter sig en decentralise- ring, ehuru fängvårdsstyrelsen tycks ha gjort det. Men den ärade reservanten har i sitt inlägg pekat på en lång rad av svårigheter, som enligt hans mening skulle följa, om propositionen komme att bifallas. Det är naturligtvis omöjligt för lekmän att på den punkten ta upp någon diskussion med en med vårt fängvårdsarbete så förtrogen man som fängvårdsstyrelsens överdirektör. Men när man hopar svårigheterna på det här sättet, så må det väl ändå förlåtas om man uttalar en förmodan, att i botten ligger en viss ovilja mot att beslutande- rätten i vissa ting tages från det cen- trala verket och flyttas ut till lokala myndigheter.

Det är framför allt på två punkter

Ang. ändring i lagen om verkställighet av frihetsstraff m. m.

som herr Göransson har menat att det skulle bli stora svårigheter. Det skulle till en början enligt hans mening bli svårt att placera fångarna på lämpligt ställe, och en tillfredsställande lösning av det problemet skulle medföra mycken omgång och till och med kompetens-tvister. Jag skall inte ge mig ut på hal is genom att taga upp någon detaljdiskussion i det fallet, men tillåt mig endast uttrycka den meningen, att det väl ändå vore ganska märkvärdigt, om inte fängvårdsstyrelsen skulle kunna åstadkomma ett sådant samarbete med råjongcheferna, att sådana praktiska detaljer skulle kunna ordnas.

Den andra punkt, där det, enligt vad herr Göransson med mycken våltalighet skildrade, skulle komma att gå illa om propositionen bifalles, gäller verkställighetsundersökningarna. Herr Göransson underlät tyvärr att i det sammanhanget nämna, att i den proposition, som vi skall behandla efter det föreliggande utlåtandet, föreslås inte bara en icke oväsentlig utökning av personalen över huvud taget utan också att fyra läkartjänster skall inrättas utöver de nuvarande. Om en av dessa läkartjänster har jag hört, att det kanske inte blir en helt ny kraft, eftersom det skulle vara fråga om ett visst utbyte av arbetskraft, men kvar står likväl, att de personella resurserna, i varje fall i lönestaten, kommer att utökas då det gäller läkare.

När så är fallet, måste man väl ändå erkänna, att man har försökt sörja för att dessa läkarundersökningar skall kunna komma till stånd. Det är ju möjligt, att den ärade reservanten har rätt i att det kan visa sig otillräckligt med den föreslagna ändringen, men då har man, tänker jag mig, möjlighet att finna utvägar. De läkare, som man hittills har anlitat, försvinner ju inte från de levandes antal i och med att det blir en ny fängvårdsorganisation, och skulle det visa sig att det blir oöverkomliga svårigheter att klara undersökningarna med den läkarpersonal som ställts till förfogande är det ju fängvårdsstyrelsen obehaget att komma tillbaka och begära er-foderliga anslag.

Jag vill alltså, herr talman, sammanfattningsvis säga, att när man någon gång ser försök att avlasta arbetsbördan för de centrala ämbetsverken här i Stockholm och åstadkomma decentralisering, skall man våga sig på det försöket. Även om det kanske kan bli litet svårt före i portgången, är det väl ändå inte märkvärdigare saker, som det här rör sig om, än att förnuftigt folk skall kunna komma till rätta med dem.

Med denna motivering ber jag, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr GÖRANSSON (fp): Herr talman! Jag har ingenting emot decentralisering, och fängvårdsstyrelsen har lagt fram förslag till verklig decentralisering, nämligen i den formen att man skall kunna överlämna åt både centralanstaltens styresman och de lokala anstalternas styresmän att fatta beslut i dessa frågor. Vad jag vänder mig emot är den obeskurna rätten för centralanstaltens styresman att besluta i dessa frågor, vilket kommer att medföra omgång och tidsförlust och en massa trassel. Emot decentralisering är ingenting att invända, men den skall ske på ett förnuftigt sätt.

Vad beträffar verkställighetsundersökningarna är det emellertid inte alls fråga om någon decentralisering. Vi har nu undersökningar på 23 anstalter, och nu skall de klumpas ihop på 4 anstalter. Att dessa får en liten förstärkning lönestatsmässigt sett är riktigt; de får tre andre läkare och i viss mån en försteläkare. Men man vet ingenting om huruvida dessa platser kan tillsättas. Vi vet ju, att det är ytterligt svårt att få andre läkare, och i många fall måste sådana läkartjänster besättas med utlänningar. För den vård här är fråga om är detta ingenting att sträva efter.

Jag frågar mig, om det är vettigt att slå sönder den undersökningsorganisation, som nu finns, där vi har tillgång till ett stort antal psykiatrer utanför fängvården, vilka uppbär en blygsam ersättning för vad de gör. Då säger herr

Ang. ändring i lagen om verkställighet av frihetsstraff m. m.

Bergh, att fängvårdsstyrelsen väl alltid kan finna någon utväg. Men vi är ju bundna av tredje stycket i 43 § i föreliggande förslag. Och det är detta stycke jag vill ha bort.

Herr andre vice talmannen LODENIUS (bf): Herr talman! Jag skall inte säga mycket i denna debatt, men jag anser att det är en sak som kanske bör klarläggas något mer än vad som skett i den hittills förda debatten. Det gäller framför allt den av herr Göransson senast nämnda frågan om verkställighetsundersökningarna.

Såsom framgår av propositionen har fängvårdsutredningen kommit till det resultatet, att dessa undersökningar inte på ett tillfredsställande sätt fungerar nu heller. Det är ett av motiven för att decentralisera denna verksamhet. Vad herr Göransson nu senast sade blev kanske inte riktigt uttryckt. Det har varit så, att verkställighetsundersökningarna, kanske mest på grund av att fångklientelet ökat i så stor utsträckning under senare år, inte har kunnat utföras i den takt som det är önskvärt — för att inte säga nödvändigt — för att dessa undersökningar skall kunna ligga till grund för behandlingen. Det säges bl. a. av fängvårdsutredningen, att det händer att verkställighetsundersökningen verkställs så sent, att den blir helt värdelös för sitt egentliga syfte.

För en lekman är det inte så lätt att avgöra, om det är bättre att ha kvar det gamla undersökningsförfarandet än att införa en ny ordning, då det gamla systemet inte heller fungerar. Jag vill i likhet med herr Bergh säga, att det är mycket svårt att gå in i en detaljdebatt med herr Göransson, som är speciellt sakkunnig på detta område. Men jag har velat påpeka, att det gamla systemet inte har fungerat hittills. Att det kommer att fungera bättre i försättningen vågar jag inte bestämt hävda, men så mycket vill jag ändå säga, att man väl får förutsätta att både fängvårdsstyrelsen, centralanstalternas chefer och de lokala an-

stalternas styresmän skall kunna samarbeta på ett så förnuftigt sätt att detta skall kunna regleras. Jag kan inte tänka mig att lagparagraferna skall kunna binda på det sättet, att man inte kan få ett förnuftigt samarbete till stånd.

Det kunde kanske vara mycket att tillägga i detta spörsmål, bl. a. i frågan om anstaltsplaceringen av dem, som icke är häktade. Departementschefen erkänner för övrigt på denna punkt, att det ligger mycket i de invändningar som gjorts. Men han säger också, att om man inte skall låta centralanstalternas chefer bestämma placeringen av dessa s. k. frifotingar, så blir det inte heller så värst mycket kvar av den önskvärda decentraliseringen.

Jag menar därför, att när man har gått in för detta system av räjonger på det sätt som föreslås i propositionen, så kan man inte gärna dela på det, utan placeringen av frifotingarna måste också ordnas på det sätt som är föreslaget i propositionen, nämligen genom centralanstalternas chefer. Jag vågar inte påstå att detta system kommer att fungera friktionsfritt, men jag tror, som sagt, att det hela med en förnuftig handläggning och med vilja till samarbete från alla parter skall komma att fungera. Visar sig detta omöjligt, får man väl ändra på det igen.

Jag har inte kommit till något annat resultat, herr talman, än att jag yrkar bifall till utskottets förslag.

Herr GÖRANSSON (fp): Herr talman! Dessa verkställighetsundersökningar har fungerat tämligen tillfredsställande. Men det hela har blivit mycket svårt att administrera till följd av en fördubbling och mera av antalet undersökningar och en avtagande tillgång av psykiatrer. Fängvårdsstyrelsen har anvisat vägar för att få en förbättring av förhållandena, nämligen att utöka den socialt utbildade arbetskraften vid anstalterna och ge läkarna högre arvoden. Vi har stannat vid att yrka på en ersättning av 60 kronor. Det har vi begärt i två år, men vi har

fått avslag. Vi har alltså anvisat utvägar för att avhjälpa missförhållandena.

När det gäller läkarna erkänner departementschefen själv, hur ynkligt det är ställt. Han har på tre kvarts sida talat om bristen på psykiatrer och hur mycket man begär av dem, men trots detta lägger han fram ett förslag, som lägger mera arbete på dessa läkare, fastän de för närvarande inte ens kan fullgöra sin första och huvudsakligaste uppgift inom i lagen föreskriven tid, nämligen att ordna så att häktade blir sinnesundersökta.

Departementschefen erkänner vidare, att placeringen av de 4 000 frifotingarna genom centralanstalternas styresmän inte är i alla avseenden tillfredsställande, men han betecknar anordningen som nödvändig för organisationen.

Jag vill säga om dessa saker, särskilt om undersökningarna, att förslaget innebär ett beklämmande steg tillbaka, som vi kommer att ångra. Det betyder trots allt en avhumanisering av fångvården. Den som varit engagerad i fångvårdsreformen kan inte stillatigande åse något sådant.

Jag vill tillägga beträffande Rättspsykiatriska föreningen, att den i sitt yttrande, vilket jag nu har framför mig, uttalat att denna reform inte går att genomföra.

Efter härmed slutad överläggning gjordes enligt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i det nu föreliggande utlåtandet hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övertvägande ja besvarad.

Föredrogs ånyo och företogs punktvis till avgörande sammansatta stats- och första lagutskottets utlåtande nr 10, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa anslag för budgetåret 1953/54 till fångvården m. m. jämte i ämnet väckta motioner.

Punkten 1.

Anslag till fångvårdsanstalterna.

I en till riksdagen avlåten proposition, nr 144, hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att dels godkänna av departementschefen förordad personalförteckning, att tillämpas under budgetåret 1953/54, dels bemyndiga Kungl. Maj:t att förordna om sådan utökning av personalförteckningens övergångsstat, som påkallades av föreslagna ändringar i anstaltsorganisationen, dels fastställa av departementschefen förordad avlöningsstat för fångvårdsanstalterna, att tillämpas under budgetåret 1953/54, dels ock till Fångvårdsanstalterna: Avlöningar för nämnda budgetår anvisa ett förslagsanslag å 13 808 800 kronor.

I anledning av propositionen nr 144 hade inom riksdagen väckts två motioner, nämligen motionen nr 404 i första kammaren av herr *Göran*sson och motionen nr 532 i andra kammaren av herr *Lundqvist*.

I motionen I: 404 av herr *Göran*sson hade, såvitt nu var i fråga, hemställts,

a) att riksdagen måtte bevilja medel, 11 400 kronor, till ytterligare en socialkurator vid fångvårdsanstalten å Långholmen, vilken lämpligen borde placeras i lönegraden Ce 17;

b) att till förstärkning av biträdespersonalen vid kamrerarkontoret å fångvårdsanstalten å Långholmen måtte beräknas ett belopp av 20 000 kronor i stället för i propositionen upptagna 12 000 kronor;

c) att till avlöning till fritidsassistenter måtte anvisas, utöver av Kungl. Maj:t föreslaget belopp, 16 000 kronor;

d) att anslagsbeloppet till observationsundersökning (verkställighetsundersökningar) även för nästa budgetår måtte upptagas med 49 000 kronor i stället för av departementschefen föreslagna 7 000 kronor;

e) att riksdagen måtte bemyndiga Kungl. Maj:t att, i den mån det visade sig erforderligt, till förebyggande av ar-

betslöshet bland de på fångvårdsanstalt intagna och till främjande av anstalternas differentieringsmöjligheter m. m. överskrida fångvårdsanstalternas avlösningsanslag.

Summan av de föreslagna medelsanvisningarna utgjorde 77 400 kronor, med vilket belopp anslaget yrkats höjt.

I motionen II: 532 av herr *Lundqvist* hade hemställts, att riksdagen ville besluta att uppflytta 21 vaktkonstapelstjänster i Ca 12, s. k. dagkonstapelstjänster, till överkonstapelstjänster i Ca 14.

Propositionen och motionerna hade hänvisats till statsutskottet samt enligt överenskommelse mellan nämnda utskott och första lagutskottet hänskjutits till behandling av sammansatt stats- och första lagutskott, vilket utskott i den nu föredragna punkten av angivna orsaker hemställt, att riksdagen måtte

I. i anledning av yrkandet i motionen I: 404 om ökad medelsanvisning till observationsundersökningar (verkställighetsundersökningar) i skrivelse till Kungl. Maj:t giva till känna vad utskottet härom anfört;

II. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag samt med avslag å motionen II: 532

a) godkänna under punkten införd personalförteckning för fångvårdsanstalterna, att tillämpas under budgetåret 1953/54;

b) bemyndiga Kungl. Maj:t att förordna om sådan utökning av personalförteckningens övergångsstat, som påkallades av de i statsrådsprotokollet över justitiedepartementens ärenden för den 20 mars 1953 föreslagna ändringarna i anstaltsorganisationen;

III. med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionen I: 404, i vad den avsåge anvisande av medel till avlöning till fritidsassistenter,

a) fastställa under punkten införd avlöningsstat för fångvårdsanstalterna, att tillämpas under budgetåret 1953/54;

b) till Fångvårdsanstalterna: Avlöningar för budgetåret 1953/54 under

Anslag till fångvårdsanstalterna.

andra huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag å 13 808 800 kronor;

IV. avslå motionen I: 404 till de delar den icke, såvitt nu vore i fråga, behandlats under I och III.

Reservation hade avgivits av herr *Rylander*, fröken *Elmén* och herr *Göransson*, vilka ansett, att utskottet bort tillstyrka yrkandet i motionen I: 404 att till avlöning till fritidsassistenter skulle anvisas, utöver av Kungl. Maj:t föreslaget belopp, 16 000 kronor. I enlighet härmed hade reservanterna ansett, att utskottets yttrande bort hava den lydelse, som i reservationen angivits, samt att utskottet bort under III hemställa, att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till motionen I: 404, i vad den avsåge anvisande av medel till avlöning till fritidsassistenter,

a) fastställa i reservationen införd avlöningsstat för fångvårdsanstalterna, att tillämpas under budgetåret 1953/54;

b) till Fångvårdsanstalterna: Avlöningar för budgetåret 1953/54 under andra huvudtiteln anvisa ett förslagsanslag å 13 824 800 kronor.

På framställning av herr talmannen beslöts att förevarande punkt skulle företagas till avgörande momentvis.

Mom. I och II.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Mom. III.

Herr GÖRANSSON (fp): Herr talman! På denna punkt har jag avgivit en reservation. Den gäller fritidssysselsättningen vid anstalterna; den kommer tillbaka i något annan form också under omkostnadsanslaget.

Läget är för närvarande, att medan man efter kriget hade räknat med att fångantalet skulle hållas vid 2 000—2 200, är det faktiskt i dag uppe i 3 150. Av dessa är inrymda på kolonier 800—900. De andra inhyses i på det hela taget omoderna anstalter, av vilka åtskilliga befinner sig på en minimistandard. Om man nu skall vara nödsakad att använ-

Anslag till fångvårdsanstalterna.

da fönsterlösa nattceller på Långholmen för att inhysa fångar och dubbelbelägga celler för att få utrymme för fångarna, får man väl kompensera dem på något annat sätt, nämligen genom att ge dem en hygglig fritidssysselsättning.

Fångvårdsstyrelsen begärde en ökning till fritidssysselsättningen med sammanlagt 43 000 kronor, men Kungl. Maj:t anvisade bara 17 000 kronor. Jag har nu återkommit med en motion, vari begäres 25 000 kronor. De pengar, som vi hittills haft, är beräknade för ett fångantal av 2 500. Nu har fångantalet stigit till 3 200, och då begär jag 25 000 för de återstående 700 fångarna.

Jag tycker att det är ganska rimligt om man på denna punkt observerar våra skyldigheter. Vi bör i vårt land med den välfärdspolitik, som vi annars berömmar oss av, åtminstone försöka se till att de människor, som till följd av ett i alla avseenden omodernt fångvårds-system måste inhysas i gamla anstalter, får den möjlighet till andlig rekreation, som en ordentlig fritidssysselsättning innebär.

Det är för den skull, herr talman, som jag på denna punkt ber att få yrka bifall till reservationen.

Herr BERGH (h): Herr talman! När det gäller att bedöma denna fråga bör man kanske allra först göra klart för sig, att fjolårets riksdag mycket väsentligt höjde anslaget till fritidssysselsättning — det höjdes upp till 36 000 kronor. Och i år förslår Kungl. Maj:t ytterligare en höjning med 9 000 kronor till 45 000.

När anslaget på detta sätt höjes med en fjärdedel så vore det väl ändå ganska egendomligt, om icke i denna höjning också skulle ligga en kompensation för den ökning av fångantalet, som herr Göransson här talat om. Nu har emellertid reservanterna yrkat, att man utöver denna höjning skall uppräknat anslaget med ytterligare 16 000 kronor.

Utskottets majoritet har ansett med hänsyn till den kraftiga höjning, som skedde i fjol, och med hänsyn till att anslaget räknats upp med ytterligare 25

procent i år, att detta bör vara tillräckligt, och med denna motivering har utskottet för sin del anslutit sig till Kungl. Maj:ts förslag.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr GÖRANSSON (fp): Herr talman! Jag skall bara nämna, att anslaget till inköp av böcker, som tidigare under 1940-talet har varit uppe i 15 000 kronor, nu inte är mer än 10 000 kronor om året. Det är på tok för litet, när fångantalet samtidigt har ökat.

Skolöverstyrelsen, som jag här inte utan avsikt återoppar gent emot herr Bergh, har i ett år 1949 avlämnat betänkande om folkbiblioteken beräknat, att kostnaderna för biblioteksverksamheten vid fångvårdsanstalterna skulle vara 30 000 kronor med dåtida fångbeläggning. Detta belopp bör nu höjas med 40 procent. Det visar väl att det inte är något orimligt som här begäres.

I detta anförande instämde herr Branting (s).

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjorde herr talmannen i enlighet med de yrkanden, som därunder framkommit, propositioner, först på bifall till vad utskottet i det under behandling varande momentet hemställt samt vidare på antagande av det förslag, som innefattades i den vid punkten avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr Göransson begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad sammansatta stats- och första lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 10 punkten 1 mom. III, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, antages det förslag, som innefattas i den vid punkten angivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning genom uppresning. Herr talmannen förklarade, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Göransson* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 71;

Nej — 39.

Därjämte hade 5 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Punkterna 2—4.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Anslag till fångvårdsanstalterna.

Herr talmannen hemställde nu, att behandlingen av de återstående ärendena på föredragningslistan måtte få uppskjutas till annat sammanträde.

Denna hemställan bifölls.

På framställning av herr talmannen beslöts att på föredragningslistan för morgondagens sammanträde bevillningsutskottets betänkanden nr 49—51, 54—56 och 45 skulle i nu angiven ordning uppföras näst efter bankoutskottets utlåtande nr 25 samt konstitutionsutskottets utlåtande nr 19 näst efter första lagutskottets utlåtande nr 39.

Justerades ytterligare protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 1 på natten.

In fidem

G. H. Berggren.